

NATURA 2000

i inne wymagania europejskiej ochrony przyrody –

NIEZBĘDNIK LEŚNIKA

WYDAWNICTWO KLUBU PRZYRODNIKÓW

ŚWIEBODZIN 2012

Warto zapamiętać:

Obszar Natura 2000 to obszar ochrony, a nie obszar chroniony. Ochronie nie podlega cały obszar, ale konkretne siedliska przyrodnicze i gatunki. Mówiąc o „ochronie obszaru Natura 2000” lub o „wpływie na obszar Natura 2000”, myślimy nie o obszarze jako takim, ale o konkretnych gatunkach (wraz z ich siedliskami i z wszystkim, co im do życia potrzebne) i siedliskach przyrodniczych (jednak wraz z kształtującymi je czynnikami i procesami, oraz ze związaną z nimi różnorodnością biologiczną).

Celem istnienia obszaru Natura 2000 jest utrzymanie lub odtworzenie właściwego stanu ochrony chronionych w nim gatunków i siedlisk przyrodniczych.

Właściwy stan ochrony gatunku to stan, w którym:

- zasięg (roz rozmieszczenie) gatunku nie kurczy się i jest wystarczający do trwałego zachowania gatunku,
- populacja gatunku nie zmniejsza się i jest wystarczająca do trwałego zachowania gatunku, a jej parametry (np. struktura wiekowa, rozrodczość, śmiertelność) nie są zaburzone,
- siedlisko gatunku jest odpowiedniej wielkości i jakości (z punktu widzenia konkretnego gatunku),
- nie ma zagrożeń wobec utrzymywania się powyższych warunków w przyszłości.

Właściwy stan ochrony siedliska przyrodniczego to stan, w którym:

- zasięg (roz rozmieszczenie) siedliska przyrodniczego nie kurczy się i jest wystarczający do trwałego zachowania siedliska,
- powierzchnia (areał) siedliska przyrodniczego nie zmniejsza się i jest wystarczająca do trwałego zachowania siedliska; siedlisko nie jest sztucznie pofragmentowane,
- struktura siedliska jest niezniekształcona i niezaburzona, w tym gatunki typowe dla siedliska są obecne i są właściwym stanem ochrony,
- procesy kształtujące siedlisko, a także funkcje siedliska w krajobrazie są żywe i niezaburzone,
- nie ma zagrożeń wobec utrzymywania się powyższych warunków w przyszłości.

Użyte w tekście skróty oznaczają:

ETS – Europejski Trybunał Sprawiedliwości (dawna nazwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej).

TSUE – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

RDOŚ – Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska.

GDOŚ – Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska.

Dyrektywa siedliskowa – Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

Dyrektywa ptasia – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/UE z 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (dyrektywa stanowi skonsolidowaną wersję wcześniejszej dyrektywy 79/409/EWG).

Dyrektywa szkodowa – Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu.

Ramowa Dyrektywa Wodna – Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej.

Dyrektywa EIA - Dyrektywa 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne (dyrektywa stanowi skonsolidowaną wersję wcześniejszej dyrektywy 85/337/EWG).

Dyrektywa SEA – Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko.

Ustawa o oś – ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Ustawa szkodowa – ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie.

NATURA 2000
i inne wymagania europejskiej
ochrony przyrody
– NIEZBĘDNIK LEŚNIKA

**Natura 2000 i inne wymagania europejskiej ochrony przyrody
– Niezbędnik leśnika**

Wydawnictwo Klubu Przyrodników
ul. 1 Maja 22, 66-200 Świebodzin
tel./fax: 0683828236, e-mail: kp@kp.org.pl

Opracowanie i redakcja merytoryczna – Paweł Pawlaczyk
Redakcja techniczna – Monika Kotulak
www.kp.org.pl

Zdjęcie na okładce - Paweł Pawlaczyk

Publikacja wydana w ramach przedsięwzięcia: „*Dofinansowanie instytucjonalne pozarządowych organizacji ekologicznych na lata 2010-2011*”, dofinansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Druk: SONAR Sp. z o.o., Gorzów Wlkp., ul. Kostrzyńska 89, www.sonar.pl

ISBN: 978-83-63426-01-9

Świebodzin 2012

SPIS TREŚCI:

Wstęp	4
1. Ogólne zasady interakcji prawa polskiego i europejskiego	5
1.1. Dlaczego trzeba znać prawo unijne? Prawo unijne a prawo krajowe	6
1.2. Ogólne zasady prawa europejskiego dotyczące ochrony środowiska i przyrody	9
2. Wybrane zagadnienia prawne	12
2.1. Wyznaczanie obszarów Natura 2000	13
2.2. Ocena oddziaływania planów na obszar Natura 2000. Ocena oddziaływania planów na środowisko	23
2.3. Udział społeczeństwa w postępowaniach dotyczących środowiska	35
2.4. Bieżąca ochrona obszaru Natura 2000. Plany ochrony.	40
2.5. Ochrona gatunkowa	56
2.6. Szkada w środowisku	80
3. Stan ochrony siedliska / gatunku przyrodniczego – podstawowe pojęcie dla planowania i wykonywania ochrony obszarów Natura 2000	98
3.1. Pojęcie stanu ochrony	99
3.2. Zastosowanie pojęcia stanu ochrony gatunku / siedliska przyrodniczego w obszarze Natura 2000	104
3.3. Stan ochrony gatunku a wymogi ochrony gatunkowej	108
3.4. Wskaźniki „struktury i funkcji” dla wybranych siedlisk przyrodniczych oraz wskaźniki „populacji i siedliska” dla wybranych gatunków	109
4. Poszukiwanie sposobów wdrożenia do gospodarki leśnej europejskich obowiązków ochrony przyrody – doświadczenia leśników, postulaty przyrodników	161
4.1. Ogólne obowiązki	162
4.2. Możliwe negatywne oddziaływania gospodarki leśnej	166
4.3. Podejście do ochrony przyrody w nowych Zasadach	172
4.4. Ważne zagadnienia	196

Wstęp

Od ośmiu lat Polska jest członkiem Unii Europejskiej. Ten fakt ma istotne konsekwencje dla ochrony przyrody. Od ośmiu lat wdramy w dziedzinie ochrony środowiska i przyrody wymogi prawa UE. Bliskie ukończenia jest wyznaczenie sieci Natura 2000, stoimy jednak przed wielkim wyzwaniem, jakim jest skuteczna ochrona już wyznaczonych obszarów. Uczymy się także wdramy innych wymaganych prawem elementów ochrony przyrody: europejskich wymagań ochrony gatunkowej, odpowiedzialności za szkodę w środowisku, wymagań Ramowej Dyrektywy Wodnej...

Polskie prawo zostało już w znacznej części dostosowane do wymogów europejskich. Wiele jego aspektów jest nowych i odległych od dotychczasowej polskiej praktyki. Ewoluuje praktyka: od 2009 r. dokonujemy ocen oddziaływania planów urządzenia lasu na środowisko; w 2011 r. wprowadzono nowe zasady hodowli lasu, zarządzania lasu, ochrony lasu – zawierające zapisy częściowo dostosowujące gospodarkę leśną do nowych wymogów.

49% powierzchni obszarów Natura 2000 w Polsce zajmują lasy. Oznacza to, że wdrożenie Natury 2000 w gospodarce leśnej to jedna z najważniejszych części wdrożenia Natury 2000 w ogóle.

Polskie leśnictwo ma dobre doświadczenia i tradycje w zakresie ochrony przyrody. Ale i w polskich lasach aktualny stan ochrony zasobów większości gatunków i siedlisk przyrodniczych ważnych dla Wspólnoty Europejskiej nie jest właściwy – co oznacza, że wiele jest jeszcze do zrobienia.

W książeczce tej zebraliśmy materiały, które – naszym zdaniem – mogą być najbardziej przydatne w konkretnym i lokalnym planowaniu, jak wdramy „europejską ochronę przyrody” w polskich Lasach Państwowych.

Nie piszemy tutaj, dlaczego warto chronić przyrodę. Ani dlaczego Natura 2000 to dobry pomysł na robienie tego. Staramy się unikać teoretyzowania. Ale staramy się zebrać w jednym miejscu akty prawne, komentarz i wskazówki, które dobrą ochronę sieci mogą ułatwić.

Ta publikacja nie ma być wyczerpującym podręcznikiem wdramy sieci Natura 2000. Stara się natomiast dostarczyć Państwu najaktualniejszej wiedzy, jakie przepisy prawne i w jaki sposób powinni Państwo stosować.

Część dotycząca prawa europejskiego jest inspirowana publikacją Komisji Europejskiej „Nature and Biodiversity cases – Ruling of the European Court of Justice” (Luxemburg 2006), wzoruje się na jej układzie i wykorzystuje elementy jej treści. Z jednej strony opuszczono jednak zagadnienia mające charakter „ogólnopaństwowy”, lecz mało przydatne w podejmowaniu decyzji dotyczących konkretnych spraw i konkretnych obszarów Natura 2000, a także skrócono i uproszczono bardziej złożone rozważania prawne. Z drugiej strony uwzględniono także inne, nowsze wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Pierwsze wydanie tej książki, pod tytułem „Natura 2000 – niezbędny leśnik”, ukazało się w końcu 2008 r., tuż o dokonaniu istotnych zmian w polskim prawie, transponujących do niego wymogi unijnych dyrektyw przyrodniczych. Dziś oddajemy w państwa ręce znacznie zmienione wydanie drugie – przebudowane jeśli chodzi o układ treści, pomijające aspekty, które od 2008 r. straciły na znaczeniu, ale uwzględniające, co nowego nauczyliśmy się przez kolejne trzy lata. Ograniczona objętość publikacji zmusiła do selekcji poruszanych w niej zagadnień. Książeczka ta nie może więc zastąpić bieżącego korzystania z prawa, znajomości treści przepisów, śledzenia komentarzy do nich, lektury innych wytycznych i podręczników. Na najważniejsze inne opracowania, z którymi warto się zapoznać, wskazujemy w tekście.

Liczymy, że książeczka ta pomoże zarówno lepiej chronić przyrodę naszych wspólnych lasów.

1. OGÓLNE ZASADY INTERAKCJI PRAWA POLSKIEGO I EUROPEJSKIEGO

1.1. Dlaczego trzeba znać prawo unijne? Prawo unijne a prawo krajowe

Źródła prawa UE: Pierwotnym źródłem prawa Unii Europejskiej są traktaty, a źródłem prawa pochodnego – dyrektywy, rozporządzenia i decyzje. Na straży prawa wspólnotowego stoi Komisja Europejska, często określana jako „strażnik traktatów”. Ostateczne interpretacje przepisów prawa wspólnotowego oraz rozstrzyganie sporów związanych z interpretacją tego prawa należy do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Raz wydane rozstrzygnięcia Trybunału stanowią wiążącą interpretację prawa wspólnotowego.

Dyrektywy to najbardziej chyba znane akty prawa Unii Europejskiej. Są one wiążące dla wszystkich państw członkowskich Unii (chyba że w odpowiednim Traktacie Akcesyjnym przewidziano dla danego państwa okresy przejściowe lub odstępstwa). Co do zasady, dyrektywy adresowane są do państw i aby ich przepisy były stosowane przez podmioty indywidualne (osoby fizyczne i prawne, jednostki organizacyjne) – konieczna jest tzw. transpozycja przepisów dyrektyw do prawa krajowego, tj. wydanie takich przepisów prawa krajowego, które wyczerpią zobowiązania wynikające z odpowiedniej dyrektywy. Jednak, w szczególnych przypadkach, podmiot indywidualny może powoływać się bezpośrednio na przepisy dyrektywy (zob. dalej).

Obowiązek państwa członkowskiego nie kończy się na samym przeniesieniu przepisów do prawa krajowego, ale dotyczy także zapewnienia właściwej egzekucji tych przepisów. W rzeczywistości przepisy dyrektyw rodzą skutki nie tylko dla rządu państwa członkowskiego – ale dla wszystkich jego organów (także dla organów administracji i sądów), a także dla wszystkich podmiotów wykonujących zadania quasi-państwowe (np. sprawujących zarząd w imieniu państwa). Nawet przy pozornie prawidłowej transpozycji prawa UE do prawa polskiego, uchybienie może wynikać z praktyki stosowania tego prawa: *„Nawet jeżeli uregulowanie krajowe jest samo w sobie zgodne z prawem wspólnotowym, uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego może wynikać z istnienia praktyki administracyjnej, która to prawo narusza, jeżeli taka praktyka administracyjna wykazuje pewien stopień trwałości i powszechności”* (wyrok ETS w sprawie C-441/02 Commission v. Germany).

Zasada prowsólnotowej wykładni prawa krajowego: Sądy krajowe oraz organy administracyjne, zobowiązane są, w ramach ich kompetencji, do zapewnienia pełnej efektywności prawa wspólnotowego. Sądy oraz organy administracyjne muszą uczynić wszystko co leży w zakresie ich jurysdykcji do osiągnięcia celu założonego przez dyrektywę (wyroki C - 397/01 Pfeiffer and others, C-103/88, C-224/97). Por też wyrok WSA w Warszawie IVSA/Wa1447/06. Obowiązek ten ciąży także na wszystkich podmiotach wykonujących zadania „quasi-państwowe” (stanowiących „emanację” państwa), np. podmiotach zarządzających w imieniu Państwa zasobami przyrodniczymi, takimi jak lasy lub wody.

Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego: Sąd krajowy, w postępowaniu przed nim prowadzonym, nie powinien brać pod uwagę przepisu prawa krajowego, który jest sprzeczny z prawem wspólnotowym, w tym także z przepisem dyrektywy (wyroki 6/64 Flaminio Costa, 158/80 Rewe v. Hauptzollamt Kiel). To samo dotyczy organu administracji – zarówno organu państwa, jak i organu samorządu terytorialnego - wydającego decyzję administracyjną (wyroki 106/77 Simmenthal, C-224/97 Ciola, 103/88 Fratelli). Tzn. jeżeli norma krajowa nie da się właściwie stosować nawet

przy wykorzystaniu wykładni prawspólnotowej, wówczas możliwa i konieczna jest odmowa zastosowania przepisu prawa krajowego, pozostającego w kolizji z prawem wspólnotowym. Por. analogiczny wyrok WSA w Warszawie III SA/Wa492/05.

Aby skorzystać z zasady pierwszeństwa prawa wspólnotowego, sądy lub organy administracji nie muszą zawieszają postępowania celem uzyskania orzeczenia innego sądu co do zgodności normy krajowej z normą prawa wspólnotowego. Jednak w przypadku poważnych wątpliwości co do interpretacji prawa wspólnotowego, które mogłyby być decydujące dla orzeczenia w sprawie, sąd krajowy może (a sąd od którego orzeczeń nie przysługują środki odwoławcze – musi) zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich z prośbą o wykładnię w tzw. trybie prejudycjalnym.

Zasada bezpośredniego skutku dyrektyw: Podmiot indywidualny może w sporze z organem władzy państwowej powoływać się bezpośrednio na przepis dyrektywy (wyrok 41/74 van Duyn v. Home Office). Na przepis dyrektywy można się powołać także wtedy, gdy – mimo upływu terminu transpozycji – nie jest on transponowany do prawa krajowego albo jest transponowany nieprawidłowo. Zasadę bezpośredniego skutku dyrektyw stosuje się gdy przepis dyrektywy jest jasny i jednoznaczny, bezwarunkowy i nie wymagający podjęcia dalszych działań (wyrok 32/84 Van Gend en Loos).

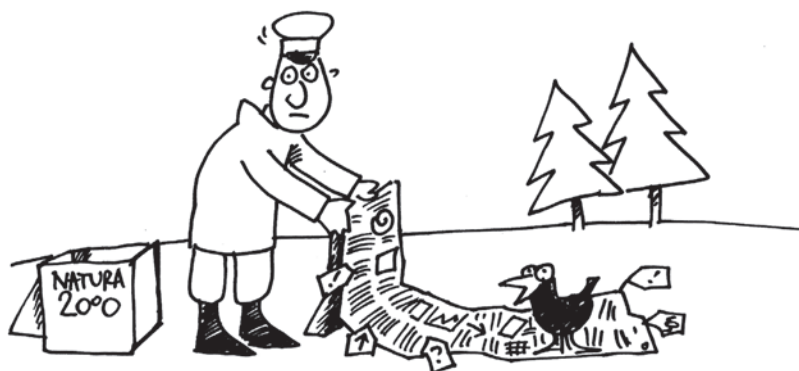
Zasada „poziomego bezpośredniego skutku”: Podmiot indywidualny może w sporze z innym podmiotem indywidualnym powołać się bezpośrednio na przepis dyrektywy, w przypadku gdy ten drugi podmiot wykonuje zadania „quasi-państwowe” i jako taki stanowi on „emanację” państwa (wyrok C-188/89 Foster v. British Gas).

W szczególności zasada bezpośredniego skutku stosuje się do kluczowego dla Natury 2000 art. 6 dyrektywy siedliskowej: *„Obowiązek państwa członkowskiego do podjęcia wszelkich koniecznych środków do osiągnięcia celu przewidzianego w dyrektywie jest obowiązkiem wiążącym, wynikającym z art. 249 akapit trzeci Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską i z samej dyrektywy. Ten obowiązek wiąże wszystkie władze, włącznie z władzą sądowniczą w ramach jej właściwości”* (wyrok C-72/95 Kraaijeveld).

„Co się tyczy prawa jednostki do powołania się na dyrektywę i uwzględnienia tego przez sąd, byłoby niezgodne ze wyżej wymienionym obowiązkiem, gdyby wykluczyć co do zasady możliwość powoływania się przez jednostki na obowiązek nałożony przez dyrektywę. W szczególności w przypadkach, w których władze wspólnotowe zobowiązują państwa członkowskie poprzez dyrektywę do określonego zachowania, praktyczna skuteczność takiego aktu byłaby osłabiona, gdyby jednostki nie mogły się powołać na ten akt przed sądem, a sądy krajowe nie mogłyby go brać pod uwagę jako elementu prawa wspólnotowego w celu zbadania, czy ustawodawca krajowy, w ramach zastrzeżonej na jego rzecz swobody wyboru formy i środków dla transpozycji dyrektywy, nie przekroczył przyznanego mu na mocy dyrektywy zakresu uznania. Powyższe rozumowanie znajduje również zastosowanie w zakresie weryfikacji, czy w braku transpozycji danego przepisu przedmiotowej dyrektywy, władze krajowe, które wydały akt objęty skargą, dochowały zakresu uznania przyznanego na mocy tego przepisu Sąd krajowy może bezpośrednio wziąć pod uwagę art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej przy badaniu czy organy państwowe udzielając zgody na plan lub przedsięwzięcie, nie wykroczyły poza zakres dozwolony odpowiednim przepisem dyrektywy” (jw.).

Zgodnie z zasadą „lojalnej współpracy”, przewidzianą w art. 4 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej, państwa członkowskie są zobowiązane do usunięcia bezprawnych konsekwencji naruszenia prawa wspólnotowego, jeżeli takie naruszenie by nastąpiło. *„W przypadku uchybienia obowiązkowi właściwej oceny oddziaływania na środowisko, środki te obejmują uchylenie lub wstrzymanie wykonania udzielonego zezwolenia na realizację przedsięwzięcia, w celu przeprowadzenia właściwej oceny”* (wyrok C-201/02 Delena Wells).

Względem obowiązku wszczęcia nadzwyczajnych trybów postępowania w stosunku do ostatecznych decyzji administracyjnych sprzecznych z prawem wspólnotowym, właściwe są przepisy prawa krajowego, pod warunkiem jednak, że nie są one mniej korzystne od uregulowań dotyczących podobnych sytuacji zaistniałych pod prawem wewnętrznym (zasada równoważności) i że nie czynią one praktycznie niemożliwym lub nadmiernie trudnym wykonywanie praw wynikających ze wspólnotowego porządku prawnego (zasada skuteczności). Jeśli krajowe uregulowania dotyczące środka prawnego przewidują obowiązek stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej sprzecznej z prawem wewnętrznym, nawet jeśli stała się ona ostateczna, ten sam obowiązek uchylenia powinien istnieć w takich samych okolicznościach w odniesieniu do decyzji niezgodnej z prawem wspólnotowym (wyroki C - 78/98 Preston, C-201/02 Delena Wells).

1.2. Ogólne zasady prawa europejskiego dotyczące ochrony środowiska i przyrody

Wysoki poziom ochrony środowiska: Polityka Wspólnoty w dziedzinie środowiska naturalnego stawia sobie za cel wysoki poziom ochrony, z uwzględnieniem różnorodności sytuacji w różnych regionach Wspólnoty. Opiera się na zasadzie ostrożności oraz na zasadach działania zapobiegawczego, naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła i na zasadzie „zanieczyszczający płaci” (art. 191 ust. 2 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej).

Szczególna odpowiedzialność za obszary Natura 2000: Zagrożone siedliska i gatunki tworzą część dziedzictwa przyrodniczego Wspólnoty i dotyczące ich zagrożenia mają często charakter transgraniczny, wobec czego przyjęcie środków ochrony stanowi wspólną odpowiedzialność wszystkich państw członkowskich. Zarządzanie tym wspólnym dziedzictwem jest powierzone państwom członkowskim na ich własnych terytoriach. W dziedzinie, w której zarządzanie dziedzictwem wspólnotowym jest powierzone państwom członkowskim, dokładność transpozycji przybiera szczególną wagę. W przypadku dyrektywy ptasiej i siedliskowej państwa członkowskie są więc w sposób szczególnie zobowiązane do tego, aby ich przepisy prawne mające zapewnić transpozycję tej dyrektywy były jasne i precyzyjne. (wyroki ETS 247/85 *Commission v. Belgium*, 252/85 *Commission v. France*, C-98/03 *Commission v. Germany*, C-60/05 *WWF Italia*). Wszelkie wyjątki od generalnych zasad ochrony muszą w takiej sytuacji być traktowane zawężająco.

Spójność podejścia do obszarów ptasich i siedliskowych Natura 2000

Na mocy art. 7 dyrektywy siedliskowej, art. 6(2), 6(3) i 6(4) dyrektywy stosują się również do obszarów ptasich. Art. 6(1) oraz art. 4(4) dyrektywy siedliskowej nie stosuje się do obszarów ptasich – ale stosują się do nich analogicznie art. 4(1) i 4(2) dyrektywy ptasiej. Zgodnie ze stanowiskiem Komisji Europejskiej oraz Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, w praktyce można przyjąć że między przepisami ochronnymi obu dyrektyw jest ścisła analogia i przyjąć to jako argument na rzecz stosowania podobnych wymogów i rozwiązań dla obu rodzajów obszarów. *„Dyrektywy ptasia i siedliskowa mają podobne cele, mianowicie przyczynienie się do zapewnienia różnorodności przyrodniczej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz – w przypadku ptaków – wszystkich gatunków ptactwa występujących naturalnie w stanie dzikim. OSO utworzone na podstawie dyrektywy ptasiej są włączone do Natury 2000, która jest ustanowiona jako spójna europejska sieć na podstawie dyrektywy siedliskowej. Dlatego też zdaje się, (...) iż pomiędzy tymi dwiema dyrektywami istnieje bliski związek i powinny one być interpretowane w sposób spójny. Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy siedliskowej przedstawia szereg możliwych środków, które mogą być przyjęte dla SOO, włączając w to środki legislacyjne, administracyjne lub umowne odpowiadające ekologicznym wymaganiom siedlisk przyrodniczych danych gatunków. Państwa członkowskie powinny mieć możliwość skorzystania z podobnego katalogu możliwości przy przyjmowaniu specjalnych środków ochrony na podstawie dyrektywy ptasiej”* (opinia Rzecznika Generalnego ETS w sprawie C-535/07).

Komisja w swoich interpretacjach odwołuje się do powyższej argumentacji, zalecając np. stosowanie – dla obszarów ptasich – podejścia analogicznego jak w art. 6(1) dyrektywy siedliskowej, mimo że nie wynika to wprost z dyrektywy.

Zasada ostrożności (przezorności)

Zasada ostrożności jest wiążącym elementem prawa wspólnotowego, obowiązek jej stosowania wynika z art. 191 ust. 2 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, który stanowi: *„Polityka Unii w dziedzinie środowiska stawia sobie za cel wysoki poziom ochrony, z uwzględnieniem różnorodności sytuacji w różnych regionach Unii. Opiera się na zasadzie ostrożności oraz na zasadach*

działania zapobiegawczego, naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła i na zasadzie „zanieczyszczający płaci”.

Zezwolenie na realizację planu lub przedsięwzięcia może zostać udzielone jedynie pod warunkiem, że właściwe władze krajowe uzyskają pewność, iż plan lub przedsięwzięcie nie będą miały negatywnych skutków dla obszaru, którego dotyczą. Ma to miejsce wówczas, gdy z naukowego punktu widzenia brak jest racjonalnych wątpliwości, że skutki takie nie wystąpią. Jeżeli brak jest pewności co do nie wystąpienia negatywnych skutków na przedmiotowy obszar, związanych z ocenianym planem lub przedsięwzięciem, właściwe organy państwowe powinny odmówić udzielenia pozwolenia na ten plan lub przedsięwzięcie (por. komentarz do zagadnienia ocen oddziaływania na środowisko oraz ocen oddziaływania na obszar Natura 2000).

Zastosowanie zasady ostrożności w planowaniu ochrony: nie ma bezpośredniego odniesienia w prawie polskim, jednak obowiązek zastosowania przy planowaniu ochrony przyrody wynika z obowiązku interpretacji prospółnotowej. Do obowiązku podjęcia działań ochronnych przeciwdziałających zagrożeniu nie ma wymogu jednoznacznego dowodu, że istnieje związek przyczynowy między zagrożeniem a jego domniemanymi szkodliwymi skutkami (opinia Rzecznika Generalnego ETS w sprawie C-335/07). Podjęcia środków ochrony środowiska należy wymagać już wtedy, gdy tylko istnienie związku przyczynowo-skutkowego między czynnikiem zagrażającym, a oczekiwany negatywnymi zmianami w środowisku jest wystarczająco uprawdopodobnione (por. wyrok Trybunału w sprawie C-280/02 pkt 34, por. także opinia Rzecznika Generalnego w sprawie C-335/07 pkt 46). Ta sama zasada ostrożności ma zastosowanie do ochrony zdrowia ludzkiego, w której to sferze odnaleźć można dalsze orzecznictwo, dające wykładnię iż „jeżeli występuje niepewność co do istnienia lub zakresu zagrożeń należy przyjąć środki ochrony bez konieczności oczekiwania, aż rzeczywistość i powaga tych zagrożeń zostaną w pełni wykazane” (por. wyroki w sprawach T-138/03, C-180/96, T-76/96, T-199/96).

Zastosowanie zasady ostrożności przy akceptacji planów, przedsięwzięć lub działań przewidziane jest również prawem polskim: Prawo Ochrony Środowiska art. 6 ust 2: „Kto podejmuje działalność, której negatywne oddziaływanie na środowisko nie jest jeszcze w pełni rozpoznane, jest obowiązany, kierując się przezornością, podjąć wszelkie możliwe środki zapobiegawcze”.

Na zasadę ostrożności wynikającą z traktatów europejskich powołuje się także orzecznictwo polskich sądów administracyjnych (np. wyroki NSA w sprawach II OSK 1177/07, II OSK 958/10).

Cele dyrektyw

Dyrektywa siedliskowa ma na celu (art. 2) „przyczynienie się do zapewnienia różnorodności biologicznej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory na europejskim terytorium Państw Członkowskich. Środki podejmowane zgodnie z dyrektywą mają na celu zachowanie lub odtworzenie, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych oraz gatunków dzikiej fauny i flory ważnych dla Wspólnoty”. Cel dyrektywy określony w art. 2(2) powinien być traktowany jako punkt odniesienia, w świetle którego należy interpretować pozostałe artykuły dyrektywy. Wynikają z niego w szczególności wymogi względem „koniecznych środków ochronnych” (art. 6(1)), „odpowiednich działań” (art. 6(2)), „założeń ochrony” (art. 6(3)), „ogólnej spójności sieci Natura 2000” (art.

6(4)), „nadzoru” (art. 11), „systemu ścisłej ochrony” (art. 12-13) i odstępstw od niego (art. 16), a także środków, o których mowa w art. 14 i 22.

Podobnie, zgodnie z art. 2 dyrektywy ptasiej *„Państwa Członkowskie podejmują wszelkie niezbędne środki w celu zachowania populacji gatunków określonych w art. 1 na poziomie, który odpowiada w szczególności wymogom ekologicznym, naukowym i kulturowym... lub w celu dostosowania populacji tych gatunków do tego poziomu”* i cel ten stanowi punkt odniesienia do interpretacji pozostałych artykułów dyrektywy – np. co do obowiązku utrzymania i zagospodarowania siedlisk ptaków, przywracania zniszczonych i tworzenia nowych biotopów (art. 3(2)), wyznaczania i ochrony obszarów specjalnej ochrony (art. 4(1) i 4(2)), ochrony gatunkowej (art. 5) i odstępstw od niej (art. 9), ewentualnego zezwalania na polowania na wybrane gatunki (art. 7).

Zgodnie z art. 2 dyrektywy ptasiej, wskazany cel ma być realizowany *„...mając na uwadze wymogi ekonomiczne i rekreacyjne”*. Zgodnie z art. 2(3) dyrektywy siedliskowej *„Środki podejmowane zgodnie z niniejszą dyrektywą uwzględniają wymogi gospodarcze, społeczne i kulturowe oraz cechy regionalne i lokalne”*. Jednak, zgodnie z wielokrotnym orzecznictwem ETS (np. wyroki C-262/85 *Commission vs Italy*; C-355/90 *Santona Marshes*), zapisy te nie stanowią samodzielnej derogacji od obowiązków wynikających z dyrektyw, tj. takie względy i wymogi nie mogą usprawiedliwiać niepełnego obowiązków wykonania wymogów dyrektyw, np. co do wyznaczenia obszarów Natura 2000, obowiązków ich ochrony, obowiązków ochrony gatunkowej.

Zobacz także:

- Nature and Biodiversity cases – Ruling of the European Court of Justice. European Commission, Luxembourg 2006. (<http://ec.europa.eu/environment>);
- Zarządzanie obszarami Natura 2000 Postanowienia art. 6 Dyrektywy „siedliskowej” 92/43/EWG. Komisja Europejska 2000 (uzup.2007). Tłumaczenie polskie: WWF Polska 2007 (<http://ec.europa.eu/environment>);
- Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary Natura 2000. Wytoczne metodyczne dotyczące przepisów artykułu 6(3) i 6(4) Dyrektywy Siedliskowej 92/43/EWG. Komisja Europejska 2002. Tłumaczenie polskie: WWF Polska, 2005 (<http://ec.europa.eu/environment>);
- Wytoczne Komisji Europejskiej w sprawie ścisłej ochrony gatunków zwierząt ważnych dla Wspólnoty na mocy Dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG. Komisja Europejska 2007. Tłumaczenie polskie GDOŚ 2009 (<http://www.gdos.gov.pl>);
- Case-Law by the ECJ on Nature Protection (<http://www.tekno.de>);
- Lubaczewska S. (red.) 2010. Strażnicy Natury 2000 – zapobieganie szkodom w praktyce. Fundacja Ekorozwoju, Wrocław;
- Juchnik A., Kupczyk P., Górska M., Pchałek M. 2010. Interwencje ekologiczne w obronie ostoi Natura 2000. Praktyczny poradnik. OTOP (<http://www.ekointerwencje.org.pl>);
- Brodecki Z., Koncewicz T. Kupczyk P., Pchałek M. 2010. Ochrona przyrody przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości. Komentarz. OTOP (<http://www.ekointerwencje.org.pl>);
- Mrocza M., Nowicka-Kudłacz K., Okraśniński K., Ślusarczyk R. 2012. Paragrafy dla przyrody. Poradnik Strażników Miejsc Przyrodniczo Cennych. Pracownia Na Rzecz Wszystkich Istot (<http://www.pracownia.org.pl>);
- Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na <http://www.curia.eu>;
- Orzecznictwo sądów administracyjnych na <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

2. WYBRANE ZAGADNIENIA PRAWNE

2.1. Wyznaczenie obszarów Natura 2000

Kontekst europejski:

Dyrektywa siedliskowa, art. 4. 1. Na podstawie kryteriów określonych w załączniku III (etap 1) oraz stosownych informacji naukowych każde Państwo Członkowskie proponuje wykaz obszarów, wskazując, które typy siedlisk przyrodniczych z załącznika I i które gatunki z załącznika II są rodzime w odniesieniu do terytorium, na którym obszary się znajdują. W przypadku szeroko rozprzestrzenionych gatunków zwierząt, te obszary odpowiadają miejscom w obrębie naturalnego zasięgu tych gatunków, w których występują fizyczne lub biologiczne czynniki istotne dla ich życia i reprodukcji. W przypadku gatunków wodnych, o szerokim zasięgu, te obszary zostaną zaproponowane tylko tam, gdzie istnieje dający się jednoznacznie określić obszar, na którym występują fizyczne i biologiczne czynniki istotne dla ich życia i reprodukcji. W stosownych przypadkach Państwa Członkowskie proponują przyjęcie wykazu obszarów w świetle wyników nadzoru, określonego w art. 11.

Niniejszy wykaz zostaje przekazany Komisji w ciągu trzech lat od notyfikacji niniejszej dyrektywy, wraz z informacją na temat każdego obszaru. Taka informacja obejmuje mapę obszaru jego nazwę, lokalizację, wielkość oraz dane wynikające z zastosowania kryteriów wymienionych w załączniku III (etap I), przedstawione na formularzu określonym przez Komisję zgodnie z procedurą ustanowioną w art. 21.

Informacja o obszarze Natura 2000 to tzw. Standardowy Formularz Danych (Standard Data Form - SDF). Aktualny format SDF określa decyzja wykonawcza Komisji z dnia 11 lipca 2011 r. w sprawie formularza zawierającego informacje o terenach Natura 2000. Informacje i katalogi kodów używanych w SDF są zebrane na tzw. portalu referencyjnym Natura 2000 - http://bd.eionet.europa.eu/activities/Natura_2000/reference_portal

2. Na podstawie kryteriów określonych w załączniku III (etap 2) i w ramach zarówno każdego z pięciu regionów biogeograficznych wymienionych w art. 1 lit. c) ppkt iii), jak i całego terytorium określonego w art. 2 ust. 1, Komisja, w porozumieniu z każdym Państwem Członkowskim, opracowuje projekt wykazu obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, oparty o wykazy poszczególnych Państw Członkowskich, wskazujący te obszary, które utraciły jeden lub więcej typów siedlisk przyrodniczych albo jeden lub więcej gatunków o znaczeniu priorytetowym.

Państwa Członkowskie, w których obszary, obejmujące jeden lub więcej typów siedlisk przyrodniczych albo jeden lub więcej gatunków o znaczeniu priorytetowym stanowią więcej niż 5 % ich terytorium, mogą, w porozumieniu z Komisją, wystąpić o bardziej elastyczne stosowanie kryteriów wymienionych w załączniku III (etap 2) przy wyborze wszystkich obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty znajdujących się na ich terytorium.

Wykaz obszarów wybranych jako obszary mające znaczenie dla Wspólnoty, określający te spośród nich, które obejmują jeden lub więcej typów siedlisk przyrodniczych albo jeden lub więcej gatunków o znaczeniu priorytetowym, zostaje przyjęty przez Komisję zgodnie z procedurą określoną w art. 21.

3. Wykaz określony w ust. 2 sporządza się w ciągu sześciu lat od notyfikacji niniejszej dyrektywy.

Państwa członkowskie mają pewien stopień swobody przy wyborze obszarów, które są zaproponowane do uznania przez Komisję jako obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (a następnie wyznaczone przez dane państwo jako specjalne obszary ochrony siedlisk). Swoboda ta jest jednak ograniczona. Wybór obszarów musi być dokonany na podstawie kryteriów naukowych. Proponowane obszary muszą zapewniać jednolite i spójne pokrycie geograficzne, odzwierciedlać różnicowanie ekologiczne przedmiotów ochrony (a w przypadku gatunków także genetyczne), zapewniać spójność tak powstałej sieci. Lista musi być kompletna, tj. musi zapewniać reprezentatywne ujęcie wszystkim siedliskom przyrodniczym z zał. I i wszystkim gatunkom z zał. II występującym w danym kraju (wyroki ETS w sprawach C-67/99 *Commission v Ireland*, C-71/99 *Commission vs Germany*, C-220/99 *Commission v France*).

Art. 4 ust. 2 akapit pierwszy dyrektywy siedliskowej jako taki nie przewiduje uwzględnienia przy wyznaczaniu obszarów wymogów innych niż te, które odnoszą się do ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Państwa członkowskie, proponując obszary i ich granice, nie mogą brać pod uwagę wymogów gospodarczych i społecznych ani uwarunkowań regionalnych ani lokalnych. Procedura art. 4 ma bowiem służyć utworzeniu w Europie spójnej sieci Natura 2000. Właściwy stan ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków, którego osiągnięcie jest celem dyrektywy, musi być rozumiany w odniesieniu do całego europejskiego terytorium państw członkowskich. Państwa członkowskie, proponując krajowe listy obszarów, nie dysponują precyzyjną wiedzą na temat stanu ochrony poszczególnych gatunków i siedlisk w innych państwach, nie mogą więc swoją decyzją pomijać na liście obszarów ważnych z punktu widzenia ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków, ponieważ mogłoby to prowadzić do nie osiągnięcia celu dyrektywy na poziomie Wspólnoty. W szczególności, Komisja Europejska nie miałaby wówczas pewności, że do celu wskazania obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty dysponuje wyczerpującą listą obszarów nadających się do sklasyfikowania jako specjalne obszary ochrony siedlisk, a to powodowałoby ryzyko nie osiągnięcia celu „utworzenia spójnej europejskiej sieci Natura 2000” (wyroki ETS w sprawach C-371/98 *First Corporate Shipping*, C-67/99, *Commission v. Ireland*, C-226/08 *Stadt Papenburg*).

Kolejne decyzje Komisji Europejskiej zatwierdzające obszary siedliskowe w poszczególnych regionach biogeograficznych są publikowane w *Official Journal Unii Europejskiej* oraz zebrane na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/sites_hab/biogeog_regions/index_en.htm.

Gminy, ani właściciele gruntów, nie mają prawa zaskarżenia decyzji Komisji Europejskiej zatwierdzającej wykaz obszarów ważnych dla Wspólnoty (postanowienia Sądu Pierwszej Instancji T-117/05 *Rodenbröker v. Commission*, T-122/05 *Benkö and others v. Commission*, por. także wyrok ETS w sprawie C-226/08 *Stadt Papenburg*).

4. Po zatwierdzeniu obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty zgodnie z procedurą określoną w ust. 2, zainteresowane Państwa Członkowskie możliwie najszybciej, nie później niż w ciągu sześciu lat, wyznaczają ten obszar jako specjalny obszar ochrony, ustalając priorytetowe działania w świetle znaczenia tych obszarów dla zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, typu siedliska przyrodniczego wymienionego w załączniku I lub gatunku wymienionego w załączniku II, a także do celów spójności Natury 2000 oraz w świetle zagrożenia degradacją lub zniszczeniem, na które narażone są te obszary.

Forma „krajowego” wyznaczenia specjalnego obszaru ochrony pozostaje do uznania Państwa Członkowskiego, ale musi mieć niekwestionowaną, powszechnie obowiązującą moc prawną skutkującą zastosowaniem do obszaru reżimu prawnego odpowiadającego art. 6(1)-6(4) dyrektywy, jak również konkretnie określać obszar (wyraźnie wskazywać jego granice), wskazywać przedmioty ochrony i określać cele (priorytety) ochrony (projekt noty Komisji w sprawie wyznaczenia SOO, grudzień 2011).

Przepis należy czytać w kontekście definicji specjalnego obszaru ochrony w art. 1 dyrektywy – jest to obszar mający znaczenie dla Wspólnoty wyznaczony przez Państwo Członkowskie w drodze prawnej, na którym są stosowane konieczne środki ochronne w celu zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych i/lub populacji gatunków, dla których teren został wyznaczony. Obowiązek i termin dotyczy więc nie tylko wyznaczenia obszaru, ale także zapewnienia obszarowi potrzebnej ochrony - rozpoczęcia stosowania niezbędnych środków ochrony (projekt noty Komisji w sprawie wyznaczenia SOO, grudzień 2011; wyrok TSUE w sprawie C-90/10).

6-letni termin biegnie od pierwszego zatwierdzenia obszaru decyzją Komisji, niezależnie od ponownego ujęcia obszaru na listach zatwierdzanych kolejnymi decyzjami.

5. Wraz z umieszczeniem obszaru w wykazie określonym w ust. 2 akapit trzeci podlega on przepisom art. 6 ust. 2, 3 i 4.

Obowiązek ochrony przewidziany w art. 6(2) i 6(3), oraz możliwość korzystania z wyjątków od reżimu ochrony przewidziana w art. 6(4) stosują się do obszarów „siedliskowych” Natura 2000 od chwili uznania ich przez Komisję Europejską za obszary o znaczeniu dla Wspólnoty (nie jest wymagane do tego wyznaczenie w trybie prawa krajowego!).

Nie oznacza to jednak, iż państwa członkowskie nie mają obowiązku ochrony obszarów zgłoszonych Komisji do uznania jako obszary o znaczeniu dla Wspólnoty. W rzeczywistości taki obowiązek istnieje już od chwili ich zgłoszenia. Państwa są zobowiązane dla takich obszarów do przyjęcia środków ochrony „odpowiednich” dla zachowania ich znaczenia ekologicznego.

Uwzględniając fakt, iż państwo członkowskie po sporządzeniu krajowego wykazu obszarów nie jest w stanie dokładnie i szczegółowo znać sytuacji siedlisk w innych państwach członkowskich, nie może ono ze swej strony eliminować obszarów posiadających na płaszczyźnie krajowej istotne znaczenie ekologiczne dla celu zachowania siedlisk, nie zagrażając w ten sposób realizacji tego celu na płaszczyźnie wspólnotowej. W konsekwencji Komisja powinna mieć pewność, że dysponuje wyczerpującą listą obszarów, które mogą być wybrane jako specjalne obszary ochrony, ponieważ ich utworzenie ma na celu stworzenie spójnej europejskiej sieci ekologicznej. Wynika z tego również, że w chwili, w której Komisja będzie podejmować swoją decyzję, obszary wyznaczone przez państwa członkowskie powinny znajdować się w stanie, na podstawie którego dokonano oceny naukowej potencjalnych obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty. Gdyby bowiem tak nie było, istniałoby niebezpieczeństwo zafałszowania wspólnotowego procesu decyzyjnego, który opiera się nie tylko na całości obszarów zgłoszonych przez państwa członkowskie, ale również charakteryzuje się ekologicznymi porównaniami między różnymi obszarami zaproponowanymi przez państwa członkowskie, a Komisja nie byłaby w stanie wypełnić swojego zadania w rozpatrywanej dziedzinie.

Konieczne jest więc, aby państwa członkowskie nie zezwalały na ingerencje, które mogłyby poważnie zagrozić ekologicznemu charakterowi tych obszarów. Państwa członkowskie są zobowiązane do podjęcia zgodnie z przepisami prawa krajowego wszelkich środków niezbędnych dla uniknięcia ingerencji, które mogłyby poważnie zagrozić ekologicznemu charakterowi obszarów umieszczonych w przekazanym Komisji wykazie krajowym (wyroki ETS w sprawach C-177/03 Dragaggi, C-244/05 Bayerischer Verwaltungsgerichtshof).

Art. 9. Komisja, stanowiąc zgodnie z procedurą ustanowioną w art. 21, okresowo dokonuje przeglądu przyczyniania się sieci Natura 2000 do osiągnięcia celów, określonych w art. 2 i 3. W tym kontekście może być rozważone zdeklasyfikowanie specjalnego obszaru ochrony, tam gdzie jest to uzasadnione naturalnymi zmianami stwierdzonymi w wyniku nadzoru przewidzianego w art. 11.

Zgodnie z wytycznymi Komisji, likwidacja obszaru Natura 2000 jest możliwa tylko w przypadku „niezawinionego zaniku przedmiotu ochrony” – tj. zaniku z przyczyn naturalnych którym nie można było przeciwdziałać. W szczególności za takie przyczyny uznaje się zmiany klimatu. Zanik z powodu braku właściwej ochrony (w tym braku ochrony czynnej – np. w wyniku zarośnięcia łąk, wrzosowisk) nie kwalifikuje się jako taka przyczyna i nie upoważnia do likwidacji obszaru Natura 2000. Niedopuszczalna jest likwidacja obszaru z innych przyczyn, np. społeczno-gospodarczych. Likwidacja wymaga notyfikacji Komisji, a w przypadku obszarów siedliskowych – jej decyzji.

Aktualizacja danych w SDF w związku z postępowaniem wiedzy naukowej i uzyskaniem lepszej wiedzy o obszarze jest możliwa. Komisja oczekuje, że SDFy będą co najmniej raz na 6 lat aktualizowane, w związku z postępowaniem rozpoznania, uszczegółowieniem inwentaryzacji itp. Zmiana wymaga jednak notyfikacji do KE i uzasadnienia.

Jednak wykreślenie przedmiotu ochrony albo zmiana jego znaczenia na D jest możliwe tylko w przypadku, gdy jego wpisanie do SDF było wynikiem błędu oszacowania naukowego albo w zaniku z przyczyn naturalnych którym nie można było przeciwdziałać. Interpretacja „przyczyn naturalnych którym nie można było przeciwdziałać” jest taka sama, jak co celów deklasyfikacji obszaru. Niedopuszczalne jest wykreślenie przedmiotu ochrony jeżeli jego zanik był spowodowany niewłaściwą ochroną po 1.05.2004. Niedopuszczalne jest wykreślenie przedmiotu ochrony z przyczyn społeczno-gospodarczych.

Wyłączenie terenu z granic obszaru Natura 2000 jest możliwe pod warunkiem „dowodu wysokiej jakości”, że ten teren znalazł się w obszarze tylko i wyłącznie w wyniku błędu, tj. że:

- nie miał walorów kwalifikujących go do objęcia granicami obszaru Natura 2000 w dniu 1 maja 2004 r.,
- nie uzyskał takich walorów po dniu 1 maja 2004 r.,
- nie jest potrzebny z punktu widzenia integralności obszaru (np. nie jest potrzebny dla ochrony walorów znajdujących się w sąsiedztwie).

Zmiana wymaga notyfikacji KE, a w przypadku obszarów siedliskowych jej decyzji. Niedopuszczalne jest wyłączenie terenu z przyczyn społeczno-gospodarczych (Habitat Committee dokument Doc.Hab 05-06-02, Nota Komisji o aktualizacji Standardowych Formularzy danych (SDF) obszarów Natura 2000.

Dyrektywa ptasia, art. 4.1. Gatunki wymienione w załączniku I podlegają specjalnym środkom ochrony dotyczącym ich naturalnego siedliska w celu zapewnienia im przetrwania oraz reprodukcji na terenie ich występowania.

W związku z powyższym należy brać pod uwagę:

- a) gatunki zagrożone wyginięciem;
- b) gatunki podatne na szczególne zmiany w ich naturalnym siedlisku;
- c) gatunki uznane za rzadkie z uwagi na niewielkie populacje lub ograniczone lokalne występowanie;
- d) inne gatunki wymagające szczególnej uwagi ze względu na specyficzny charakter ich naturalnego siedliska.

Tendencje i wahania w poziomach populacji są uwzględniane przy dokonywaniu oceny.

Państwa Członkowskie sklasyfikują w szczególności najbardziej odpowiednie obszary pod względem liczby i powierzchni jako obszary specjalnej ochrony dla zachowania tych gatunków, z uwzględnieniem wymogów ich ochrony w ramach morskiego i lądowego obszaru geograficznego, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie.

2. Państwa Członkowskie podejmują podobne środki w odniesieniu do regularnie występujących gatunków wędrownych niewymienionych w załączniku I, mając na uwadze potrzebę ich ochrony w ramach morskiego i lądowego obszaru geograficznego, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie, w odniesieniu do obszarów ich wylęgu, pierzenia i zimowania oraz miejsc zatrzymywania się wzdłuż ich tras migracji. W tym celu Państwa Członkowskie zwracają szczególną uwagę na ochronę terenów podmokłych, w szczególności tych o znaczeniu międzynarodowym.

3. Państwa Członkowskie przekazują Komisji wszelkie stosowne informacje, tak aby mogła ona podjąć odpowiednie inicjatywy w celu koordynacji koniecznej dla zapewnienia, aby obszary określone w ust. 1 i 2 stanowiły spójną całość, która spełnia wymogi ochrony tych gatunków w ramach morskiego i lądowego obszaru geograficznego, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie.

Obowiązku wyznaczenia obszarów specjalnej ochrony ptaków nie można uniknąć powołując się na inne podjęte działania dla ochrony ptaków (wyrok ETS w sprawie C-3/96 *Commission v. Netherlands*).

Margines swobody, jaki mają państwa członkowskie przy klasyfikacji obszarów specjalnej ochrony ptaków, jest ograniczony kryteriami naukowymi, jakie powinny być zastosowane do wskazania najbardziej odpowiednich obszarów. Państwa członkowskie mają obowiązek klasyfikacji jako OSO wszystkich obszarów, które przy zastosowaniu kryteriów ornitologicznych są najbardziej odpowiednimi dla ochrony danych gatunków. Jako podstawa do oceny wywiązania się poszczególnych państw z wyznaczenia obszarów ptasich, może być użyty „katalog Obszarów Ważnych dla Ptaków - IBA (Important Bird Areas)”. Katalog ten, choć nie jest prawnie wiążący, może zostać wykorzystany jako punkt odniesienia umożliwiający przeprowadzenie oceny, czy państwo członkowskie dokonało klasyfikacji jako OSO obszarów wystarczających pod względem liczby i powierzchni w rozumieniu ww. przepisów dyrektywy (wyroki ETS w sprawach C-3/96 *Commission v. Netherlands*, C-374/98 *Basses Corbieres*, C-378/01 *Commission v. Italy*, C-235/04 *Commission v. Spain*, C-334/04 *Commission vs Grece*, C-418/04 *Commission v. Ireland*, IBA).

Obszar spełniający kryteria klasyfikacji jako OSO, nawet jeżeli państwo członkowskie nie dokonało takiej klasyfikacji, musi podlegać środkom ochronnym, o których mowa w artykułe 4(4) zdanie pierwsze (wyrok ETS w sprawie C-166/97 *Commission v. France*).

Motywy gospodarcze i rekreacyjne, o których mowa w art. 2 dyrektywy, nie mogą być brane pod uwagę przy klasyfikacji OSO ani przy wyznaczaniu ich granic. Podobnie, przy wyznaczaniu i delimitacji OSO państwa członkowskie nie mogą powoływać się na wymogi gospodarcze, ani z uwagi na interes ogólny, nadrzędny w stosunku do interesu, któremu odpowiada cel ekologiczny realizowany dyrektywą ptasią, ani w zakresie w jakim wymagania te odpowiadają powodom o charakterze zasadniczym wynikającym z nadrzędnego interesu publicznego (wyroki ETS w sprawach C-44/95 *Royal Society for the Protection of Birds*, C-355/90 *Santona Marshes*, C-44/95 *Lappel Bank*).

Państwo członkowskie nie może ograniczać powierzchni OSO lub zmieniać jego granic w sposób, który powodowałby wyłączenie terenów stanowiących schronienie dla gatunków dzikiego ptactwa, których ochrona leżała u podstaw wyznaczenia granic tego OSO (wyrok ETS w sprawie C-191/05 *Moura, Mourão e Barrancos*).

Obowiązek klasyfikacji OSO nie jest ograniczony przez stan wiedzy naukowej dostępnej w określonej dacie. Jeżeli odpowiednie dane ujawnią się później, to należy dokonać ponownej klasyfikacji OSO. Niezachowanie obszarów wyjątkowych pod kątem ochrony gatunków podlegających ochronie wyłącznie ze względu na fakt, iż ich wyjątkowy charakter ujawnił się jedynie po dokonaniu transpozycji dyrektywy ptasiej, pozostawałoby w sprzeczności z celem skutecznej ochrony ptactwa (wyrok ETS w sprawie C-209/04 *Commission v Austria*).

Z dyrektywy ptasiej nie wynikają jasno przesłanki umożliwiające likwidację lub zmniejszenie obszaru Natura 2000. Kiedy już OSO został wyznaczony, co zgodnie z danymi ornitologicznymi zdaje się najbardziej odpowiednie dla danych gatunków, państwo członkowskie, które zamierza następnie zmniejszyć geograficzny zasięg tego OSO, powinno dysponować zaktualizowanym naukowym i ornitologicznym materiałem dowodowym na poparcie swego (dorozumianego) stanowiska, iż może tego dokonać bez narażenia wymaganego poziomu ochrony (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-535/07 OSO w Austrii). W praktyce, ze względu na zasadę analogicznego poziomu ochrony obszarów siedliskowych i ptasich, stosują się wytyczne jak dla obszarów siedliskowych, omówione wyżej.

Co do zmniejszenia obszaru OSO: jeżeli nie można wykazać, że państwo członkowskie sklasyfikowało dane obszary jako OSO w wyniku błędu, uznało ono tym sklasyfikowaniem, że na obszarze tym występują najbardziej odpowiednie warunki dla gatunków wymienionych w załączniku I do dyrektywy. Jeżeli chce ono od tego odstąpić, jego obowiązkiem jest wykazanie, dlaczego dany obszar – w całości lub w części – nie jest najbardziej odpowiedni. Dla dowodu tego nie wystarczy jedynie wykazać, że dane obszary w chwili zmniejszenia nie są (już) najbardziej odpowiednie. Należy natomiast zasadniczo wykazać, że już w chwili sklasyfikowania – a w konsekwencji wręcz w chwili pierwotnego zobowiązania do sklasyfikowania – nie należały one do obszarów najbardziej odpowiednich. W przeciwnym wypadku państwa członkowskie mogłyby mianowicie bezkarnie uchylać się od swojego zobowiązania do zachowania obszarów w stanie, w którym będą one nadal najbardziej odpowiednie dla ochrony ptactwa. Jedynie w sytuacji, kiedy państwo

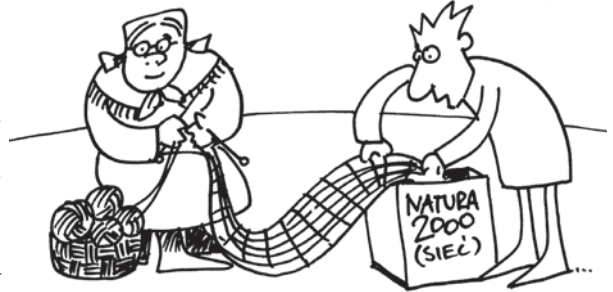
członkowskie może wykazać, że utrata właściwości, do której doszło tymczasem, wynika z okoliczności obiektywnych od niego niezależnych, jak przykładowo wybuch wulkanu, zmniejszenie OSO może być uzasadnione (wyrok ETS w sprawie C-191/05 Moura, Mourão e Barrancos oraz opinia rzecznika generalnego w tej sprawie).

Pra wo pols kie:

Ustawa o ochronie przyrody, Art. 25. 1.
Sieć obszarów Natura 2000 obejmuje:

- 1) obszary specjalnej ochrony ptaków;
- 2) specjalne obszary ochrony siedlisk;
- 3) obszary mające znaczenie dla Wspólnoty.

2. Obszar Natura 2000 może obejmować część lub całość obszarów i obiektów objętych formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1–4 i 6–9.

Obszarem Natura 2000 jest nie tylko obszar wyznaczony jako taki rozporządzeniem Ministra Środowiska, ale również „obszar mający znaczenie dla Wspólnoty” – tj. obszar siedliskowy zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej, jeszcze zanim zostanie wyznaczony rozporządzeniem Ministra (por. art. 27).

Uwaga – na użytek ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, obszary Natura 2000 są zdefiniowane szerzej – pojęcie to obejmuje także obszary znajdujące się na liście o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1.

Art. 26. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, w tym siedliska przyrodnicze i gatunki o znaczeniu priorytetowym, oraz wymagające ochrony w formie wyznaczenia obszarów Natura 2000, a także kryteria wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania za obszary mające znaczenie dla Wspólnoty i wyznaczenia jako specjalne obszary ochrony siedlisk oraz obszarów kwalifikujących się do wyznaczenia jako obszary specjalnej ochrony ptaków, mając na uwadze zachowanie poszczególnych cennych lub zagrożonych składników różnorodności biologicznej, na podstawie których jest wyznaczana sieć obszarów Natura 2000.

Delegację ustawową wykonano rozporządzeniem z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000. Lista siedlisk i gatunków powiela załączniki Dyrektywy, choć siedliska przyrodnicze podano pod polskimi nazwami nie zawsze odpowiadającymi dokładnie nazwie z dyrektywy. Siedlisko 9190 podano błędnie pod zawężającą nazwą „brzozowo-dębowy las nadmorski”; w wyniku interwencji Komisji Europejskiej Polska zobowiązała się do zmiany rozporządzenia – jako siedlisko 9190 muszą być traktowane wszystkie kwaśne dębrowy, także śródłądowe. W chwili oddawania tej książki do druku, projekt nowelizacji rozporządzenia (poprawiający także kilka błędów w liście ptaków wędrownych) był na końcowym etapie prac legislacyjnych.

Kryteria wyznaczania obszarów siedliskowych powielają kryteria z dyrektywy. Ważne są natomiast kryteria wyznaczania obszarów ptasich, ponieważ w świetle rozporządzenia wyznaczającego obszary specjalnej ochrony ptaków rozstrzygają one, jakie gatunki ptaków są przedmiotem ochrony:

§ 6. Kryteria wyboru obszarów kwalifikujących się do wyznaczenia jako obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 są następujące:

- 1) występowanie gatunków ptaków wymienionych w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 [tu: występujące w Polsce gatunki z załącznika I dyrektywy oraz gatunki ptaków migrujących]:
 - a) występowanie co najmniej 1 % lęgowej populacji krajowej gatunku,
 - b) regularne występowanie co najmniej 1 % przelotnej populacji gatunku wędrownego,
 - c) regularne występowanie co najmniej 20000 osobników jednego lub wielu gatunków wędrownych ptaków wodno-błotnych podczas wędrówek lub zimowania lub co najmniej 10000 par jednego lub wielu wędrownych gatunków ptaków morskich,
 - d) regularne występowanie w sumie co najmniej 5000 bocianów białych lub 3000 żurawi, lub 3000 ptaków drapieżnych stwierdzanych w ciągu całego okresu migracji wiosennej lub jesiennej,
 - e) że obszar jest jednym z 10 najważniejszych krajowych obszarów gniazdowania gatunków zagrożonych na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej,
 - f) regularne występowanie gatunku zagrożonego w skali globalnej;
- 2) powierzchnię obszaru, która powinna zapewniać skuteczne i trwałe występowanie populacji gatunków oraz obejmować przestrzeń życiową stabilnych, rozmnażających się lokalnych populacji gatunków, dla których ochrony obszar ten został wyznaczony, lub kluczowe dla ich ochrony miejsca występowania;
- 3) znaczenie obszaru dla przemieszczania się ptaków określonych w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, a w szczególności jego położenie na trasie przelotów gatunków wędrownych.

Art. 27.1. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska opracowuje projekt listy obszarów Natura 2000, zgodnie z przepisami prawa Unii Europejskiej.

2. Projekt, o którym mowa w ust. 1, wymaga zasięgnięcia opinii właściwych miejscowo rad gmin. Niezłożenie opinii w terminie 30 dni od dnia otrzymania projektu uznaje się za brak uwag.

3. Minister właściwy do spraw środowiska, po uzyskaniu zgody Rady Ministrów, przekazuje Komisji Europejskiej:

- 1) listę proponowanych obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty;
- 2) szacunek dotyczący współfinansowania przez Wspólnotę ochrony obszarów wyznaczonych ze względu na typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki roślin i zwierząt o znaczeniu priorytetowym;
- 3) listę obszarów specjalnej ochrony ptaków.

Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska opracowując projekt sieci Natura 2000 jest obowiązany uczynić to zgodnie z przepisami prawa UE (zob. wyżej), w tym nie może kierować się względami innymi niż naukowe – np. względami gospodarczymi.

Z chwilą przekazania Komisji Europejskiej, proponowany obszar siedliskowy Natura 2000 podlega przepisom art. 28 ust 2 oraz art. 33-35a ustawy, oraz w pełnym zakresie przepisom ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Jednak, pamiętać należy także, iż zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000, do których zaliczać należy także obszary ujęte na tzw. „Shadow List” zaproponowanej przez organizacje pozarządowe, są objęte ochroną zgodnie z tzw. „zasadą ostrożności” wynikającą z art. 174 pkt 2 Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską [obecnie art. 191 pkt 2 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej], który stanowi iż polityka Wspólnoty w dziedzinie ochrony środowiska opiera się na zasadzie ostrożności. Wynika z niej ciążący na wszystkich podmiotach obowiązek dołożenia należytej staranności w ocenie skutków, jakie dla środowiska może przynieść nowo podejmowana decyzja lub uruchamianie działalności. Odpowiednie działania (w tym analizy, opinie, ekspertyzy) powinny być podejmowane z wyprzedzeniem, tzn. już wtedy, gdy zachodzi uzasadnione prawdopodobieństwo, że powstanie problem ekologiczny. W przypadku silnego podejrzenia, że określone działania mogą wywołać skutki negatywne dla środowiska, korzystniejszym jest działać „wcześniej, bo będzie za późno”, niż oczekiwać na oficjalne potwierdzenie niekorzystnych przypuszczeń (wyroki NSA II OSK 1177/07, II OSK 958/1, wyrok WSA w Gdańsku II SA/Gd 370/08).

Z chwilą zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską (data wejścia w życie decyzji Komisji), obszar siedliskowy staje się „pełnoprawnym obszarem Natura 2000”, mającym status Obszaru Mającego Znaczenie dla Wspólnoty, podlegającym wszystkim przepisom ustawy. Wyznaczenie obszaru jako Specjalnego Obszaru Ochrony Siedlisk, w drodze rozporządzenia Ministra Środowiska, tylko powiela decyzję Komisji.

Obszar ptasi jest wyznaczany rozporządzeniem Ministra i z tą chwilą podlega wszystkim przepisom dotyczącym obszarów Natura 2000. Komisja Europejska jest o wyznaczeniu obszaru informowana po fakcie.

Art. 27a. 1. Wyznaczenie obszaru specjalnej ochrony ptaków lub specjalnego obszaru ochrony siedlisk, zmiana jego granic lub likwidacja następuje w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa, ministrem właściwym do spraw rozwoju wsi, ministrem właściwym do spraw rybołówstwa i z ministrem właściwym do spraw gospodarki wodnej, w drodze rozporządzenia ministra właściwego do spraw środowiska, które określa nazwę, położenie administracyjne, obszar i mapę obszaru, cel i przedmiot ochrony. Minister właściwy do spraw środowiska, wydając rozporządzenie, kieruje się stanem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt oraz koniecznością zachowania szczególnie cennych lub zagrożonych składników różnorodności biologicznej.

2. Nadzór nad obszarem Natura 2000 lub proponowanym obszarem mającym znaczenie dla Wspólnoty, znajdującym się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1, sprawuje właściwy regionalny dyrektor ochrony środowiska lub na obszarach morskich – dyrektor urzędu morskiego, z zastrzeżeniem art. 32 ust. 5.

Obszary specjalnej ochrony ptaków zostały wyznaczone rozporządzeniem – aktualnie obowiązuje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (zawierające także wszystkie obszary z wcześniejszych rozporządzeń, począwszy od 2004 r.). W chwili oddawania tej publikacji do druku, na końcowym etapie prac legislacyjnych był projekt jego nowelizacji, zakładający dodanie jeszcze jednego obszaru specjalnej ochrony ptaków – Doliny Przysowy i Słudwi.

Zgodnie z § 4. rozporządzenia: Celami wyznaczenia obszarów, o których mowa w rozporządzeniu, są: ochrona populacji dziko występujących gatunków ptaków, utrzymanie i zagospodarowanie ich naturalnych siedlisk zgodnie z wymogami ekologicznymi, przywracanie zniszczonych biotopów oraz tworzenie biotopów.

Zgodnie z § 5.: Przedmiotem ochrony są gatunki ptaków wymienione w załączniku nr 2 do rozporządzenia, które spełniają kryteria określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (zob. wyżej), oraz ich naturalne siedliska.

Zgodnie z art. 32 ust 5 ustawy o ochronie przyrody, sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000 w granicach parku narodowego jest dyrektor tego parku. Do 31.12.2011 r. dyrektor parku narodowego sprawował nadzór nad całym obszarem Natura 2000 który choć we fragmencie pokrywał się z parkiem narodowym, jednak od 1.01.2012 r. regulacja ta została zmieniona.

3. Zmiana granic lub likwidacja obszaru specjalnej ochrony ptaków lub specjalnego obszaru ochrony siedlisk następuje, jeżeli jest to uzasadnione naturalnymi zmianami stwierdzonymi w wyniku monitoringu i nadzoru, o którym mowa w art. 31, oraz po uzyskaniu zgody Komisji Europejskiej.
4. Specjalne obszary ochrony siedlisk minister właściwy do spraw środowiska wyznacza po uzgodnieniu z Komisją Europejską w terminie 6 lat od dnia zatwierdzenia tego obszaru przez Komisję Europejską jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty.

Utrata wartości przyrodniczych w wyniku niewłaściwej ochrony, ani względy społeczne lub gospodarcze, nie mogą być podstawą zmiany granic lub likwidacji obszaru; w szczególności nie należy spodziewać się zgody Komisji Europejskiej w takiej sytuacji. Zniszczenie przedmiotu ochrony w wyniku działań człowieka, albo nawet jego zanik w wyniku braku właściwej ochrony (nawet w wyniku naturalnej sukcesji) nie jest podstawą do likwidacji obszaru Natura 2000, a rodzi obowiązek odtworzenia przedmiotu ochrony.

Zmiana granic lub likwidacja obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty musiałaby być dokonana decyzją Komisji Europejskiej.

Wydając rozporządzenie wyznaczające specjalny obszar ochrony, minister będzie jednak związany decyzją Komisji Europejskiej, zatwierdzającej obszar w określonych granicach jako Obszar Mający Znaczenie dla Wspólnoty.

2.2. Ocena oddziaływania planów na obszar Natura 2000. Ocena oddziaływania planów na środowisko

Konteks t eur opejski:

Dyrektywa siedliskowa, art. 6.3.: Każdy plan lub przedsięwzięcie, które nie jest bezpośrednio związane lub konieczne do ochrony obszaru, ale które może na niego w istotny sposób oddziaływać, zarówno oddzielnie, jak i w połączeniu z innymi planami lub przedsięwzięciami, podlega odpowiedniej ocenie jego skutków dla danego obszaru z punktu widzenia założeń jego ochrony. W świetle wniosków wynikających z tej oceny oraz bez uszczerbku dla przepisów ust. 4 właściwe władze krajowe wyrażają zgodę na ten plan lub przedsięwzięcie dopiero po upewnieniu się, że nie wpłynie on niekorzystnie na dany obszar oraz, w stosownych przypadkach, po uzyskaniu opinii całego społeczeństwa.

Zgodnie z art. 7 dyrektywy, przepisy stosują się także do obszarów wyznaczonych na podstawie dyrektywy ptasiej.

Wymóg dokonania oceny jest uzależniony od warunku istnienia prawdopodobieństwa lub zagrożenia, że będą one w istotny sposób oddziaływać na dany teren. Uwzględniając w szczególności zasadę ostrożności, zagrożenie takie występuje wówczas, kiedy na podstawie obiektywnych okoliczności nie można wykluczyć, że plan lub przedsięwzięcie będzie oddziaływać na dany teren w istotny sposób. Nieprawidłowe jest ogólne wyłączenie spod obowiązku oceny określonych kategorii przedsięwzięć (wyroki ETS w sprawach C-98/03 *Commission v Germany*, C-6/04 *Commission vs United Kingdom*).

Okoliczność, że działalność ta wykonywana jest na przedmiotowym terenie regularnie od wielu lat i cyklicznie konieczne jest uzyskanie dla niej pozwolenia, przy czym za każdym razem dokonuje się nowej oceny kwestii, czy działalność ta może być wykonywana i, jeżeli tak, na jakiej części terenu, nie stanowi jako taka przeszkody, aby działalność tą traktować przy każdym wniosku, jako odrębny plan lub przedsięwzięcie w rozumieniu dyrektywy siedliskowej (wyrok ETS w sprawie C-127/02 *Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging*).

Obowiązek oceny w trybie art. 6(3) nie jest uzależniony od położenia planowanego przedsięwzięcia w obszarze Natura 2000 lub poza nim, ale od ryzyka wystąpienia oddziaływania na obszar Natura 2000. Prawo krajowe nie może różnicować reguł oceny w zależności od położenia przedsięwzięcia w stosunku do granic obszaru (wyrok ETS w sprawie C-98/03 *Commission v Germany*).

Niedopuszczalne jest wyłączenie a priori z obowiązku oceny z art. 6(3) pewnych rodzajów działań - na przykład wyłączenie z potrzeby oceny „użytkowania gruntów w celach rolniczych, leśnych i rybołówstwa, jeżeli uwzględniane są przy tym cele i zasady ochrony przyrody i kształtowania krajobrazu”. Niedopuszczalne jest by wyłączać a priori z obowiązku oceny „przedsięwzięcia dotyczące instalacji lub użytkowania wód, które nie wymagają pozwolenia”. Nieprawidłowe jest ogólne wyłączenie spod obowiązku oceny działań nie wymagających zezwolenia. Na przykład, użytkowanie małych ilości wód może nie wymagać zezwolenia wodnego gdy uznano, że nie oddziaływałyby w sposób istotny na stan wód, ale nie wynika z tego, iż nie mogłyby one wywierać istotnych skutków obszar Natura 2000.

Musi więc podlegać ocenie takiego oddziaływania (wyrok ETS w sprawie C-98/03 Commission v Germany).

Art. 6(3) ust. 3 uzależnia wymóg dokonania odpowiedniej oceny planu lub przedsięwzięcia od przesłanki polegającej na zaistnieniu prawdopodobieństwa lub ryzyka, że ten plan lub przedsięwzięcie będzie oddziaływać na dany obszar w istotny sposób. Mając w szczególności na uwadze zasadę ostrożności, będącą jedną z podstaw polityki Wspólnoty w dziedzinie środowiska naturalnego, stawiającej sobie za cel wysoki poziom ochrony zgodnie z art. 191 ust. 2 zdanie pierwsze Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w świetle którego należy dokonywać wykładni dyrektywy siedliskowej, ryzyko takie ma miejsce wówczas, gdy na podstawie obiektywnych informacji nie można wykluczyć, że przedmiotowy plan lub przedsięwzięcie będzie oddziaływać na dany obszar w istotny sposób. Taka wykładnia przesłanki, od zaistnienia której uzależnione jest przeprowadzenie odpowiedniej oceny skutków planu lub przedsięwzięcia dla danego obszaru, na podstawie której, w przypadku wątpliwości co do nie wystąpienia ewentualnych istotnych oddziaływań należy dokonać takiej oceny, umożliwia w sposób skuteczny uniknięcia udzielania pozwoleń na plany lub przedsięwzięcia wpływające niekorzystnie na dany obszar i przyczynia się w ten sposób do urzeczywistnienia głównego celu dyrektywy siedliskowej, polegającego na zapewnieniu różnorodności biologicznej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, zgodnie z trzecim motywem i art. 2 ust. 1 tej dyrektywy (wyroki ETS w sprawach C127/02 Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging, C-180/96 United Kingdom v Commission).

Jeżeli plan lub przedsięwzięcie, które nie jest bezpośrednio związane lub konieczne do ochrony obszaru Natura 2000, niesie z sobą ryzyko naruszenia założeń ochrony tego obszaru, należy je wówczas uznać jako mogące oddziaływać na przedmiotowy obszar w sposób istotny. Ocena tego ryzyka powinna być dokonana w szczególności w świetle charakterystyki i specyficznych uwarunkowań środowiskowych obszaru, którego dotyczy plan lub przedsięwzięcie (wyrok ETS w sprawie C-127/02 Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging).

Ocenie w trybie art. 6(3) podlegają plany i przedsięwzięcia z wyjątkiem tych, które „są bezpośrednio związane z ochroną obszaru lub niezbędne do tej ochrony”. Zwolnienie z oceny nie może jednakże zostać rozciągnięte na środki, którym brak jest bezpośredniego związku z ochroną obszaru Natura 2000; odstępstwa od ogólnych reguł powinny być interpretowane zawężająco (...) dla odstępstwa od obowiązku przeprowadzenia oceny skutków dla danego obszaru nie wystarczy, by środki były zgodne z planem ochrony, lecz muszą one być bezpośrednio konieczne dla realizacji założeń ochrony (opinia rzecznika generalnego Trybunału sprawiedliwości w sprawie C-241/08). Ujęcie przedsięwzięcia w planie zadań ochronnych Natura 2000 nie stanowi automatycznej przesłanki do zwolnienia go z obowiązku oceny, chyba że to przedsięwzięcie jest bezpośrednio konieczne dla ochrony gatunków lub siedlisk i służy wyłącznie tej ochronie.

Określenie „...nie jest bezpośrednio powiązany z ochroną obszaru lub konieczny dla tej ochrony” należy rozumieć w ten sposób, że każdy nie związany z ochroną obszaru komponent planu lub programu może wymagać oceny. Np. aspekt pozyskania drewna w lasach uznanych za obszar specjalny ochrony ptaków lub obszar mający znaczenie dla Wspólnoty może stanowić część planu zarządzania tym obszarem dla jego ochrony, jednak na tyle, na

ile pozyskanie takie nie jest konieczne dla ochrony obszaru, powinno być traktowane jako wymagające oceny (*Zarządzanie obszarami Natura 2000. Postanowienia art. 6 dyrektywy „siedliskowej” 92/43/EWG*. Komisja Europejska 2000 (uzup. 2007). Tłumaczenie polskie: WWF Polska 2007).

Nawet jeżeli studia i plany zagospodarowania przestrzennego nie zezwalają bezpośrednio na realizację uwzględnionych w nich przedsięwzięć, które przed uzyskaniem zezwolenia na ich realizację muszą podlegać normalnej ocenie, to – w świetle faktu, że udzielając pozwolenia na realizację przedsięwzięcia bada się jego zgodność z planem zagospodarowania przestrzennego - mają znaczny wpływ na rzeczywiste decyzje dotyczące lokalnego rozwoju. W konsekwencji studia i plany zagospodarowania przestrzennego muszą również podlegać ocenie z punktu widzenia wpływu na obszar Natura 2000 z punktu widzenia założeń jego ochrony (wyrok ETS w sprawie C-6/04 *Commission v United Kingdom*).

„Odpowiednia ocena” o której mowa w art. 6(3), oznacza określenie, zgodnie z najlepszą wiedzą naukową w tej dziedzinie, wszystkich aspektów planu lub przedsięwzięcia, mogących osobno lub w połączeniu z innymi planami i przedsięwzięciami oddziaływać na założenia ochrony obszaru. Władze powinny oprzeć się na najlepszej wiedzy naukowej w danej dziedzinie. Założenia ochrony danego obszaru mogą zostać ustalone, jak wynika z art. 3 i 4, a w szczególności z art. 4 ust. 4 dyrektywy siedliskowej, na podstawie znaczenia tych obszarów dla zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, typu siedliska przyrodniczego wymienionego w załączniku I lub gatunku wymienionego w załączniku II, a także do celów spójności Natury 2000 oraz na podstawie zagrożenia degradacją lub zniszczeniem, na które narażone są te obszary (wyroki ETS w sprawie C-127/02 *Waddenervereniging i Vogelbeschermingsvereniging*, C-418/04 *Commission vs Ireland*, C-404/09 *Alto Sil*).

Powierzchnowy i wybiórczy charakter badania skutków przedsięwzięcia, zalecenie w ocenie dalszych prac w celu ustalenia oddziaływania, brak wyczerpującego zestawienia przedmiotów ochrony, oparcie wniosku na spostrzeżeniach o charakterze doraźnym, brak wniosków ostatecznych (w tym odłożenie na później doprecyzowania oddziaływań i określenia środków minimalizujących i kompensujących) są przesłankami świadczącymi, że ocena nie jest „odpowiednia” (wyrok ETS w sprawie C-304/05 *Parco Nazionale dello Stelvio*).

Jeżeli zezwolenie na realizację przedsięwzięcia zostało wydane z naruszeniem art. 6(3), np. po ocenie która nie była „odpowiednia”, to – jeżeli wykazane zostaną pogorszenia stanu siedliska lub niepokojenia gatunków, dla których dany obszar został wyznaczony – realizacja przedsięwzięcia może naruszać także art. 6(2) dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-304/05 *Parco Nazionale dello Stelvio*).

Zezwolenie na realizację planu lub przedsięwzięcia może zostać udzielone jedynie pod warunkiem, że właściwe władze krajowe uzyskają pewność, iż plan lub przedsięwzięcie nie będą miały negatywnych skutków dla obszaru, którego dotyczą. Ma to miejsce wówczas, gdy z naukowego punktu widzenia brak jest racjonalnych wątpliwości, że skutki takie nie wystąpią (wyroki ETS w sprawach C-127/02 *Waddenervereniging i Vogelbeschermingsvereniging*, C- 239/04 *Castro Verde*).

Kryterium udzielenia pozwolenia zawiera w sobie zasadę ostrożności - mniej surowe kryterium udzielenia pozwolenia mogłoby nie zapewnić w skuteczny sposób urzeczywistnienia celu ochrony obszarów, któremu służy przedmiotowy przepis. Jeżeli brak jest pewności co do nie wystąpienia negatywnych skutków na przedmiotowy obszar, związanych z ocenianym planem lub przedsięwzięciem, właściwe organy państwowe powinny odmówić udzielenia pozwolenia na ten plan lub przedsięwzięcie. (wyroki ETS w sprawach C-157/96 National Farmers' Union , C-127/02 Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging, C- 239/04 Castro Verde).

Istnienie, w chwili udzielania zezwolenia, racjonalnych wątpliwości co do możliwości wystąpienia negatywnych skutków, w tym co do skuteczności przewidzianych działań minimalizujących te skutki, jest przesłanką niezgodności wydanego zezwolenia z art. 6(3) dyrektywy. Dla wniosku takiego nie ma znaczenia, czy negatywne skutki rzeczywiście wystąpiły (wyroki ETS w sprawach C-209/02 Crex crex in Wörschacher Moos, C- 239/04 Castro Verde).

Wad oceny nie można naprawiać ocenami i działaniami podejmowanymi po wydaniu zezwolenia na przedsięwzięcie (wyrok TSUE w sprawie C-404/09 Alto Sil).

Zasada poddawania projektów, które mogą mieć istotne oddziaływanie na obszar Natura 2000, ocenie oddziaływania na ten obszar nie znajduje zastosowania w przypadkach, w których formalne wniesienie wniosku o wydanie zezwolenia na realizację projektu miało miejsce przed upływem terminu na transpozycję dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-209/04 Commission v. Austria). Jednak, skutki takiego przedsięwzięcia nadal podlegają art. 6(2) dyrektywy (zob rozdz. 2.4).

Przepisy uzależniające dopuszczalność przedsięwzięcia od wyniku oceny nie stoją one na przeszkodzie istnieniu uregulowań, które ogólnie zakazują określonych przedsięwzięć na obszarach Natura 2000 – np. zakazują lokalizacji turbin wiatrowych na obszarach należących do sieci Natura 2000 bez jakiegokolwiek uprzedniej oceny skutków przedsięwzięcia dla obszaru – o ile przestrzegane są zasady niedyskryminacji i proporcjonalności (wyrok TSUE w sprawie C-2/10).

Za przedsięwzięcie wymagające oceny oddziaływania na obszar Natura 2000 należy uznać w szczególności: okresowe oczyszczanie i pogłębianie rowów melioracyjnych (Wyrok ETS w sprawie C-418/04 i odpowiednia opinia rzecznika generalnego), okresowe pogłębianie rzeki służącej żegludze (Wyrok ETS w sprawie C-226/08 Stadt Papenburg i odpowiednia opinia rzecznika generalnego).

Por także *Zarządzanie obszarami Natura 2000. Postanowienia art. 6 dyrektywy „siedliskowej” 92/43/EWG*. Komisja Europejska 2000 (uzup. 2007). Tłumaczenie polskie: WWF Polska 2007. *Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary Natura 2000. Wytyczne metodyczne dotyczące przepisów artykułu 6(3) i 6(4) dyrektywy Siedliskowej 92/43/EWG*. Komisja Europejska 2002. Tłumaczenie polskie: WWF Polska, 2005.

Dyrektywa SEA, art. 3.1. Ocenę wpływu na środowisko, zgodnie z art. 4–9, przeprowadza się w odniesieniu do określonych w ust. 2–4 planów i programów, które potencjalnie mogą powodować znaczący wpływ na środowisko.

2. Z zastrzeżeniem art. 3, ocenę wpływu na środowisko przeprowadza się w odniesieniu do wszystkich planów i programów:

- a) które są przygotowane dla rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, energetyki, przemysłu, transportu, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej, telekomunikacji, turystyki, planów zagospodarowania przestrzennego lub użytkowania gruntu i które ustalają ramy dla przyszłego zezwolenia na inwestycję, dotyczącego projektów wymienionych w załącznikach I i II do dyrektywy 2011/92/UE [dyrektywa EIA]; lub
- b) które, ze względu na potencjalny wpływ na tereny [Natura 2000], zostały uznane za wymagające oceny na podstawie art. 6 lub 7 dyrektywy 92/43/EWG [dyrektywa siedliskowa].

3. Plany i programy określone w ust. 2, określające użytkowanie małych obszarów na poziomie lokalnym oraz niewielkie modyfikacje planów i programów, określonych w ust. 2, wymagają oceny wpływu na środowisko tylko w przypadku, gdy Państwa Członkowskie stwierdzają, że mogą one potencjalnie powodować znaczący wpływ na środowisko.

4. Państwa Członkowskie ustalają, czy plany i programy inne niż określone w ust. 2 i które określają ramy dla przyszłego zezwolenia na inwestycję dotyczącego projektów, mogą potencjalnie powodować znaczący wpływ na środowisko.

5. Państwa Członkowskie ustalają, czy plany i programy określone w ust. 3 i 4 mogą potencjalnie powodować znaczący wpływ na środowisko, poprzez rozpatrywanie każdej sprawy na zasadzie jednostkowych przypadków lub poprzez wyszczególnienie rodzajów planów i programów lub przez połączenie obu podejść. W tym celu Państwa Członkowskie w każdym przypadku uwzględniają odpowiednie kryteria określone w załączniku II dla zapewnienia objęcia niniejszą dyrektywą planów i programów o potencjalnym znaczącym wpływie na środowisko.

6. Przy badaniu jednostkowych przypadków oraz wyszczególnianiu rodzajów planów i programów, zgodnie z ust. 5, są konsultowane organy określone w art. 6 ust. 3.

7. Państwa Członkowskie zapewniają, że ich wnioski, przyjęte zgodnie z ust. 5, zawierające uzasadnienie zwolnienia z wymogu dokonania oceny wpływu na środowisko zgodnie z art. 4–9, zostają podane do publicznej wiadomości.

Art. 4.1. Oceny wpływu na środowisko, określona w art. 3, dokonuje się podczas przygotowania planu lub programu i przed jego przyjęciem lub poddaniem procedurze ustawodawczej.

2. Wymagania niniejszej dyrektywy są brane pod uwagę w istniejących procedurach przyjmowania planów i programów w Państwach Członkowskich lub włączone do procedur ustanowionych w celu wykonania niniejszej dyrektywy.

3. W przypadku gdy plany i programy tworzą część hierarchii, Państwa Członkowskie, w celu uniknięcia powielania oceny, uwzględniają fakt, że oceny dokonuje się, zgodnie z niniejszą dyrektywą, na różnych poziomach hierarchii. W celu, między innymi, uniknięcia powielania oceny, Państwa Członkowskie stosują art. 5 ust. 2 i 3.

Art. 5. Sprawozdanie dotyczące środowiska. 1. W przypadku gdy na mocy art. 3 ust. 1 wymagana jest ocena wpływu na środowisko, przygotowuje się sprawozdanie, w którym zostanie zidentyfikowany, opisany i oszacowany potencjalny znaczący wpływ na środowisko wynikający z realizacji planu lub programu oraz rozsądne rozwiązania alternatywne uwzględniające cele i geograficzny zasięg planu lub programu. Informacje, które w tym celu mają być podane, są określone w załączniku I.

2. Sprawozdanie dotyczące środowiska, przygotowane zgodnie z ust. 1, zawiera informacje, które mogą być racjonalnie wymagane, z uwzględnieniem obecnego stanu wiedzy i metod oceny, zawartości i poziomu szczegółowości planu lub programu, jego stadium w procesie podejmowania decyzji oraz zakresu, w jakim niektóre sprawy mogą zostać właściwiej ocenione na różnych etapach tego procesu, w celu uniknięcia powielania oceny.

3. Odpowiednie dostępne informacje na temat wpływu na środowisko, wynikającego z planów i programów, oraz otrzymane na innych poziomach procesu decyzyjnego lub poprzez inne prawodawstwo wspólnotowe mogą być wykorzystywane do dostarczenia informacji określonych w załączniku I.

4. Przy podejmowaniu decyzji w sprawie zakresu i poziomu szczegółowości informacji, jakie muszą być włączone do sprawozdania dotyczącego środowiska, konsultowane są organy określone w art. 6 ust. 3.

Art. 6. Konsultacje. 1. Projekt planu lub programu i sprawozdanie dotyczące środowiska przygotowane zgodnie z art. 5 zostają udostępnione organom określonym w ust. 3 niniejszego artykułu oraz społeczeństwu.

2. Organy określone w ust. 3 oraz społeczeństwo określone w ust. 4 mają odpowiednio wczesną i realną możliwość, we właściwych ramach czasowych, wyrażenia swojej opinii o projektach planów i programów oraz towarzyszącym im sprawozdaniu dotyczącym środowiska przed przyjęciem planu lub programu lub poddaniem go procedurze ustawodawczej.

3. Państwa Członkowskie wyznaczają organy, które mają być konsultowane, a które ze względu na swoje szczególne obowiązki w dziedzinie środowiska są potencjalnie zainteresowane wpływem na środowisko wynikającym z realizacji planów i programów.

4. Państwa Członkowskie określają społeczeństwo do celów ust. 2, w tym społeczeństwo, którego dotyczy lub potencjalnie może dotyczyć proces decyzyjny w ramach niniejszej dyrektywy lub które ma interes prawny związany z wymienionymi decyzjami, w tym odpowiednie organizacje pozarządowe, takie jak organizacje promujące ochronę środowiska oraz pozostałe zainteresowane organizacje.

5. Państwa Członkowskie ustalają szczegółowe regulacje w zakresie konsultacji i informowania organów i społeczeństwa.

Prawo polskie:

Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Art. 3.1. Ilekroć w ustawie jest mowa o: ... 6) obszarze Natura 2000 – rozumie się przez to obszary, o których mowa w art. 25 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, oraz proponowane obszary mające znaczenie dla Wspólnoty Europejskiej, znajdujące się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1 tej ustawy.

Na użytek tej ustawy, obszary Natura 2000 są zdefiniowane szerzej niż normalnie – pojęcie to obejmuje także projektowane obszary przekazane do Komisji Europejskiej, od chwili przekazania Komisji ich listy.

... 17) znaczącym negatywnym oddziaływaniem na obszar Natura 2000 – rozumie się przez to oddziaływanie na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności działania mogące:

- a) pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, lub
- b) wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, lub
- c) pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

Art. 46. Przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty:

- 1) koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju regionalnego;
- 2) polityk, strategii, planów lub programów w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu, opracowywanych lub przyjmowanych przez organy administracji, wyznaczających ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko;
- 3) polityk, strategii, planów lub programów innych niż wymienione w pkt 1 i 2, których realizacja może spowodować znaczące oddziaływanie na obszar Natura 2000 jeżeli nie są one bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony.

Strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają w szczególności:

- plany zagospodarowania przestrzennego oraz studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- plany urzędzenia lasu, jeżeli mogą znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000 (w szczególności: obejmują lasy w tym obszarze),
- wieloletnie plany łowiecko-hodowlane, jeżeli mogą znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000.

Należy pamiętać, że stosuje się art. 55 ust. 2.

W przypadku planów i programów zawierających komponent bezpośrednio związany z ochroną obszaru Natura 2000 lub wynikających z tej ochrony, nadal istnieje obowiązek oceny w stosunku do pozostałych komponentów takiego planu (wytyczne Komisji Europejskiej „Zarządzanie obszarami Natura 2000 – postanowienia art. 6 dyrektywy siedliskowej”).

Możliwość wystąpienia znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar Natura 2000 istnieje również, jeżeli zakres planu nie pokrywa się nawet częściowo z obszarem Natura 2000 (np. oddziaływania odległe, oddziaływania na powiązania obszaru z obszarami sąsiednimi).

Art. 51. 1. Organ opracowujący projekt dokumentu, o którym mowa w art. 46 lub 47, sporządza prognozę oddziaływania na środowisko.

2. Prognoza oddziaływania na środowisko:

- 1) zawiera:
 - a) informacje o zawartości, głównych celach projektowanego dokumentu oraz jego powiązaniach z innymi dokumentami,
 - b) informacje o metodach zastosowanych przy sporządzaniu prognozy,
 - c) propozycje dotyczące przewidywanych metod analizy skutków realizacji postanowień projektowanego dokumentu oraz częstotliwości jej przeprowadzania,
 - d) informacje o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko,
 - e) streszczenie sporządzone w języku niespecjalistycznym;
- 2) określa, analizuje i ocenia:
 - a) istniejący stan środowiska oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektowanego dokumentu,
 - b) stan środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem,
 - c) istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczące obszarów podlegających ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
 - d) cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym, istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentu,
 - e) przewidywane znaczące oddziaływania, w tym oddziaływania bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe i chwilowe oraz pozytywne i negatywne, na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru, a także na środowisko, a w szczególności na:
 - różnorodność biologiczną,
 - ludzi,
 - zwierzęta,
 - rośliny,
 - wodę,
 - powietrze,
 - powierzchnię ziemi,
 - krajobraz,
 - klimat,
 - zasoby naturalne,
 - zabytki,
 - dobra materialne,

z uwzględnieniem zależności między tymi elementami środowiska i między oddziaływaniami na te elementy;

3) przedstawia:

- a) rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru,
- b) biorąc pod uwagę cele i geograficzny zasięg dokumentu oraz cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru – rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie wraz z uzasadnieniem ich wyboru oraz opis metod dokonania oceny prowadzącej do tego wyboru albo wyjaśnienie braku rozwiązań alternatywnych, w tym wskazania napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy.

W ramach „celów ochrony środowiska ustanowionych na szczeblu międzynarodowym” należy wymagać uwzględnienia m. in. celów dyrektyw przyrodniczych, na przykład:

- „uniknięcie, na obszarach Natura 2000, pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia zakłócania życia gatunków, dla których zostały wyznaczone takie obszary, o ile to zakłócanie może mieć znaczenie w stosunku do celów dyrektywy siedliskowej” (art. 6(2) dyrektywy siedliskowej),
- „zachowanie lub odtworzenie, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych oraz gatunków dzikiej fauny i flory będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty” (art. 2(2) dyrektywy siedliskowej – dotyczy to „naturowych” gatunków i siedlisk przyrodniczych, także poza obszarami Natura 2000, a także gatunków z załącznika IV i V dyrektywy,
- „zachowanie elementów krajobrazu istotnych dla migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej dzikich gatunków”, takie jak rzeki i ich brzegi, miedze, oczka wodne, zarzewienia i zarośla ... (art. 10 dyrektywy siedliskowej),
- „zachowanie populacji gatunków ptaków na poziomie, który odpowiada w szczególności wymogom ekologicznym, naukowym i kulturowym, mając na uwadze wymogi ekonomiczne i rekreacyjne lub w celu dostosowania populacji tych gatunków do tego poziomu” (art. 2 dyrektywy ptasiej),
- „zapobiegnięcie pogarszaniu stanu, oraz ochrona i poprawa stanu ekosystemów wodnych oraz, w odniesieniu do ich potrzeb wodnych, ekosystemów lądowych i terenów podmokłych bezpośrednio uzależnionych od ekosystemów wodnych” (art. 1 ramowej dyrektywy wodnej),
- cele środowiskowe dla poszczególnych części wód, wynikające z art. 4 ramowej dyrektywy wodnej).

Art. 54. 1. Organ opracowujący projekt dokumentu, o którym mowa w art. 46 lub 47, poddaje projekt, wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, opiniowaniu przez właściwe organy, o których mowa w art. 57 i 58. Właściwe organy wydają opinię w terminie 30 dni od dnia otrzymania wniosku o wydanie opinii.

2. Organ opracowujący projekt dokumentu zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, zgodnie z przepisami działu III rozdział 1 i 3, w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko.

3. Zasady wnoszenia uwag i wniosków oraz opiniowania projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin określają przepisy ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.).

Zapewnienie udziału społeczeństwa wymaga, by plan wraz z prognozą oddziaływania na środowisko był udostępniony publicznie, informacja o tym była podana do publicznej wiadomości, został wyznaczony co najmniej 21-dniowy termin na składanie wniosków i uwag.

Sporządzone projekty studiów i planów zagospodarowania przestrzennego wykląda się do publicznego wglądu wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, a projekt studium również publikuje na stronie internetowej gminy. Termin wnoszenia uwag, biegnący od zakończenia wyłożenia, nie może być krótszy niż 21 dla projektu studium, a 14 dni dla projektu planu.

Wobec uchwały rady gminy, uchwalającej plan lub studium, organizacji ekologicznej w aktualnym stanie prawnym nie przysługuje (przynajmniej zgodnie z utrwalonym orzecznictwem) prawo skargi do sądu administracyjnego.

Naruszenie zasad sporządzania studium lub planu miejscowego, istotne naruszenie trybu ich sporządzania, a także naruszenie właściwości organów w tym zakresie, powodują nieważność uchwały rady gminy w całości lub części, co może stwierdzić wojewoda w drodze rozstrzygnięcia nadzorczego (w ciągu 1 miesiąca) lub sąd administracyjny na wniosek wojewody (w dowolnym czasie). W zakresie przesłanki naruszenia trybu uchwalania planu miejscowego obowiązuje wymóg istotności naruszenia trybu sporządzania planu (istotne jest naruszenie trybu, prowadzące w konsekwencji do sytuacji, w której przyjęte ustalenia planistyczne są odmienne od tych, które zostałyby podjęte gdyby do naruszenia trybu nie doszło). Natomiast przesłanka naruszenia zasad sporządzania planu nie jest obarczona wymogiem istotności, co oznacza, iż każde naruszenie zasad sporządzania planu prowadzi do stwierdzenia jego nieważności. Przez zasady sporządzania planu należy rozumieć merytoryczne wymogi jakim odpowiadać powinien akt planistyczny, co odnosi się do ustaleń planu zawartych w części opisowej i graficznej, jego załączników, a także standardów dokumentacji planistycznej obejmującej materiały planistyczne, skalę opracowań kartograficznych, prawidłowość stosowanych oznaczeń i nazewnictwa oraz sposób dokumentowania prac planistycznych (wyrok WSA w Gorzowie Wlkp II SA/Go 852/08).

Uchwała rady gminy, uchwalająca studium mimo odmowy uzgodnienia projektu studium przez RDOŚ z uwagi na braki i niedokładności przedstawionej prognozy oddziaływania na środowisko - gdyż dokument ten nie przedstawia potencjalnego oddziaływania studium na cele ochrony projektowanych nowych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000, jak również na tereny objęte zmianą granic istniejących obszarów Natura 2000 - jest nieważna (wyrok WSA w Olsztynie II SA/Ol 166/10).

Art. 55. 1. Organ opracowujący projekt dokumentu, o którym mowa w art. 46 lub 47, bierze pod uwagę ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko, opinie organów, o których mowa w art. 57 i 58, oraz rozpatruje uwagi i wnioski zgłoszone w związku z udziałem społeczeństwa.

2. Projekt dokumentu, o którym mowa w art. 46 lub 47, nie może zostać przyjęty, o ile nie zachodzą przesłanki, o których mowa w art. 34 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, jeżeli ze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wynika, że może on znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000.

Możliwość znaczącego negatywnego wpływu planu lub programu na obszar Natura 2000 jest przesłanką w zasadzie uniemożliwiającą jego przyjęcie (chyba że zachodzi sytuacja opisana w art. 34 ustawy o ochronie przyrody – patrz jednak komentarz do tego artykułu). Dotyczy to także studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planów zagospodarowania przestrzennego, a także ich zmian.

3. Do przyjętego dokumentu załącza się pisemne podsumowanie zawierające uzasadnienie wyboru przyjętego dokumentu w odniesieniu do rozpatrywanych rozwiązań alternatywnych, a także informację, w jaki sposób zostały wzięte pod uwagę i w jakim zakresie zostały uwzględnione:

- 1) ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko;
- 2) opinie właściwych organów, o których mowa w art. 57 i 58;
- 3) zgłoszone uwagi i wnioski;
- 4) wyniki postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko, jeżeli zostało przeprowadzone;
- 5) propozycje dotyczące metod i częstotliwości przeprowadzania monitoringu skutków realizacji postanowień dokumentu.

4. Organ opracowujący projekt dokumentu przekazuje przyjęty dokument wraz z podsumowaniem, o którym mowa w ust. 3, właściwym organom, o których mowa w art. 57 i 58.

5. Organ opracowujący projekt dokumentu jest obowiązany prowadzić monitoring skutków realizacji postanowień przyjętego dokumentu w zakresie oddziaływania na środowisko, zgodnie z częstotliwością i metodami, o których mowa w ust. 3 pkt 5.

Art. 56. Przepisy niniejszego działu stosuje się także do podmiotów opracowujących projekt dokumentu, niebędących organami administracji.

Projekty dokumentów poddanych strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, przyjęte dokumenty, sporządzone prognozy oddziaływania na środowisko, podsumowania o których mowa w art. 55 ust 3, opinie wydane w postępowaniu – należą do ‘kwalifikowanej’ informacji o środowisku, o której mowa w art. 21 ustawy. W konsekwencji: organ ma obowiązek publikować informację o tych dokumentach w publicznie dostępnym wykazie danych o środowisku, stanowiącym część Biuletynu Informacji Publicznej. Same dokumenty organ ma obowiązek udostępnić każdemu na pisemny wniosek, przy czym udostępnienie powinno nastąpić w dniu złożenia takiego wniosku (art. 14 ust. 3 ustawy).

Art. 57. Organem właściwym w sprawach opiniowania w ramach strategicznych ocen oddziaływania na środowisko jest:

- 1) Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska – w przypadku dokumentów opracowywanych i zmienianych przez centralne organy administracji rządowej;
 - 2) regionalny dyrektor ochrony środowiska – w przypadku dokumentów innych niż wymienione w pkt 1.
2. W przypadku gdy planowana realizacja danego dokumentu dotyczy obszarów morskich, organem właściwym w sprawach opiniowania i uzgadniania w ramach strategicznych ocen oddziaływania na środowisko jest także dyrektor urzędu morskiego.
3. W przypadku gdy planowana realizacja danego dokumentu obejmuje obszar dwóch województw, organem właściwym w sprawach opiniowania i uzgadniania w ramach strategicznych ocen oddziaływania na środowisko jest regionalny dyrektor ochrony środowiska, na którego obszarze właściwości znajduje się większa część terenu, na którym ma być realizowany ten dokument.

Opiniowanie i uzgadnianie następuje w porozumieniu z zainteresowanym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

4. W przypadku gdy planowana realizacja danego dokumentu obejmuje obszar więcej niż dwóch województw, organem właściwym w sprawach opiniowania i uzgadniania w ramach strategicznych ocen oddziaływania na środowisko jest Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska.

2.3. Udział społeczeństwa w postępowaniach dotyczących środowiska

Konteks t eur opejski:

Dyrektywa EIA, Art. 6. 1. Państwa członkowskie podejmują niezbędne środki, aby zapewnić organom, których przedsięwzięcie może dotyczyć z powodu ich szczególnej odpowiedzialności w odniesieniu do środowiska, możliwość wyrażenia swojej opinii na temat informacji dostarczonych przez wykonawcę i wniosku o zezwolenie na inwestycję. W tym celu państwa członkowskie wyznaczają organy, które są konsultowane albo w sposób ogólny, albo w odniesieniu do poszczególnych przypadków. Informacje zebrane na podstawie art. 5 są przekazywane tym organom. Państwa członkowskie ustanawiają szczegółowe regulacje dotyczące tych konsultacji.

2. Społeczeństwo jest informowane, czy to poprzez ogłoszenia publiczne czy poprzez inne właściwe środki, takie jak media elektroniczne, jeśli są dostępne, o następujących kwestiach w ramach procedur podejmowania decyzji dotyczących środowiska, o których mowa w art. 2 ust. 2, i najpóźniej wtedy, kiedy tylko informacje mogą zostać należycie dostarczone:

- a) wniosku o zezwolenie na inwestycję;
- b) fakcie, że przedsięwzięcie poddane jest procedurze oceny wpływu na środowisko oraz, gdzie stosowne, fakcie, że stosuje się art. 7;
- c) danych szczegółowych właściwych organów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji, organów, od których można uzyskać istotne informacje, organów, do których mogą być przedkładane komentarze lub zapytania, oraz szczegółach harmonogramu przekazywania komentarzy lub zapytań;
- d) charakterze możliwych decyzji lub, jeśli istnieje, projekcie decyzji;
- e) wskazaniu dostępności informacji zebranych na podstawie art. 5;
- f) wskazaniu czasu i miejsc, w których zostaną udostępnione istotne informacje, oraz środków, za pomocą których zostaną one udostępnione;
- g) szczegółach ustaleń dotyczących udziału społeczeństwa, dokonanych na podstawie ust. 5 niniejszego artykułu.

3. Państwa członkowskie zapewniają, by w odpowiednich ramach czasowych udostępniane były zainteresowanej społeczności następujące informacje:

- a) wszelkie informacje zebrane na podstawie art. 5;
- b) zgodnie z ustawodawstwem krajowym, główne sprawozdania i porady skierowane do właściwego organu lub organów w czasie, kiedy zainteresowana społeczność została poinformowana zgodnie z ust. 2 niniejszego artykułu;
- c) zgodnie z przepisami dyrektywy 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska, informacje inne niż te, o których mowa w ust. 2 niniejszego artykułu, które mają związek z decyzją zgodnie z art. 8 niniejszej dyrektywy oraz które stają się dostępne dopiero po czasie, kiedy zainteresowana społeczność została poinformowana zgodnie z ust. 2 niniejszego artykułu. .

4. Zainteresowana społeczność otrzymuje wczesne i skuteczne możliwości udziału w procedurach podejmowania decyzji dotyczących środowiska, o których mowa w art. 2 ust. 2, i w tym celu uprawniona jest do wyrażania komentarzy i opinii, kiedy właściwy organ lub organy dysponują wszystkimi opcjami zanim podjęta zostanie decyzja w sprawie wniosku o zezwolenie na inwestycję.

5. Szczegółowe ustalenia dotyczące informowania społeczeństwa (na przykład poprzez rozlepianie plakatów w określonym promieniu lub publikację w lokalnych gazetach) oraz konsultowania zainteresowanej społeczności (na przykład poprzez uwagi na piśmie lub w drodze publicznego wysłuchania), są dokonywane przez państwa członkowskie.

6. Określa się rozsądne ramy czasowe dla różnych faz, dające wystarczającą ilość czasu dla poinformowania społeczeństwa oraz zainteresowanej społeczności, aby przygotowały i skutecznie uczest-

niczyły w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska, z zastrzeżeniem przepisów niniejszego artykułu.

Art. 8. Rezultaty konsultacji oraz informacje zebrane na podstawie art. 5, 6 i 7 są uwzględniane w procedurze zezwolenia na inwestycję.

Art. 9.1. Kiedy decyzja o przyznaniu lub odmowie wydania zezwolenia na inwestycję zostaje podjęta, właściwy organ lub organy informują o niej społeczeństwo zgodnie z odpowiednimi procedurami, podając do wiadomości społeczeństwa następujące informacje:

- a) treść decyzji i związane z nią warunki,
- b) przebadawszy troski i opinie wyrażone przez zainteresowaną społeczność, główne przyczyny i okoliczności, na których oparta jest decyzja, włączając informacje dotyczące udziału społeczeństwa,
- c) w miarę potrzeby, opis podstawowych środków, jakie mają być podjęte w celu uniknięcia, ograniczenia i jeżeli jest to możliwe, skompensowania znaczących niekorzystnych skutków.

Art. 11.1. Państwa członkowskie zapewniają, by zgodnie z odnośnym krajowym systemem prawnym, członkowie zainteresowanej społeczności:

- a) mający wystarczający interes lub ewentualnie,
- b) podnoszący naruszenie prawa, gdy administracyjne procedury prawne państwa członkowskiego wymagają tego jako warunku koniecznego,

mieli dostęp do procedury odwoławczej przed sądem lub innym niezależnym i bezstronnym organem ustanowionym ustawą, by zakwestionować materialną lub proceduralną legalność decyzji, działań lub zaniechań, z zastrzeżeniem przepisów niniejszej dyrektywy dotyczących udziału społeczeństwa.

2. Państwa członkowskie ustalają, na jakim etapie mogą być kwestionowane decyzje, działania lub zaniechania.

3. Państwa członkowskie ustalają, co stanowi wystarczający interes lub naruszenie prawa, zgodnie z celem udzielenia zainteresowanej społeczności szerokiego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. W tym celu interes wszelkich organizacji pozarządowych spełniających wymogi, o których mowa w art. 1 ust. 2, uważa się za wystarczający do celów ust. 1 lit. a) niniejszego artykułu. Takie organizacje uważa się również za mające prawa, które mogą zostać naruszone, do celów ust. 1 lit. b) niniejszego artykułu.

4. Przepisy niniejszego artykułu nie wykluczają możliwości wstępnej procedury odwoławczej przed organem administracyjnym oraz nie mają wpływu na wymóg wyczerpania administracyjnych procedur odwoławczych przed zwróceniem się do sądowych procedur odwoławczych, gdy taki wymóg istnieje na mocy prawa krajowego.

Każda taka procedura musi być uczciwa, sprawiedliwa, przeprowadzana bez zbędnej zwłoki i niezbyt droga.

5. W celu zwiększenia skuteczności przepisów niniejszego artykułu państwa członkowskie zapewniają, by praktyczne informacje dotyczące dostępu do administracyjnych i sądowych procedur odwoławczych były podawane do wiadomości społeczeństwa.

Członkowie zainteresowanej społeczności w rozumieniu dyrektywy, w tym organizacje pozarządowe działające na rzecz środowiska, powinni mieć prawo odwołania się od rozstrzygnięcia, w którym organ państwa członkowskiego orzekł w przedmiocie wniosku o wydanie zezwolenia na przedsięwzięcie, i to niezależnie od roli, jaką mogli oni odegrać w procesie rozpatrywania tego wniosku, uczestnicząc w postępowaniu przed tymże organem i przedstawiając przy tej okazji swoje stanowisko. Artykuł 10a dyrektywy stoi na przeszko-

dzie przepisowi krajowemu, który zastrzega prawo odwołania się wyłącznie na rzecz stowarzyszeń ochrony środowiska liczących co najmniej 2000 członków (wyrok ETS w sprawie C-24/09 Djurgården-Lilla Värtans). Organizacja może podnieść naruszenie wszelkich przepisów dotyczących ochrony środowiska, w tym przepisów, które zostały ustanowione wyłącznie w interesie ogółu (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-115/09).

Także jeżeli przedsięwzięcie zatwierdzono w drodze aktu ustawodawczego, powinna istnieć możliwość skierowania do sądu lub odpowiedniego organu kwestii, czy ten akt ustawodawczy spełnia wymogi określone w dyrektywie. Jeżeli taka możliwość nie istnieje, każdy sąd krajowy orzekający w ramach swej właściwości winien przeprowadzić kontrolę i ewentualnie wyciągnąć z niej konsekwencje, odstępując od stosowania tego aktu ustawodawczego (wyrok TSUE w sprawie C-182/10 Solvay oraz w sprawach połączonych C-128/09 i in. Boxus and Roua).

Elementem prawa Unii i przedmiotem wykładni TSUE jest również ratyfikowana przez Unię Konwencja z Aarhus o *dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do [wymiaru] sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska* (liczne orzecznictwo TSUE).

Pra wo pols kie:

Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Art. 44. 1. Organizacje ekologiczne, które powołując się na swoje cele statutowe, zgłaszają chęć uczestniczenia w określonym postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa, uczestniczą w nim na prawach strony. Przepisu art. 31 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się.

2. Organizacji ekologicznej służy prawo wniesienia odwołania od decyzji wydanej w postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji, także w przypadku, gdy nie brała ona udziału w określonym postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa prowadzonym przez organ pierwszej instancji; wniesienie odwołania jest równoznaczne ze zgłoszeniem chęci uczestniczenia w takim postępowaniu. W postępowaniu odwoławczym organizacja uczestniczy na prawach strony.

3. Organizacji ekologicznej służy skarga do sądu administracyjnego od decyzji wydanej w postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji, także w przypadku, gdy nie brała ona udziału w określonym postępowaniu wymagającym udziału społeczeństwa.

4. Na postanowienie o odmowie dopuszczenia do udziału w postępowaniu organizacji ekologicznej służy zażalenie.

Wprowadzona w art. 44 modyfikacja zasad udziału organizacji społecznych w postępowaniach wymagających udziału społeczeństwa polega na tym, że organizacje ekologiczne mogą zgłosić swój udział na każdym etapie prowadzonego postępowania administracyjnego. W takiej sytuacji podmiot, który zgłasza chęć uczestniczenia w postępowaniu, nie musi dodatkowo spełniać warunków określonych w art. 31 KPA. Dopuszczenie organizacji ekologicznej do udziału w postępowaniu nie będzie wymagało wydania postanowienia. Organ prowadzący postępowanie wyda postanowienie jedynie w przypadku odmowy dopuszczenia organizacji do udziału w sprawie. Przepis art. 44 adresowany

jest wyłącznie do organizacji ekologicznych rozumianych jako organizacje społeczne, których statutowym celem jest ochrona środowiska (definicja zawarta w art. 3 ust. 1 pkt 10 ustawy). Zgodnie z ustawą, udział społeczeństwa wymagany jest w tych wszystkich sprawach w których w ramach postępowania o wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację planowanego przedsięwzięcia przeprowadzana jest ocena oddziaływania na środowisko. Przedstawiona regulacja nie przesądza jednak o wyłączeniu udziału organizacji społecznych z tych postępowań, w ramach których nie jest prowadzona ocena oddziaływania na środowisko. Mogą one nadal ubiegać się o prawo strony na podstawie art. 31 KPA. Nie stosuje się tylko art. 31 § 4 KPA nakładającego na organ administracji obowiązek poinformowania o prowadzonym postępowaniu organizacji społecznych (wyrok WSA we Wrocławiu II SA/Wr 89/10).

Kodeks Postępowania Administracyjnego, art. 31. § 1. Organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem:

- 1) wszczęcia postępowania,
- 2) dopuszczenia jej do udziału w postępowaniu,

jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny.

§ 2. Organ administracji publicznej, uznając żądanie organizacji społecznej za uzasadnione, postanawia o wszczęciu postępowania z urzędu lub o dopuszczeniu organizacji do udziału w postępowaniu. Na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania lub dopuszczenia do udziału w postępowaniu organizacji społecznej służy zażalenie.

§ 3. Organizacja społeczna uczestniczy w postępowaniu na prawach strony.

§ 4. Organ administracji publicznej, wszczynając postępowanie w sprawie dotyczącej innej osoby, zawiadamia o tym organizację społeczną, jeżeli uzna, że może ona być zainteresowana udziałem w tym postępowaniu ze względu na swoje cele statutowe, i gdy przemawia za tym interes społeczny.

§ 5. Organizacja społeczna, która nie uczestniczy w postępowaniu na prawach strony, może za zgodą organu administracji publicznej przedstawić temu organowi swój pogląd w sprawie, wyrażony w uchwale lub oświadczeniu jej organu statutowego.

Zgodnie z brzmieniem art. 31 §1 KPA. organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem dopuszczenia jej do udziału w postępowaniu, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny. Zatem dla dopuszczenia organizacji społecznej do udziału w postępowaniu na prawach strony niezbędne jest ziszczenie się obu przesłanek. Spełnienie obu przesłanek winno być uzasadnione we wniosku.

Za dopuszczeniem organizacji społecznej do postępowania administracyjnego przemawia interes społeczny związany z zagadnieniami szeroko ujętej ochrony środowiska i ochrony przyrody. Te aspekty sprawy - ochrona środowiska i ochrona przyrody - należą do podstawowych przejawów interesu społecznego. To, że sama planowana inwestycja nie została zaliczona do inwestycji mogących oddziaływać na środowisko, nie oznacza, że w takiej sprawie nie zachodzi interes społeczny polegający na podstawowym dążeniu do zapewnienia ochrony środowiska i ochrony przyrody, zrównoważonego rozwoju itp. Ujęcia tego aspektu interesu społecznego nie zmienia nawet fakt, iż właściwe organy administracyjne uznały, że w konkretnej sprawie nie jest wymagane sporządzenie raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko. Należy też brać pod uwagę całokształt sprawy, a nie tylko zakres planowanej inwestycji w konkretnej sprawie (wyrok WSA w Krakowie II SA/Kr

541/06). Zgodnie z art. 5 i art. 74 pkt 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrona środowiska jest jedną z podstawowych funkcji państwa i obowiązkiem władz publicznych. Zasadniczo zatem ochrona środowiska leży w interesie społecznym. Niewątpliwie uzasadniony jest postulat, aby organizacja przytoczyła okoliczności konkretyzujące interes społeczny w danej sprawie, jednak za wystarczające należy uznać powołanie się na uogólniony interes ogólny. Natomiast z niedookreślonego charakteru kategorii interesu społecznego wynika, że wykluczone jest domaganie się od organizacji udowodnienia tej przesłanki zasadności żądania, o ile z przytoczonych w żądaniu twierdzeń może wynikać jego istnienie, w wyżej podanym rozumieniu (Wyrok WSA w Gorzowie Wlkp. II SA/Go 566/10).

Ocena zasadności żądania zgłoszonego w oparciu o art. 31 § 1 KPA polega zaś na zbadaniu przesłanek określonych w tym przepisie i nie może sprowadzać się do merytorycznego badania zarzutów i wniosków podniesionych przez organizację społeczną, czy też go zastępować. Zgodnie z art. 31 § 2, uznając żądanie za uzasadnione, organ administracyjny podejmuje postanowienie o wszczęciu postępowania z urzędu. W przypadku zaś gdy postępowanie może być wszczęte wyłącznie na wniosek strony, żądanie organizacji społecznej w sprawie jego wszczęcia powinno być w zasadzie załatwione odmownie. W przypadku jednak istnienia szczególnie ważnego interesu strony organ administracyjny może skorzystać z możliwości, jakie stwarza przepis art. 61 § 2 KPA i wszcząć postępowanie z urzędu. Czy takie postępowanie będzie się następnie toczyć, to zależy już od woli strony, która może na to wyrazić zgodę lub jej odmówić (wyrok WSA we Wrocławiu II SA/Wr 210/10).

Organizacje ekologiczne w postępowaniach, w których udział społeczeństwa nie jest wymagany, będą mogły uczestniczyć na ogólnych zasadach, a zatem po spełnieniu wymagań wynikających z art. 31 § 1 KPA, czyli gdy cel statutowy organizacji jest zgodny z przedmiotem postępowania oraz za udziałem organizacji w postępowaniu przemawia interes społeczny. Jeśli zatem organ administracji ustali, że dane postępowanie na podstawie przepisów ustawy nie wymaga udziału społeczeństwa, a pojawia się kwestia uczestnictwa w tym postępowaniu organizacji ekologicznej, to powinien zbadać, czy zachodzą przesłanki z art. 31 § 1 KPA, a więc, czy cele statutowe organizacji uzasadniają jej udział oraz czy za jej udziałem przemawia interes społeczny (wyrok WSA w Krakowie II SA/Kr 272/10).

Za dopuszczalne uznać należy wystąpienie przez organizację społeczną z wnioskiem o wszczęcie postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji na podstawie art. 31 § 2 KPA, jeżeli organizacja społeczna wykaże, że jest to uzasadnione jej celami statutowymi i gdy przemawia za tym interes społeczny (wyrok WSA w Krakowie II SA/Kr 272/10).

Przepisów ustaw wykluczających zastosowanie art. 31 KPA w szczególnych rodzajach postępowaniach nie należy stosować w sposób rozszerzający do postępowań nadzwyczajnych dotyczących takich szczególnych decyzji. Tym samym za dopuszczalne uznać należy wystąpienie przez organizację społeczną z wnioskiem o wszczęcie postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji na podstawie art. 31 § 1 KPA (por. wyrok WSA w Warszawie IV SA/Wa 1025/08 – argumentacja znajdowałaby zastosowanie także do pozwoleń na budowę, pozwoleń wodnoprawnych).

2.4. Bieżąca ochrona obszaru Natura 2000. Plany ochrony

Konteks t eur opejski:

Dyrektywa siedliskowa, art. 6.2. Państwa Członkowskie podejmują odpowiednie działania w celu uniknięcia na specjalnych obszarach ochrony pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia niepokojenia gatunków, dla których zostały wyznaczone takie obszary, o ile to niepokojenie może mieć znaczenie w stosunku do celów niniejszej dyrektywy.

W związku z art. 7 dyrektywy, przepis dotyczy zarówno obszarów siedliskowych, jak i ptasich. Obowiązek istnieje od chwili zatwierdzenia obszaru siedliskowego jako obszar mający znaczenie dla wspólnoty przez Komisję Europejską oraz od chwili wyznaczenia obszaru ptasiego rozporządzeniem Ministra (z realizacją obowiązku nie można czekać na opracowanie planu ochrony/planu zadań ochronnych dla obszaru).

Obowiązek podjęcia „odpowiednich działań” obejmuje zarówno działania niezbędne dla uniknięcia zagrożeń powodowanych przez człowieka, jak i przeciwdziałanie naturalnym procesom (np. zarastania łąk i muraw) które mogłyby pogorszyć status ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków w obszarze Natura 2000 (wyrok ETS w sprawie C-6/04 Commission vs United Kingdom).

Obowiązek, o którym mowa w art. 6(2) powstaje z zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską jako obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty (tj. nawet jeszcze przed wyznaczeniem obszaru ochrony siedlisk prawem krajowym). Natomiast przed tą datą, choć formalnie nie stosuje się art. 6(2), państwa członkowskie są zobowiązane do podjęcia zgodnie z przepisami prawa krajowego wszelkich środków niezbędnych dla uniknięcia utraty ekologicznego charakteru obszarów umieszczonych w przekazanym Komisji wykazie krajowym (wyroki ETS w sprawach C-177/03 Dragaggi, C-244/05 Bayerischer Verwaltungsgerichtshof).

Nie podjęcie odpowiednich (tj. stosownych do zagrożenia i skutecznych) działań w celu zapobieżenia pogorszeniu stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków, oraz niepokojenia gatunków dla ochrony których został zatwierdzony lub wyznaczony obszar Natura 2000, jest uchybieniem obowiązkowi wynikającemu z dyrektywy (wyroki ETS w sprawach C-490/04 Valloni e steppe pedegarganiche, C-304/05 Parco Nazionale dello Stelvio).

Samo sporządzenie planów zapobiegania zagrożeniom, jeżeli następnie te plany pozostają niezatwierdzone i nie są wdrażane w życie, nie może być przywoływane jako wykonanie obowiązku z art. 6(2) dyrektywy (Wniosek Komisji do TSUE w sprawie C-517/11 Jezioro Koroneia).

Za naruszenie obowiązku wynikającego z art. 3 została uznana np. sytuacja polegająca na braku skutecznego przeciwdziałania przez Irlandię nadmiernemu wypasaniu torfowisk kołdrowych (stanowiących prywatną własność rolników), w wyniku czego ich stan uległ pogorszeniu (wyrok ETS w sprawie C-117/00 Owenduff-Nephin Bog Complex).

Jeżeli udzielono pozwolenia na plan lub przedsięwzięcie zgodnie z procedurą przewidzianą w art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej, to, co się tyczy wpływu tego planu lub przedsięwzięcia na obszar chroniony, zbędnym jest jednoczesne stosowanie ogólnej normy ochrony przewidzia-

nej w art. 6 ust. 2. Udzielenie pozwolenia na plan lub przedsięwzięcie, zgodnie z art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej, zakłada bowiem w sposób konieczny, że uznano, iż tenże plan lub przedsięwzięcie nie wpłynie niekorzystnie na dany obszar i w konsekwencji, nie może również spowodować pogorszeń w rozumieniu art. 6(2). Mimo to, nie można wykluczyć, że w przyszłości okaże się, nawet przy nie wystąpieniu błędnego działania właściwych organów państwa, że taki plan lub przedsięwzięcie może wywoływać takie pogorszenia. Wówczas stosuje się do nich art. 6(2). W takich okolicznościach zastosowanie art. 6(2) dyrektywy siedliskowej umożliwi spełnienie podstawowego celu zachowania i ochrony jakości środowiska, włącznie z ochroną siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, który został określony w pierwszym motywie tej dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-127/02 Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging, opinia rzecznika generalnego TSUE w sprawie C-43/10 rzeka Acheloos).

Z art. 6(2) może wynikać obowiązek kontroli następczej przedsięwzięcia, na które udzielono zezwolenia w trybie art. 6(3) (wyrok ETS w sprawie w sprawie C-6/04, opinia rzecznika generalnego TSUE w sprawie C-43/10 rzeka Acheloos).

Jeżeli udzielono pozwolenia na realizację przedsięwzięcia bez zachowania obowiązków wynikających z art. 6(3) dyrektywy, np. po nieodpowiedniej ocenie, to pogorszenia stanu siedliska lub niepokojenia gatunków, dla których dany obszar został wyznaczony, będące wynikiem tego przedsięwzięcia, są równocześnie naruszeniem art. 6(2) dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-304/05 Parco Nazionale dello Stelvio).

Realizacja przedsięwzięcia zatwierdzonego przed upływem terminu do dokonania transpozycji dyrektywy siedliskowej objęta jest zakresem zastosowania tego przepisu. W konsekwencji art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej zobowiązuje państwa członkowskie do przyjęcia niezbędnych środków także w odniesieniu do starych przedsięwzięć w celu uniknięcia pogorszenia stanu obszarów ochrony albo niepokojenia gatunków (wyrok ETS w sprawie C-226/08 Stadt Papenburg, wyrok TSUE w sprawie C-404/09 Alto Sil). Uprawnione interesy posiadaczy zezwoleń muszą w razie potrzeby zostać zaspokojone w drodze odszkodowania (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-404/09 Alto Sil). To orzecznictwo nie jest sprzeczne z zakazem stosowania przepisów prawnych ze skutkiem wstecznym. Nowy przepis obowiązuje raczej zasadniczo od chwili jego wejścia w życie. Choć nie stosuje się go do sytuacji prawnych powstałych i ostatecznie uzyskanych pod rządami dawnej ustawy, stosuje się go jednak do przyszłych skutków tych sytuacji. Zatem także przedsięwzięcia, które mogą spowodować pogorszenie stanu obszarów ochrony albo istotnie niepokoić na nich gatunki, mogą zostać zatwierdzone jedynie w tym zakresie, w jakim są zgodne z ochroną obszarów, również wówczas, gdy procedura uzyskania zezwolenia na te przedsięwzięcia nie podlegała jeszcze wymogom proceduralnym z art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-404/09 Alto Sil, opinia rzecznika generalnego TSUE w sprawie C-43/10 rzeka Acheloos).

Działalność kontynuowana sprzed momentu wyznaczenia obszaru Natura 2000 jest zgodna z tym przepisem wyłącznie jeśli jest zapewnione, że nie powoduje ona pogorszenia stanu siedlisk, ani niepokojenia gatunków mogącego oddziaływać w istotny sposób na cele tej dyrektywy, w szczególności na cele w zakresie ochrony obszaru (wyrok ETS w sprawie C-241/08 Commission vs France, C-404/09 Alto Sil). Przykładowo: kontynuacja funkcjonowania kopalni na obszarze Natura 2000 wyznaczonym dla ochrony głuszca, mogą wpływać negatywnie na populację głuszca przez hałas, wibrację i – w powiązaniu z innymi przed-

sięwzięciami – zablokowanie korytarzy ekologicznych, naruszała art. 6(2) dyrektywy. Aby stwierdzić naruszenie art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej, nie trzeba udowodnić istnienia związku przyczynowo- skutkowego między kopalnią i istotnym niepokojeniem głuszcza zwyczajnego. Ponieważ art. 6 ust. 2 i 3 dyrektywy siedliskowej mają na celu zapewnienie takiego samego stopnia ochrony, wystarczy wykazać istnienie możliwości lub ryzyka, że dana kopalnia powoduje poważne niepokojenie tego gatunku. (...) Pozwalając na utrzymywanie się przez co najmniej cztery lata sytuacji, która powodowała poważne niepokojenie na terenie OSO „Alto Sil”, Królestwo Hiszpanii nie podjęło w stosownym czasie środków koniecznych, aby spowodować zaprzestanie tego niepokojenia (wyrok ETS w sprawie C-404/09 Alto Sil).

Obowiązek zapobiegania (trwałemu) pogarszaniu stanu ochrony dotyczy wszelkich pogorszeń, a nie tylko „znaczących” (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-241/08). Obowiązek zapobiegania zakłóceniom dotyczy tych zakłóceń, które miałyby znaczenie z punktu widzenia celu ochrony obszaru (tj. dotyczy tylko zakłóceń „znaczących”). Obowiązek zapobiegania pogorszeniom istnieje, zanim te pogorszenia się rzeczywiście przejawiają (wyroki ETS w sprawach C-335/90, C-117/00). Nie można z podejmowaniem działań zapobiegawczych czekać na postanie rzeczywistych pogorszeń.

Postanawiając w sposób ogólny, że rybołówstwo, akwakultura, polowanie i inne rodzaje działalności łowieckiej, które są podejmowane na warunkach dopuszczonych na podstawie obowiązujących ustaw i przepisów wykonawczych i na określonych w tych przepisach terenach, nie stanowią działalności będącej niepokojeniem lub oddziałującej w ten sposób, Republika Francuska uchybiła zobowiązaniom, które ciążyą na niej na mocy art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej (wyrok ETS w sprawie C-241/08). Hodowla małży, hodowla ryb, polowanie i połów mogą w niektórych okolicznościach powodować pogorszenie stanu siedlisk lub niepokojenie gatunków naruszające założenia ochrony. Dlatego też musi istnieć możliwość zakazania tej działalności, jeśli w odniesieniu do określonych terenów chronionych może ona powodować niepokojenie, które mogłoby mieć istotne znaczenie w stosunku do celów dyrektywy. Wniosku tego nie podważa okoliczność, że przy wykonywaniu tej działalności należy przestrzegać ogólnych obowiązujących w jej zakresie reguł (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-241/08).

Środki, które są odpowiednie i konieczne dla realizacji założeń ochrony, nie mogą zasadniczo zostać uznane za odpowiedzialne za pogorszenie stanu obszaru w rozumieniu art. 6(2) dyrektywy siedliskowej. Gdyby określone założenia ochrony miały być ze sobą sprzeczne w tym znaczeniu, że działania ochronne konieczne dla danego celu stanowią przeszkodę w realizacji innego celu, to konflikt ten musi zostać rozwiązany w ramach definicji tych celów. Założenia ochrony mogą zostać ustalone na podstawie znaczenia obszaru dla zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, typu siedliska przyrodniczego wymienionego w załączniku I lub gatunku wymienionego w załączniku II, a także na podstawie celów spójności Natury 2000 oraz na podstawie zagrożenia obszaru degradacją lub zniszczeniem. Nieodzowne jest zatem wyważenie tych celów i wyznaczenie priorytetów (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-241/08 Commission vs France).

Por. także: *Zarządzanie obszarami Natura 2000. Postanowienia art. 6 dyrektywy „siedliskowej” 92/43/EWG*. Komisja Europejska 2000 (uzup. 2007). Tłumaczenie polskie: WWF Polska 2007, <http://ec.europa.eu/environment>.

Art. 6.1. Dla specjalnych obszarów ochrony Państwa Członkowskie przyjmują konieczne środki ochronne obejmujące, jeśli zaistnieje taka potrzeba, odpowiednie plany zagospodarowania opracowane specjalnie dla tych obszarów bądź zintegrowane z innymi planami rozwoju oraz odpowiednie środki ustawowe, administracyjne lub umowne, odpowiadające ekologicznym wymaganiom typów siedlisk przyrodniczych, wymienionych w załączniku I, lub gatunków, wymienionych w załączniku II, żyjących na tych obszarach.

Art. 4.4.: Po zatwierdzeniu terenu mającego znaczenie dla Wspólnoty (...) zainteresowane Państwa Członkowskie możliwie najszybciej, nie później niż w ciągu sześciu lat, wyznaczają ten teren jako specjalny obszar ochrony, ustalając priorytetowe działania w świetle znaczenia tych terenów dla zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, typu siedliska przyrodniczego wymienionego w załączniku I lub gatunku wymienionego w załączniku II, a także do celów spójności Natury 2000 oraz w świetle zagrożenia degradacją lub zniszczeniem, na które narażone są te tereny.

Art. 1 pkt (f).: Specjalny obszar ochrony oznacza teren mające znaczenie dla Wspólnoty wyznaczony przez Państwa Członkowskie w drodze ustawy, decyzji administracyjnej i/lub umowy, na którym są stosowane konieczne środki ochronne w celu zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych i/lub populacji gatunków, dla których teren został wyznaczony;

Art. 6(1) nie stosuje się wprost do obszarów ptasich – ale stosują się do nich analogiczne art. 4(1) i 4(2) dyrektywy ptasiej.

Zgodnie z art. 6(1) dyrektywy siedliskowej, w obszarach siedliskowych Natura 2000, planowaniem ochrony i działaniami ochronnymi należy objąć wszystkie siedliska z zał. I dyrektywy i gatunki z zał. dyrektywy występujące w obszarze (interpretuje się, że z wyjątkiem „występujących nieznacząco”, co powinno być wyrażone oceną D w Standardowym Formularzu Danych obszaru) (nota Komisji o ustanawianiu celów ochrony na obszarach Natura 2000, projekt, grudzień 2011 r.).

Środki ochronne wdrożone na podstawie art. 6(1) powinny, w związku z art. 4.4. i art. 1 pkt f, być takie, by zapewniały „zachowanie lub odtworzenie, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych i/lub populacji gatunków”, o których mowa w art. 6.1

Dyrektywa wymaga obowiązkowo przyjęcia koniecznych środków ochronnych, co wyklucza jakikolwiek zakres swobodnego uznania w tym względzie po stronie państwa członkowskiego i ogranicza ewentualne możliwości regulacyjne i decyzyjne władz krajowych do narzędzi i rozwiązań technicznych, które należy przyjąć w ramach tych środków. Faktualność wyrażona słowami „jeżeli zaistnieje taka potrzeba” dotyczy wyłącznie „planów zagospodarowania opracowanych specjalnie dla tych obszarów bądź zintegrowanych z innymi planami rozwoju” (wyrok C-508/04 Commission v. Austria).

Środki ochronne o których mowa w art. 6(1) powinny być takie, jakie w świetle ekologicznych wymagań odpowiednich siedlisk przyrodniczych lub gatunków, są potrzebne do osiągnięcia celu określonego w art. 2(2) dyrektywy, czyli do uzyskania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków ważnych dla Wspólnoty.

Przepis uzależniający możliwość przyjęcia środków ochronnych od faktu, że „nie będą nadmiernie utrudniać dozwolonego wykorzystania gospodarczego danych terenów” jest niezgodny z dyrektywą, ponieważ ograniczałby możliwość przyjęcia koniecznych środków ochronnych w sensie art. 6(1) dyrektywy (wyrok C-508/04 *Commission v. Austria*).

Obowiązek przewidziany w tym artykule stosuje się do obszarów Natura 2000 dopiero od chwili „krajowego” ich wyznaczenia. Oczywiście, nie ma zakazu podejmowania odpowiedzialnych działań na rzecz obszaru wcześniej.

Przepis ten należy jednak odczytywać łącznie z art. 4(4), który wymaga, by po zatwierdzeniu obszaru przez Komisję Europejską jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty, państwo wyznaczyło go odpowiednim aktem prawa krajowego „możliwie najszybciej”, ustalając równocześnie „priorytetowe działania w świetle znaczenia tych obszarów dla zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, typu siedliska przyrodniczego wymienionego w załączniku I lub gatunku wymienionego w załączniku II, a także do celów spójności Natury 2000 oraz w świetle zagrożenia degradacją lub zniszczeniem, na które narażone są te obszary”. Nieprzekraczalnym terminem jest 6 lat od chwili zatwierdzenia obszarów przez Komisję.

Należy zaznaczyć, że już z chwilą zatwierdzenia przez Komisję Europejską obszaru ochrony siedlisk jako mającego znaczenie dla Wspólnoty, stosuje się do niego art. 6(2), 6(3) i 6(4), a więc m. in. obowiązek podjęcia odpowiednich działań w celu zapobiegania pogorszeniu stanu ochrony (por. wyrok TSUE w sprawie C-90/10 *Canary Islands*; projekt noty Komisji Europejskiej o ustanawianiu celów ochrony obszarów Natura 2000, grudzień 2011 r.).

Dyrektywy ptasia i siedliskowa mają podobne cele, mianowicie przyczynienie się do zapewnienia różnorodności przyrodniczej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz – w przypadku ptaków – wszystkich gatunków ptactwa występujących naturalnie w stanie dzikim. OSO utworzone na podstawie dyrektywy ptasiej są włączone do Natury 2000, która jest ustanowiona jako spójna europejska sieć na podstawie dyrektywy siedliskowej. Dlatego też pomiędzy tymi dwiema dyrektywami istnieje bliski związek i powinny one być interpretowane w sposób spójny (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawach C-535/07 *Commission vs Austria* i C-226/08 *Stadt Papenburg*).

Por. także: *Zarządzanie obszarami Natura 2000. Postanowienia art. 6 Dyrektywy „siedliskowej” 92/43/EWG*. Komisja Europejska 2000 (uzup.2007). Tłumaczenie polskie: WWF Polska 2007, <http://ec.europa.eu/environment>.

Dyrektywa ptasia, Artykuł 3. 1. W świetle wymogów określonych w art. 2 Państwa Członkowskie podejmują wszelkie niezbędne środki w celu ochrony, zachowania lub przywrócenia wystarczającej różnorodności i obszaru naturalnych siedlisk wszystkich gatunków ptactwa, określonych w art. 1. 2. Ochrona, zachowanie i przywracanie biotopów i naturalnych siedlisk obejmuje przede wszystkim następujące środki:

- a) stworzenie obszarów ochrony;
- b) utrzymanie i gospodarowanie, zgodnie z potrzebami ekologicznymi naturalnych siedlisk w ramach obszarów ochrony i poza nimi;
- c) przywracanie zniszczonych biotopów;
- d) tworzenie biotopów.

Obowiązek ten istnieje jeszcze zanim zajdą jakiegokolwiek negatywne zmiany w liczebności ptaków i zanim ujawni się zagrożenie wyginięciem jakichkolwiek gatunków (wyroki C-355/90 *Santona Marshes*, C-117/00 *Owenduff-Nephin Bog Complex*).

Za naruszenie obowiązku wynikającego z art. 3 została uznana np. sytuacja polegająca na braku skutecznego przeciwdziałania przez Irlandię nadmiernemu wypasaniu wrzosowisk będących biotopem pardwy szkockiej, w wyniku czego siedlisko pardwy uległo pogorszeniu (C-117/00 *Owenduff-Nephin Bog Complex*).

Artykuł 4.1. Gatunki wymienione w załączniku I podlegają specjalnym środkom ochrony dotyczącym ich naturalnego siedliska w celu zapewnienia im przetrwania oraz reprodukcji na obszarze ich występowania.

W związku z powyższym uwzględnia się:

- a) gatunki zagrożone wyginięciem;
- b) gatunki podatne na szczególne zmiany w ich naturalnym siedlisku;
- c) gatunki uznane za rzadkie z uwagi na niewielkie populacje lub ograniczone lokalne występowanie;
- d) inne gatunki wymagające szczególnej uwagi ze względu na specyficzny charakter ich naturalnego siedliska.

Tendencje i wahania w poziomach populacji są uwzględniane przy dokonywaniu oceny.

Państwa członkowskie dokonują klasyfikacji przede wszystkim najbardziej odpowiednich obszarów pod względem liczby i powierzchni jako obszarów specjalnej ochrony dla zachowania tych gatunków, z uwzględnieniem wymogów ich ochrony w ramach morskiego i lądowego obszaru geograficznego, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie.

2. Państwa członkowskie podejmują podobne środki w odniesieniu do regularnie występujących gatunków wędrownych niewymienionych w załączniku I, mając na uwadze potrzebę ich ochrony w ramach morskiego i lądowego obszaru geograficznego, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie, w odniesieniu do obszarów ich wylęgu, pierzenia i zimowania oraz miejsc postoju wzdłuż ich tras migracji. W tym celu państwa członkowskie zwracają szczególną uwagę na ochronę terenów podmokłych, w szczególności tych o znaczeniu międzynarodowym.

4. W odniesieniu do obszarów ochrony, określonych w ust. 1 i 2, Państwa Członkowskie podejmują właściwe kroki w celu uniknięcia zanieczyszczenia lub pogorszenia stanu siedlisk lub jakiegokolwiek zakłóceń wpływających na ptactwo, o ile będą mieć one znaczenie w odniesieniu do celów niniejszego artykułu. Państwa Członkowskie dążą również do uniknięcia powstawania zanieczyszczenia lub pogorszenia stanu siedlisk ptaków poza tymi obszarami ochrony.

W przypadku obszarów uznanych przez państwo członkowskie za OSO, obowiązek z art. 4(4) został zastąpiony przez art. 6(2)-(4) dyrektywy siedliskowej. W przypadku obszarów, które powinny zostać uznane za OSO, ale nie zostały dotychczas tak sklasyfikowane, stosuje się wciąż art. 4(4) dyrektywy ptasiej, co oznacza m. in. brak możliwości czynienia wyjątków w trybie art. 6(4) dyrektywy siedliskowej (C-374/98 *Basses Corbieres*, C-186/06 *Segarra-Garrigues canal*). Zob. komentarz do art. 6(2)-(4) dyrektywy siedliskowej, w świetle art. 7 dyrektywy siedliskowej.

Państwo członkowskie nie może uchylać się od obowiązku uniknięcia negatywnych zmian, powołując się na przeważający wpływ ogólnych zmian w rolnictwie stymulowanych instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej UE (C-96/98 Poitevin Marsh).

Co do zasady, ochrona OSO nie może ograniczać się do działań zmierzających do odpięcia szkodliwego oddziaływania człowieka, lecz musi w zależności od sytuacji obejmować również działania pozytywne, mające na celu zachowanie lub polepszenie stanu danego terenu (wyrok ETS w sprawie C-183/05 Commission vs Ireland, C-535/07 Commission vs Austria). Przyjęcie środków pozytywnych mających na celu zachowanie i polepszenie stanu danego OSO powinno zależeć od konkretnej sytuacji danego OSO (wyrok ETS w sprawie C-535/07 Commission vs Austria).

Zgodnie z art. 4(1) i 4(2) dyrektywy ptasiej, w obszarach ptasich Natura 2000 przedmiotem ochrony są:

- gatunki z załącznika I dyrektywy,
- gatunki ptaków migrujących (wykorzystujące obszar do rozmnażania się, pierzenia, zimowania bądź jako przystanek na trasie migracji),

dla których obszar w skali kraju należy do 'najbardziej odpowiednich' dla ochrony danego gatunku.

Dyrektywy ptasia i siedliskowa mają podobne cele, mianowicie przyczynienie się do zapewnienia różnorodności przyrodniczej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz – w przypadku ptaków – wszystkich gatunków ptactwa występujących naturalnie w stanie dzikim. OSO utworzone na podstawie dyrektywy ptasiej są włączone do Natury 2000, która jest ustanowiona jako spójna europejska sieć na podstawie dyrektywy siedliskowej. Dlatego też pomiędzy tymi dwiema dyrektywami istnieje bliski związek i powinny one być interpretowane w sposób spójny (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawach C-535/07 Commission vs Austria i C-226/08 Stadt Papenburg).

Co do zasady, cele ochrony i środki ochronne na obszarze ptasim Natura 2000 powinny dotyczyć wszystkich gatunków z załącznika I dyrektywy oraz regularnie korzystających z obszaru ptaków migrujących, z wyjątkiem tych, których obecność jest nieznacząca (Nota Komisji o ustanawianiu celów ochrony dla obszarów Natura 2000, projekt, grudzień 2011). Art. 4 ust. 1 i 2 dyrektywy ptasiej stanowi, iż celem specjalnych środków ochrony dotyczących siedlisk gatunków wymienionych w załączniku I oraz dotyczących gatunków wędrownych (niewymienionych w załączniku) jest zapewnienie im przetrwania oraz reprodukcji na obszarze ich występowania. W celu transponowania tego zobowiązania państwa członkowskie powinny ocenić i wprowadzić stosowne środki służące zapewnieniu zachowania, utrzymania lub przywrócenia siedliska dla spełnienia celów art. 4 ust. 1 i 2 dyrektywy ptasiej (opinia rzecznika generalnego w sprawie C-535/07).

Zob. także:

- *Draft Commission note on the designation of Special Areas of Conservation (SACs)*. Komisja Europejska, grudzień 2011;
- *Draft Commission note on the setting Conservation objectives for Natura 2000 sites*. Komisja Europejska, grudzień 2011;
- *Establishing Conservation measures for Natura 2000 sites*. Komisja Europejska, grudzień 2011.

Ramowa Dyrektywa Wodna Art. 4. 1.: Czyniąc operacyjnymi programy działań określone w planach gospodarowania wodami w dorzeczu: (c) dla obszarów chronionych Państwa Członkowskie osiągają zgodność ze wszystkimi normami i celami najpóźniej w ciągu 15 lat od dnia wejścia w życie niniejszej dyrektywy [tj. do grudnia 2015 r.], chyba że ustalono inaczej w prawodawstwie wspólnotowym, w ramach którego zostały ustalone poszczególne obszary chronione.

Ponieważ na obszarach Natura 2000 „normy i cele” określają odpowiednio art. 6(1) dyrektywy siedliskowej oraz art. 4(1) i art. 4(2) dyrektywy ptasiej, przepis oznacza, że do grudnia 2015 r. należy doprowadzić wody do stanu odpowiedniego dla właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk chronionych w obszarze Natura 2000 (*Links between the Water Framework Directive (WFD 2000/60/EC) and Nature Directives (Birds Directive 79/409/EEC and Habitats Directive 92/43/EEC) - Frequently Asked Questions*. Komisja Europejska, czerwiec 2010).

Pra wo pols kie:

Ustawa o ochronie przyrody, Art. 28.1. Dla obszaru Natura 2000 sprawujący nadzór nad obszarem sporządza projekt planu zadań ochronnych na okres 10 lat; pierwszy projekt sporządza się w terminie 6 lat od dnia zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską jako obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty lub od dnia wyznaczenia obszaru specjalnej ochrony ptaków.

2. Dla proponowanego obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty, znajdującego się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1, sprawujący nadzór może sporządzić projekt planu zadań ochronnych na okres 10 lat.

3. Sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, umożliwi zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, udział w pracach związanych ze sporządzaniem tego projektu.

4. Sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, w postępowaniu, którego przedmiotem jest sporządzenie projektu.

5. Regionalny dyrektor ochrony środowiska ustanawia, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, kierując się koniecznością utrzymania i przywracania do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000. Plan zadań ochronnych może być zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony tych siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt.

6., 7. [uchylony]

8. Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 położonego na terenie więcej niż jednego województwa ustanawiają wspólnie, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, regionalni dyrektorzy ochrony środowiska, na których obszarze działania znajdują się części tego obszaru.

9. W przypadku dokonywania zmiany planu zadań ochronnych stosuje się przepisy ust. 3 i 4.

10. Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 zawiera:

- 1) opis granic obszaru i mapę obszaru Natura 2000;
- 2) identyfikację istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk będących przedmiotami ochrony;
- 3) cele działań ochronnych;
- 4) określenie działań ochronnych ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie i obszarów ich wdrażania, w tym w szczególności działań dotyczących
 - a) ochrony czynnej siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk,
 - b) monitoringu stanu przedmiotów ochrony oraz monitoringu realizacji celów, o których mowa w pkt 3,
 - c) uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiotach ochrony i uwarunkowaniach ich ochrony;
- 5) wskazania do zmian w istniejących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, planach zagospodarowania przestrzennego województw oraz planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych, jeżeli są niezbędne dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000;
- 6) wskazanie terminu sporządzenia, w razie potrzeby, planu ochrony dla części lub całości obszaru.

11. Planu zadań ochronnych nie sporządza się dla obszaru Natura 2000 lub jego części:

- 1) dla którego ustanowiono plan ochrony, o którym mowa w art. 29;
- 2) pokrywającego się w całości lub w części z obszarem parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego, dla których ustanowiono plan ochrony uwzględniający zakres, o którym mowa w ust. 10;
- 3) pokrywającego się w całości lub w części z obszarem parku narodowego lub rezerwatu przyrody, dla których ustanowiono zadania ochronne uwzględniające zakres, o którym mowa w ust. 10;
- 3a) pokrywającego się w całości lub w części z obszarem nadleśnictwa, dla którego ustanowiony plan urządzenia lasu został poddany ocenie oddziaływania na środowisko;
- 4) znajdującego się w obszarach morskich.

12. Akt prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, o którym mowa w ust. 5, traci moc w przypadku ustanowienia planu ochrony, o którym mowa w art. 29.

13. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, dla obszaru Natura 2000:

- 1) tryb sporządzania projektu planu zadań ochronnych,
- 2) zakres prac koniecznych dla sporządzenia projektu planu zadań ochronnych,
- 3) tryb dokonywania zmian w planie zadań ochronnych

– kierując się koniecznością ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, uwzględniając ich stan oraz warunki rozwoju społecznego i gospodarczego obszaru objętego planem zadań ochronnych.

Plan zadań ochronnych ma być prostym planem na krótki okres, sporządzanym nawet w warunkach niedostatecznej wiedzy o obszarze. Ma on umożliwiać wykonanie tych działań ochronnych, które są niezbędne by nie utracić przedmiotów ochrony. Wskazania do zmian w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego służą przynajmniej częściowemu wskazaniu pułapek, polegających na niemożności realizacji istniejących studiów i planów.

Przewidywane są szerokie możliwości udziału społeczeństwa w opracowaniu planu, za pośrednictwem:

- umożliwienia zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar, udział w pracach (np. metoda warsztatowa, dyskusja publiczna),
- obligatoryjnego przeprowadzenia postępowania z udziałem społeczeństwa przed zatwierdzeniem planu (m. in. publiczne ogłoszenie projektu, możliwość składania uwag i wniosków, obowiązek ich rozważenia)

Negocjacja, dyskusja i ewentualnym kompromisom nie będzie jednak podlegał fakt, że plan zadań ochronnych musi wykonywać obowiązki państwa wynikające z art. 6(1) i 6(2) dyrektywy (zob. rozdz. 1).

Zadania służące wyłącznie ochronie obszaru Natura 2000, wynikające z ustanowionego planu zadań ochronnych, mogą być zwolnione z obowiązku oceny oddziaływania na obszar Natura 2000. Zapisy w planie zadań ochronnych nie zwalniają z obowiązku oceny oddziaływania na obszar Natura 2000 innych działań, przedsięwzięć, planów i programów, nawet jeżeli niektóre ich aspekty sprzyjają ochronie obszaru.

Zgodność art. 28 ust 11 pkt 3a z prawem europejskim budzi wątpliwości, w chwili oddawania do druku tej publikacji jest przedmiotem prowadzonego przez Komisję Europejską postępowania o ew. naruszenie.

Art. 29. 1. Projekt planu ochrony dla obszaru Natura 2000 lub jego części sporządza sprawujący nadzór nad obszarem.

2. Projekt planu ochrony dla obszaru Natura 2000 lub jego część wymaga zaopiniowania przez:

- 1) dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, jeżeli obszar Natura 2000 obejmuje obszar zarządzany przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe;
- 2) dyrektora urzędu morskiego, jeżeli obszar Natura 2000 obejmuje obszar morski.

3. Minister właściwy do spraw środowiska ustanawia, w drodze rozporządzenia, plan ochrony dla obszaru Natura 2000 lub jego części na okres 20 lat, kierując się koniecznością utrzymania i przywracania do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których wyznaczono obszar Natura 2000.

4. Plan ochrony może być zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000.

5. Sporządzający projekt planu ochrony, o którym mowa w ust. 1, umożliwi zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, udział w pracach związanych ze sporządzaniem tego projektu.

6. Ustanowienie planu ochrony poprzedza się przeprowadzeniem postępowania z udziałem społeczeństwa na zasadach określonych w dziale III rozdziale 3 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o

udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

7. W przypadku dokonywania zmiany planu ochrony dla obszaru Natura 2000 lub jego części stosuje się przepisy ust. 5 i 6.

8. Plan ochrony dla obszaru Natura 2000 zawiera:

- 1) opis granic obszaru i mapę obszaru Natura 2000;
 - 2) identyfikację istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk będących przedmiotami ochrony;
 - 3) określenie warunków utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000, zachowania integralności obszaru Natura 2000 oraz spójności sieci obszarów Natura 2000, odnoszących się w szczególności do:
 - a) innych form ochrony przyrody, pokrywających się z obszarem Natura 2000,
 - b) zagospodarowania przestrzennego, w tym w szczególności terenów lokalizacji zabudowy możliwej bez szkody dla obszaru Natura 2000, infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, infrastruktury turystycznej i edukacyjnej, a także obszarów, które powinny być zalesione oraz obszarów wyłączonych z zalesiania,
 - c) zagospodarowania obszarów morskich,
 - d) gospodarowania wodami,
 - e) gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej,
 - f) śródlądowych wód powierzchniowych płynących, w których powinna być zachowana lub odtworzona możliwość wędrówki ryb i innych organizmów wodnych;
 - 4) wskazania do zmian w istniejących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, planach zagospodarowania przestrzennego województw oraz planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych, jeżeli są niezbędne dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których wyznaczono obszar Natura 2000;
 - 5) określenie działań ochronnych dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000, ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację;
 - 6) wskaźniki właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, będących przedmiotami ochrony;
 - 7) określenie sposobów monitoringu realizacji zadań ochronnych oraz ich skutków;
 - 8) określenie sposobów monitoringu stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, będących przedmiotami ochrony.
9. Zakres działań ochronnych, o których mowa w ust. 8 pkt 5, może obejmować w szczególności:
- 1) ochronę czynną lub odtwarzanie siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, będących przedmiotem ochrony;
 - 2) utrzymanie korytarzy ekologicznych łączących obszary Natura 2000;
 - 3) rozmieszczenie obiektów i urządzeń służących celom ochrony obszaru Natura 2000;
 - 4) stosunki wodne, w tym gospodarowanie wodami;
 - 5) gospodarkę rolną, leśną i rybacką, w tym:
 - a) kierunki kształtowania przestrzeni produkcyjnej,
 - b) wskazanie obszarów, które powinny być zalesione, oraz obszarów wyłączonych z zalesiania,
 - c) wskazanie śródlądowych wód powierzchniowych płynących, w których powinna być zachowana lub odtworzona możliwość wędrówki ryb i innych organizmów wodnych;

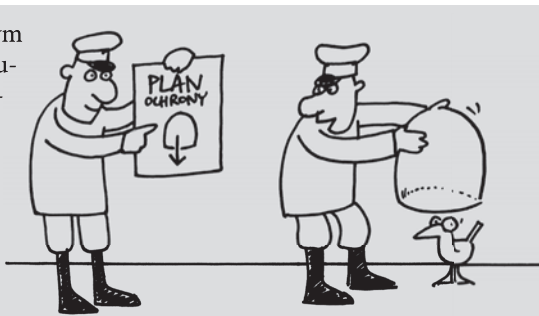
- 6) warunki zagospodarowania terenów oraz ich użytkowania, w tym w zależności od potrzeb wskazanie:
- terenów przeznaczonych pod zabudowę,
 - lokalizacji infrastruktury technicznej i komunikacyjnej,
 - lokalizacji infrastruktury turystycznej i edukacyjnej.

10. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, dla obszaru Natura 2000:

- tryb sporządzania projektu planu ochrony,
- zakres prac koniecznych dla sporządzenia projektu planu ochrony,
- tryb dokonywania zmian w planie ochrony

– kierując się potrzebą ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, uwzględniając ich stan oraz warunki rozwoju społecznego i gospodarczego obszaru objętego planem ochrony.

Plan ochrony ma być kompleksowym ujęciem potrzeb ochrony obszaru Natura 2000, zachowującym ważność długoterminowo. Jego wykonanie musi być poprzedzone inwentaryzacją i niezbędnymi badaniami. Plan określa zadania ochronne do wykonania, ale oprócz tego może określać „reguły gry” względem zagospodarowania przestrzennego i wszelkiej gospodarki w obszarze – wskazywać, jakie zagospodarowanie i jakie gospodarcze użytkowanie jest bezpieczne dla obszaru Natura 2000. Docelowo tak sporządzone plany ochrony będą stanowić istotną pomoc przy ocenie, czy poszczególne przedsięwzięcia mogą znacząco negatywnie oddziaływać na obszar.

Przewidywane są szerokie możliwości udziału społeczeństwa w opracowaniu planu, za pośrednictwem:

- umożliwienia zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar, udział w pracach (np. metoda warsztatowa, dyskusja publiczna),
- obowiązkowego przeprowadzenia postępowania z udziałem społeczeństwa przed zatwierdzeniem planu (m. in. publiczne ogłoszenie projektu, możliwość składania uwag i wniosków, obowiązek ich rozważenia)

Negocjacja, dyskusji i ewentualnym kompromisom nie będzie jednak podlegał fakt, że plan ochrony musi wykonywać obowiązki państwa wynikające z art. 6(1) i 6(2) dyrektywy (zob. rozdz. 1).

Zadania służące wyłącznie ochronie obszaru Natura 2000, wynikające z ustanowionego planu ochrony, mogą być zwolnione z obowiązku oceny oddziaływania na obszar Natura 2000. Zapisy w planie ochrony nie zwalniają z obowiązku oceny oddziaływania na obszar Natura 2000 innych działań, przedsięwzięć, planów i programów, nawet jeżeli niektóre ich aspekty sprzyjają ochronie obszaru. Plan ochrony może jednak dostarczać ważnych przesłanek do wstępnej oceny, czy ryzyko takiego wpływu istnieje – np. określać, w jakich miejscach i pod jakimi warunkami nie należy się spodziewać takiego ryzyka.

Art. 30. 1. Plan ochrony ustanowiony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego położonego w granicach obszaru Natura 2000, uwzględniający zakres, o którym mowa w art. 29, staje się planem ochrony dla tej części obszaru Natura 2000.

2. Plan urządzenia lasu dla nadleśnictwa położonego w granicach obszaru Natura 2000, uwzględniający zakres, o którym mowa w art. 29, staje się planem ochrony dla tej części obszaru Natura 2000.

Warunkiem zastosowania art. 30 ust 1 lub 2 jest położenie krajowej formy ochrony lub nadleśnictwa w granicach obszaru Natura 2000 (nie wystarczy częściowe pokrywanie się z obszarem Natura 2000, jak w art. 28), a także zawarcie w odpowiednim planie pełnego zakresu zagadnień z art. 29 ust 8 i 9 (wymaga to znacznego rozszerzenia zakresu planu ochrony lub planu urządzenia lasu w stosunku do ich zakresu poza obszarami Natura 2000).

Plan ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego, ustanawiany po 15.11.2008, w części pokrywającej się z obszarem Natura 2000 powinien uwzględniać albo zakres planu ochrony dla obszaru Natura 2000 albo zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000.

3. Projekty studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej w części dotyczącej istniejącego lub projektowanego obszaru Natura 2000 wymagają uzgodnienia z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska w zakresie ustaleń tych planów, mogących znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000.

Regionalny dyrektor ochrony środowiska nie może uzgodnić takich studiów lub planów, jeżeli nie wykluczy możliwości znaczącego negatywnego oddziaływania ich ustaleń na obszar Natura 2000.

Art. 31. Sprawujący nadzór nad obszarem Natura 2000 sporządza i przekazuje Generalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska, co 6 lat w odniesieniu do specjalnego obszaru ochrony siedlisk oraz co 3 lata w odniesieniu do obszaru specjalnej ochrony ptaków, ocenę realizacji ochrony tego obszaru, zawierającą informacje dotyczące podejmowanych działań ochronnych oraz wpływu tych działań na stan ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, a także wyniki monitorowania i nadzoru tych działań.

Niewłaściwy, a zwłaszcza pogarszający się stan siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, stwierdzony w wyniku monitoringu i nadzoru, powinien być przesłanką do podjęcia lub zmiany odpowiednich działań – w tym np. zmiany planu zadań ochronnych, planu ochrony, zmiany sposobów wykonywania ochrony o których mowa w art. 32, poprawy nadzoru, nadzorowania i kontroli o których mowa w art. 32, zmiany podejścia do działalności o której mowa w art. 36, poprawy finansowania o którym mowa w art. 39, poprawy skuteczności egzekwowania przepisów art. 33-37 itd.

Art. 32. 1. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska nadzoruje funkcjonowanie obszarów Natura 2000, prowadząc ewidencję danych niezbędnych do podejmowania działań w zakresie ich ochrony.

2. Nadzór, o którym mowa w ust. 1, polega na:

- 1) wydawaniu zaleceń i wytycznych w zakresie ochrony i funkcjonowania obszarów Natura 2000;
- 2) określaniu zakresu i żądaniu informacji dotyczących ochrony i funkcjonowania obszarów Natura 2000;
- 3) kontroli realizacji ustaleń planów ochrony i planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000.

3. Regionalny dyrektor ochrony środowiska koordynuje funkcjonowanie obszarów Natura 2000 na obszarze swojego działania.

4. Na terenie zarządzanym przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, na którym znajduje się obszar Natura 2000, zadania w zakresie ochrony przyrody wykonuje samodzielnie miejscowy nadleśniczy, zgodnie z ustaleniami planu urządzenia lasu.

5. W przypadku gdy obszar Natura 2000 obejmuje w całości lub w części obszar parku narodowego, sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000 w granicach parku narodowego jest dyrektor parku narodowego.

Wymienione tu organy i podmioty są obowiązane zrealizować obowiązek wynikający z art. 6(2) dyrektywy siedliskowej (zob.), tj. obowiązek „uniknięcia pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia niepokojenia gatunków, dla których zostały wyznaczone obszary Natura 2000, o ile to niepokojenie może mieć znaczenie w stosunku do celów niniejszej dyrektywy”. Wymienione tu organy i podmioty są obowiązane również przyczynić się w odpowiednim zakresie do realizacji celu określonego w art. 2(2) dyrektywy siedliskowej, którym jest „zachowanie lub odtworzenie, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych oraz gatunków dzikiej fauny i flory ważnych dla Wspólnoty”.

Art. 33. 1. Zabrania się, z zastrzeżeniem art. 34, podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności:

- 1) pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000 lub
- 2) wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, lub
- 3) pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do proponowanych obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, znajdujących się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1, do czasu zatwierdzenia przez Komisję Europejską jako obszary mające znaczenie dla Wspólnoty i wyznaczenia ich jako specjalne obszary ochrony siedlisk.

3. Projekty polityk, strategii, planów i programów oraz zmian do takich dokumentów a także planowane przedsięwzięcia, które mogą znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000, a które nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub obszarów, o których mowa w ust. 2, lub nie wynikają z tej ochrony, wymagają przeprowadzenia odpowiedniej oceny oddziaływania na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Przepis art. 33 nie jest ograniczony do działań w obszarze Natura 2000, ale dotyczy wszelkich działań, które mogą wpływać na obszar. Przepis nie jest ograniczony do przedsięwzięć wymagających uprzedniej decyzji administracyjnej, ale dotyczy wszelkich działań.

Art. 36. 1. Na obszarach Natura 2000, z zastrzeżeniem ust. 2, nie podlega ograniczeniu działalność związana z utrzymaniem urządzeń i obiektów służących bezpieczeństwu przeciwpowodziowemu oraz działalność gospodarcza, rolna, leśna, łowiecka i rybacka, a także amatorski połów ryb, jeżeli nie oddziałuje znacząco negatywnie na cele ochrony obszaru Natura 2000.

Oczywiście, taka działalność podlega ograniczeniu, jeżeli oddziałuje znacząco negatywnie na cele ochrony obszaru. Art 36 ust. 1 w żadnym razie nie powoduje wyłączenia stosowania art. 33 do działań, podejmowanych w ramach wymienionej tu działalności.

Zgodność art 36 ust. 1 z prawem europejskim budzi wątpliwości, w chwili oddawania do druku tej publikacji jest przedmiotem prowadzonego przez Komisję Europejską postępowania o ew. naruszenie.

2. Prowadzenie działalności, o której mowa w ust. 1, na obszarach Natura 2000 wchodzących w skład parków narodowych i rezerwatów przyrody, jest dozwolone wyłącznie w zakresie, w jakim nie narusza to zakazów obowiązujących na tych obszarach.

3. Jeżeli działalność gospodarcza, rolna, leśna, łowiecka lub rybacka wymaga dostosowania do wymogów ochrony obszaru Natura 2000, na którym nie mają zastosowania programy wsparcia z tytułu obniżenia dochodowości, regionalny dyrektor ochrony środowiska może zawrzeć umowę z właścicielem lub posiadaczem obszaru, z wyjątkiem zarządców nieruchomości Skarbu Państwa, która zawiera wykaz niezbędnych działań, sposoby i terminy ich wykonania oraz warunki i terminy rozliczenia należności za wykonane czynności, a także wartość rekompensaty za utracone dochody wynikające z wprowadzonych ograniczeń.

Art. 37. 1. Jeżeli działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000 lub obszar znajdujący się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1, zostały podjęte bez uzyskania zezwolenia, o którym mowa w art. 34, lub decyzji, o której mowa w art. 35a, regionalny dyrektor ochrony środowiska, a na obszarach morskich – dyrektor właściwego urzędu morskiego, nakazuje ich natychmiastowe wstrzymanie i podjęcie w wyznaczonym terminie niezbędnych czynności w celu przywrócenia poprzedniego stanu danego obszaru, jego części lub chronionych na nim gatunków.

2. Jeżeli działania na obszarze Natura 2000 zostały podjęte niezgodnie z ustaleniami planu zadań ochronnych lub planu ochrony, regionalny dyrektor ochrony środowiska, a na obszarach morskich – dyrektor urzędu morskiego, podejmuje czynności, o których mowa w ust. 1.

Artykuł ten ustanawia wobec RDOŚ lub dyrektora urzędu morskiego obowiązek podjęcia wskazanych w przepisie czynności, wynikający automatycznie z zaistnienia wskazanych przesłanek. Na podstawie art. 31 KPA, organizacja społeczna może, w okolicznościach określonych art. 31 KPA, wnioskować o wszczęcie postępowania (por. rozdz. 2.3), jednak brak takiego wniosku nie zwalnia RDOŚ/dyrektora UM z obowiązku określonego tym artykułem.

Wystarczy, że podjęte działanie/przedsięwzięcie mogło znacząco oddziaływać na Naturę 2000 lub naruszało ustalenia planu ochrony / planu zadań ochronnych Natura 2000. Dla

obowiązku zastosowania art. 37 nie jest konieczne, by przedmiotowe działanie spowodowało jakieś szkody.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm, §3 pkt 4. Zabrania się niszczenia:

- 1) siedlisk roślin i zwierząt objętych ochroną gatunkową na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- 2) siedlisk przyrodniczych w rozumieniu ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,

- położonych na obszarach objętych formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust 1 pkt 1-9 tej ustawy.

Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 marca 2009 r. w sprawie wykazu wymogów określonych w przepisach Unii Europejskiej z uwzględnieniem przepisów krajowych wdrażających te przepisy (ze zmianami z 17 marca 2010, 28 grudnia 2010, 16 marca 2011)

(...) Przestrzega się wymagań wynikających z planów zadań ochronnych sporządzonych na podstawie art. 28 ust. 5 ustawy o ochronie przyrody albo planów ochrony sporządzonych na podstawie art. 29 ust. 3 ustawy o ochronie przyrody w zakresie dotyczącym gatunków ptaków wymienionych w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków, które spełniają kryteria określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000.

Przestrzega się wymagań wynikających z planów zadań ochronnych sporządzonych na podstawie art. 28 ust. 5 ustawy o ochronie przyrody albo planów ochrony sporządzonych na podstawie art. 29 ust. 3 ustawy o ochronie przyrody w zakresie dotyczącym typów siedlisk przyrodniczych, gatunków zwierząt oraz gatunków roślin, wymienionych w załącznikach nr 1-3 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 .

Nieprzestrzeganie minimalnych norm lub wymogów wzajemnej zgodności powoduje sankcje finansowe wobec rolnika, naliczane od kwoty płatności bezpośrednich dla całego gospodarstwa. Wysokość sankcji jest wyliczana biorąc pod uwagę zasięg, dotkliwość i trwałość naruszenia. W przypadku, gdy stwierdzona niezgodność wyniknie z zaniedbania ze strony rolnika, obniżka ta będzie zwykle stanowić 3 % całkowitej kwoty płatności bezpośrednich. W przypadku stwierdzenia powtarzającej się niezgodności, procent sankcji zostanie pomnożony · 3, jednak maksymalna wysokość sankcji nie może przekroczyć 15 % całkowitej kwoty dopłat bezpośrednich. W przypadku, gdy rolnik celowo dopuścił się stwierdzonej niezgodności, obniżka będzie z zasady wynosić 20 % całkowitej kwoty. Jednakże Agencja Płatnicza może na podstawie oceny przedłożonej przez właściwy organ kontroli w protokole z czynności kontrolnych, wydać decyzję o obniżeniu procentu do wysokości nie mniejszej niż 15 % lub, w określonych przypadkach może zwiększyć ten procent nawet do 100 % całkowitej kwoty.

2.5. Ochrona gatunkowa

Konteks t eur opejski:

Dyrektywa siedliskowa, Artykuł 12. 1. Państwa Członkowskie podejmą wymagane środki w celu ustanowienia systemu ścisłej ochrony gatunków zwierząt wymienionych w załączniku IV lit. a) w ich naturalnym zasięgu, zakazujące:

- a) jakichkolwiek form umyślnego chwytania lub zabijania okazów tych gatunków dziko występujących,
 - b) umyślnego niepokojenia tych gatunków, w szczególności podczas okresu rozrodu, wychowu młodych, snu zimowego i migracji,
 - c) umyślnego niszczenia lub wybierania jaj,
 - d) pogarszania stanu lub niszczenia terenów rozrodu lub odpoczynku.
2. W odniesieniu do tych gatunków Państwa Członkowskie wprowadzają zakaz przetrzymywania, transportu, sprzedaży lub wymiany oraz oferowania do sprzedaży lub wymiany okazów pozyskanych ze stanu dzikiego, z wyjątkiem tych pozyskanych legalnie przed wprowadzeniem w życie niniejszej dyrektywy.
3. Zakazy przewidziane w ust. 1 lit. a) i b) i w ust. 2 odnoszą się do wszystkich etapów życia tych zwierząt, do których stosuje się niniejszy artykuł.
4. Państwa Członkowskie ustanawiają system monitorowania przypadkowego chwytania lub zabijania gatunków zwierząt wymienionych w załączniku IV lit. a). W świetle zebranych informacji Państwa Członkowskie podejmują dalsze badania lub środki ochronne, wymagane w celu zapewnienia, aby przypadkowe chwytanie i zabijanie nie miało znacznego negatywnego wpływu na te gatunki.

Art. 13. 1. Państwa Członkowskie podejmują wymagane środki w celu ustanowienia systemu ścisłej ochrony gatunków roślin, wymienionych w załączniku IV lit. b), zakazujące:

- a) umyślnego zrywania, zbierania, ścinania, wrywania lub niszczenia roślin tych gatunków w ich naturalnym zasięgu, dziko występujących;
 - b) przetrzymywania, transportu, sprzedaży lub wymiany oraz oferowania do sprzedaży lub wymiany okazów tych gatunków pozyskanych ze stanu dzikiego, z wyjątkiem okazów pozyskanych legalnie przed wprowadzeniem w życie niniejszej dyrektywy.
2. Zakazy określone w ust. 1 lit. a) i b) odnoszą się do wszystkich stadiów biologicznego cyklu roślin, do których stosuje się niniejszy artykuł.

Transpozycja artykułów 12 i 13 wymaga od państw członkowskich nie tylko ustanowienia kompletnych ram legislacyjnych, ale również podjęcia działań konkretnych i szczególnych w zakresie ochrony. „System ścisłej ochrony” nie oznacza tylko ustanowienia odpowiednich przepisów prawa krajowego, ale zakłada podjęcie spójnych i wzajemnie powiązanych działań o charakterze prewencyjnym. Środki wymagane przez art. 12 powinny być takie, aby skutecznie powstrzymać procesy pogarszania stanu lub niszczenia terenów rozrodu lub odpoczynku chomika europejskiego; brak osiągnięcia tego skutku będzie uznany za przesłankę naruszenia obowiązków wynikających z dyrektywy (wyroki ETS w sprawach C-518/04 *Vipera schweitzeri* on Milos, C-103/00 *Caretta caretta* on Zakinthos, C-383/09 chomik alzacki).

Niepodjęcie odpowiednich środków dla faktycznego zapobieżenia niepokojenia zwierząt gatunku chronionego jest uchybieniem obowiązkom wynikającym z art. 12 dyrektywy. Jako umyślne niepokojenie w rozumieniu art. 12 ust. 1b) zaklasyfikowany został np. ruch

motorowerowy na plaży wbrew ogłoszeniom dotyczącym obecności gniazd podlegających ochronie żółwi morskich, oraz obecność rowerów wodnych i żaglówek w obszarze morskim plaż stanowiących lęgowiska żółwi. Państwo członkowskie uchybia zobowiązaniom, gdy nie podejmuje wszelkich niezbędnych, konkretnych kroków w celu uniknięcia z jednej strony umyślnego niepokojenia danego gatunku zwierząt podczas okresu rozmnażania się, a z drugiej strony pogorszenia stanu lub zniszczenia terenów rozrodu (wyrok ETS w sprawie C-103/00 *Caretta caretta* on Zakinthos).

Dopuszczenie do niekorzystnej dla siedlisk gatunku chronionego zmiany struktury upraw rolnych, w wyniku czego liczebność gatunku spada, jest naruszeniem obowiązku wynikającego z dyrektywy. Zapewnienie trwałej ekologicznej funkcjonalności nor chomika europejskiego jest możliwe wyłącznie jeżeli okoliczne tereny rolnicze będą użytkowane w sposób korzystny dla tego gatunku. W języku zakazów oznacza to w konsekwencji, że na tych obszarach muszą zostać zakazane wszystkie sposoby użytkowania szkodliwe dla chomika europejskiego. Francja nie wydała odpowiednich zakazów, lecz próbowała uzyskać odpowiedni sposób użytkowania za pomocą działań wspierających. Jest to jednak jedynie inny środek do uzyskania sterowania zachowaniami wymaganymi przez art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy siedliskowej. Francja uchybiła temu przepisowi w przypadku, jeżeli środek ten nie był wystarczająco skuteczny (wyrok ETS w sprawie C-383/09 chomik alzacki i opinia rzecznika generalnego w tej sprawie).

Ochronę terenów rozrodu i odpoczynku ochrony terenów rozrodu i odpoczynku należy ujmować na tyle szeroko, by uwzględnić cele dyrektywy siedliskowej – utrzymanie lub odtworzenie właściwego stanu ochrony gatunku. Ochrona terenów rozrodu lub odpoczynku powinna zapewnić, iż będą one mogły przyczynić się do zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony danego gatunku, co określa się jako zapewnienie trwałej ekologicznej funkcjonalności. Tereny te powinny zapewniać wszystko, co jest konieczne do skutecznego rozrodu i niezakłóconego odpoczynku danego gatunku. To podejście powoduje, że należy uwzględnić całą paletę różnorodnych ekologicznych potrzeb i strategii chronionego gatunku. Gatunki takie jak na przykład chomik europejski, inaczej niż gatunki poruszające się na większych obszarach, mogą wykorzystywać odizolowane miejsca rozrodu lub odpoczynku nieposiadające w bezpośrednim otoczeniu żerowisk co najwyżej do przejściowego odpoczynku. Gdyby przebywały tam dłużej, zabrakłoby im pożywienia. Dlatego też ochroną terenów rozrodu i odpoczynku powinny zostać objęte także leżące w bezpośrednim otoczeniu nor siedliska potrzebne do przeżycia i rozrodu chomika europejskiego. Art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy siedliskowej wymaga spójnych i wzajemnie powiązanych działań prewencyjnych skutecznie powstrzymujących ludzkie zachowania, które naruszają lub też całkowicie eliminują ekologiczną funkcjonalność nor chomika europejskiego i otaczających je siedlisk jako terenów jego rozrodu lub odpoczynku. Trwała ekologiczna funkcjonalność miejsc rozrodu i odpoczynku chomika europejskiego, będąca celem dyrektywy siedliskowej, zakłada jednak jako przesłankę, że jego populacje są zdolne do trwałego przeżycia. Dlatego też ochrona tych miejsc musi mieć na celu zachowanie lub odtworzenie zdolnych do przeżycia populacji. Jeżeli stan ochrony danego gatunku jest niewłaściwy jedynie dlatego, że narażony jest on na określone zagrożenia, to być może wystarczy, iż dany gatunek będzie chroniony przed tymi zagrażającymi czynnikami. Gdy jednak – jak ma to miejsce w niniejszym przypadku – populacje danego gatunku są tak małe, że mogą wyginąć w wyniku naturalnych wahań wielkości populacji, celem skutecznego systemu ochrony musi być wystarczające zwiększenie liczby osobników. W konsekwencji ochrona miejsc rozrodu

i odpoczynku powinna zapewnić istnienie gatunku na danym obszarze w długim okresie czasu. Oznacza to w szczególności, że w przypadku występowania zbyt małych populacji siedliska w otoczeniu nor chomika powinny być zagospodarowane w taki sposób, by populacje chomika wzrastały w wystarczającym stopniu. Francja uchybiła swoim zobowiązaniom wynikającym z art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy siedliskowej przez to, że podjęte przez nią na rzecz chomika europejskiego działania rolnośrodowiskowe nie są wystarczające, aby doprowadzić do rozwoju zdolnych do trwałego przeżycia populacji chomika europejskiego (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-383/09 chomik alzacki).

Niezbędna treść działań ochronnych zależy ponadto od stanu ochrony chronionego gatunku. Jeżeli stan ochrony gatunku jest dobry, wystarczy być może przewidzieć abstrakcyjne zakazy z art. 12 ust. 1 dyrektywy siedliskowej i monitorować sytuację gatunku. W przypadku niewłaściwego stanu ochrony powstają dalej idące obowiązki państwa członkowskiego, ponieważ system ochrony ma przyczynić się do odtworzenia właściwego stanu ochrony. Ochrona terenów rozrodu i odpoczynku gatunku znajdującego się w bardzo złym stanie ochrony – tak jak to ma miejsce w przypadku chomika europejskiego w Alzacji – wymaga zatem wyznaczenia dużej przestrzeni, aby zapobiec zniknięciu gatunku i utracie funkcji danych terenów. W miarę możliwości działania ochronne powinny być indywidualnie skierowane na te okoliczności, które są przyczyną niewłaściwego stanu ochrony (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-383/09 chomik alzacki).

Zgodnie z art. 4 i załącznikiem II do konwencji berneńskiej należy podjąć właściwe i niezbędne środki ustawodawcze i administracyjne, by zapewnić ochronę siedlisk dzikiej flory i fauny, w szczególności zaś gatunków wymienionych w załączniku II do konwencji. Przepisy wtórnego prawa Unii winny być interpretowane w miarę możliwości zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Unii. Dotyczy to w szczególności przepisów dyrektywy siedliskowej dotyczących chomika europejskiego. Powinny one urzeczywistniać w największym możliwym zakresie zobowiązania do ochrony jego siedlisk zgodnie z art. 4 konwencji berneńskiej, chociaż Unia implementowała wprost ten aspekt konwencji berneńskiej odnośnie do chomika europejskiego jedynie w stosunku do terenów rozrodu i odpoczynku (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-383/09 chomik alzacki).

Brak spójnych planów działania na rzecz ochrony gatunków z zał. IV powoduje, że system ścisłej ochrony przedstawia luki, i tym samym jest uchybieniem obowiązkom wynikającym z dyrektywy. Brak dostatecznych informacji o gatunkach chronionych, ich terenach odpoczynku czy rozrodu, ani też o zagrożeniach dla tych gatunków, uniemożliwia skuteczne wdrożenie systemu ścisłej ochrony o którym mowa w art. 12 i jest uchybieniem wobec obowiązku stworzenia takiego systemu. Fakt, że państwo członkowskie wykazuje rozmaite inicjatywy, które jednak nie zostały zakończone do czasu upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, nie może być brany pod uwagę w ocenie uchybienia (wyrok ETS w sprawie C-183/05 *Commission v. Ireland*).

Istnienie zespołu urzędników i strażników zajmujących się ochroną przyrody, nie oznacza samo przez się, że wymagane działania szczególne zostały podjęte. Za uchybienie może być uznany fakt, że zasoby ludzkie powołane do nadzoru i kontroli gatunków wymienionych we wspomnianym załączniku IV oraz ich siedlisk są niewystarczające, by skutecznie spełnić wymóg ścisłej ochrony (wyrok ETS w sprawie C-183/05 *Commission v. Ireland* i opinia rzecznika generalnego).

„Umyślność” (w tekście angielskim „deliberate”) działania przeciwko gatunkom chronionym oznacza intencjonalność takiego działania, lub co najmniej podjęcie działania licząc się z możliwością jego skutku wobec gatunku chronionego (wyrok ETS w sprawie C-221/04 *Commission v Spain*).

Środki zapobiegające „niszczeniu lub uszkodzaniu miejsc rozmnażania się lub odpoczynku” zwierząt chronionych muszą dotyczyć także działań nieumyślnych. Nie ograniczając zakazu przewidzianego w art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy do działań zamierzonych, w przeciwieństwie do działań wymienionych w tym artykule pod lit. a-c, prawodawca wspólnotowy wykazał swoją wolę zapewnienia terenom rozrodu lub odpoczynku silniejszej ochrony przed działaniami powodującymi pogorszenie ich stanu lub ich zniszczenie. Ze względu na znaczenie celu ochrony różnorodności biologicznej, do którego realizacji zmierza dyrektywa, nie jest to w żadnym wypadku regulacja nieproporcjonalna (wyroki ETS w sprawie C-98/03 *Commission v Germany*, C-6/04 *Commission v. United Kingdom*).

Pogorszenie stanu siedlisk gatunków może zachodzić naturalnie (łącznie z naturalną sukcesją zachodzącą po zaprzestaniu pewnych form użytkowania ziemi takich jak rolnictwo) albo może być spowodowane przez nieprzewidywalne wydarzenia. W przypadku, gdy pogorszenie stanu/zniszczenie miejsc rozrodu i odpoczynku nastąpiło na skutek naturalnego procesu, a nie na skutek prowadzonej działalności to artykuł 12(1) lit. d nie ma zastosowania. Jednak, w sprawie *Caretta caretta*, Trybunał uznał, że obecność budynków na plaży, używanej przez gatunek do rozrodu, przyczyniło się do pogorszenia stanu albo zniszczenia miejsca rozrodu gatunku – niezależnie nawet od tego, czy wybudowano je legalnie, czy nie. Trybunał uznał, że sama obecność budynków na plaży, która została sklasyfikowana jako „obszar ochrony ścisłej” i gdzie „ustawiono specjalne zawiadomienia” była wystarczająca do spowodowania naruszenia artykułu 12(1) lit. d. (*Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC*. European Commission 2007, wyrok ETS w sprawie C-103/00 *Caretta caretta* on Zakynthos).

Zakres koniecznych zgodnie z art. 12 działań ochronnych jest jednak ograniczony przez to, że system ścisłej ochrony powinien obejmować zakazy. Konieczne działania nie muszą zatem dotyczyć zmian będących wynikiem naturalnych procesów. Ludzkie zachowania są natomiast odpowiednim przedmiotem zakazów. Działania wymagane zgodnie z art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy siedliskowej nie ograniczają się do zakazów w wąskim rozumieniu tego słowa, lecz obejmują także działania podejmowane w celu wyegzekwowania zakazów lub monitorowania gatunku. Nie jest wykluczone wymaganie aktywnych działań także w ramach ochrony gatunków na podstawie art. 12 ust. 1, w szczególności gatunków dla których nie wyznacza się obszarów Natura 2000. Zakazy mające na celu ochronę gatunków mogą mieć oczywiście wpływ na gospodarowanie obszarami, na których znajdują się siedliska. W odniesieniu do ochrony chomika europejskiego można sobie na przykład wyobrazić zakaz głębokiej orki w rolnictwie, ponieważ może ona powodować niszczenie jego nor. Zakazy mogą zostać ukształtowane tak kompleksowo, żeby praktycznie działały jak nakazy, a mianowicie wtedy, gdy dopuszczają jedynie określone pożądane zachowanie. Wyłączenie tej formy sterowania zachowaniami z pojęcia zakazu – a zarazem także z pojęcia systemu ścisłej ochrony – byłoby sprzeczne z celem zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony, w przypadku gdy konkretne warunki życiowe danego gatunku wymagają takich działań (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-383/09 chomik alzacki).

Zakaz określony artykułem 12(1) lit. d obejmuje tylko określone części cyklu biologicznego gatunków. Pozostałych części siedliska, np. żerowisk nie bierze się pod uwagę dopóki nie pokrywają się z obszarami rozrodczymi albo miejscami odpoczynku. Przykładem tego jest gatunek motyla, *Parnassius apollo*, którego żerowiska pokrywają się z obszarami, gdzie dorosłe składają jaja i gdzie żerują gąsienice tego gatunku. Dla właściwego wdrażania artykułu 12(1) lit. d konieczny jest dobry poziom wiedzy o ekologii (biologii, siedliskach, wielkości populacji, jej rozmieszczeniu i dynamice) jak również o behawiorze gatunku (*Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC*. European Commission 2007).

Wydanie zezwolenia na przedsięwzięcie mające negatywne konsekwencje dla populacji, miejsc rozrodu lub miejsc odpoczynku gatunków zwierząt chronionych z zał. IV, bez przeprowadzenia odpowiedniej oceny oddziaływania na środowisko lub przed przeprowadzeniem takiej oceny, oznacza że nie zostały podjęte wszystkie działania w celu skutecznego wdrożenia systemu ścisłej ochrony tych gatunków – i tym samym jest sprzeczne z dyrektywą (wyrok ETS w sprawie C-183/05 *Commission v. Ireland*).

Elementem środków ochrony wymaganych art. 12 ust 1d dyrektywy może być w szczególności wymóg dokonywania – przed zatwierdzeniem planów urbanistycznych w okolicznościach sugerujących, że mogą dotyczyć siedliska chronionego gatunku - analizy dotyczącej chomika europejskiego. W tych dokumentach planistycznych gminy powinny wspierać oszczędne gospodarowanie gruntami i zachować tereny, które są korzystne dla tego gatunku. Taki obowiązek oceny może zasadniczo zapobiec uszkodzeniu lub niszczeniu nor chomika europejskiego na obszarze objętym tymi środkami. Jeżeli bowiem opracowania zostaną wykonane starannie i obiektywnie, powinno zostać ustalone, gdzie występują lub mogą występować nory chomika europejskiego i gdzie w związku z tym należy działać ze szczególną ostrożnością. Jedynie tereny, które mogą być wykorzystywane przez chomika europejskiego w przyszłości, nie muszą być w sposób szczególny chronione zgodnie z art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy siedliskowej. Dlatego też dla tych terenów nie muszą być wydawane zakazy zabudowy. Dokonanie, na etapie planu urbanizacji, oceny oddziaływania na siedliska chomika, nie wyłącza jednak pozostałych wymogów wynikających z art. 12 dyrektywy w chwili realizacji tego planu. Aktywność właściwych jednostek w zakresie działań społecznych oraz obserwacja zmian stanu populacji chomika europejskiego mogą przyczynić się do tego, że także na tych terenach nory chomika europejskiego zostaną we właściwym czasie odkryte i w ten sposób uniknie się ich uszkodzenia lub zniszczenia. Działania społeczne kierują uwagę na ryzyko uszkodzenia chomikowi europejskiemu, natomiast obserwacja populacji chomika europejskiego może przyczynić się do odkrycia we właściwym czasie istnienia takich populacji. Skoro zaś znany jest już fakt istnienia danej populacji, ustawowe środki ochronne powinny zapobiec uszkodzeniu nor oraz otaczających ich siedlisk przez roboty budowlane (opinia rzecznika generalnego ETS w sprawie C-383/09 *chomik alzacki*).

Wyłączenie a priori pewnych kategorii działań z zakresu przepisów transponujących art. 12 i 13 jest niedopuszczalne. Np. przepis stanowiący, że „nie jest czynem zabronionym nieumyślne zranienie lub zabicie dzikiego zwierzęcia objętego ochroną w ramach działalności rolniczej, rybołówstwa, akwakultury, leśnictwa lub wydobywania torfu lub zaburzenie spokoju lub zniszczenie terenu rozrodu takiego zwierzęcia w ramach przywołanych działalności, a także nieumyślne zabicie lub zranienie takiego zwierzęcia lub zniszczenie lub

naruszenie jego terenu rozrodu lub odpoczynku w trakcie budowy drogi lub wszelkich prac wykopaliskowych albo prac budowlanych lub z zakresu inżynierii oraz w trakcie budowy lub przy wykonywaniu jakichkolwiek innych koniecznych prac lub działań tego rodzaju” - jest niezgodny z dyrektywą (wyrok C-183/05 Commission v. Ireland).

Brak środków prawnych tworzących spójny system monitorowania przypadkowego chwytania lub zabijania gatunków zwierząt chronionych jest uchybieniem wymogom dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-6/04 Commission v United Kingdom).

W szczególności: reguły stosowania środków ochrony roślin muszą uwzględniać w szczególności zakaz pogarszania stanu terenów rozrodu lub odpoczynku chronionych gatunków zwierząt, przewidziany w art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy lub zakaz celowego niszczenia chronionych gatunków roślin w ich naturalnym zasięgu, przewidziany w art. 13 ust. 1 lit. a) dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-98/03 Commission vs Germany).

Kompleks działań mających na celu ograniczenie śmiertelności rysia iberyjskiego w wyniku potrącenia na drogach, polegający na stworzeniu bazy wypadków z udziałem rysia i rozeznaniu stref, w których istnieje największe zagrożenie, a następnie na zastosowaniu w tych strefach środków ograniczających prędkość (z dowodem, że prędkość istotnie spadła w wyniku zastosowania tych środków) i odpowiedniego oznakowania, na wzniesieniu ogrodzenia ochronnego dla kręgowców, jak również na zbudowaniu przejść dla zwierząt – został uznany za prawidłowe wdrożenie „systemu monitorowania przypadkowego zabijania zwierząt (...) oraz podjęcia środków ochronnych w celu zapewnienia, aby przypadkowe zabijanie nie miało znacznego negatywnego wpływu na te gatunki”, wymaganego przez art. 12(4) dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-308/08 Commission vs Spain).

Por. także: *Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC*. European Commission 2007. (http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/index_en.htm). Tłumaczenie polskie: *Wytoczne w sprawie ścisłej ochrony gatunków zwierząt ważnych dla Wspólnoty na mocy Dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG*, Komisja Europejska 2007 (<http://www.gdos.gov.pl>).

Art. 14. 1. Jeśli w świetle nadzoru przewidzianego w art. 11 Państwa Członkowskie uznają to za konieczne, podejmują one środki w celu zapewnienia, aby pozyskanie ze stanu dzikiego okazów gatunków dzikiej fauny i flory, wymienionych w załączniku V, a także ich eksploatacja, było zgodne z ich zachowaniem we właściwym stanie ochrony.

2. Tam, gdzie takie środki są uznane za niezbędne, obejmują one kontynuację nadzoru przewidzianego w art. 11. Takie środki mogą także obejmować w szczególności:

- regulacje dotyczące dostępu do niektórych własności,
- czasowy lub lokalny zakaz pozyskiwania okazów dziko występujących i eksploatacji niektórych populacji,
- regulacje dotyczące okresów i/lub metod pozyskiwania okazów,
- stosowanie, gdy okazy są pozyskiwane, zasad polowania i zasad połowu ryb, które uwzględniają ochronę takich populacji,
- ustanowienie systemu zezwoleń na pozyskiwanie okazów lub systemu limitów,
- regulacje dotyczące nabywania okazów, ich sprzedaży, oferowania do sprzedaży, przetrzymywania w celu sprzedaży lub transportu w celu sprzedaży,

- hodowlę gatunków zwierząt w niewoli oraz sztuczne rozmnażanie gatunków roślin, w ściśle kontrolowanych warunkach, w celu zmniejszenia pozyskiwania okazów gatunków dziko występujących,
- ocenę skutków przyjętych środków.

Art. 15. W odniesieniu do chwytania lub zabijania gatunków dzikiej fauny, wymienionych w załączniku V lit. a) oraz w przypadkach gdy zgodnie z art. 16 stosowane są odstępstwa w zakresie pozyskiwania, chwytania lub zabijania gatunków wymienionych w załączniku IV lit. a) Państwa Członkowskie wprowadzają zakaz używania wszelkich nieselektywnych środków mogących spowodować lokalny zanik lub poważne zaburzenie populacji tych gatunków, w szczególności:

- a) używania środków chwytania i zabijania, wymienionych w załączniku VI lit. a);
- b) wszelkich form chwytania lub zabijania ze środków transportu określonych w załączniku VI lit. b).

Transpozycja polegająca tylko na zakazaniu metod wymienionych w załączniku VI, a nie zawierająca ogólnego zakazu stosowania wszelkich środków nieselektywnych mogących spowodować lokalny zanik lub poważne zaburzenie populacji jest niewystarczająca, ponieważ nie umożliwia unikania nieznanymi jeszcze, nieselektywnych metod chwytania i zabijania.

Art. 16. 1. Pod warunkiem że nie ma zadowalającej alternatywy i że odstępstwo nie jest szkodliwe dla zachowania populacji danych gatunków we właściwym stanie ochrony w ich naturalnym zasięgu, Państwa Członkowskie mogą wprowadzić odstępstwa od przepisów art. 12, 13, 14 i 15 lit. a) i b):

- a) w interesie ochrony dzikiej fauny i flory oraz ochrony siedlisk przyrodniczych;
- b) aby zapobiec poważnym szkodom, w szczególności w odniesieniu do upraw, zwierząt gospodarskich, lasów, połowów ryb, wód oraz innych rodzajów własności;
- c) w interesie zdrowia i bezpieczeństwa publicznego lub z innych powodów o charakterze zasadniczym wynikających z nadrzędnego interesu publicznego, w tym z powodów o charakterze społecznym lub gospodarczym oraz powodów związanych z korzystnymi skutkami o podstawowym znaczeniu dla środowiska;
- d) do celów związanych z badaniami i edukacją, z odbudową populacji i ponownym wprowadzeniem określonych gatunków oraz dla koniecznych do tych celów działań reprodukcyjnych, włączając w to sztuczne rozmnażanie roślin;
- e) aby umożliwić, w ściśle nadzorowanych warunkach, w sposób wybiórczy i w ograniczonym stopniu, pozyskiwanie lub przetrzymywanie niektórych okazów gatunków wymienionych w załączniku IV, w ograniczonej liczbie określonej przez właściwe władze krajowe.

2. Państwa Członkowskie co dwa lata przesyłają Komisji, w formie ustalonej przez komitet, sprawozdanie na temat odstępstw stosowanych na mocy ust. 1. Komisja wydaje swoją opinię na temat tych odstępstw w maksymalnym terminie 12 miesięcy od otrzymania sprawozdania i przedstawia ją komitetowi.

3. W sprawozdaniach podaje się:

- a) gatunki, które podlegają odstępstwom i powód odstępstwa, w tym charakter zagrożenia, w stosownych przypadkach, wraz z odniesieniem do odrzuconych rozwiązań alternatywnych i wykorzystanych danych naukowych;
- b) środki, przyrządy lub metody chwytania bądź zabijania gatunków zwierząt, na które wydano pozwolenie oraz powody ich wykorzystania;
- c) okoliczności wskazujące, kiedy i gdzie dopuszczono takie odstępstwa;

- d) organ upoważniony do oświadczenia i sprawdzania, czy wymagane warunki są spełnione oraz decydowania, które środki, przyrządy lub metody mogą być stosowane, w jakich granicach i przez jakie jednostki, a także kto ma wykonać dane zadanie;
- e) stosowane środki nadzoru oraz uzyskane wyniki.

Przepis art. 16 stanowi wyjątek, podlegający ścisłej wykładni i musi być interpretowany zawężająco. Ciężar dowodu zaistnienia warunków wymaganych dla każdego odstępstwa spoczywa na władzach, które podejmują decyzję w tym przedmiocie; państwa członkowskie są zobowiązane do zagwarantowania, że każda interwencja dotycząca gatunków chronionych będzie podejmowana wyłącznie na podstawie decyzji zawierających precyzyjne i odpowiednie uzasadnienie, uwzględniające przyczyny, warunki i wymogi, o których mowa w art. 16. Odstępstwo w trybie art. 16 może zostać wprowadzone jedynie wówczas, gdy nie ma zadowalającej alternatywy i gdy odstępstwo nie jest szkodliwe dla zachowania populacji danych gatunków we właściwym stanie ochrony w ich naturalnym zasięgu i gdy zachodzi co najmniej jedna z przesłanek wymienionych w art. 16 ust. 1 pkt (a)-(e) (wyroki ETS w sprawach C-60/05 WWF Italia, C-342/05 Commission v. Finland).

Ogólny przepis zakazujący stosowania środków ochrony roślin „jeżeli stosujący powinien liczyć się z tym, że ich zastosowanie w danym przypadku spowoduje szkodliwe skutki dla zdrowia ludzi lub zwierząt lub dla wód gruntowych lub inne poważne szkody, w szczególności dla ekosystemu, w tym roślin i zwierząt” nie jest wystarczającą transpozycją zespołu norm z art. 12, 13 i 16 dyrektywy, ponieważ nie przewiduje w sposób jasny, specyficzny i ścisły zakazów szkodenia chronionym gatunkom, zawartych w art. 12 i 13 dyrektywy.

System ogólnego wyłączenia przepisów ochrony gatunkowej wobec normalnego użytkowania terenu dla rolnictwa, leśnictwa lub gospodarki rybackiej nie jest dozwoloną derogacją od przepisów dyrektywy (wyroki ETS w sprawach C-412/85 Commission v. Germany, C-98/03 Commission v. Germany).

Art. 16 ust. 1 dyrektywy nie przewiduje powodów wprowadzenia odstępstw na rzecz gospodarczego wykorzystania rolniczego lub leśnego (wyrok ETS w sprawie C-508/04 Commission v. Austria).

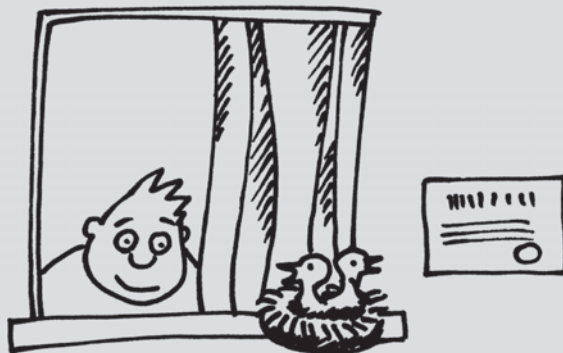
Skorzystanie z możliwości odstępstwa dla zapobiegania poważnym szkodom nie wymaga uprzedniego wystąpienia poważnych szkód, niemniej jednak wymaga wykazania jasnego i niewątpliwego związku z zapobieganiem konkretnym szkodom. Zezwolenie na polowania na wilki w celach prewencyjnych, bez niewątpliwego wykazania, że mają one zapobiec poważnym szkodom, a przy rozbieżnych opiniach na temat skuteczności odstrzałów wobec zapobiegania szkodom, uchybia przepisom dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-342/05 Commission v. Finland).

Nawet jeżeli uregulowanie krajowe jest samo w sobie zgodne z prawem wspólnotowym, uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego może wynikać z istnienia praktyki

administracyjnej, która to prawo narusza, jeżeli taka praktyka administracyjna wykazuje pewien stopień trwałości i powszechności (wyrok ETS w sprawie C-441/02 *Commission v. Germany*).

O ile właściwy stan ochrony gatunku nie jest osiągnięty, odstępstwa, o których mowa w art. 16 ust. 1 dyrektywy, są zasadniczo – z zastrzeżeniem zaistnienia nadzwyczajnych okoliczności – niedopuszczalne (wyrok ETS w sprawie C-508/04 *Commission vs Austria* i opinia rzecznika generalnego w tej sprawie).

Właściwy stan ochrony populacji danych gatunków w ich naturalnym zasięgu jest konieczną przesłanką wstępną wprowadzenia odstępstw przewidzianych w art. 16. Jeżeli stan ochrony danego gatunku jest niewłaściwy, wprowadzenie tego typu odstępstw pozostaje możliwe w wyjątkowych okolicznościach, jeżeli zostanie należycie wykazane, że nie doprowadzą one do pogorszenia niewłaściwego stanu ochrony tych populacji lub uniemożliwienia odtworzenia właściwego stanu ochrony (wyroki ETS w sprawach C-508/04, C-342/05 *Commission v. Finland*).

Dyrektywa ptasia, Artykuł 1. 1. Niniejsza dyrektywa odnosi się do ochrony wszystkich gatunków ptactwa występujących naturalnie w stanie dzikim na europejskim terytorium Państw Członkowskich, do którego stosuje się Traktat. Obejmuje ona ochronę, gospodarowanie oraz kontrolę tych gatunków i ustanawia reguły ich eksploatacji.

2. Niniejszą dyrektywę stosuje się do ptactwa, ich jaj, gniazd i naturalnych siedlisk.

3. Niniejsza dyrektywa nie ma zastosowania do Grenlandii.

System ochrony wynikający z dyrektywy stosuje się do wszystkich ptaków występujących dziko, choćby rzadko, na terytorium UE. Musi on być rozciągnięty także na ptaki normalnie nie występujące w danym państwie członkowskim, o ile zostały tam przetransportowane, podchwycone lub zakupione, żywe lub martwe (wyrok ETS w sprawie C-247/05 *Commission v. Belgium*, por. także wyrok C-192/11 *ochrona ptaków w Polsce*).

Art. 5. Bez uszczerbku dla art. 7 i 9 Państwa Członkowskie podejmują niezbędne środki w celu ustanowienia powszechnego systemu ochrony dla wszystkich gatunków ptactwa, określonych w art. 1, zabraniającego w szczególności:

- umyślnego zabijania lub chwytania jakimikolwiek metodami;
- umyślnego niszczenia lub uszkodzania ich gniazd i jaj lub usuwania ich gniazd;
- wybierania ich jaj dziko występujących oraz zatrzymania tych jaj, nawet gdy są puste;
- umyślnego płoszenia tych ptaków, szczególnie w okresie lęgowym i wychowu młodych, jeśli mogłoby to mieć znaczenie w odniesieniu do celów niniejszej dyrektywy;

- e) przetrzymywania ptactwa należącego do gatunków, na których polowanie i których chwytanie jest zabronione.

System ochrony musi obejmować wszystkie gatunki ptaków do których odnosi się dyrektywa, na całym obszarze państwa członkowskiego, bez żadnych wyłączeń czasowych i terytorialnych (wyrok ETS w sprawie C-252/85 *Commission v. France*).

Zakazane jest tylko takie płoszenie ptaków, które miałyby znaczenie z punktu widzenia celów dyrektywy. Jeżeli jednak jakieś gatunki ptaków miałyby być np. odstraszone ze wszystkich upraw rolnych i leśnych oraz z ogrodów przydomowych, nie pozostałoby im praktycznie żadne siedlisko. Zatem płoszenie takie może mieć istotne znaczenie w odniesieniu do celów dyrektywy ptasiej. W konsekwencji wolno było wydać na nie zezwolenie jedynie stosownie do art. 9. (wyrok ETS w sprawie C-507/04 *Commission v. Austria*).

Niszczenie i uszkodzanie gniazd musi być zakazane nie tylko w sezonie lęgowym (wyrok ETS w sprawie C-252/85 *Commission v. France*).

„Umyślność” (w tekście angielskim „deliberate”) działania przeciwko gatunkom chronionym oznacza intencjonalność takiego działania, lub co najmniej podjęcie działania licząc się z możliwością jego skutku wobec gatunku chronionego (wyrok C-221/04 *Commission v. Spain*, choć dotyczył przepisów dyrektywy siedliskowej, może być zastosowany także do art. 5 dyrektywy ptasiej). Przepisy art. 5 potencjalnie mogą mieć zastosowanie do zabijania młodych ptaków w wyniku wczesnego koszenia łąk (Parlament Europejski, odpowiedź Komisji na pytanie E-1833/2004).

Nie można wyłączyć stosowania art 5 wwoobec “normalnego użytkownaia rolnego lub leśnego terenu” (wyrok ETS w sprawie C-1412/05 *Commission vs Germany*).

Odstępstwa od zakazów wynikających z art. 5 mogą być udzielone w trybie art. 9.

Art. 6. 1. Bez uszczerbku dla przepisów ust. 2 i 3 Państwa Członkowskie zakazują w przypadku wszystkich gatunków ptactwa, określonych w art. 1, sprzedaży, transportu w celu sprzedaży, przetrzymywania w celu sprzedaży oraz oferowania do sprzedaży żywych lub martwych ptaków, jak również wszelkich łatwo rozpoznawalnych części lub produktów otrzymanych z tych ptaków.

2. Działalność określona w ust. 1 nie jest zabroniona w odniesieniu do gatunków wymienionych w załączniku III część 1, pod warunkiem że ptaki zostały legalnie zabite lub schwyte, lub nabyte w inny legalny sposób.

3. Państwa Członkowskie mogą w przypadku gatunków wymienionych w załączniku III część 2 zezwolić na swoich terytoriach na prowadzenie działalności określonej w ust. 1, wprowadzając pewne ograniczenia, pod warunkiem że ptaki zostały legalnie zabite lub schwyte, lub nabyte w inny legalny sposób. Państwa Członkowskie zamierzające udzielić takiego zezwolenia najpierw konsultują się z Komisją w celu dokonania wspólnej oceny, czy obrót okazami tych gatunków spowoduje lub czy można się spodziewać, że spowoduje zagrożenie dla poziomów populacji, rozmieszczenia geograficznego lub wskaźnika reprodukcji gatunków zagrożonych w całej Wspólnocie. Jeśli ocena taka wykaże, iż planowane zezwolenie, zdaniem Komisji, doprowadzi do zagrożenia któregośkolwiek z wymienionych wyżej gatunków lub spowoduje możliwość wystąpienia takiego zagrożenia, Komisja przekazuje uzasadnione zalecenie zainteresowanemu Państwu Członkowskiemu, zawierające jej sprzeciw w odniesieniu do obrotu danymi gatunkami. W przypadku kiedy Komisja uzna,

że takie ryzyko nie istnieje, stosownie poinformuje o tym zainteresowane Państwo Członkowskie. Zalecenie Komisji zostaje opublikowane w Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich. Państwa Członkowskie udzielające zezwolenia zgodnie z niniejszym ustępem przeprowadzają kontrolę w regularnych odstępach czasu odnośnie do przestrzegania warunków przyznania takich zezwoleń.

4. Komisja przeprowadza badania statusu biologicznego gatunków wymienionych w załączniku III część 3 oraz wpływu obrotu nimi na ten status. Komisja przedstawia najpóźniej na cztery miesiące przed terminem określonym w art. 18 ust. 1 niniejszej dyrektywy sprawozdanie oraz swoje wnioski komitetowi określone w art. 16 w celu podjęcia decyzji dotyczącej wprowadzenia takich gatunków do załącznika III część 2.

W oczekiwaniu na tę decyzję Państwa Członkowskie mogą stosować obowiązujące przepisy krajowe w stosunku do tych gatunków, bez uszczerbku dla ust. 3 niniejszego artykułu.

Art. 7. 1. Z uwagi na ich poziom populacji, rozmieszczenie geograficzne oraz wskaźnik reprodukcji w całej Wspólnocie można polować na gatunki wymienione w załączniku II na mocy ustawodawstwa krajowego. Państwa Członkowskie zapewniają, aby polowanie na te gatunki nie zagrażało wysiłkom podejmowanym w celu ich ochrony na obszarze ich występowania.

2. Można polować w morskim i lądowym obszarze geograficznym, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie, na gatunki określone w załączniku II część 1.

3. Na gatunki określone w załączniku II część 2 można polować jedynie w Państwach Członkowskich, w przypadku których są one wymienione.

4. Państwa Członkowskie zapewniają, aby praktyka łowiecka, w tym sokolnictwo, o ile jest ono praktykowane, prowadzona zgodnie z obowiązującymi środkami krajowymi, była zgodna z zasadami rozsądnego wykorzystywania i ekologicznie zrównoważonej kontroli gatunków danego ptactwa oraz aby ta praktyka była zgodna, gdy chodzi o populację tych gatunków, w szczególności gatunków wędrownych, ze środkami wynikającymi z art. 2. Państwa Członkowskie sprawdzają w szczególności, czy na gatunki, do których stosuje się prawo łowieckie, nie są organizowane polowania w okresie wychowu młodych ani w czasie trwania poszczególnych faz reprodukcji. W przypadku gatunków wędrownych sprawdzają one w szczególności, czy na gatunki, do których mają zastosowanie przepisy łowieckie, nie są organizowane polowania w okresie ich reprodukcji lub ich powrotu do swoich miejsc wylęgu. Państwa Członkowskie przekazują Komisji wszelkie stosowne informacje na temat praktycznego stosowania swoich przepisów łowieckich.

Okres toków jest częścią okresu reprodukcji (wyrok ETS w sprawie C-507/04 *Commission v. Austria*).

Przepis zakazujący polowania na ptaki w okresie lęgowym oraz w okresie różnych stadiów reprodukcji oraz w okresie powrotu na terytoria lęgowe ma tworzyć całkowity system ochrony ptaków w tych krytycznych dla nich okresach. Ochrona nie może być ograniczana do tylko do „większej części populacji”, na podstawie średnich terminów cyklu reprodukcji i migracji (wyroki ETS w sprawach C-157/89 *Commission v. Italy*, C-435/92 *Association pour la protection des animaux sauvages*, C-118/94 *WWF v. Venetto*, C-38/99 *Commission v. France*).

Odstępstwa od zakazów wynikających z art. 7 mogą być udzielone w trybie art. 9. Polowanie, jako forma użytkowania rekreacyjnego populacji ptaków, może być podstawą derogacji w trybie art. 9 ust 1c, w szczególności w zakresie zezwolenia na polowanie w okresie reprodukcji, jednak tylko pod warunkiem zachowania warunków derogacji, takich jak brak innego zadowalającego rozwiązania, małe ilości pozyskiwanych ptaków, ści-

sły nadzór, szczegółowe określenie warunków derogacji i ścisła kontrola jej wykorzystania (wyrok ETS w sprawie C-182/02 Ligue pour la protection des oiseaux).

Art. 8. 1. W odniesieniu do polowania, chwytania lub zabijania ptactwa na mocy niniejszej dyrektywy Państwa Członkowskie zabraniają wykorzystywania wszelkich środków, sposobów lub metod wykorzystywanych do nieselektywnego lub na dużą skalę chwytania lub zabijania ptactwa, lub mogących spowodować lokalne zanikanie gatunków, w szczególności tych wymienionych w załączniku IV lit. a).

2. Ponadto Państwa Członkowskie zabraniają wszelkiego polowania ze środków transportu oraz w warunkach określonych w załączniku IV lit. b).

Art. 9. 1. Państwa Członkowskie mogą odstąpić od przepisów art. 5, 6, 7 i 8, jeśli nie ma innego zadowalającego rozwiązania, z następujących przyczyn:

- a) - w interesie zdrowia i bezpieczeństwa publicznego,
 - w interesie bezpieczeństwa lotniczego,
 - w celu zapobiegania poważnym szkodom w odniesieniu do zbóż, inwentarza żywego, lasów, rybołówstwa i wody,
 - w celu ochrony flory i fauny;
- b) do celów badań i nauczania, repopulacji lub ponownego wprowadzania oraz dla wylęgu niezbędnego do powyższych celów;
- c) w celu zezwolenia, przy zachowaniu ściśle nadzorowanych warunków oraz na zasadach selektywnych, na chwytanie, przetrzymywanie lub inne legalne wykorzystywanie niektórych ptaków w małych ilościach.

2. Odstępstwa muszą określać:

- gatunki, do których odstępstwa mają zastosowanie,
- dozwolone środki, sposoby lub metody chwytania lub zabijania,
- warunki ryzyka oraz okoliczności czasu i miejsca, w przypadku których takie odstępstwa mogą być przyznane,
- organ uprawniony do stwierdzenia, że wymagane warunki zostały spełnione, oraz do decydowania, jakie środki, sposoby lub metody mogą być wykorzystywane, w ramach jakich limitów i przez kogo,
- kontrole, jakie będą przeprowadzone.

3. Corocznie Państwa Członkowskie przekazują Komisji sprawozdanie na temat wykonania niniejszego artykułu.

4. Na podstawie dostępnych informacji oraz w szczególności informacji przekazanych zgodnie z ust. 3 Komisja zapewnia, aby skutki tych odstępstw nie były niezgodne z niniejszą dyrektywą. Komisja podejmuje właściwe kroki w tym celu.

Przepis art. 9 stanowi wyjątek, podlegający ścisłej wykładni i musi być interpretowany z wąską. Ciężar dowodu zaistnienia warunków wymaganych dla każdego odstępstwa spoczywa na władzach, które podejmują decyzję w tym przedmiocie, państwa członkowskie są zobowiązane do zagwarantowania, że każda interwencja dotycząca gatunków chronionych będzie podejmowana wyłącznie na podstawie decyzji zawierających precyzyjne i odpowiednie uzasadnienie, uwzględniające przyczyny, warunki i wymogi, o których mowa w art. 9 (wyroki ETS w sprawie C-339/87 *Commission v. Netherlands*, C-60/05 *WWF Italia*).

Derogacja nie może mieć postaci ogólnie obowiązującego przepisu prawnego. Okoliczność, że ustawodawca zbadał aspekty dopuszczalności odstępstwa, nie jest wystarczająca.

Artykuł 9 ust. 2 tiret czwarte dyrektywy ptasiej pokazuje raczej, że należy wyznaczyć organ, który w danym indywidualnym przypadku zbada, czy spełnione są warunki umożliwiające odstępstwo. Konieczne jest również uwzględnienie pozostałych wymogów zawartych w art. 9 ust. 2 dyrektywy ptasiej odnoszących się do środków chwytania i zabijania oraz kontroli (wyrok ETS w sprawie C-507/04 *Commission v. Austria*).

Niedopuszczalne jest udzielanie odstępstw z przyczyn innych niż wymienione w dyrektywie, między innymi z przyczyn „nadrzędnego interesu publicznego” ani z ogólnych przyczyn „o charakterze społecznym lub gospodarczym” (wyrok TSUE w sprawie C-192/11 *ochrona ptaków w Polsce*).

System ogólnego wyłączenia przepisów ochrony gatunkowej wobec normalnego użytkowania terenu dla rolnictwa, leśnictwa lub gospodarki rybackiej nie jest dozwoloną derogacją od przepisów dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-412/85 *Commission v. Germany*, por. także wyrok TSUE w sprawie C-192/11 *ochrona ptaków w Polsce*).

Wprowadzenie odstępstw ze względu na konieczność ograniczenia szkód w danym gospodarstwie rolnym, bez podania dalszych wyjaśnień lub ustalenia dodatkowych warunków, wykracza poza zakres systemu wyjątków przewidzianego w dyrektywie. Każde odstępstwo wprowadzone na podstawie art. 9 ust. 1 lit. a) tiret trzecie dyrektywy powinno wykazywać dokładny związek z istnieniem rzeczywistych szkód dla zbóż, inwentarza żywego, lasów, rybołówstwa i wód lub przynajmniej ryzyko takich szkód (wyrok TSUE w sprawie C-192/11 *ochrona ptaków w Polsce*).

Ogólne zezwolenie na usuwanie i niszczenie gniazd ptasich ze względów przeciwpożarowych lub higienicznych, bez mechanizmu indywidualnego badania okoliczności korzystania z takiego zezwolenia, nie jest zgodne z art. 5 dyrektywy (wyrok ETS w sprawie C-247/05 *Commission v. Belgium*).

W każdym zezwoleniu na odstępstwo od zakazów ochrony gatunkowej muszą być określone szczegóły dotyczące poziomu ryzyka związanego z zastosowaniem konkretnej metody będącej odstępstwem od zakazów. Przykładowo: jeżeli dla płoszenia kormoranów w okolicach stawów rybnych używa się armat hukowych, to należałoby ocenić ryzyko skutków ubocznych tej metody w odniesieniu do innych gatunków, których odstępstwo nie dotyczy. Obligatoryjna jest kontrola wykorzystania udzielonych odstępstw (wyrok TSUE w sprawie C-192/11 *ochrona ptaków w Polsce*).

Polowanie, jako forma użytkowania rekreacyjnego populacji ptaków, może być podstawą derogacji w trybie art. 9 ust 1c., jednak wyłącznie pod warunkiem:

- braku innego satysfakcjonującego rozwiązania, przy czym w szczególności jeżeli dany gatunek ptaka jest obecny na danym terenie w okresie polowań dopuszczonych zgodnie z art. 7(4) dyrektywy, to uniemożliwia to udzielenie w trybie art. 9 zezwolenia na polowanie poza tym okresem,
 - pozyskania tylko małych ilości ptaków,
 - zapewnienia ścisłego nadzoru,
 - określenia w derogacji wszystkich elementów wymienionych w art. 9(2).
- (wyrok ETS w sprawie C-182/02 *Ligue pour la protection des oiseaux*).

Argument, że zezwolenie na polowanie wzmocniłoby zainteresowanie myśliwych ochroną tych gatunków, a jest to konieczne, ponieważ bez intensywnej opieki nad ich siedliskami przyrodniczymi stan populacji uległby zmniejszeniu, nie jest przesłanką umożliwiającą zastosowanie art 9 w celu ochrony flory i fauny. Skorzystanie z art. 9 wymaga braku innego zadowalającego rozwiązania, a ochrona siedlisk tych gatunków bez wątplenia może być również zapewniona niezależnie od polowania. Zresztą zgodnie z art. 4 państwa członkowskie są też do tego zobowiązane – zarówno w obrębie specjalnych obszarów ochrony ptactwa, jak i poza nimi (wyrok ETS w sprawie C-507/04 i opinia rzecznika generalnego w tej sprawie).

Przesłanki „braku innego zadowalającego rozwiązania” nie można uznać za spełnioną w sytuacji, gdy okres polowania ustalonego w drodze wyjątku zbiega się bez potrzeby z okresami objętymi przez dyrektywę szczególną ochroną. Potrzeba taka nie zachodzi w szczególności wówczas, gdy jedynym celem zezwolenia na polowanie w drodze wyjątku jest przedłużenie okresów polowania na niektóre gatunki ptaków na terenach, na których występują one w okresach polowań ustalonych zgodnie z art. 7(4) dyrektywy. Podobnie nie można powołać się na „brak innego zadowalającego rozwiązania” wobec wiosennego odstrzału pewnych gatunków w okresie ich reprodukcji, jeżeli gatunki te występują na tych samych terenach w okresie jesiennym, w którym to można polować na nie zgodnie z art. 7(4) dyrektywy. Dla uzasadnienia polowań wiosennych nie można powoływać się na fakt, że obecni wiosną w łowisku myśliwi wykonują pewne prace użyteczne dla reprodukcji ptaków, ponieważ wykonywanie takich prac nie musi być nieodłącznie związane z polowaniem (wyroki ETS w sprawach C-182/02 Ligue pour la protection des oiseaux, C-135/04 Columba palumbus, C-344/04 Commission vs Finland).

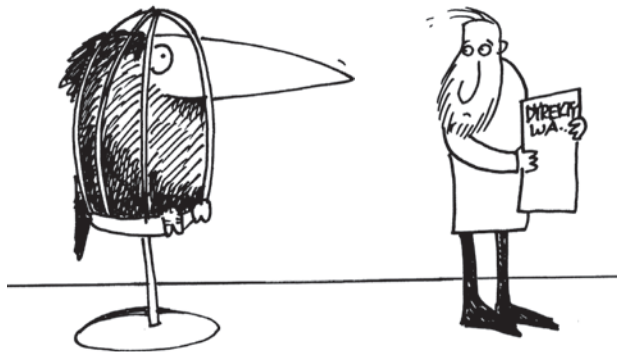
Za „małą ilość” należy uznać ilość poniżej 1% całkowitej rocznej śmiertelności danej populacji (wartość średnia). Te kryteria ilościowe opierają się na pracach Komitetu ORNIS. Wprowadzenie wymienione wartości procentowe nie mają charakteru prawnie wiążącego, mogą one jednak stanowić ze względu na naukowy autorytet, którym darzone są prace komitetu ORNIS oraz brak jakichkolwiek naukowych dowodów przeciwnych, podstawę odniesienia dla oceny zgodności odstępstwa wprowadzonego na mocy art. 9 ust. 1 lit. c) dyrektywy z tym przepisem (wyroki ETS w sprawach C-79/03 Commission vs Spain, C-344/04 Commission vs Finland, C-60/05 WWF Italia).

PRAWO POLSKIE:

Ustawa o ochronie przyrody, Art.

46.1. Ochrona gatunkowa obejmuje okazy gatunków oraz siedliska i ostoje roślin, zwierząt i grzybów.

2. Ochrona gatunkowa ma na celu zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących na terenie kraju lub innych państw członkowskich Unii Europejskiej rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na pod-

stawie przepisów umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej.

3. W celu ochrony ostoi i stanowisk roślin lub grzybów objętych ochroną gatunkową lub ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być ustalane strefy ochrony.

Art. 48. Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) gatunki dziko występujących roślin:
 - a) objętych ochroną ścisłą, z wyszczególnieniem gatunków wymagających ochrony czynnej,
 - b) objętych ochroną częściową,
 - c) objętych ochroną częściową, które mogą być pozyskiwane, oraz sposoby ich pozyskiwania,
 - d) wymagających ustalenia stref ochrony ich ostoi lub stanowisk,
- 2) zakazy właściwe dla poszczególnych gatunków lub grup gatunków roślin, wybrane spośród zakazów, o których mowa w art. 51 ust. 1, i odstępstwa od zakazów, wybrane spośród odstępstw, o których mowa w art. 51 ust. 2,
- 3) sposoby ochrony gatunków, w tym wielkość stref ochrony – kierując się potrzebą ochrony dziko występujących roślin, ich siedlisk, ostoi lub stanowisk oraz wymaganiami ekologicznymi, naukowymi i kulturowymi, a także biorąc pod uwagę obowiązujące w tym zakresie przepisy prawa Unii Europejskiej.

Art. 49. Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) gatunki dziko występujących:
 - a) zwierząt objętych ochroną ścisłą, z wyszczególnieniem gatunków wymagających ochrony czynnej,
 - b) zwierząt objętych ochroną częściową,
 - c) zwierząt objętych ochroną częściową, które mogą być pozyskiwane, oraz sposoby ich pozyskiwania,
 - d) ptaków, które mogą być sprzedawane, transportowane i przetrzymywane w celach handlowych, jeżeli zostały legalnie upolowane,
 - e) zwierząt wymagających ustalenia stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania,
- 2) zakazy właściwe dla poszczególnych gatunków lub grup gatunków zwierząt, wybrane spośród zakazów, o których mowa w art. 52 ust. 1, i odstępstwa od zakazów, wybrane spośród odstępstw, o których mowa w art. 52 ust. 2,
- 3) sposoby ochrony gatunków, w tym wielkość stref ochrony – kierując się potrzebą ochrony dziko występujących zwierząt, ich siedlisk, ostoi lub stanowisk oraz wymaganiami ekologicznymi, naukowymi i kulturowymi, a także biorąc pod uwagę obowiązujące w tym zakresie przepisy prawa Unii Europejskiej.

Art. 50. Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) gatunki dziko występujących grzybów:
 - a) objętych ochroną ścisłą,
 - b) objętych ochroną częściową,

- c) objętych ochroną częściową, które mogą być pozyskiwane, oraz sposoby ich pozyskiwania,
 - d) wymagających ustalenia stref ochrony ich ostoi lub stanowisk,
- 2) zakazy właściwe dla poszczególnych gatunków lub grup gatunków grzybów, wybrane spośród zakazów, o których mowa w art. 51 ust. 1, i odstępowania od zakazów, wybrane spośród odstępowstw, o których mowa w art. 51 ust. 2,
 - 3) sposoby ochrony gatunków, w tym wielkość stref ochrony – kierując się potrzebą ochrony dziko występujących grzybów, ich siedlisk, ostoi lub stanowisk oraz wymaganiami ekologicznymi, naukowymi i kulturowymi, a także biorąc pod uwagę obowiązujące w tym zakresie przepisy prawa Unii Europejskiej.

Art. 51. 1. W stosunku do gatunków dziko występujących roślin i grzybów objętych ochroną gatunkową mogą być wprowadzone następujące zakazy:

- 1) zrywania, niszczenia, uszkodzania, przemieszczania i hodowli;
 - 2) niszczenia ich siedlisk i ostoi;
 - 3) dokonywania zmian stosunków wodnych, stosowania środków chemicznych, niszczenia ściółki leśnej i gleby w ostojach;
 - 4) pozyskiwania, zbioru, przetrzymywania, posiadania, preparowania i przetwarzania okazów gatunków;
 - 5) zbywania, nabywania, oferowania do sprzedaży, wymiany i darowizny okazów gatunków;
 - 6) wwożenia z zagranicy i wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków.
2. W stosunku do gatunków dziko występujących roślin i grzybów, objętych ochroną gatunkową, mogą być wprowadzone, w przypadku braku rozwiązań alternatywnych i jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla dziko występujących populacji objętych ochroną gatunkową roślin lub grzybów, odstępowania od zakazów, o których mowa w ust. 1, dotyczące:

- 1) wykonywania czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej, jeżeli technologia prac uniemożliwia przestrzeganie zakazów;
- 2) usuwania roślin oraz grzybów niszczących materiały lub obiekty budowlane;
- 3) pozyskiwania gatunków roślin, o których mowa w art. 48 pkt 1 lit. c, oraz grzybów, o których mowa w art. 50 pkt 1 lit. c, lub ich części i produktów pochodnych przez podmioty, które uzyskały zezwolenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska na ich pozyskiwanie;
- 4) przetrzymywania, zbywania, nabywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny, a także wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków, o których mowa w pkt 3.

Art. 52. 1. W stosunku do gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być wprowadzone, następujące zakazy:

- 1) umyślnego zabijania, okaleczania i chwytania;
- 1a) transportu, pozyskiwania, przetrzymywania, chowu i hodowli, a także posiadania żywych zwierząt;

- 2) zbierania, przetrzymywania i posiadania okazów gatunków;
 - 3) umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych;
 - 4) niszczenia ich siedlisk i ostoi;
 - 5) niszczenia ich gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień;
 - 6) wybierania, posiadania i przechowywania ich jaj;
 - 7) wyrabiania, posiadania i przechowywania wydmuszek;
 - 8) preparowania okazów gatunków;
 - 9) zbywania, nabywania, oferowania do sprzedaży, wymiany i darowizny okazów gatunków;
 - 10) wwożenia z zagranicy i wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków;
 - 11) umyślnego płoszenia i niepokojenia;
 - 12) fotografowania, filmowania i obserwacji, mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie;
 - 13) przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca;
 - 14) przemieszczania urodzonych i hodowanych w niewoli do stanowisk naturalnych.
2. W stosunku do gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być wprowadzone, w przypadku braku rozwiązań alternatywnych i jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla dziko występujących populacji zwierząt objętych ochroną gatunkową, odstępstwa od zakazów, o których mowa w ust. 1, dotyczące:
- 1) usuwania od dnia 16 października do końca lutego gniazd z budek dla ptaków i ssaków;
 - 2) usuwania od dnia 16 października do końca lutego gniazd ptasich z obiektów budowlanych i terenów zieleni, jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa lub sanitarne;
 - 3) chwytania na terenach zabudowanych przez podmioty upoważnione przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska zabłąkanych zwierząt i przemieszczania ich do miejsc regularnego przebywania;
 - 4) chwytania zwierząt rannych i osłabionych w celu udzielenia im pomocy weterynaryjnej i przemieszczania do ośrodków rehabilitacji zwierząt;
 - 5) zapobiegania poważnym szkodom, w szczególności w gospodarstwach rolnych, leśnych lub rybackich;
 - 6) pozyskiwania okazów gatunków, o których mowa w art. 49 pkt 1 lit. c, przez podmioty, które uzyskały zezwolenie Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska lub regionalnego dyrektora ochrony środowiska na to pozyskiwanie;
 - 7) przetrzymywania, zbywania, nabywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny, a także wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków, o których mowa w pkt 6;
 - 8) zbierania i przechowywania piór ptaków.
3. Odstępstwo od zakazu, o którym mowa w ust. 2 pkt 5, nie dotyczy gatunków ptaków.

Art. 52a. Gospodarka leśna nie narusza zakazów, o których mowa w art. 52 ust. 1 pkt 1, 3–5 i 11, jeżeli jest prowadzona na podstawie planów, które zostały poddane strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, obejmującej oddziaływanie na dziko występujące populacje gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty i chronionych gatunków ptaków, oraz ich siedliska, bądź jest prowadzona na podstawie kodeksu dobrych praktyk, których ustalenia zapewniają, że czynności wykonywane zgodnie z nimi nie są szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony.

Zgodność art. 52a z prawem UE budzi kontrowersje, jest przedmiotem obecnie postępowania wyjaśniającego ze strony KE.

Zwolnienie określone w art. 52a może dotyczyć co najwyżej gospodarki prowadzonej na podstawie planów urzędzenia lasu (lub uproszczonych planów urzędzenia lasów prywatnych) poddanych strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. Zwolnienie nie dotyczy gospodarki prowadzonej na podstawie planów urzędzenia lasu, które nie zostały poddane takiej ocenie, z jakiegokolwiek powodu (np. dlatego, że w chwili ustanawiania planu taka ocena nie była wymagana – przed 1 maja 2004 r. lub nie przestrzegano obowiązku jej dokonywania – przed 2009 r.). Zwolnienie nie dotyczy też gospodarki prowadzonej na podstawie planów urzędzenia lasu poddanych w trakcie ich obowiązywania tzw. „ocenie uproszczonej”.

Aby stosowało się zwolnienie z art. 52a, w prognozie musi zostać wyraźnie ustalone, że czynności wykonywane na podstawie PUL nie będą szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony. Konkluzja taka musi zostać wyraźnie wyartykułowana i uzasadniona (wraz z konkretnym wskazaniem gatunku) w prognozie oddziaływania PUL na środowisko, opinii Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz podsumowaniu sporządzanym przez dyrektora RDLP, o którym informacja musi być podana do publicznej wiadomości po zatwierdzeniu PUL.

Aby stosowało się zwolnienie określone w art. 52a ustawy, prognoza oddziaływania planu urzędzenia lasu na środowisko musi zostać wykonana na podstawie takich danych, które umożliwiają wyciągnięcie jednoznacznej konkluzji, czy czynności wykonywane na podstawie PUL nie będą szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony. Jeżeli wykorzystanie wszystkich istniejących danych nie będzie do tego wystarczające, to konieczne jest wykonanie aktualnej inwentaryzacji przyrodniczej w niezbędnym zakresie. Możliwe jest też użycie do prognozowania metod mniej czułych na niekompletność informacji o rozmieszczeniu gatunku – np. prognozowanie oddziaływania na gatunek na podstawie analizy oddziaływania na cechy jego potencjalnych siedlisk, inwentaryzowane w ramach opisu taksacyjnego lasu. Dla niektórych gatunków chronionych, zastosowanie takich metod jest wręcz niezbędne, ponieważ ze względu na ich wymagania ekologiczne, jako ich siedlisko powinny być traktowane nie pojedyncze drzewostany, a raczej cały „krajobraz leśny”, w tym takie jego cechy jak: udział starodrzewi, udział starodrzewi w pobliżu wód, udział starodrzewi w pobliżu koszonych łąk, łączność przestrzenna starodrzewi, udział otwartych powierzchni zrębowych, ogólne zasoby rozkładającego się drewna, i to oddziaływanie PUL na takie cechy krajobrazu leśnego musi być analizowane.

Kontrowersyjne jest, czy „nieškodliwość dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony” można interpretować rozszerzając: jako „nieškodliwość dla odtworzenia (jeżeli jego stan ochrony jest niezadowolający lub zły) lub zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony” – tj. czy art. 52a można w ogóle zastosować do gatunków, których stan ochrony jest niezadowolający lub zły. Taką opinię wyraża Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, jednak interpretacja taka miałaby charakter rozszerzający. Tymczasem, art. 52a ustawy o ochronie przyrody stanowi wyjątek wobec przepisów o ochronie gatunkowej, a jedną z zasad interpretacji prawa jest zakaz rozszerzającej interpretacji wyjątków.

Art. 53. Regionalny dyrektor ochrony środowiska, może wprowadzić na terenie województwa, na czas określony, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, ochronę gatunków roślin, zwierząt lub grzybów nieobjętych ochroną określoną w przepisach, o których mowa w art. 48–50, a także właściwe dla nich zakazy wybrane spośród zakazów, o których mowa w art. 51 ust. 1 oraz art. 52 ust. 1, a także odstępstwa od zakazów, o których mowa w art. 51 ust. 2 oraz art. 52 ust. 2.

Art. 54. 1. Chwytnie lub zabijanie dziko występujących zwierząt, o których mowa w art. 49 pkt 1 lit. a i b, nie może być wykonywane przy użyciu urządzeń, sposobów lub metod działających na dużą skalę lub niewybiórczo, mogących powodować lokalny zanik lub poważne zaburzenia populacji tych zwierząt, a w szczególności przy użyciu:

- 1) oślepionych lub okaleczonych zwierząt jako wabików;
 - 2) urządzeń odtwarzających nagrania głosów zwierząt;
 - 3) urządzeń elektrycznych lub elektronicznych, mogących zabijać lub ogłuszać;
 - 4) sztucznych źródeł światła;
 - 5) luster i innych urządzeń oślepiających;
 - 6) urządzeń wizyjnych ułatwiających strzelanie w nocy, w tym powiększających lub przetwarzających obraz oraz oświetlających cel;
 - 7) materiałów wybuchowych;
 - 8) sieci działających niewybiórczo;
 - 9) pułapek działających niewybiórczo;
 - 10) kusz;
 - 11) trucizn lub przynęt zatrutych albo zawierających środki usypiające;
 - 12) gazów i dymów stosowanych do wypłaszania;
 - 13) automatycznej lub półautomatycznej broni z magazynkiem mieszczącym więcej niż 2 naboje;
 - 14) statków powietrznych;
 - 15) pojazdów silnikowych w ruchu;
 - 16) siodeł, leków i haków;
 - 17) łodzi prowadzonych z prędkością większą niż 5 kilometrów na godzinę.
2. Zakaz, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, nie dotyczy połowu ryb dokonywanego przez wytwarzanie w wodzie pola elektrycznego charakterystycznego dla prądu stałego lub impulsowego.

Art. 56. 1. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska może zezwolić na odstępstwa od zakazów określonych w art. 51 ust. 1 pkt 1, 5 i 6 oraz w art. 52 ust. 1 pkt 1–2, 10, 11 i 14, w stosunku do gatunków:

- 1) objętych ochroną ścisłą;
 - 2) objętych ochroną częściową, jeżeli zezwolenie dotyczy obszaru wykraczającego poza granice jednego województwa lub jeżeli ma to związek z działaniami podejmowanymi przez ministra właściwego do spraw środowiska, w tym dotyczącymi realizacji krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej, programów ochrony gatunków zagrożonych wyginięciem lub realizacji umów międzynarodowych.
2. Regionalny dyrektor ochrony środowiska na obszarze swojego działania może zezwolić:
- 1) w stosunku do gatunków objętych ochroną częściową – na czynności podlegające zakazom, określonym w art. 51 ust. 1 i w art. 52 ust. 1;
 - 2) w stosunku do gatunków objętych ochroną ścisłą – na czynności podlegające zakazom, określonym w art. 51 ust. 1 pkt 2–4 i w art. 52 ust. 1 pkt 3–9, 12 i 13.
3. Zezwolenia na pozyskiwanie roślin, zwierząt i grzybów w lasach wydaje się w porozumieniu z właścicielem lub zarządcą lasu.

4. Zezwolenia, o których mowa w ust. 1 i 2, z zastrzeżeniem ust. 4a i 5, mogą być wydane w przypadku braku rozwiązań alternatywnych, jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla dziko występujących populacji chronionych gatunków roślin, zwierząt lub grzybów oraz:

- 1) wynikają z potrzeby ochrony innych dziko występujących gatunków roślin, zwierząt, grzybów oraz ochrony siedlisk przyrodniczych lub
- 2) wynikają z konieczności ograniczenia poważnych szkód w gospodarce, w szczególności rolnej, leśnej lub rybackiej, lub
- 3) leżą w interesie zdrowia i bezpieczeństwa powszechnego, lub
- 4) (uchylony),
- 5) są niezbędne w realizacji badań naukowych i programów edukacyjnych lub w realizacji celów związanych z odbudową populacji, reintrodukcją gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, albo do celów działań reprodukcyjnych, w tym do sztucznego rozmnażania roślin, lub
- 6) umożliwiają, w ściśle kontrolowanych warunkach, selektywnie i w ograniczonym stopniu, zbiór lub przetrzymywanie roślin i grzybów oraz chwytanie lub przetrzymywanie zwierząt gatunków objętych ochroną ścisłą w liczbie określonej przez wydającego zezwolenie, lub
- 7) w przypadku gatunków objętych ochroną ścisłą, gatunków ptaków oraz gatunków wymienionych w załączniku IV Dyrektywy Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory – wynikają z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogów o charakterze społecznym lub gospodarczym lub wymogów związanych z korzystnymi skutkami o podstawowym znaczeniu dla środowiska, lub
- 8) w przypadku innych gatunków niż wymienione w pkt 7 – wynikają ze słusznego interesu strony lub koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogów o charakterze społecznym lub gospodarczym lub wymogów związanych z korzystnymi skutkami o podstawowym znaczeniu dla środowiska.

4a. Warunek do wydania zezwolenia wymieniony w ust. 4 pkt 7 w przypadku gatunków ptaków dotyczy jedynie wydania zezwolenia na niszczenie ich siedlisk i ostoi.

5. Zezwolenia na pozyskiwanie roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową mogą być wydane, jeżeli nie spowodują zagrożenia dla dziko występujących populacji chronionych gatunków roślin, zwierząt lub grzybów. (...)

Prowspółnotowa wykładnia przepisów art. 52 i 56 ust.1 ustawy o ochronie przyrody oraz par. 6 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną, przemawia za takim ich rozumieniem, iż do zwierząt objętych ochroną gatunkową a urodzonych w hodowanych w niewoli mają zastosowanie wszystkie zakazy z art. 52 ustawy o ochronie przyrody, a odstępstwo od nich wymaga wydania stosownych zezwoleń zgodnie z jej art. 56 ust. 1 (wyrok NSA II OSK 1167/08).

Informację o wniosku o udzielenie odstępstwa od zakazów ochrony gatunkowej, organ jest obowiązany opublikować w publicznie dostępnym wykazie danych o środowisku (art. 21 ustawy ooś), a treść wniosku i treść wydanej decyzji musi być udostępniona każdemu, na pisemny wniosek, w dniu złożenia takiego wniosku (art. 14 ust 3 ustawy ooś).

Organizacja społeczna może wnioskować o przyznanie jej prawa strony w postępowaniu o zezwolenie na odstępstwo od zakazów ochrony gatunkowej, powołując się na swoje cele statutowe i wskazując na interes społeczny - na ogólnej podstawie art. 31 KPA.

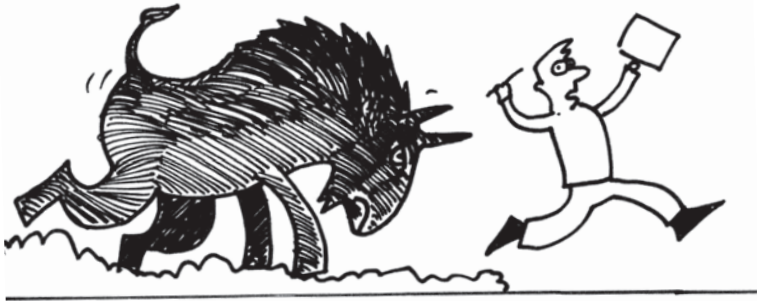
Art. 57. 1. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska opracowuje programy ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, zwierząt i grzybów.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, zawierają:

- 1) opis sposobów prowadzenia działań ochronnych zmierzających do odbudowy populacji zagrożonych wyginięciem gatunków;
- 2) określenie czasu i miejsca wykonania działań ochronnych;
- 3) wskazanie odpowiedzialnego za wykonanie działań ochronnych;
- 4) informacje o kosztach i źródłach finansowania.

Art. 58. 1. Regionalny dyrektor ochrony środowiska, do dnia 31 marca każdego roku, przekazuje Generalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska informację za rok poprzedni w sprawie przypadkowego schwytania lub zabicia zwierząt gatunków objętych ochroną ścisłą.

2. Na podstawie informacji, o której mowa w ust. 1, Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska może podjąć badania lub działania ochronne, zapobiegające przypadkowemu chwytaniu lub zabijaniu zwierząt.

Art. 60. 1. Organy ochrony przyrody podejmują działania w celu ratowania zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową, polegające na przeniesieniu tych gatunków do innych miejsc, eliminowaniu przyczyn ich zagrożenia, podejmowaniu ochrony ex situ oraz tworzeniu warunków do ich rozmnażania.

2. Jeżeli stwierdzone lub przewidywane zmiany w środowisku zagrażają lub mogą zagrażać roślinom, zwierzętom lub grzybom objętym ochroną gatunkową, regionalny dyrektor ochrony środowiska, a na obszarach morskich Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, jest obowiązany, po zasięgnięciu opinii właściwej regionalnej rady ochrony przyrody oraz zarządcy lub właściciela terenu, podjąć działania w celu zapewnienia trwałego zachowania gatunku, jego siedliska lub ostoi, eliminowania przyczyn powstawania zagrożeń oraz poprawy stanu ochrony jego siedliska lub ostoi.

3. Regionalny dyrektor ochrony środowiska może ustalać i likwidować, w drodze decyzji administracyjnej:

- 1) strefy ochrony ostoi oraz stanowisk roślin objętych ochroną gatunkową, o których mowa w art. 48 pkt 1 lit. d;
- 2) strefy ochrony ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową, o których mowa w art. 49 pkt 1 lit. e;
- 3) strefy ochrony ostoi oraz stanowisk grzybów objętych ochroną gatunkową, o których mowa w art. 50 pkt 1 lit. d.

4. Granice stref ochrony, o których mowa w ust. 3, oznacza się tablicami z napisem, odpowiednio: „ostoja roślin”, „ostoja zwierząt” albo „ostoja grzybów” i informacją: „osobom nieupoważnionym wstęp wzbroniony”.

5. Regionalny dyrektor ochrony środowiska prowadzi rejestr stref ochrony, o których mowa w ust. 3.

6. W strefach ochrony, o których mowa w ust. 3, bez zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska zabrania się:

- 1) przebywania osób, z wyjątkiem właściciela nieruchomości objętej strefą ochrony oraz osób sprawujących zarząd i nadzór nad obszarami objętymi strefą ochrony, oraz osób wykonujących prace na podstawie umowy zawartej z właścicielem lub zarządcą;
- 2) wycinania drzew lub krzewów;
- 3) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków;
- 4) wznoszenia obiektów, urządzeń i instalacji.

7. Wydając zezwolenie na odstąpienie od zakazów, o których mowa w ust. 6, regionalny dyrektor ochrony środowiska kieruje się wymogami ochrony ostoi oraz stanowisk roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową.

Art. 83. 1. Usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości może nastąpić, z zastrzeżeniem ust. 2 i 2a, po uzyskaniu zezwolenia wydanego przez wójta, burmistrza albo prezydenta miasta na wniosek:

- 1) posiadacza nieruchomości – za zgodą właściciela tej nieruchomości;
- 2) właściciela urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 Kodeksu cywilnego, jeżeli drzewa lub krzewy zagrażają funkcjonowaniu tych urządzeń. (...)

2c. Organ właściwy do wydania zezwolenia, o którym mowa w ust. 1, przed jego wydaniem dokonuje oględzin w zakresie występowania w obrębie zakrzewień gatunków chronionych.

Kwestie ochrony gatunkowej gatunków, których siedliskiem są drzewa, muszą być brane pod uwagę przy wydawaniu zezwolenia na usunięcie drzewa. Jeżeli usunięcie drzew prowadziłoby w istocie do zniszczenia siedliska gatunku chronionego, to wydanie zezwolenia na usunięcie drzew byłoby dopuszczalne wyłącznie w razie uzyskania zezwolenia na odstąpienie od zakazów ochrony gatunkowej, w trybie odpowiednich przepisów ustawy o ochronie przyrody (wyrok WSA w Warszawie IV SA/Wa 359/11 „sprawa rzekotki”). Wydanie zezwolenia z zakresu ochrony gatunkowej, na podstawie art. 56 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie przyrody należy traktować jako zagadnienie wstępne w rozumieniu art. 97 §1 pkt. 4 KPA, od którego rozstrzygnięcia zależy rozpatrzenie sprawy i wydanie decyzji dotyczącej usunięcia drzewa (interpretacja GDOŚ, www.gdos.pl).

Ustawa Prawo Łowieckie, art. 9. 1. Ochrona zwierzyny – poza zasadami określonymi w przepisach o ochronie przyrody – obejmuje tworzenie warunków bezpiecznego bytowania zwierzyny, a w szczególności:

- 1) zwalczanie kłusownictwa i wszelkich zjawisk szkodnictwa łowieckiego;
- 2) zakaz – poza polowaniami i odłowami, sprawdzianami pracy psów myśliwskich, a także szkoleniami ptaków łowczych, organizowanymi przez Polski Związek Łowiecki – płoszenia, chwytania, przetrzymywania, ranienia i zabijania zwierzyny;
- 3) zakaz wybierania i posiadania jaj i piskląt, wyrabiania i posiadania wydmuszek oraz niszczenia legowisk, nor i gniazd ptasich.

Ponieważ wymóg ochrony gatunkowej z art. 5 dyrektywy ptasiej dotyczy wszystkich ptaków (także łownych!), przepisy dotyczące ptaków łownych umieszczone w ustawie Prawo Łowieckie, są również jego transpozycją. Naruszenie powyższych zakazów jest wykroczeniem lub przestępstwem z art. 51, 52 lub 53 ustawy Prawo Łowieckie. Udzielanie zezwolenia na odstąpienie od tych zakazów nie jest w prawie polskim przewidziane.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm, §3 pkt 4. Zabrania się niszczenia:

- 1) siedlisk roślin i zwierząt objętych ochroną gatunkową na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
 - 2) siedlisk przyrodniczych w rozumieniu ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- położonych na obszarach objętych formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust 1 pkt 1-9 tej ustawy.

Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 marca 2009 r. w sprawie wykazu wymogów określonych w przepisach Unii Europejskiej z uwzględnieniem przepisów krajowych wdrażających te przepisy (ze zmianami z 17 marca 2010, 28 grudnia 2010, 16 marca 2011)

(...) Przestrzega się zakazu umyślnego chwytania oraz zabijania ptaków objętych ochroną na podstawie przepisów § 2 i 3 rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt i wymienionych w załącznikach nr 1 i 2 do tego rozporządzenia. Powyższy zakaz nie dotyczy rolnika, który posiada wydane na podstawie art. 52 ust. 2 lub art. 56 ust. 1 lub 2 ustawy o ochronie przyrody pozwolenie na odstępstwo od zakazu umyślnego chwytania oraz zabijania ptaków objętych ochroną.

Przestrzega się zakazu umyślnego niszczenia gniazd i jaj lub umyślnego płoszenia ptaków objętych ochroną na podstawie przepisów § 2 i 3 rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt i wymienionych w załączniku nr 1 i 2 do tego rozporządzenia. Powyższy zakaz nie dotyczy rolnika, który posiada wydane na podstawie art. 52 ust. 2 lub art. 56 ust. 1 lub 2 ustawy o ochronie przyrody pozwolenie na odstępstwo od zakazu umyślnego niszczenia gniazd i jaj lub umyślnego płoszenia ptaków objętych ochroną.

Przestrzega się zakazu niszczenia siedlisk i ostoi ptaków objętych ochroną na podstawie przepisów § 2 i 3 rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt i wymienionych w załącznikach nr 1 i 2 do tego rozporządzenia.

W strefach ochrony ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania ptaków wymienionych w załączniku nr 5 do rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt zabrania się: wycinania drzew lub krzewów; dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków; wznoszenia obiektów, urządzeń i instalacji.

Przestrzega się zakazu umyślnego zrywania, niszczenia i uszkodzenia oraz zbioru roślin objętych ochroną na podstawie przepisów § 2 rozporządzenia w sprawie gatunków dziko występujących roślin i wymienionych w załączniku nr 1 do tego rozporządzenia w zakresie w jakim gatunki roślin wymienione w tym załączniku pokrywają się z załącznikiem nr 4 lit. b do dyrektywy Rady 92/43/EWG.

Nieprzestrzeganie minimalnych norm lub wymogów wzajemnej zgodności powoduje sankcje finansowe wobec rolnika, naliczane od kwoty płatności bezpośrednich dla całego gospodarstwa. Wysokość sankcji jest wyliczana biorąc pod uwagę zasięg, dotkliwość i trwałość naruszenia. W przypadku, gdy stwierdzona niezgodność wynika z zaniedbania ze strony rolnika, obniżka ta będzie zwykle stanowić 3 % całkowitej kwoty płatności bezpośrednich. W przypadku stwierdzenia powtarzającej się niezgodności, procent sank-

cji zostanie pomnożony $\cdot 3$, jednak maksymalna wysokość sankcji nie może przekroczyć 15 % całkowitej kwoty dopłat bezpośrednich. W przypadku, gdy rolnik celowo dopuścił się stwierdzonej niezgodności, obniżka będzie z zasady wynosić 20 % całkowitej kwoty. Jednakże Agencja Płatnicza może na podstawie oceny przedłożonej przez właściwy organ kontroli w protokole z czynności kontrolnych, wydać decyzję o obniżeniu procentu do wysokości nie mniejszej niż 15 % lub, w określonych przypadkach może zwiększyć ten procent nawet do 100 % całkowitej kwoty.

2.6. Szkada w środowisku

Konteks t eur opejski:

Dyrektywa szkodowa, Artykuł 2 – Definicje. Do celów niniejszej dyrektywy stosuje się następujące definicje:

- 1) „szkody wyrządzone środowisku naturalnemu” oznaczają:
 - a) szkody wyrządzone gatunkom chronionym i w siedliskach przyrodniczych, które stanowią dowolną szkodę mającą znaczący negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony takich siedlisk lub gatunków. Waga takiego wpływu ma być oceniona w odniesieniu do warunków początkowych, z uwzględnieniem kryteriów określonych w załączniku I. Szkody wyrządzone gatunkom chronionym i w siedliskach przyrodniczych nie obejmują uprzednio zidentyfikowanego negatywnego wpływu wynikającego z działania podmiotu gospodarczego, który został wyraźnie upoważniony przez odpowiednie władze zgodnie z przepisami wykonawczymi do art. 6 ust. 3 i 4 lub art. 16 dyrektywy siedliskowej lub art. 9 dyrektywy ptasiej lub, w przypadku siedlisk i gatunków nieobjętych prawem wspólnotowym, zgodnie z równoważnymi przepisami prawa krajowego w sprawie ochrony przyrody;
 - b) szkody wyrządzone w wodach, które stanowią dowolną szkodę mającą znaczący negatywny wpływ na ekologiczny, chemiczny i/lub ilościowy stan i/lub ekologiczny potencjał, określony w Ramowej Dyrektywie Wodnej, danych wód, z wyjątkiem negatywnego wpływu, do którego odnosi się art. 4 ust. 7 wspomnianej dyrektywy;
 - c) szkody dotyczące powierzchni ziemi, które stanowią dowolne zanieczyszczenie ziemi stwarzające znaczące ryzyko dla zdrowia ludzi, mające negatywny wpływ wynikający z bezpośredniego i pośredniego wprowadzania na ląd lub pod ziemię preparatów, organizmów i drobnoustrojów;
- 2) „szkada”: oznacza mierzalną negatywną zmianę w zasobach naturalnych lub mierzalne osłabienie użyteczności zasobów naturalnych, które może ujawnić się bezpośrednio lub pośrednio;
- 3) „chronione gatunki i siedliska przyrodnicze” oznaczają:
 - a) gatunki wymienione w art. 4 ust. 2 dyrektywy ptasiej lub w załączniku I do niej, bądź w załącznikach II i IV do dyrektywy siedliskowej;
 - b) siedliska gatunków wymienionych w art. 4 ust. 2 dyrektywy ptasiej lub w załączniku I do niej, bądź w załączniku II do dyrektywy siedliskowej, oraz siedliska przyrodnicze wymienione w załączniku I do dyrektywy siedliskowej oraz stanowisk rozrodczych lub lęgowisk gatunków wymienionych w załączniku IV dyrektywy siedliskowej; oraz
 - c) w przypadku gdy Państwo Członkowskie tak zdecyduje, siedlisko lub gatunki niewymienione we wspomnianych załącznikach, które Państwo Członkowskie wyznacza do celów równoważnych do tych ustanowionych we wspomnianych dwóch dyrektywach; (...)
- 5) „wody”: oznaczają wszystkie wody objęte dyrektywą 2000/60/WE;
- 6) „podmiot gospodarczy”: oznacza każdą osobę fizyczną lub prawną, prywatną lub publiczną, która prowadzi lub nadzoruje działalność zawodową lub, w przypadkach gdy jest to przewidziane w ustawodawstwie krajowym, osobę, której delegowano uprawnienia do podejmowania decyzji ekonomicznych dotyczących technicznego funkcjonowania takiej działalności, włącznie z posiadaczami uprawnień lub zezwolenia na prowadzenie takiej działalności lub osobami, które rejestrują lub zgłaszają taką działalność;
- 7) „działalność zawodowa”: oznacza działalność prowadzoną jako działalność gospodarczą, firmę lub przedsiębiorstwo, bez względu na jej prywatny lub publiczny, dochodowy lub nie-dochodowy charakter;

Wyjątek wyłączający z pojęcia szkody skutki przedsięwzięć zatwierdzonych w trybie art. 4(7) Ramowej Dyrektywy Wodnej nie został przetransponowany do prawa polskiego.

Polska, zgodnie z art. 2 ust 3c dyrektywy, postanowiła o objęciu zakresem odpowiedzialności szkodowej wszystkich gatunków chronionych prawem krajowym, a nie tylko gatunków mających znaczenie dla Wspólnoty, czego wymagała dyrektywa.

Art. 3.1. Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie do:

- a) szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu przez wykonywanie działalności zawodowej wymienionej w załączniku III oraz do wszelkiego bezpośredniego zagrożenia wystąpieniem takich szkód w wyniku wspomnianej działalności;
- b) szkód wyrządzonych gatunkom chronionym i siedliskom przyrodniczym przez wykonywanie działalności zawodowej innej niż ta wymieniona w załączniku III oraz do bezpośredniego zagrożenia wystąpieniem takich szkód w wyniku wspomnianej działalności, w każdym przypadku w powiązaniu z winą podmiotu gospodarczego lub jego zaniedbaniem.

Przesłanka „winy lub zaniedbania” z art. 3. ust 1b dyrektywy została transponowana do prawa polskiego wyłącznie jako „wina”, co może być uchybieniem transpozycji.

Art. 4 – Wyjątki. 1. Niniejsza dyrektywa nie obejmuje szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu lub bezpośredniego zagrożenia wystąpieniem takich szkód spowodowanych przez:

- a) konflikt zbrojny, akty wrogości, wojnę domową lub insurekcję;
- b) zjawisko naturalne o wyjątkowym, nieuchronnym i niekontrolowanym charakterze.

6. Niniejsza dyrektywa nie ma zastosowania do działalności, których głównym celem jest służba na rzecz obrony narodowej lub bezpieczeństwa międzynarodowego, ani do działalności, której jedynym celem jest zapobieganie klęskom żywiołowym.

Art. 5 - Działania zapobiegawcze. 1. W przypadku gdy szkody wyrządzone środowisku naturalnemu jeszcze nie wystąpiły, ale istnieje bezpośrednie zagrożenie wystąpieniem takich szkód, podmiot gospodarczy podejmuje bezzwłocznie niezbędne środki zapobiegawcze.

2. Państwa Członkowskie zapewniają, że, gdzie sytuacja tego wymaga oraz w każdym przypadku gdy bezpośrednie zagrożenie wystąpieniem szkód wyrządzanych środowisku naturalnemu nie zostało zażegnane pomimo środków zapobiegawczych podjętych przez podmiot gospodarczy, podmioty gospodarcze mają jak najszybciej informować właściwe władze o wszystkich odpowiednich aspektach dotyczących sytuacji.

3. Właściwe władze mogą w dowolnym momencie:

- a) zażądać, aby podmiot gospodarczy udzielił informacji o zagrożeniu wystąpieniem szkód wyrządzanych środowisku naturalnemu oraz o przypadkach podejrzeń, że takie bezpośrednie zagrożenia mogą wystąpić;
- b) zażądać, aby podmiot gospodarczy podjął niezbędne środki zapobiegawcze;
- c) udzielić wskazówek, którymi ma kierować się podmiot gospodarczy, w sprawie niezbędnych środków zapobiegawczych, jakie należy podjąć; lub
- d) samodzielnie podjąć niezbędne środki zapobiegawcze.

4. Właściwe władze żądają podjęcia środków zapobiegawczych przez podmiot gospodarczy. Jeśli podmiot gospodarczy nie spełnia obowiązków ustanowionych w ust. 1 lub ust. 3 lit. b) lub c), nie może zostać zidentyfikowany lub nie wymaga się od niego poniesienia kosztów na mocy niniejszej dyrektywy, właściwe władze mogą podjąć takie środki samodzielnie.

Art. 6 - Działanie zaradcze. 1. W przypadku pojawienia się szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu podmiot gospodarczy informuje bezzwłocznie właściwe władze o wszelkich odpowiednich aspektach sytuacji i podejmuje:

- a) wszelkie możliwe kroki w celu natychmiastowego skontrolowania, ograniczenia, usunięcia lub w inny sposób opanowania odpowiednich zanieczyszczeń i/lub wszelkich innych szkodliwych czynników, aby ograniczyć szkody wyrządzone środowisku naturalnemu lub zapobiec dalszym szkodom i negatywnemu wpływowi na zdrowie ludzi bądź dalszemu osłabieniu użyteczności; oraz
 - b) niezbędne środki zaradcze zgodnie z art. 7.
2. Właściwe władze mogą w dowolnej chwili:
- a) zażądać, aby podmiot gospodarczy udzielił dodatkowych informacji o wszelkich powstałych szkodach;
 - b) podjąć wszystkie możliwe kroki w celu natychmiastowego skontrolowania, ograniczenia, usunięcia lub w inny sposób opanowania odpowiednich zanieczyszczeń i/lub pozostałych szkodliwych czynników, bądź żądać od podmiotu ich podjęcia czy udzielić mu wskazówek dotyczących takich kroków, aby ograniczyć szkody wyrządzone środowisku naturalnemu bądź zapobiec dalszym szkodom i negatywnemu wpływowi na zdrowie ludzi lub dalszemu osłabieniu użyteczności;
 - c) zażądać, aby podmiot gospodarczy podjął wszelkie niezbędne środki zaradcze;
 - d) udzielić wskazówek, którymi ma się kierować podmiot gospodarczy w sprawie niezbędnych środków zaradczych, jakie należy podjąć; lub e) samodzielnie podjąć niezbędne środki zaradcze.

3. Właściwe władze żądają podjęcia środków zaradczych przez podmiot gospodarczy. Jeśli podmiot gospodarczy nie spełnia obowiązków ustanowionych w ust. 1 lub ust. 2 lit. b), c) lub d), nie może zostać zidentyfikowany lub nie wymaga się od niego poniesienia kosztów zgodnie z niniejszą dyrektywą, właściwe władze mogą ostatecznie podjąć takie środki samodzielnie.

Art. 7 - Ustalenie środków zaradczych. 1. Podmioty gospodarcze określają, zgodnie z załącznikiem II, potencjalne środki zaradcze i przedkładają je właściwym władzom w celu ich zatwierdzenia, chyba że właściwe władze podjęły działania na mocy art. 6 ust. 2 lit. e) i ust. 3.

2. Właściwe władze decydują, w razie konieczności we współpracy z odpowiednim podmiotem gospodarczym, które środki zaradcze zostaną zrealizowane zgodnie z załącznikiem II,

3. W przypadku kilku szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu w taki sposób, że właściwe władze nie mogą zapewnić jednoczesnego podjęcia niezbędnych środków zaradczych, właściwe władze są uprawnione do podjęcia decyzji, którym szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu należy zaradzić w pierwszej kolejności. Podejmując decyzję, właściwe władze uwzględniają między innymi charakter, zasięg i ciężar gatunkowy różnych przypadków szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu oraz możliwości naturalnej regeneracji. Należy również uwzględnić ryzyko, na jakie narażone jest zdrowie ludzi.

4. Właściwe władze zachęcają osoby określone w art. 12 ust. 1 i w każdym razie osobę, na której terenie będą realizowane środki zaradcze, do przedstawiania swoich uwag, które zostaną uwzględnione.

Art. 8 - Koszty czynności zapobiegawczych i zaradczych. 1. Podmiot gospodarczy ponosi koszty działań zapobiegawczych i zaradczych podjętych na podstawie niniejszej dyrektywy.

2. Z zastrzeżeniem ust. 3 i 4, właściwe władze uzyskują od podmiotu gospodarczego, który spowodował szkodę lub bezpośrednio zagrożenie wystąpieniem szkody, między innymi za pośrednictwem zabezpieczenia na mieniu lub innych odpowiednich gwarancji, zwrot kosztów poniesionych w związku z działaniami zapobiegawczymi lub zaradczymi podjętymi na mocy niniejszej decyzji.

Jednakże właściwe władze mogą podjąć decyzję, aby nie odzyskiwać pełnych kosztów, w przypadku gdy wydatki do zwrotu przekraczają sumę ściągальną lub gdy podmiot gospodarczy nie jest możliwy do zidentyfikowania.

3. Od podmiotu gospodarczego nie wymaga się ponoszenia kosztów działań zapobiegawczych lub zaradczych podjętych na podstawie niniejszej dyrektywy, jeśli może on udowodnić, że szkoda wyrządzona środowisku naturalnemu lub bezpośrednie zagrożenie wystąpieniem takich szkód:

- a) zostało spowodowane przez stronę trzecią i wystąpiło pomimo właściwych środków bezpieczeństwa; lub
- b) wynikało ze spełnienia innego obowiązkowego polecenia lub wskazówki pochodzącej od publicznych władz niż polecenie lub wskazówka wynikająca z emisji lub zdarzenia spowodowanego własną działalnością podmiotu gospodarczego.

W takich przypadkach Państwo Członkowskie podejmie odpowiednie środki w celu umożliwienia operatorowi uzyskania zwrotu poniesionych kosztów.

4. Państwa Członkowskie mogą zezwolić, aby podmiot gospodarczy nie ponosił kosztów działań zaradczych podjętych na podstawie niniejszej dyrektywy, jeśli udowodni on, że nie mają one powiązane z jego winą lub zaniedbaniem, zaś szkody wyrządzone środowisku naturalnemu zostały spowodowane przez:

- a) emisję lub zdarzenie, na które udzielone jest wyraźne zezwolenie, przy zachowaniu pełnej zgodności z jego warunkami, za pośrednictwem lub na mocy krajowych przepisów i regulacji wykonawczych do środków legislacyjnych, mających zastosowanie w dniu emisji lub zdarzenia, przyjętych przez Wspólnotę, określonych w załączniku III;
- b) emisję lub działanie bądź wykorzystanie produktu w dowolny sposób w toku działalności, co do której podmiot gospodarczy udowodni, że zgodnie ze stanem wiedzy naukowej i technicznej w momencie emisji lub działania uznano za nieprawdopodobne, aby mogły one być powodem szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu.

5. Środki podjęte przez właściwe władze na podstawie art. 5 ust. 3 i 4 oraz art. 6 ust. 2 i 3 nie naruszają odpowiedzialności odpowiedniego podmiotu gospodarczego na mocy niniejszej dyrektywy oraz pozostają bez uszczerbku dla art. 87 i 88 Traktatu.

Art. 12. Żądanie podjęcia działań. 1. Osoby fizyczne lub prawne, które:

- a) zostały dotknięte szkodami wyrządzonymi środowisku naturalnemu lub było to prawdopodobne; lub
- b) są dostatecznie zainteresowane podejmowaniem decyzji odnoszących się do szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu; lub, zamiennie,
- c) stwierdzają naruszenie prawa, w przypadku gdy administracyjne prawo procesowe Państwa Członkowskiego wymaga tego jako warunek wstępny,

są uprawnione do przedkładania właściwym władzom wszelkich uwag związanych z przypadkami szkód wyrządzanych środowisku naturalnemu lub bezpośredniego zagrożenia wystąpieniem takich szkód, których są im znane, a także do żądania podjęcia działań przez właściwe władze na mocy niniejszej dyrektywy. Państwa Członkowskie określają, co oznacza „dostatecznie zainteresowane” i „naruszenie prawa”. W tym celu uznaje się, że do celów przepisu lit. b) wszelkie pozarządowe organizacje wspierające ochronę środowiska są dostatecznie zainteresowane i spełniają wymagania na mocy prawa krajowego. Uznaje się, że do celów przepisu lit. c) prawa takich organizacji mogą być naruszone.

2. Żądanie podjęcia działań jest przedkładane wraz z towarzyszącymi istotnymi informacjami i danymi potwierdzającymi uwagi przedstawione w związku z danymi szkodami wyrządzonymi środowisku naturalnemu.

3. W przypadku gdy żądanie podjęcia działania i towarzyszące mu uwagi wskazują w sposób wiarygodny na istnienie szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu, właściwe władze rozpatrują

wszelkie takie uwagi i żądania podjęcia działań. W takich okolicznościach właściwe władze umożliwiają odnośnemu podmiotowi gospodarczemu zaprezentowanie swojej opinii w związku z żądaniem podjęcia działań i towarzyszącymi mu uwagami.

4. Właściwe władze informują, jak najszybciej i w każdym przypadku zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa krajowego, osoby określone w ust. 1, które im przedłożyły swoje uwagi, o decyzji o przyjęciu lub odmowie żądania podjęcia działań wraz z podaniem przyczyn.

5. Państwa Członkowskie mogą podjąć decyzję o niestosowaniu ust. 1 i 4 w przypadkach bezpośredniego zagrożenia wystąpieniem szkody.

Art. 13 - Procedury odwoławcze. 1. Osoby określone w art. 12 ust. 1 mają dostęp do możliwości skorzystania z procedur odwoławczych w sądzie lub innej bezstronnej instytucji publicznej w celu oceny decyzji, działań lub zaniechania działania właściwych władz na mocy niniejszej dyrektywy pod kątem ich proceduralnej i merytorycznej zgodności z prawem.

2. Niniejsza dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla przepisów prawa krajowego, które regulują dostęp do wymiaru sprawiedliwości, a także tych przepisów, które wymagają wyczerpania administracyjnych procedur odwoławczych przed skorzystaniem z prawnej procedury sądowej.

Pra wo pols kie:

Ustawa szkodowa, Art. 2. 1. Przepisy ustawy stosuje się do bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub do szkody w środowisku:

- 1) spowodowanych przez działalność podmiotu korzystającego ze środowiska stwarzającą ryzyko szkody w środowisku;
 - 2) spowodowanych przez inną działalność niż ta, o której mowa w pkt 1, podmiotu korzystającego ze środowiska, jeżeli dotyczą gatunków chronionych lub chronionych siedlisk przyrodniczych oraz wystąpiły z winy podmiotu korzystającego ze środowiska.
2. Przepisy ustawy stosuje się do bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub do szkody w środowisku, wywołanych emisją rozproszoną, pochodzącą z wielu źródeł, gdy jest możliwe ustalenie związku przyczynowego między bezpośrednim zagrożeniem szkodą w środowisku lub szkodą w środowisku a działalnością podmiotu korzystającego ze środowiska.

Ustawa nie stosuje się (mówi o tym art. 35 ust 1 ustawy) do bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, które zaistniały przez dniem 30 kwietnia 2007r. lub wynikły z działalności, która została zakończona przez dniem 30 kwietnia 2007r.

Odpowiedzialność szkodowa stosuje się tylko do „podmiotu korzystającego ze środowiska”, przez co rozumie się:

- a) przedsiębiorcę w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, a także osoby prowadzące działalność wytwórczą w rolnictwie w zakresie upraw rolnych, chowu lub hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego oraz osoby wykonujące zawód medyczny w ramach indywidualnej praktyki lub indywidualnej specjalistycznej praktyki,
- b) jednostkę organizacyjną niebędącą przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej,
- c) osobę fizyczną niebędącą podmiotem, o którym mowa w lit. a, korzystającą ze środowiska w zakresie, w jakim korzystanie ze środowiska wymaga pozwolenia [w praktyce stosowania prawa istnieją kontrowersje, jak należy rozumieć użyte tu określenie „po-

zwolenie”, tj. czy obejmuje ono też różnego rodzaju „zezwolenia” dotyczące korzystania ze środowiska].

Odpowiedzialność szkodowa nie będzie się stosować wobec osób fizycznych nie będących przedsiębiorcami ani rolnikami i nie korzystających ze środowiska na podstawie pozwolenia.

Odpowiedzialność za szkodę w gatunkach lub siedliskach chronionych dotyczy szkody spowodowanej dowolną działalnością podmiotu korzystającego ze środowiska, ale tylko w przypadku winy tego podmiotu. Przesłanka winy badana jest indywidualnie w postępowaniu. Bezprawność działania nie jest koniecznym warunkiem winy. Wolą prawodawcy było objęcie regułą naprawiania szkód powstałych w wyniku działań, które nie są zakazane żadnym przepisem. W orzecznictwie formułowano (kontrowersyjną) tezę, że np. w stosunku do siedlisk chronionych położonych poza formami ochrony przyrody, poziom nie doprecyzowania pojęcia siedliska chronionego, nie pozwala domniemywać winy sprawcy za wyrządzoną szkodę, chyba że np. sprawca wiedział o fakcie posiadania chronionego siedliska. Nie wyłącza to jednak winy, o ile np. działanie wykracza poza ramy racjonalnej gospodarki np. rolniej. Natomiast w odniesieniu do gatunków chronionych i ich siedlisk, normy prawne są jasne, wobec czego do oceny winy uprawnione jest przyjęcie domniemania (wyłączonego tylko szczególnymi okolicznościami) jej wystąpienia, skoro sprawca szkody, z założenia jest obowiązany do znajomości przepisów, w tym przestrzegania wynikających z mocy prawa bezwzględnych zakazów, w myśl zasady *ignorantia iuris nocet* – nieznanostwo prawa szkodzi (wyrok WSA w Warszawie IV SA/Wa 1180/11 w sprawie szkody spowodowanej zaoraniem łąk).

Nie podjęcie działań zapobiegawczych przy świadomości bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku może być przesłanką winy, gdy do szkody rzeczywiście dojdzie.

Odpowiedzialność za szkodę w innym elemencie środowiska, niż gatunki i siedliska chronione, (np. szkoda w wodach, w powierzchni ziemi) dotyczy tylko szkody spowodowanej działalnością stwarzającą ryzyko szkody w środowisku, ale nie zależy od winy ani jej braku. Działalnością stwarzającą ryzyko szkody w środowisku jest w szczególności: wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, pobór wód, retencjonowanie śródlądowych wód powierzchniowych – wymagające uzyskania pozwolenia wodnoprawnego; a także stosowanie, przechowywanie i transport substancji niebezpiecznych oraz środków ochrony roślin i produktów biobójczych.

Co do zasady, należy uznać, iż przyczyną szkody w środowisku (czy bezpośredniego nią zagrożenia) może być zarówno realizacja określonych czynności jak i zaniechanie ich podejmowania. Obie te sytuacje mieszczą się w pojęciu działań podmiotu korzystającego ze środowiska. Jednak regulacje te, gdy chodzi o sytuację zaniechania, odnoszą się wyłącznie do przypadków, gdy szkody są następstwem działań prawnie wymaganych lub racjonalnie uzasadnionych zasadami dobrego gospodarowania (wymaganie należytej staranności). Zaniechanie określonych działań gospodarczych, których prowadzenie nie jest obligatoryjne lub nie wynika z zasad dobrego gospodarowania, choć może być faktycznie przyczyną bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku, nie stanowi działania w rozumieniu ustawy o uszkodzeniach, które rodzi obowiązek podjęcia działań zapobiegawczych (wyrok WSA w Warszawie IV SA/Wa 1260/09 w sprawie dotyczącej zaniechania piętrzenia wody na stawach, wskutek czego utraciły one walory ornitologiczne).

Art. 4. Przepisów ustawy nie stosuje się: (...) 2) jeżeli bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku zostały spowodowane przez: (...)

- b) katastrofę naturalną w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiolowej,
- c) działalność, której głównym celem jest obrona narodowa, bezpieczeństwo międzynarodowe lub której celem jest ochrona przed kłęską żywiolową.

Art. 4 ust 2c nie stanowi automatycznej podstawy do wyłączenia, z zakresu stosowania ustawy szkodowej, inwestycji mających funkcje przeciwpowodziową. Przepis ten stanowi transpozycję art. 4 ust. 6 dyrektywy szkodowej, który stwierdza, że „dyrektywa nie ma zastosowania do działalności, których głównym celem jest służba na rzecz obrony narodowej lub bezpieczeństwa międzynarodowego, ani do działalności, której jedynym celem jest zapobieganie kłęskom żywiolowym”. Zgodnie zaś z art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiolowej, przez kłęską żywiolową rozumie się katastrofę naturalną lub awarię techniczną, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem. Zastosowanie art. 4 ust 2 c do działań lub inwestycji przeciwpowodziowych byłoby dopuszczalne, gdyby jedynym celem działań, była ochrona przed powodzią, a jednocześnie by powódź ta miała wymiar kłęski żywiolowej (Wyrok WSA w Warszawie IV SA/Wa 1058/10).

Art. 5. Przepisów ustawy nie stosuje się do (...)

2) gospodarki leśnej prowadzonej zgodnie z zasadami trwale zrównoważonej gospodarki leśnej, o której mowa w ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach

Przepis niezgodny z dyrektywą szkodową. Władze polskie zobowiązały się wobec Komisji Europejskiej do jego zmiany.

Art. 6. Ilekroć w ustawie jest mowa o:

- 1) bezpośrednim zagrożeniu szkodą w środowisku - rozumie się przez to wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia szkody w środowisku w dającej się przewidzieć przyszłości;
- 2) chronionych siedliskach przyrodniczych - rozumie się przez to:
 - a) siedliska przyrodnicze objęte jedną z form ochrony przyrody w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub podlegające ochronie na podstawie art. 33 ust. 2 tej ustawy,
 - b) siedliska przyrodnicze należące do typów siedlisk określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 26 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
 - c) siedliska oraz miejsca rozrodu gatunków chronionych,
 - d) miejsca lęgu, pierzenia i zimowania ptaków wędrownych oraz miejsca ich zatrzymywania się wzdłuż tras wędrówek;
- 3) działaniach naprawczych - rozumie się przez to wszelkie działania, w tym działania ograniczające lub tymczasowe, podejmowane w celu naprawy lub zastąpienia w równoważny sposób elementów przyrodniczych lub ich funkcji, które uległy szkodzie, w szczególności oczyszczanie gleby i wody, przywracanie naturalnego ukształtowania terenu, zalesianie, zadrzewianie lub tworzenie skupień roślinności, reintrodukcję zniszczonych gatunków, pro-

- wadzące do usunięcia zagrożenia dla zdrowia ludzi oraz przywracania równowagi przyrodniczej i walorów krajobrazowych na danym terenie;
- 4) działaniach zapobiegawczych - rozumie się przez to działania podejmowane w związku z zdarzeniem, działaniem lub zaniechaniem powodującym bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku, w celu zapobieżenia szkodzie lub zmniejszenia szkody, w szczególności wyeliminowanie lub ograniczenie emisji (...);
 - 6) funkcjach elementów przyrodniczych - rozumie się przez to przydatność gatunków chronionych, chronionych siedlisk przyrodniczych, wody lub powierzchni ziemi dla innych elementów przyrodniczych lub ludzi;
 - 7) gatunkach chronionych - rozumie się przez to:
 - a) gatunki objęte ochroną w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
 - b) gatunki ptaków wędrownych;
 - 8) naprawie elementów przyrodniczych, która obejmuje również naturalną regenerację - rozumie się przez to:
 - a) w odniesieniu do gatunków chronionych lub chronionych siedlisk przyrodniczych - przywrócenie środowiska, elementów przyrodniczych lub ich funkcji do stanu początkowego oraz usunięcie zagrożenia dla zdrowia ludzi,
 - b) w odniesieniu do wód - przywrócenie środowiska, elementów przyrodniczych lub ich funkcji do stanu początkowego oraz usunięcie zagrożenia dla zdrowia ludzi,
 - c) w odniesieniu do powierzchni ziemi - usunięcie zagrożenia dla zdrowia ludzi, w tym przywrócenie do stanu zgodnego ze standardami jakości gleby i ziemi, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
 - 9) podmiocie korzystającym ze środowiska - rozumie się przez to podmiot korzystający ze środowiska w rozumieniu art. 3 pkt 20 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska, prowadzący działalność stwarzającą ryzyko szkody w środowisku lub inną działalność, o której mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2, powodującą bezpośrednio zagrożenie szkodą w środowisku lub szkodę w środowisku;
 - 10) stanie początkowym - rozumie się przez to stan i funkcje środowiska oraz poszczególnych elementów przyrodniczych przed wystąpieniem szkody w środowisku, oszacowane na podstawie dostępnych informacji; w przypadku szkody w powierzchni ziemi rozumie się przez to stan zgodny ze standardami jakości gleby i ziemi w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
 - 11) szkodzie w środowisku - rozumie się przez to negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska:
 - a) w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych, mającą znaczący negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony tych gatunków lub siedlisk przyrodniczych, z tym że szkoda w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych nie obejmuje uprzednio zidentyfikowanego negatywnego wpływu, wynikającego z działania podmiotu korzystającego ze środowiska zgodnie z art. 34 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub zgodnie z decyzją o środowiskowych uwarunkowaniach, o której mowa w art. 71 ust. 1 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.
 - b) w wodach, mającą znaczący negatywny wpływ na stan ekologiczny, chemiczny lub ilościowy wód,

- c) w powierzchni ziemi, przez co rozumie się zanieczyszczenie gleby lub ziemi, w tym w szczególności zanieczyszczenie mogące stanowić zagrożenie dla zdrowia ludzi;
- 12) władającym powierzchnią ziemi - rozumie się przez to podmiot, o którym mowa w art. 3 pkt 44 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.

Pojęcie „siedlisk chronionych” jest zdefiniowane szeroko - obejmuje wszystkie siedliska przyrodnicze z załącznika I dyrektywy siedliskowej na terenie całego kraju (nie tylko na obszarach Natura 2000), oraz dodatkowo wszystkie siedliska gatunków chronionych, wszystkie ekosystemy objęte jedną z form ochrony przyrody, wszystkie miejsca lęgu, pieczenia i zimowania ptaków wędrownych oraz miejsca ich zatrzymywania się wzdłuż tras wędrówek.

Pojęcie „gatunków chronionych” jest rozszerzone na wszystkie gatunki ptaków wędrownych, niezależnie od ich objęcia ochroną gatunkową (tj. dotyczy także wędrownych ptaków lownych).

Negatywne oddziaływanie na chronione siedliska i gatunki które zostało „uprzednio przewidziane” i zalegalizowane odpowiednią decyzją, nie jest szkodą. Jednak oddziaływanie które powinno zostać przewidziane, ale zostało „zatajone” w raporcie oddziaływania na środowisko / Naturę 2000 jest szkodą, nawet jeżeli podmiot korzystający ze środowiska posiadał wszystkie zezwolenia na działanie.

Art. 7. 1. Organem ochrony środowiska właściwym w sprawach odpowiedzialności za zapobieganie szkodom w środowisku i naprawę szkód w środowisku jest regionalny dyrektor ochrony środowiska.

2. Jeżeli bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku wystąpiły na obszarze dwóch lub więcej województw, właściwy jest regionalny dyrektor ochrony środowiska, który pierwszy powziął informację o ich wystąpieniu.

3. Regionalny dyrektor ochrony środowiska, o którym mowa w ust. 2, podejmuje działania w porozumieniu z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska, na którego obszarze działania wystąpiło bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku.

Art. 7a. Organem wyższego stopnia w stosunku do regionalnego dyrektora ochrony środowiska jest Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska

Art. 9. 1. W przypadku wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku podmiot korzystający ze środowiska jest obowiązany niezwłocznie podjąć działania zapobiegawcze.

2. W przypadku wystąpienia szkody w środowisku podmiot korzystający ze środowiska jest obowiązany do:

- 1) podjęcia działań w celu ograniczenia szkody w środowisku, zapobieżenia kolejnym szkodom i negatywnym skutkom dla zdrowia ludzi lub dalszemu osłabieniu funkcji elementów przyrodniczych, w tym natychmiastowego skontrolowania, powstrzymania, usunięcia lub ograniczenia w inny sposób zanieczyszczeń lub innych szkodliwych czynników;
- 2) podjęcia działań naprawczych.

Obowiązek niezwłocznego podjęcia działań zapobiegających wystąpieniu szkody cięży bezpośrednio na podmiocie korzystającym ze środowiska, ma charakter bezwarunkowy i nie wymaga wezwania ze strony organu. Działania te mają być przeprowadzone na koszt sprawcy szkody (wyjątki – art. 22). Niewykonanie tego obowiązku będzie w przypadku powstania szkody przesłanką winy, o której mowa w art. 2.

Art. 10. Minister właściwy do spraw środowiska, kierując się potrzebą zapewnienia odpowiedniego poziomu ochrony środowiska, określi, w drodze rozporządzenia, kryteria oceny, czy w danym przypadku wystąpiła szkoda w środowisku.

Delegacja ustawowa wykonana przez rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 kwietnia 2008 w sprawie kryteriów oceny wystąpienia szkody w środowisku.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w gatunku chronionym jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) zniszczenie lub uszkodzenie siedliska gatunku chronionego;
- 2) pogorszenie stanu lub funkcji populacji gatunku chronionego na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej, polegające w szczególności na:
 - a) zmniejszeniu liczebności populacji gatunku chronionego, zmniejszeniu jej zagęszczenia lub zmniejszeniu zajmowanej przez nią powierzchni lub
 - b) pogorszeniu możliwości rozmnażania się populacji gatunku chronionego, jej rozprzestrzeniania się lub pogorszeniu innych funkcji życiowych, lub
 - c) zwiększeniu śmiertelności, lub
 - d) ograniczeniu możliwości kontaktu populacji gatunku chronionego z populacjami sąsiednimi;
- 3) zmniejszenie powierzchni lub pogorszenie użyteczności dla gatunku chronionego zasobów jego siedliska na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej;
- 4) pogorszenie możliwości ochrony gatunku chronionego, w tym możliwości uzyskania właściwego stanu jego ochrony.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w chronionym siedlisku przyrodniczym jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) zniszczenie lub uszkodzenie części chronionego siedliska przyrodniczego;
- 2) pogorszenie stanu lub funkcji chronionego siedliska przyrodniczego na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej, polegające w szczególności na:
 - a) utracie części związanej z nim różnorodności biologicznej lub
 - b) utracie lub pogorszeniu specyficznych cech jego struktury, lub
 - c) pogorszeniu realizacji jego funkcji ekosystemowych, lub
 - d) pogorszeniu tworzonej przez nie różnorodności krajobrazowej;
- 3) pogorszenie stanu ochrony gatunków chronionych typowych dla chronionego siedliska przyrodniczego;
- 4) pogorszenie możliwości ochrony chronionego siedliska przyrodniczego, w tym możliwości uzyskania właściwego stanu jego ochrony.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w wodach jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) pogorszenie możliwości rekreacyjnego wykorzystania kąpielisk w związku z zmianami jakości wody w kąpieliskach, o której mowa w art. 50 ust. 3 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- 2) pogorszenie warunków poboru lub uzdatniania wody przeznaczonej do spożycia w związku z zmianami standardów jakości tej wody, o których mowa w art. 50 ust. 1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- 3) pogorszenie jakości wód śródlądowych stanowiących środowisko życia ryb w warunkach naturalnych oraz wód przybrzeżnych będących środowiskiem życia skorupiaków i mięczaków, o której mowa w art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- 4) pogorszenie składu gatunkowego, liczebności lub struktury flory lub fauny występującej w wodach powierzchniowych wraz z otoczeniem tych wód;
- 5) pogorszenie stanu elementów hydromorfologicznych lub warunków fizykochemicznych, w tym w szczególności będące następstwem naruszenia zasad zrównoważonego rozwoju w gospodarowaniu wodami i ich ochrony, wynikających z ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- 6) obniżenie poziomu wód podziemnych powodujące niekorzystne zmiany ilościowe i jakościowe wód podziemnych i środowisk od nich zależnych;
- 7) podwyższenie poziomu wód podziemnych powodujące niekorzystne zmiany ilościowe i jakościowe wód podziemnych i środowisk od nich zależnych.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w powierzchni ziemi jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, o których mowa w art. 105 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
- 2) konieczność zmiany dotychczasowego sposobu wykorzystania powierzchni ziemi.

Art. 11. 1. Jeżeli bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku nie zostało zażegnane, mimo przeprowadzenia działań zapobiegawczych, lub wystąpiła szkoda w środowisku, podmiot korzystający ze środowiska jest obowiązany niezwłocznie zgłosić ten fakt organowi ochrony środowiska i wojewódzkiemu inspektorowi ochrony środowiska.

2. Zgłoszenie, o którym mowa w ust. 1, zawiera:

- 1) imię i nazwisko albo nazwę podmiotu korzystającego ze środowiska oraz jego adres zamieszkania albo adres siedziby;
- 2) określenie przedmiotu wykonywanej działalności gospodarczej zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) - w przypadku wykonywania tej działalności;
- 3) określenie rodzaju, opis, wskazanie miejsca i datę wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku;
- 4) opis działań zapobiegawczych i naprawczych podjętych do chwili zgłoszenia.

3. Podmiot korzystający ze środowiska, na każde żądanie organu ochrony środowiska, jest obowiązany niezwłocznie udzielić informacji o bezpośrednim zagrożeniu szkodą w środowisku lub szkodzie w środowisku, także jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie, że takie zagrożenie lub taka szkoda wystąpiły.

Art. 12. 1. Jeżeli bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku zostały spowodowane przez więcej niż jeden podmiot korzystający ze środowiska, odpowiedzialność tych podmiotów za podejmowanie działań zapobiegawczych i naprawczych jest solidarna.

2. Jeżeli bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku zostały spowodowane za zgodą lub wiedzą władającego powierzchnią ziemi, jest on obowiązany do podejmowania działań zapobiegawczych i naprawczych solidarnie z podmiotem korzystającym ze środowiska, który je spowodował.

3. Przepisu ust. 2 nie stosuje się, jeżeli władający powierzchnią ziemi niezwłocznie po uzyskaniu wiedzy o bezpośrednim zagrożeniu szkodą w środowisku lub szkodzie w środowisku dokonał zgłoszenia na podstawie art. 24.

Art. 13. 1. Podmiot korzystający ze środowiska uzgadnia warunki przeprowadzenia działań naprawczych z organem ochrony środowiska.

2. Wniosek o uzgodnienie warunków przeprowadzenia działań naprawczych zawiera informacje na temat:

- 1) obszaru wymagającego podjęcia działań naprawczych;
- 2) funkcji pełnionych przez obszar wymagający działań naprawczych;
- 3) początkowego stanu środowiska na danym terenie;
- 4) aktualnego stanu środowiska na danym terenie;
- 5) planowanego zakresu i sposobu przeprowadzenia działań naprawczych oraz planowanego terminu ich rozpoczęcia i zakończenia.

3. Uzgodnienie warunków przeprowadzenia działań naprawczych następuje w drodze decyzji określającej:

- 1) stan, do jakiego ma zostać przywrócone środowisko;
- 2) zakres i sposób przeprowadzenia działań naprawczych;
- 3) termin rozpoczęcia i zakończenia działań naprawczych.

4. W decyzji, o której mowa w ust. 3, w przypadku wystąpienia więcej niż jednej szkody w środowisku, w taki sposób, że nie można zapewnić jednoczesnego podjęcia działań naprawczych w odniesieniu do wszystkich tych szkód, organ ochrony środowiska może określić, w odniesieniu do których szkód należy podjąć działania naprawcze w pierwszej kolejności.

5. Ustalając kolejność podejmowania działań naprawczych, organ ochrony środowiska kieruje się charakterem, zasięgiem i rozmiarem poszczególnych szkód w środowisku oraz zagrożeniem dla zdrowia ludzi, a także możliwością naturalnej naprawy elementów przyrodniczych na obszarze, na którym szkoda w środowisku wystąpiła.

6. Organ ochrony środowiska wydaje decyzję, o której mowa w ust. 3, po zasięgnięciu opinii:

- 1) dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej - w odniesieniu do szkody w wodach;
- 2) dyrektora urzędu morskiego - w odniesieniu do szkody w środowisku na obszarach morskich;
- 3) dyrektora okręgowego urzędu górniczego - w odniesieniu do szkody w środowisku spowodowanych ruchem zakładu górniczego;
- 4) dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych - w odniesieniu do szkody w środowisku na obszarach, na których występują lasy stanowiące własność Skarbu Państwa;
- 5) dyrektora parku narodowego - w odniesieniu do szkody w środowisku na obszarze parku narodowego;
- 6) organu Państwowej Inspekcji Sanitarnej - w odniesieniu do szkody w środowisku w strefach ochronnych i ujęciach wody przeznaczonej do spożycia oraz wody w kąpieliskach.

7. Przepisów ust. 1-6 nie stosuje się w przypadku prowadzenia działań ratowniczych.

Art. 14. Minister właściwy do spraw środowiska, uwzględniając wpływ podejmowanych działań na zdrowie i bezpieczeństwo ludzi, potrzebę minimalizacji kosztów tych działań, możliwość osiągnięcia celów naprawy i przeciwdziałania przyszłym szkodom lub pogłębianiu szkód istniejących oraz wpływ działań naprawczych na stan elementów przyrodniczych lub ich funkcje, określi, w drodze rozporządzenia, rodzaje działań naprawczych oraz warunki i sposób prowadzenia działań naprawczych.

Delegacja ustawowa wykonana przez rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 4 czerwca 2008 r. w sprawie rodzajów działań naprawczych oraz warunków i sposobu ich prowadzenia.

W pierwszej kolejności podejmuje się podstawowe działania naprawcze, które powinny spowodować przywrócenie stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego, w możliwie najkrótszym czasie.

Jeżeli podstawowe działania naprawcze nie doprowadziły lub mogą nie doprowadzić do przywrócenia stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego, podejmuje się uzupełniające działania naprawcze - w sposób zapewniający osiągnięcie podobnego stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji, jaki byłby zapewniony, gdyby elementy przyrodnicze lub ich funkcje, które uległy szkodzie w środowisku, zostały przywrócone do stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego.

Jeżeli do chwili osiągnięcia pełnego efektu podstawowych lub uzupełniających działań naprawczych elementy przyrodnicze nie spełniają swoich funkcji lub nie są użyteczne dla innych elementów przyrodniczych lub dla ludzi, oprócz podstawowych lub uzupełniających działań naprawczych, prowadzi się kompensacyjne działania naprawcze - w sposób zapewniający zrekompensowanie powstałych strat w okresie od chwili wystąpienia szkody w środowisku do przywrócenia stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego, albo do osiągnięcia podobnego stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji. Kompensacyjne działania naprawcze powinny spowodować, wykraczając poza przywrócenie do stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego, albo wykraczając poza osiągnięcie podobnego stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji, poprawę stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji.

Jeżeli dokonano wyboru podstawowych działań naprawczych, które nie w pełni lub wolej przywracają stan początkowy elementów przyrodniczych lub ich funkcji, to powinny zostać podjęte w sposób wzmożony uzupełniające lub kompensacyjne działania naprawcze, które zapewnią podobny do początkowego stan tych elementów przyrodniczych lub ich funkcji.

Prowadząc działania naprawcze, uwzględnia się:

- 1) najlepsze dostępne techniki;
- 2) możliwość wykorzystania naturalnej regeneracji elementów przyrodniczych, jeżeli przynosi ona największe korzyści dla środowiska.

W sposobie prowadzenia uzupełniających lub kompensacyjnych działań naprawczych jest możliwe zastępowanie elementów przyrodniczych lub ich funkcji równoważnymi pod względem jakości i ilości elementami przyrodniczymi lub ich funkcjami w innym miejscu

niż miejsce wystąpienia szkody w środowisku, jeżeli przy równoważnym efekcie koszty przeprowadzenia tych działań będą znacząco mniejsze.

Jeżeli osiągnięcie podobnego stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji w miejscu wystąpienia szkody w środowisku nie jest możliwe, utracone elementy przyrodnicze lub ich funkcje odbudowuje się w innym miejscu.

Uzupełniające lub kompensacyjne działania naprawcze prowadzi się, uwzględniając w pierwszej kolejności zastępowanie elementów przyrodniczych lub ich funkcji, które uległy szkodzie w środowisku, równoważnymi pod względem jakości i ilości elementami przyrodniczymi lub ich funkcjami. Jeżeli zastąpienie elementów przyrodniczych lub ich funkcji nie jest możliwe w sposób, o którym mowa w ust. 1, uzupełniające lub kompensacyjne działania naprawcze prowadzi się, uwzględniając zastępowanie elementów przyrodniczych lub ich funkcji innymi (alternatywnymi) elementami przyrodniczymi lub ich funkcjami. W takim przypadku obniżenie jakości elementów przyrodniczych lub ich funkcji rekompensuje się ich ilością. W sposobie prowadzenia uzupełniających lub kompensacyjnych działań naprawczych tworzących dodatkowe elementy przyrodnicze lub ich funkcje uwzględnia się specyfikę tych działań oraz czas, jaki jest niezbędny do osiągnięcia efektu tych działań.

Art. 15. 1. Jeżeli podmiot korzystający ze środowiska nie podejmie działań zapobiegawczych i naprawczych, organ ochrony środowiska, w drodze decyzji, nakłada na niego obowiązek przeprowadzenia tych działań.

2. W decyzji, o której mowa w ust. 1, organ ochrony środowiska określa:

- 1) zakres i sposób przeprowadzenia działań zapobiegawczych, w tym czynności zmierzające do ograniczenia oddziaływania na środowisko;
- 2) stan, do jakiego ma zostać przywrócone środowisko;
- 3) zakres i sposób przeprowadzenia działań naprawczych;
- 4) termin wykonania obowiązku, o którym mowa w ust. 1.

3. Przy wydawaniu decyzji, o której mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 13 ust. 6.

4. W przypadku, o którym mowa w ust. 1, nie stosuje się przepisów art. 362 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.

Art. 16. Organ ochrony środowiska podejmuje działania zapobiegawcze lub naprawcze, jeżeli:

- 1) podmiot korzystający ze środowiska nie może zostać zidentyfikowany lub nie można wszcząć wobec niego postępowania egzekucyjnego, lub egzekucja okazała się bezskuteczna;
- 2) z uwagi na zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi lub możliwość zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku jest konieczne natychmiastowe podjęcie tych działań.

Art. 17. 1. Jeżeli organ ochrony środowiska podejmuje działania, o których mowa w art. 16, władający powierzchnią ziemi jest obowiązany umożliwić prowadzenie działań zapobiegawczych i naprawczych z zachowaniem warunków określonych w decyzji, o której mowa w ust. 2, a także prowadzenie badań związanych z oceną szkody w środowisku.

2. Organ ochrony środowiska, w celu prowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych, określa, w drodze decyzji, zakres udostępnienia powierzchni ziemi przez władającego powierzchnią ziemi oraz zakres i sposób przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych oraz termin ich rozpoczęcia i zakończenia.

3. Postępowanie w sprawie wydania decyzji, o której mowa w ust. 2, wszczyna się z urzędu.
4. Jeżeli bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku wystąpiły na terenie, do którego podmiot korzystający ze środowiska nie posiada tytułu prawnego, władający powierzchnią ziemi jest obowiązany umożliwić prowadzenie działań zapobiegawczych i naprawczych z zachowaniem warunków określonych odpowiednio w decyzji, o której mowa w art. 13 ust. 3, lub w decyzji, o której mowa w art. 15 ust. 1, a także prowadzenie badań związanych z oceną szkody w środowisku.
5. Przepisów ust. 1-4 nie stosuje się w przypadku prowadzenia działań ratowniczych.

Art. 17a. W trakcie realizacji działań naprawczych właściwy organ ochrony środowiska może podjąć decyzję o ich zaniechaniu, jeżeli:

- 1) dotychczas zrealizowane działania naprawcze gwarantują, że nie ma znaczącego ryzyka wystąpienia negatywnego wpływu na zdrowie ludzi, gatunki chronione, chronione siedliska przyrodnicze lub na wody, oraz
- 2) koszty dalszych działań naprawczych, które miałyby doprowadzić do osiągnięcia stanu początkowego lub do niego zbliżonego, byłyby nieproporcjonalnie wysokie w stosunku do korzyści osiągniętych w środowisku

Art. 18. 1. Władającemu powierzchnią ziemi za szkody, jakie poniósł w wyniku działań, o których mowa w art. 16 pkt 1, przysługuje odszkodowanie od organu ochrony środowiska. W przypadku działań, o których mowa w art. 16 pkt 2 i w art. 17 ust. 4, odszkodowanie przysługuje od podmiotu korzystającego ze środowiska.

2. Na żądanie władającego powierzchnią ziemi organ ochrony środowiska ustala wysokość odszkodowania w drodze decyzji; decyzja jest ostateczna.

3. Przed wydaniem decyzji, o której mowa w ust. 2, organ ochrony środowiska może zasięgnąć opinii rzeczoznawcy majątkowego.

4. Strona niezadowolona z przyznanego odszkodowania może wnieść powództwo do sądu powszechnego. Powództwo przysługuje także w przypadku niewydania decyzji przez właściwy organ ochrony środowiska w terminie 3 miesięcy od dnia zgłoszenia żądania, o którym mowa w ust. 2.

5. Wniesienie powództwa nie wstrzymuje wykonania decyzji, o której mowa w ust. 2.

Art. 19. Podmiot korzystający ze środowiska, obowiązany do przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych, informuje organ ochrony środowiska o ich zakończeniu.

Art. 20. 1. Na obszarze, na którym występuje bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku, organ ochrony środowiska może, w drodze decyzji, nałożyć na podmiot korzystający ze środowiska prowadzący działalność stwarzającą ryzyko szkody w środowisku, która jest przyczyną bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, obowiązek prowadzenia pomiarów zawartości substancji w glebie, ziemi lub wodzie lub monitoringu przyrodniczego różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

2. Podmiot, o którym mowa w ust. 1, jest obowiązany przechowywać wyniki pomiarów oraz dane z monitoringu przez okres 5 lat od zakończenia roku kalendarzowego, którego dotyczą te wyniki i dane, oraz przedkładać je organowi ochrony środowiska na jego żądanie.

3. W decyzji, o której mowa w ust. 1, organ ochrony środowiska określa:

- 1) zakres pomiarów;
- 2) metodykę prowadzenia pomiarów;
- 3) termin i formę przedkładania wyników pomiarów organowi ochrony środowiska;
- 4) w przypadku gdy bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku

zostały spowodowane przez działalność więcej niż jednego podmiotu korzystającego ze środowiska - podział obowiązków między tymi podmiotami.

4. Podmiot korzystający ze środowiska zapewnia wykonanie pomiarów, o których mowa w ust. 1, przez akredytowane laboratorium w rozumieniu ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności (Dz. U. z 2004 r. Nr 204, poz. 2087, z późn. zm.8)), w zakresie badań, do których wykonywania jest obowiązany.

5. Podmiot korzystający ze środowiska, posiadający certyfikat systemu zarządzania jakością, może wykonywać pomiary, o których mowa w ust. 1, we własnym laboratorium, pod warunkiem że laboratorium to jest również objęte systemem zarządzania jakością.

6. W przypadkach, o których mowa w art. 16, jeżeli organ ochrony środowiska stwierdzi taką potrzebę, pomiary lub monitoring, o których mowa w ust. 1, wykonuje wojewódzki inspektor ochrony środowiska.

Art. 21. Koszty przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych oznaczają uzasadnione koszty związane z koniecznością zapewnienia właściwego i efektywnego przeprowadzenia tych działań, w tym koszty:

- 1) gromadzenia danych i oceny bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku;
- 2) opracowania i oceny projektów działań zapobiegawczych lub naprawczych, w tym projektów alternatywnych;
- 3) przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych;
- 4) postępowania administracyjnego;
- 5) postępowania sądowego;
- 6) egzekucji;
- 7) nadzoru i monitoringu;
- 8) odszkodowań, o których mowa w art. 18 ust. 1.

Art. 22. 1. Koszty przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych ponosi podmiot korzystający ze środowiska.

2. Podmiot korzystający ze środowiska nie ponosi kosztów przeprowadzenia działań zapobiegawczych i naprawczych, jeżeli wykaze, że bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku:

- 1) zostały spowodowane przez inny wskazany podmiot oraz wystąpiły mimo zastosowania przez podmiot korzystający ze środowiska właściwych środków bezpieczeństwa;
- 2) powstały na skutek podporządkowania się nakazowi wydanemu przez organ administracji publicznej, chyba że nakaz ten wynikał z emisji lub zdarzenia spowodowanego własną działalnością podmiotu korzystającego ze środowiska.

3. Podmiot korzystający ze środowiska, który podjął działania zapobiegawcze lub naprawcze w odniesieniu do bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, może wystąpić z roszczeniem o zwrot kosztów poczynionych na ten cel:

- 1) do sprawcy bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku - w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 1;
- 2) do organu administracji publicznej - w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 2.

4. Do roszczenia, o którym mowa w ust. 3, stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego.

Art. 23. 1. W przypadkach, o których mowa w art. 16, organ ochrony środowiska żąda od podmiotu korzystającego ze środowiska zwrotu poniesionych przez siebie kosztów przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych.

2. Organ ochrony środowiska może odstąpić od żądania zwrotu całości lub części kosztów przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych, jeżeli:

- 1) podmiot korzystający ze środowiska nie został zidentyfikowany lub nie można wszcząć wobec niego postępowania egzekucyjnego, lub egzekucja okazała się bezskuteczna;
- 2) koszt postępowania egzekucyjnego jest wyższy niż kwota możliwa do odzyskania.

3. Roszczenia względem podmiotu korzystającego ze środowiska o zwrot kosztów z tytułu przeprowadzonych przez organ ochrony środowiska działań zapobiegawczych lub naprawczych przedawniają się z upływem 5 lat od dnia zakończenia tych działań lub ustalenia sprawcy bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku.

4. Obowiązek poniesienia kosztów przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych, ich wysokość oraz sposób uiszczenia określa, w drodze decyzji, organ ochrony środowiska.

5. Do należności z tytułu obowiązku uiszczenia kosztów działań zapobiegawczych lub naprawczych stosuje się odpowiednio przepisy działu III ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60, z późn. zm.9)), z tym że uprawnienia organów podatkowych przysługują organowi ochrony środowiska.

Art. 24. 1. Organ ochrony środowiska jest obowiązany przyjąć od każdego zgłoszenie o wystąpieniu bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku.

2. Jeżeli zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku dotyczy środowiska jako dobra wspólnego, zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1, może dokonać organ administracji publicznej albo organizacja ekologiczna.

3. Zgłoszenie, o którym mowa w ust. 1 i 2, zawiera:

- 1) imię i nazwisko albo nazwę podmiotu zgłaszającego bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, jego adres zamieszkania albo adres siedziby;
- 2) określenie rodzaju, opis, wskazanie miejsca i datę wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku.

4. Zgłoszenie, o którym mowa w ust. 1 i 2, powinno w miarę możliwości zawierać dokumentację potwierdzającą wystąpienie bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku lub wskazanie odpowiedzialnego podmiotu korzystającego ze środowiska.

5. Organ ochrony środowiska, uznając za uzasadnione zgłoszenie, o którym mowa w ust. 1 i 2, postanawia o wszczęciu postępowania w sprawie wydania decyzji, o której mowa w art. 15 ust. 1, albo w przypadkach, o których mowa w art. 16, podejmuje działania zapobiegawcze lub naprawcze; art. 17 stosuje się odpowiednio.

6. Podmioty, o których mowa w ust. 2, które dokonały zgłoszenia, mają prawo uczestniczyć w postępowaniu na prawach strony.

7. Organ ochrony środowiska odmawia wszczęcia postępowania w drodze postanowienia, na które przysługuje zażalenie.

Organ przeanalizuje zgłoszenie i albo postanowi o wszczęciu postępowania w sprawie nałożenia działań naprawczych, albo odmówi wszczęcia takiego postępowania. Zgłaszający szkodę ma prawo zażalenia na odmowę wszczęcia postępowania. Jeżeli zgłaszającym jest organ administracji publicznej albo organizacja ekologiczna, to jeśli wyrazi taką wolę, ma prawo uczestnictwa także w ewentualnie wszczętym postępowaniu i np. odwołania się od kończącej je decyzji.

Organizacja ekologiczna, która zgłasza szkodę lub zagrożenie szkodą, ma prawo uczestniczenia w postępowaniu na prawach strony. Uzyskanie prawa strony następuje z mocy samego prawa i nie zależy od uznania organu, nie wymaga też wydania postanowienia, jeżeli postępowanie zostanie wszczęte.

Gospodarka leśna zazwyczaj trwale zachowuje typy leśnych siedlisk przyrodniczych. Może jednak zubażać je o pewne, ważne z punktu widzenia różnorodności biologicznej, elementy struktury. Ta buczyna ma „właściwy” skład gatunkowy drzewostanu i nie zniekształcone runo, ale nie ma w niej drzew wyróżniających się starością i rozmiarami oraz jest bardzo uboga w rozkładające się drewno - stan ochrony całego ekosystemu nie może więc być oceniony jako właściwy. Fot. P. Pawlaczyk.

Zasoby rozkładającego się drewna to powszechnie uznawany dziś wskaźnik „jakości” ekosystemu leśnego z punktu widzenia jego znaczenia dla leśnej różnorodności biologicznej. Dlatego przyjmuje się je również jako jeden ze wskaźników „struktury i funkcji” siedliska przyrodniczego, a tym samym stanu ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych w sieci Natura 2000. Dolina Bukówki w Nadleśnictwie Krzyż. Fot. P. Pawlaczyk.

Gospodarka zrębowa w borze bagiennym (91D0; BMb), powiązana z odwodnieniem i sztucznym odnowieniem, okazuje się niszcząca dla siedliska przyrodniczego – w kolejnym pokoleniu nie odtwarza się już dobrej jakości ekosystem boru bagiennego . Lasy stanowiące siedlisko przyrodnicze 91D0 lepiej wyłączyć z normalnej gospodarki ...

... co nie znaczy, że nie wymagają one troski. Większość borów i lasów bagiennych w Polsce jest zniekształcona w wyniku odwodnienia wykopаныmi dawniej rowami – aby poprawić stan ochrony siedliska przyrodniczego trzeba zablokować odpływ wody. Nadleśnictwo Ruszów. Fot. P. Pawlaczyk.

Niektóre rozproszone w lasach nieleśne siedliska chronione w sieci Natura 2000 wymagają po prostu, by nie niszczyć ich próbami zagospodarowania i zapewnić osłonę od ewentualnych wpływów zewnętrznych. Aby zachować jezioro dystroficzne (3160) zwykle wystarczy nie próbować wykorzystać go do hodowli ryb i zapewnić mu nie użytkowaną zębami zupełnymi strefę na zboczach misy jeziora (nie mniej niż ok. 2 wysokości drzewostanu). Nadleśnictwo Bytów. Fot. P. Pawlaczyk.

Inne ekosystemy nieleśne wymagają aktywnej pomocy. Powinien ją zaplanować specjalista. Na zdjęciu usuwanie sosny, która wkroczyła na przesuszone torfowisko przejściowe – razem z zablokowaniem odpływu wody, powinno doprowadzić do przywrócenia naturalnych warunków wodnych i właściwego stanu siedliska. Nadleśnictwo Człopa. Fot. P. Pawlaczyk.

Wrzosowiska (siedlisko przyrodnicze 4030) wymagają czynnej ochrony. Na „Wrzosowiskach Cedyńskich” w obszarze Natura 2000 Dolina Odry, jest ona realizowana przez Nadleśnictwo Mieszkowice. Fot. R. Pankratow.

Nadleśnictwo Drygały wspólnie z Polskim Towarzystwem Ochrony Ptaków skutecznie chroni populację cietrzewia w obszarze OSO Natura 2000 Poligon Orzysz, przez realizację małej retencji (poprawa stosunków wodnych na dużym obszarze), nie dokonywanie grodzień siatką leśną, redukcję lisa i jenota oraz wykaszanie aren tokowiskowych cietrzewi. Fot. Radosław Fusch.

Ochrona hydrogenicznych siedlisk przyrodniczych w obszarach Natura 2000 jest często współbieżna z dobrze zaprojektowanymi działaniami małej retencji (choć trzeba także uważać, by niewłaściwie zlokalizowaną małą retencją nie zniszczyć siedlisk naturalnych). Zastawka zbudowana dla ochrony torfowiska wysokiego (7110) Słowińskie Błota w Nadleśnictwie Sławno. Fot. P. Pawlaczyk.

Niektóre elementy przyrody chronione w obszarze Natura 2000 mogą być udostępnione turystom. Warunkiem jest zrobienie tego w taki sposób, by przyroda nie ucierpiała. Rezerwat Bagno Kusowo w Nadleśnictwie Szczecinek. Fot. P. Pawlaczyk.

Chronione w obszarze Natura 2000 siedliska przyrodnicze (tu: ciepłolubne murawy napiaskowe z sasankami) nie mogą być przeznaczone do zalesiania. Na państwie polskim ciąży obowiązek ich utrzymania, w tym także zapobieżenia ich zalesieniu przez właścicieli oraz zarastaniu w wyniku naturalnej sukcesji. Berżniki na Suwalszczyźnie. Fot. P. Pawlaczyk.

Śródleśne łąki (w tym wiele łąk stanowiących grunty Lasów Państwowych) są często siedliskami naturalnymi lub siedliskami naturalnych gatunków. ich zachowanie wymaga właściwego, zwykle ekstensywnego, ale regularnego użytkowania łąki – koszenia w odpowiednim do typu łąki terminie, a także zbioru i usuwania z łąki skoszonego siana. Dolina Korytnicy w nadleśnictwie Głusko. Fot. P. Pawlaczyk.

*Uwaga! W takich dębach może żyć i rozmnażać się pachnica dębowa (*Osmoderma eremita*). Tylko część jej stanowisk w lasach została wykryta podczas inwentaryzacji przyrodniczej 2007. Nawet nieumyślne i nieświadome zniszczenie lub pogorszenie stanu siedliska rozmnażania się pachnicy (a także kozioroga dobosza, zgmiotka cynobrowego czy nadobnicy alpejskiej) byłoby uchybieniem obowiązkom wynikającym z art. 12 dyrektywy siedliskowej. Nadleśnictwo Bolesławiec. Fot. P. Pawlaczyk.*

Gatunki naturalne mogą być niepozorne – np. sasanę otwartą, gdy nie kwitnie, może być trudno wypatrzyć w leśnym runie. Tylko część stanowisk gatunków naturalnych w Lasach państwowych udało się znaleźć podczas inwentaryzacji 2007. Nie zwalnia to z konieczności zapewnienia im właściwej i skutecznej ochrony. Fot. P. Pawlaczyk.

Renowacja rowu melioracyjnego to działanie niebezpieczne dla przyrody - może znacząco negatywnie oddziaływać na przedmioty ochrony w obszarze Natura 2000 – np. siedliska przyrodnicze, ważki, czy płazy. Fot. P. Pawlaczyk.

Budowa nowej albo modernizacja istniejącej drogi leśnej może znacząco negatywnie oddziaływać na siedliska gatunków będących przedmiotami ochrony w sieci Natura 2000 albo na stan ochrony siedlisk przyrodniczych. Inwestycje w lesie, tak samo jak wszystkie inne, mogą wymagać oceny oddziaływania na obszar Natura 2000. Nie można z góry zakładać, że wszystko co służy gospodarce leśnej będzie automatycznie korzystne dla przyrody. Fot. P. Pawlaczyk.

Inna organizacja społeczna może wnioskować o przyznanie jej w postępowaniu prawa strony, powołując się na swoje cele statutowe i wskazując na interes społeczny - na ogólnej podstawie art. 31 KPA.

Obligatoryjne elementy zgłoszenia szkody/zagrożenia szkodą to dane zgłaszającego oraz miejsce, data, rodzaj i opis szkody lub zagrożenia. W przypadku braku tych informacji, organ wezwie do ich uzupełnienia, a gdy uzupełnienie nie zostanie dokonane – może pozostawić wniosek bez rozpatrzenia. Wszystkie inne informacje (np. dane potrzebne do oceny szkody, dane na temat stanu sprzed szkody, dokumentację, dowody) zgłaszający jest obowiązany dostarczyć tylko „w miarę możliwości”, tj. gdy je posiada. Niedostarczenie takich danych nie może być przesłanką do pozostawienia wniosku bez rozpatrzenia. Organ ma obowiązek samodzielnie poszukiwać takich danych z urzędu. Jednak, należy mieć na uwadze, że organ odmówi wszczęcia postępowania, o ile nie uprawdopodobni zaistnienia szkody/zagrożenia – w szczególności, gdy będzie mu do tego brakować danych.

Art. 25. 1. Organ ochrony środowiska po otrzymaniu zgłoszenia, o którym mowa w art. 11 ust. 1 lub art. 24 ust. 1 i 2, przekazuje niezwłocznie Głównemu Inspektorowi Ochrony Środowiska kopię tego zgłoszenia.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się, jeżeli organ ochrony środowiska wydał postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania, o którym mowa w art. 24 ust. 7.

Sens przepisu jest niejasny. Z jednej strony bowiem organ powinien uczynić to „niezwłocznie”, z drugiej strony w celu przeanalizowania zgłoszenia i ew. wydania postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania musi przeprowadzić, niekiedy długotrwałe, postępowanie wyjaśniające.

Art. 28. 1. Kto, będąc obowiązany na podstawie art. 9, nie podejmuje działań zapobiegawczych lub naprawczych, podlega karze grzywny.

2. Tej samej karze podlega, kto, będąc obowiązany na podstawie art. 11, nie zgłasza do organu ochrony środowiska i wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku.

Art. 29. 1. Kto, będąc obowiązany do uzgodnienia z organem ochrony środowiska warunków przeprowadzenia działań naprawczych na podstawie art. 13 ust. 1, nie spełnia tego obowiązku albo prowadzi te działania wbrew uzgodnionym warunkom, podlega karze grzywny.

2. Tej samej karze podlega, kto uniemożliwia prowadzenie działań zapobiegawczych lub naprawczych zgodnie z obowiązkami określonymi w art. 17 ust. 1 i 4.

Zobacz także: – Lubaczewska S. (red.) 2010. Strażnicy Natury 2000 – zapobieganie szkodom w praktyce. Fundacja Ekorozwoju, Wrocław.

3. STAN OCHRONY SIEDLISKA / GATUNKU PRZYRODNICZEGO
– podstawowe pojęcie dla planowania
i wykonywania ochrony obszarów Natura 200

3.1. Pojęcie stanu ochrony

Podstawowe pojęcie dla sieci Natura 2000 to stan ochrony siedliska przyrodniczego lub gatunku. Stan ochrony jest syntetyczną charakterystyką „stanu zachowania” przedmiotu ochrony, uwzględniającą jego trendy i cechy jego zasobów, jak i zewnętrzne oddziaływania na gatunek/ siedlisko. Istotne jest, czy stan ochrony gatunku / siedliska przyrodniczego jest „właściwy”, czy też nie.

Formalna definicja „właściwego stanu ochrony siedliska przyrodniczego” brzmi: *„jest to suma oddziaływań na siedlisko przyrodnicze i jego typowe gatunki, mogąca w dającej się przewidzieć przyszłości wpływać na naturalne rozmieszczenie, strukturę, funkcje lub przeżycie jego typowych gatunków na terenie kraju lub państw członkowskich Unii Europejskiej lub naturalnego zasięgu tego siedliska, przy której naturalny zasięg siedliska przyrodniczego i obszary zajęte przez to siedlisko w obrębie jego zasięgu nie zmieniają się lub zwiększają się, struktura i funkcje, które są konieczne do długotrwałego utrzymania się siedliska, istnieją i prawdopodobnie nadal będą istniały oraz typowe dla tego siedliska gatunki znajdują się we właściwym stanie ochrony”.*

Podobnie, formalna definicja „właściwego stanu ochrony gatunku” brzmi: *„jest to suma oddziaływań na gatunek, mogąca w dającej się przewidzieć przyszłości wpływać na rozmieszczenie i liczebność jego populacji na terenie kraju lub państw członkowskich Unii Europejskiej lub naturalnego zasięgu tego gatunku, przy której dane o dynamice liczebności populacji tego gatunku wskazują, że gatunek jest trwałym składnikiem właściwego dla niego siedliska, naturalny zasięg gatunku nie zmniejsza się ani nie ulegnie zmniejszeniu w dającej się przewidzieć przyszłości oraz odpowiednio duże siedlisko dla utrzymania się populacji tego gatunku istnieje i prawdopodobnie nadal będzie istniało”.*

Pojęcie stanu ochrony zostało stworzone w zasadzie do charakteryzowania sytuacji gatunków i siedlisk przyrodniczych w skali kraju lub w regionie biogeograficznym. Jednak, w praktycznym monitoringu przyrody i w planowaniu ochrony przyrody, stosuje się je jednak także – analogicznie - do innych skal przestrzennych, w których rozpatrujemy siedlisko lub gatunek:

- do stanu gatunku na konkretnym stanowisku / stanu konkretnego płatu siedliska przyrodniczego,
- do lokalnych zasobów, np. do zasobów gatunku / siedliska przyrodniczego w obszarze Natura 2000,
- do zasobów siedliska / gatunku w regionie biogeograficznym, w kraju, bądź w całej Europie.

Dla planowania ochrony obszarów Natura 2000 podstawowe znaczenie ma stan ochrony siedlisk i gatunków rozpatrywany w skali konkretnego obszaru Natura 2000 – i na tym znaczeniu skupiamy się dalej. W Polsce kryteria określania stanu ochrony gatunku/siedliska przyrodniczego w obszarze Natura 2000 określone zostały w rozporządzeniach Ministra Środowiska:

- z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000,
- z dnia 30 marca 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla obszaru Natura 2000

Zgodnie z (jednakowymi) załącznikami do tych rozporządzeń:

Stan ochrony gatunku w obszarze Natura 2000

Stan ochrony gatunku w obszarze Natura 2000 jest scharakteryzowany następującymi parametrami:

- 1) parametr 1: populacja;
- 2) parametr 2: siedlisko;
- 3) parametr 3: szanse zachowania gatunku.

Każdy z parametrów jest oceniany w skali: FV = właściwy, U1 = niezadowolający, U2 = zły. W przypadku braku danych zapisuje się XX = nieznanym. Przyjęto powszechnie, że stan FV oznacza się kolorem zielonym, U1 – pomarańczowym lub bursztynowym, U2 - czerwonym.

Parametr 1: „populacja” ocenia się wg następującej skali:

Parametr	FV (właściwy)	U1 (niezadowolający)	U2 (zły)
1. Populacja	Liczebność jest stabilna w dłuższym okresie (mogą występować naturalne fluktuacje) oraz populacja wykorzystuje potencjalne możliwości obszaru, oraz struktura wiekowa, rozrodczość i śmiertelność prawdopodobnie nie odbiegają od normy	Liczebność wykazuje dowolny trend spadkowy lub jest znacznie niższa od potencjalnych możliwości obszaru lub struktura, rozrodczość albo śmiertelność są antropogenicznie zaburzone	Liczebność wykazuje silny trend spadkowy lub struktura wiekowa, rozrodczość i śmiertelność są zaburzone w sposób zagrażający powstaniem takiego trendu w najbliższej przyszłości

Do oceny naturalności lub zaburzenia cech populacji stosuje się odrębne dla każdego gatunku zestawy wskaźników, przyjęte na podstawie wiedzy naukowej do celów państwowego monitoringu przyrodniczego (te metodyki, w miarę ich opracowywania, są publikowane na stronie internetowej <http://www.gios.gov.pl/siedliska/>). W praktyce dla każdego gatunku stosuje się nieco inne, dopasowane do jego specyfiki, wskaźniki stanu populacji. Mogą to być bezpośrednie wskaźniki populacyjne (liczebność, rozrodczość, śmiertelność), lub wskaźniki pośrednie (liczba drzew zasiedlonych przez gatunek ksylobionta, albo nawet częstotliwość znajdowania rzadkiego gatunku owada). Przykłady takich wskaźników dla wybranych gatunków leśnych zamieszczono dalej.

Parametr 2: „siedlisko” ocenia się wg następującej skali:

Parametr	FV (właściwy)	U1 (niezadowolający)	U2 (zły)
2. Siedlisko	Wielkość wystarczająco duża i jakość odpowiednio dobra dla długoterminowego przetrwania gatunku	Wielkość i jakość siedliska antropogenicznie pogorszona tak, że nie jest optymalna dla gatunku	Wielkość zdecydowanie zbyt mała lub jakość niewątpliwie niezapewniająca długoterminowego przetrwania gatunku

Do oceny wielkości i jakości siedliska stosuje się odrębne dla każdego gatunku zestawy wskaźników, przyjęte na podstawie wiedzy naukowej do celów państwowego monitoringu przyrodniczego (te metodyki, w miarę ich opracowywania, są publikowane na stronie internetowej <http://www.gios.gov.pl/siedliska/>). W praktyce siedlisko ocenia się na podstawie wskaźników siedliska. Mierzą one wielkość dostępnego dla gatunku siedliska (czy jest wystarczająca do przetrwania gatunku?) oraz jego jakość. Wskaźniki są oczywiście różne dla różnych gatunków – mogą charakteryzować np. ilość miejsc do rozmnażania się, dostępność pokarmu, dostępność schronień jakich potrzebuje gatunek itp. Wskaźniki powinny z jednej strony wyrażać te cechy populacji, które świadczą o jej „zdrowiu i witalności”, a z drugiej strony wyrażać te cechy siedliska gatunku, o których wiemy, że

są kluczowe dla jego przetrwania. Przykłady takich wskaźników dla wybranych gatunków leśnych zamieszczono dalej.

Parametr 3: „szanse zachowania gatunku” ocenia się wg następującej skali:

Parametr	FV (właściwy)	U1 (niezadowolający)	U2 (zły)
3. Szanse zachowania gatunku	Brak istotnych negatywnych oddziaływań i nie przewidyje się większych zagrożeń w przyszłości, nie obserwuje się negatywnych zmian w populacji i siedlisku. Zachowanie gatunku w perspektywie 10-20 lat jest niemal pewne	Zachowanie gatunku w perspektywie 10-20 lat nie jest pewne, ale jest prawdopodobne, o ile uda się zapobiec istniejącym negatywnym oddziaływaniom i przewidywanym umiarkowanym zagrożeniom	Zachowanie gatunku w perspektywie 10-20 lat będzie bardzo trudne, silne negatywne zmiany w populacji i siedlisku lub przewidywane znaczne zagrożenia w przyszłości (praktycznie nie do wyeliminowania)

Łączna ocena stanu ochrony jest ustalana na podstawie parametrów 1-3 wg następującego schematu wnioskowania:

- 1) jeżeli choć jeden z trzech parametrów jest oceniony jako U2, to ocena globalna = U2;
- 2) jeżeli nie zachodzi powyższe, ale choć jeden z trzech parametrów jest oceniony jako U1, to ocena globalna = U1;
- 3) jeżeli nie zachodzi powyższe, ale dwa lub trzy parametry są ocenione jako XX, to ocena globalna = XX;
- 4) jeżeli nie zachodzi powyższe (tj. wszystkie trzy parametry są ocenione jako FV albo dwa parametry są ocenione jako FV, a jeden jako XX), to ocena globalna = FV.

Stan ochrony siedliska przyrodniczego w obszarze Natura 2000

Stan ochrony siedliska przyrodniczego w obszarze Natura 2000 jest scharakteryzowany następującymi parametrami:

- 1) parametr 1: powierzchnia siedliska;
- 2) parametr 2: struktura i funkcja;
- 3) parametr 3: szanse zachowania siedliska.

Każdy z parametrów jest oceniany w skali: FV = właściwy, U1 = niezadowolający, U2 = zły. W przypadku braku danych zapisuje się XX = nieznan. Przyjęto powszechnie, że stan FV oznacza się kolorem zielonym, U1 – pomarańczowym lub bursztynowym, U2 - czerwonym.

Parametr 1: „powierzchnia siedliska” ocenia się wg następującej skali:

Parametr	FV (właściwy)	U1 (niezadowolający)	U2 (zły)
1. Powierzchnia siedliska	Nie zmniejsza się, nie jest antropogenicznie pofragmentowana	Wykazuje powolny trend spadkowy lub jest antropogenicznie pofragmentowana	Wykazuje szybki trend spadkowy lub jest silnie antropogenicznie pofragmentowana

Występowania siedliska w formie rozproszonych wydzieleni uwarunkowanych warunkami siedliskowymi (np. rzeźbą terenu) nie uznaje się za antropogeniczną fragmentację.

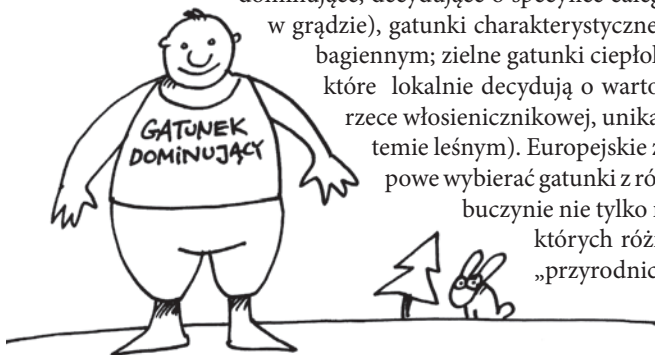
Parametr 2: „struktura i funkcja” ocenia się wg następującej skali:

Parametr	FV (właściwy)	U1 (niezadowalający)	U2 (zły)
2. Struktura i funkcja	W dobrym stanie, brak znaczących zaburzeń, zachodzą typowe dla siedliska procesy ekologiczne, stan typowych gatunków właściwy, różnorodność biologiczna związana z siedliskiem niezubożona	Niewielkie zaburzenia, np. nieoptymalne zagospodarowanie, niewielkie zubożenie strukturalne, zaburzenie typowych dla siedliska procesów ekologicznych, zubożenie różnorodności biologicznej, upośledzenie funkcji, niezadowalający stan niektórych typowych gatunków	Istotne, głębokie zaburzenia, np. brak właściwego zagospodarowania, zubożenie strukturalne, brak typowych dla siedliska procesów ekologicznych, głębokie zubożenie różnorodności biologicznej, utrata funkcji, zły stan typowych gatunków lub wyraźne zubożenie ich zestawu

Do oceny struktury i funkcji siedliska stosuje się odrębne dla każdego gatunku zestawu wskaźników, przyjęte na podstawie wiedzy naukowej do celów państwowego monitoringu przyrodniczego (te metodyki, w miarę ich opracowywania, są publikowane na stronie internetowej <http://www.gios.gov.pl/siedliska/>).

W praktyce parametr „struktura i funkcja” ocenia się na podstawie wskaźników. Zestaw tych wskaźników może być inny dla każdego typu siedliska przyrodniczego (dostosowany do jego specyfiki ekologicznej), choć wiele wskaźników dla różnych siedlisk jest podobnych albo nawet takich samych. Część wskaźników charakteryzuje warunki, w jakich funkcjonuje siedlisko przyrodnicze (np. warunki wodne, formy użytkowania), a część charakteryzuje bezpośrednio strukturę siedliska przyrodniczego. Jednym ze wskaźników powinien być stan populacji „gatunków typowych” dla danego typu siedliska przyrodniczego.

Gatunki typowe to gatunki, które decydują o specyfice danego siedliska – mogą to być gatunki dominujące, decydujące o specyfice całego ekosystemu (buk w buczynie, grab w grądzie), gatunki charakterystyczne (bagno i borówka bagienna w borze bagiennym; zielne gatunki ciepłolubne w świetlistej dąbrowie), gatunki które lokalnie decydują o wartości przyrodniczej siedliska (pstrąg w rzece włosienicznikowej, unikatowe gatunki ksylobiontów w ekosystemie leśnym). Europejskie zalecenia sugerują, by jako gatunki typowe wybierać gatunki z różnych grup systematycznych – m. in w buczynie nie tylko rośliny zielne, ale także mchy i grzyby, których różnorodność jest dobrym wskaźnikiem „przyrodniczej jakości” ekosystemu. Gatunkami

typowymi dla siedliska przyrodniczego mogą być także zwierzęta (m. in. ryby w rzece, ptaki w lesie).

Inne wskaźniki charakteryzują odpowiednie cechy struktury lub/i procesy i czynniki kształtujące siedlisko i będące uwarunkowaniami jego funkcjonowania. Wartość każdego ze wskaźników ocenia się również w skali FV-U1-U2-XX. Wyróżniamy wskaźniki kardynalne i pomocnicze. Wartość parametru ustala się na podstawie wartości poszczególnych wskaźników w ten sposób, że nie może ona być lepsza niż najgorsza wartość wskaźnika kardynalnego, natomiast wartości wskaźników pomocniczych wpływają na wartość parametru, ale nie determinują jej w sposób bezwzględny. Nie jest jednak dozwolone ograniczanie się tylko do oceny wskaźników kardynalnych! Wskaźniki powinny wyrażać te cechy, które są kluczowe dla trwałości i „jakości ekosystemu”, w tym także dla zachowania pełni związanej

z danym ekosystemem różnorodności biologicznej. Przykłady standardowych wskaźników struktury i funkcji dla wybranych typów siedlisk przyrodniczych podano dalej.

Parametr 3: „szanse zachowania siedliska” ocenia się wg następującej skali:

Parametr	FV (właściwy)	U1 (niezadowalający)	U2 (zły)
3. Szanse zachowania siedliska	Brak zagrożeń i negatywnych trendów. Zachowanie siedliska w stanie nie pogorszonym w perspektywie 10-20 lat jest niemal pewne	Zachowanie siedliska w stanie nie pogorszonym w perspektywie 10-20 lat nie jest pewne, ale jest prawdopodobne, o ile uda się zapobiec istniejącym zagrożeniom	Zachowanie siedliska w stanie nie pogorszonym w perspektywie 10-20 lat będzie bardzo trudne: zaawansowane procesy recesji, silne negatywne trendy lub znaczne zagrożenia

Łączna ocena stanu ochrony jest ustalana na podstawie parametrów 1-3, wg następującego schematu wnioskowania:

- 1) jeżeli choć jeden z trzech parametrów jest oceniony jako U2, to ocena globalna = U2;
- 2) jeżeli nie zachodzi powyższe, ale choć jeden z trzech parametrów jest oceniony jako U1, to ocena globalna = U1;
- 3) jeżeli nie zachodzi powyższe, ale dwa lub trzy parametry są ocenione jako XX, to ocena globalna = XX;
- 4) jeżeli nie zachodzi powyższe (tj. wszystkie trzy parametry są ocenione jako FV albo dwa parametry są ocenione jako FV, a jeden jako XX), to ocena globalna = FV.

3.2. Zastosowanie pojęcia stanu ochrony gatunku / siedliska przyrodniczego w obszarze Natura 2000

Zgodnie z art. 6(1) dyrektywy siedliskowej: „Dla specjalnych obszarów ochrony Państwa Członkowskie podejmują konieczne środki ochronne (...) odpowiadające ekologicznym wymaganiom typów siedlisk przyrodniczych, wymienionych w załączniku I, lub gatunków, wymienionych w załączniku II, żyjących na tych obszarach”. Zgodnie z art. 2(2) dyrektywy: „Środki podejmowane zgodnie z niniejszą dyrektywą mają na celu zachowanie lub odtworzenie, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych oraz gatunków dzikiej fauny i flory ważnych dla Wspólnoty”. Zgodnie z art. 1 pkt 1 dyrektywy: „specjalny obszar ochrony oznacza teren mające znaczenie dla Wspólnoty wyznaczony przez Państwa Członkowskie w drodze ustawy, decyzji administracyjnej i/lub umowy, na którym są stosowane konieczne środki ochronne w celu zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, siedlisk przyrodniczych i/lub populacji gatunków, dla których teren został wyznaczony” (por. także rozdział 2).

Obowiązek ten dotyczy nie tyle osiągnięcia „właściwego stanu ochrony” każdego gatunku i każdego siedliska przyrodniczego na każdym obszarze Natura 2000 na którym taki przedmiot ochrony występuje, co raczej „optymalizacji” wkładu każdego obszaru Natura 2000 w osiągnięcie właściwego stanu ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków w skali kraju.

Jednak, przy planowaniu ochrony obszarów Natura 2000 (plany ochrony, plany zadań ochronnych) w Polsce, założono że osiągnięcie właściwego stanu przedmiotów ochrony, wyrażonego konkretnymi parametrami i wskaźnikami, powinno być co do zasady długofalowym celem planowania ochrony każdego obszaru. Odstępstwo od tego założenia jest możliwe tylko wtedy, gdy z obiektywnych przyczyn (np. uwarunkowania siedliskowe) doprowadzenie parametrów do zakresu „właściwego” nie jest możliwe. Krótkookresowe cele np. planu zadań ochronnych powinny być ustalone w świetle tej długofalowej wizji – tj. powinny być odpowiedniej wielkości krokiem ku osiągnięciu parametrów i wskaźników właściwego stanu ochrony.

Parametry i wskaźniki określające stan przedmiotów ochrony powinny być przedmiotem monitoringu mierzącego postęp w osiągnięciu tych celów.

Wyrażenie stanu ochrony za pomocą konkretnych parametrów i wskaźników pokazuje „punkty krytyczne” dla osiągnięcia właściwego stanu gatunków i siedlisk, wskazując na najpilniejsze potrzeby działań ochronnych. Wiele wskaźników można bowiem poprawić za pomocą takich działań. Oczywiście nie dotyczy to wszystkich wskaźników – aby poprawić udział starych drzew w drzewostanie, trzeba poczekać, aż urosną, żaden zabieg ochronny nie przyspieszy tego procesu. Choć już udział rozkładającego się drewna można powiększyć (w wielu krajach buduje się specjalne „mielerze jelonkowe” dla jelonka rogowca, zastępujące brak starych dębów; w niektórych krajach łamano żywe drzewa, by lokalnie zwiększyć krytycznie niskie zasoby mikrosiedlisk dla naturalnych ksylobiontów...).

Oczywiście, w toku prac nad planowaniem ochrony konkretnego obszaru Natura 2000 należy uwzględnić lokalną specyfikę populacji gatunków i zasobów siedlisk przyrodniczych – dostosowując do tej specyfiki wskaźniki stanu ochrony i stawiane sobie – oparte na tych wskaźnikach – specyficzne cele ochrony. Podczas prac nad planem, tworzy się też często robocze algorytmy wnioskowania planistycznego i planowania (lub nie) ewentualnych działań ochronnych w poszczególnych Platach siedliska przyrodniczego (np. w poszczególnych wydzieleniach leśnych), zależnie od wartości poszczególnych wskaźników. Nie każdy przypadek „niewłaściwego stanu ochrony” musi skutkować podejmowaniem działań na rzecz doprowadzenia przedmiotu ochrony do stanu właściwego metodami ochrony czynnej. W wielu sytuacjach lepiej (i taniej) jest pozostawić to naturalnym procesom...

Przykładowo, zamieszczamy tu taki „schemat wnioskowania” opracowany dla żywej buczyny w Drawieńskim Parku Narodowym (w obszarze Natura 2000 PLH320046 Uroczyska Puszczy Drawskiej):

Żyzna buczyna 9130 w Drawieńskim Parku Narodowym (PLH320046)**– Konsekwencje planistyczne niewłaściwego stanu wskaźników struktury i funkcji**

Parametr	Wskaźniki	Konsekwencje planistyczne
Powierzchnia siedliska na stanowisku		Antropogeniczna fragmentacja może być przesłanką do planowania przebudowy drzewostanów fragmentujących w kierunku buczyny.
Specyficzna struktura i funkcje	Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Nawet negatywna wartość wskaźnika nie jest przesłanką do planowania działań ochronnych – odtwarzanie naturalnej struktury runa należy pozostawiać procesom spontanicznym, ew. kształtując inne cechy ekosystemu.
	Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	W przypadku dominacji sosny, świerka w drzewostanie – patrz uwagi dot. wskaźnika „gatunki obce ekologicznie”. W przypadku dominacji gatunków sukcesyjnych (brzoza, osika) albo dominacji dębu – najlepiej pozostawić do naturalnej sukcesji. Odtwarzanie naturalnej dominacji w innych warstwach - należy pozostawiać procesom spontanicznym,
	Udział buka w drzewostanie*	Negatywna wartość wskaźnika może być przesłanką do planowania cięć na korzyść buka. Jednak, niekiedy nie należy ich planować – gdy inne niż buk gatunki są lokalnie ważne dla różnorodności biologicznej (np. stara, dziuplasta sosna albo brzoza). Także w sytuacji dominacji dębu, unaturalnienie należy pozostawić naturalnym procesom.
	Udział gatunków „wczesnosukcesyjnych” w drzewostanie	W przypadku dominacji lub podwyższonego udziału gatunków wczesnosukcesyjnych – najlepiej pozostawić ten aspekt do naturalnej sukcesji. Gatunki mogą być ważne dla różnorodności biologicznej, np. brzozy dla powstawania zasobów dziupli, osika – dla niektórych owadów. W przypadku braku – uzupełnienie pozostawić procesom naturalnym.
	Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	Negatywna wartość wskaźnika może być przesłanką do planowania usuwania tych gatunków. Jednak należy brać pod uwagę, że mogą one być ważne dla powiązanej różnorodności biologicznej (zwłaszcza gdy drzewa stare, dziuplaste itd.). Wówczas nie planować ich usuwania i pozostawić unaturalnienie naturalnym procesom, choćby miało trwać dłużej.
	Gatunki obce geograficznie w drzewostanie i podroście*	Negatywna wartość wskaźnika może być przesłanką do planowania usuwania gatunku obcego. Jednak, w niektórych miejscach, gatunek obcy może stanowić wartość kulturową lub krajobrazową wymagającą pozostawienia.
	Martwe drewno (łącznie zasoby)*	W przypadku negatywnej wartości wskaźnika, konsekwentnie pozostawiać drzewa martwe i zamierające, zwł. wszystkie martwe i zamierające buki i dęby.
	Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	W przypadku negatywnej wartości wskaźnika, konsekwentnie pozostawiać drzewa martwe i zamierające, zwł. wszystkie martwe i zamierające buki i dęby.
	Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)*	Konsekwentnie czekać na zesterzenie się drzewostanu.

Specyficzna struktura i funkcje	Naturalne odnowienie buka	Nawet negatywna wartość wskaźnika nie wymaga zwykle planowania działań stymulujących odnowienie; czekać aż spontanicznie pojawi się w przyszłości. Dopiero negatywna ocena w skali całego obszaru Natura 2000 byłaby powodem do przeciwdziałania.
	Struktura pionowa i przestrzenna roślinności	Najlepiej pozostawić unaturalnienie się spontanicznym procesom.
	Inwazyjne gatunki obce w podszycie i runie	Może być przesłanką do planowania eliminacji gatunku, lecz zależy to od realności ew. działań. Przedyskutować każdy przypadek z zespołem florystycznym. Zwrócić uwagę, by nie planować działań, które mogłyby pogłębić zniekształcenie (np. cięcia prześwietlające drzewostan, zrywka, udostępnienie turystyczne).
	Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym gatunki porębowe, w tym trzcinnik piaskowy, jeżyny	Najlepiej pozostawić unaturalnienie się spontanicznym procesom. Zwrócić uwagę, by nie planować działań, które mogłyby pogłębić zniekształcenie (np. cięcia prześwietlające drzewostan).
	Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Najlepiej pozostawić unaturalnienie się spontanicznym procesom. Zwrócić uwagę, by nie planować działań, które mogłyby pogłębić zniekształcenie.
	Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecenie)	Najlepiej pozostawić unaturalnienie się spontanicznym procesom, z wyjątkiem zaśmiecenia – dla którego planować usunięcie śmieci. Zwrócić uwagę, by nie planować działań, które mogłyby pogłębić zniekształcenie.
	Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska	Wg potrzeb odpowiednich gatunków.

Znajomość stanu ochrony przedmiotów ochrony jest także istotna przy decydowaniu, czy ewentualne negatywne oddziaływanie planu lub przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 jest „znaczące”, czy też nie. Z pewnością znaczące jest każde oddziaływanie, które spowoduje zauważalne pogorszenie konkretnego parametru lub wskaźnika stanu ochrony któregoś z przedmiotów ochrony w obszarze – w tym szczególnie jeżeli to pogorszenie wyprowadzi wartość wskaźnika z zakresu „właściwego” albo pogłębi jego „niewłaściwość”.

Stan ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych w obszarze Natura 2000 jest obligatoryjnie określany podczas prac nad planem zadań ochronnych lub planem ochrony obszaru Natura 2000. Ponadto, w ramach prowadzonego od 2007 r. monitoringu siedlisk przyrodniczych i gatunków, został określony stan ochrony wielu gatunków i siedlisk w wielu już obszarach w Polsce (wyniki monitoringu znajdują się na stronie internetowej <http://www.gios.gov.pl/siedliska/>).

Uwaga – zawarte w SDF obszarów Natura 2000 oceny „stanu zachowania” poszczególnych siedlisk i gatunków, wyrażone trójliterową skalą A-B-C, nie są wprost przekładalne na ocenę stanu ochrony wyrażoną w skali FV-U1-U2.

W dotychczasowej praktyce prognoz oceny oddziaływania planów urządzania lasu na środowisko przyjęto niestety nieco inny sposób rozumienia „stanu ochrony gatunku” i „stanu ochrony siedliska przyrodniczego”. Nie określa się w ogóle samego stanu ochrony w skali stopniowej, analizuje się natomiast wpływ realizacji planu urządzania lasu na kryteria, które umożliwiłyby uznanie stanu ochrony za „właściwy”.

Kryteriami tymi dla siedliska przyrodniczego są:

1. Naturalny zasięg i powierzchnia siedliska przyrodniczego w obrębie tego zasięgu są stałe lub zwiększają się,
2. Struktura drzewostanów i funkcje konieczne dla długotrwałego zachowania siedliska przyrodniczego istnieją i prawdopodobnie będą istnieć nadal,
3. Stan ochrony typowych gatunków siedliska przyrodniczego jest korzystny.

Kryteriami dla gatunku są:

1. Liczebność populacji gatunku wskazuje na to, że sam utrzyma się w długim okresie jako żywotny składnik swoich siedlisk,
2. Naturalny zasięg występowania gatunku nie zmniejsza się,
3. Powierzchnia siedlisk odpowiednich dla rozwoju gatunku nie zmniejsza się.

Niestety, praktyka ta nie jest spójna z rozumieniem „stanu ochrony gatunku/siedliska przyrodniczego” w sensie stosowanym przy planowaniu i monitoringu obszarów Natura 2000. Poza zakresem kryteriów dla siedliska przyrodniczego pozostają: inne niż drzewostan elementy struktury ekosystemu, związana z ekosystemem różnorodność biologiczna i procesy ekologiczne. Poza zakresem kryteriów dla gatunku pozostają jakościowe cechy siedliska gatunku.

3.3. Stan ochrony gatunku a wymogi ochrony gatunkowej

Znajomość stanu ochrony gatunków na terenie kraju lub/i regionu biogeograficznego jest ważna przy ocenie (dokonywanej przez odpowiedni organ – GDOS lub RDOŚ), czy można udzielić zezwolenia na odstępstwo od przepisów ochrony gatunkowej. Zgodnie z orzecnictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, odstępstwa od ochrony gatunków znajdujących się w niewłaściwym stanie ochrony muszą być udzielane ze szczególną ostrożnością i tylko w wyjątkowych przypadkach (por. rozdział 2).

Zgodnie z art. 52a ustawy o ochronie przyrody, *Art. 52a. Gospodarka leśna nie narusza zakazów, o których mowa w art. 52 ust. 1 pkt 1, 3-5 i 11* [to znaczy zakazów: umyślnego zabijania, okaleczania lub chwytania zwierząt chronionych, umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych, niszczenia ich siedlisk i ostoi, niszczenia ich gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień, umyślnego płoszenia i niepokojenia], *jeżeli jest prowadzona na podstawie planów, które zostały poddane strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, obejmującej oddziaływanie na dziko występujące populacje gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty i chronionych gatunków ptaków, oraz ich siedliska, bądź jest prowadzona na podstawie kodeksu dobrych praktyk, których ustalenia zapewniają, że czynności wykonywane zgodnie z nimi nie są szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony.* Aby ten przepis mógł znaleźć zastosowanie, w procedurze oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko musi zostać wyraźnie i konkretnie ustalone, że czynności wykonywane w na podstawie PUL nie będą szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony. Konkluzja taka, w odniesieniu do konkretnych gatunków, musi zostać wyraźnie wyartykułowana i uzasadniona w prognozie oddziaływania PUL na środowisko, opinii Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz podsumowaniu sporządzanym przez dyrektora RDLP, o którym informacja musi być podana do publicznej wiadomości po zatwierdzeniu PUL. W przeciwnym razie plan urządzenia lasu może być zatwierdzony, ale art. 52a nie będzie miał zastosowania.

3.4. Wskaźniki „struktury i funkcji” dla wybranych siedlisk przyrodniczych oraz wskaźniki „populacji i siedliska” dla wybranych gatunków

Jak pokazano wyżej, parametr „struktura i funkcja” dla siedlisk przyrodniczych oraz parametry „populacja” oraz „siedlisko” dla gatunków oceniane jest za pomocą specyficznego dla danego siedliska / gatunku zestawu wskaźników. Kluczowa dla tej oceny jest więc lista wskaźników oraz wyskazywanie, jakie ich wartości należy uważać za „właściwe”, jakie za ‘niezadowolające’ a jakie za „złe”.

Poniżej podano „standardowe” zestawy wskaźników, jakie zostały zaproponowane dla większości leśnych typów siedlisk przyrodniczych oraz dla wybranych typów siedlisk nieleśnych i dla przykładowych gatunków związanych z lasem. Zestawienie to bazuje na metodykach monitoringu wybranych siedlisk przyrodniczych i gatunków, opublikowanych na stronie <http://www.gios.gov.pl/siedliska/>. Zestawy wskaźników dla tych typów siedlisk leśnych, dla których nie opracowano dotąd metodyki, zaczerpnięto ze sporządzanych w 2011 r. planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000..

W przypadku siedlisk i niektórych gatunków, gwiazdką (*) oznaczono wskaźniki, które należy uważać za kardynalne, tj. ocena parametru nie powinna być lepsza, niż najgorszy z tych wskaźników. Pozostałe wskaźniki należy traktować pomocniczo – nawet jeżeli wartość wskaźnika była by „nieodpowiednia” (U1), to – jeżeli inne wskaźniki za tym przemawiają, odpowiedni parametr wciąż może być oceniony jako „właściwy” (FV).

9110 – Kwaśne buczyny

Naturalne kwaśne buczyny na nizinach to lasy bukowe z acidofilnym runem, natomiast w górach naturalne kwaśne buczyny mogą być budowane przez buk, jodłę i świerk w różnych proporcjach. Jako gatunek obcy ekologicznie należy traktować sosnę (nawet gdy jej obecność wynika z gospodarczego typu drzewostanu). Świerk w buczynach górskich nie powinien być traktowany jako „obcy ekologicznie”. Jako gatunki obce geograficznie należy traktować wszystkie gatunki poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym (w tym modrzew na nizinach i świerk oraz jodła poza swoim naturalnym zasięgiem). Oczywiście, gatunkiem obcym geograficznie jest także dąglezja i dąb czerwony.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zniekształcona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Zdominowana przez gatunki nietypowe dla buczyn
Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym zachowane są naturalne stosunki ilościowe	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Udział buka w drzewostanie*	>90%	50-90%	<50%
Udział gatunków „wczesnosukcesyjnych” w drzewostanie	<10% ale obecne	10-30% lub całkiem nieobecne	>30%
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	10-50%	>50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie i podroście*	< 1% i nie odnawiające się	<10% i nie odnawiające się	>10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału
Martwe drewno (łącznie zasoby)*	>10% miąższości żywego drzewostanu	3-10% miąższości żywego drzewostanu	< 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)*	> 10% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat

Naturalne odnowienie buka	Tak, obficie, reagujące na luki i przesiewienia	Tak, lecz tylko pojedyncze	Brak
Struktura pionowa i przestrzenna roślinności	Zróżnicowana; >50% powierzchni pokryte przez zwarty drzewostan, jednak obecne luki, przesiewienia	Jednolity stary drzewostan lub struktura zróżnicowana ze zwartym starym drzewostanem zajmującym 10-50% powierzchni	Jednolite odnowienia lub zróżnicowana struktura KO z < 10% powierzchni zajętej przez fragmenty starego drzewostanu.
Inwazyjne gatunki obce w podszycie i runie	Brak	Obecne lecz najwyższej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywny	Więcej niż 1 gatunek, albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywny
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym gatunki porębowe, w tym trzcinnik piaszkowy, jezyny	Co najwyżej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecenie)	Brak	Występują lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska	Stan wszystkich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych gatunków niezadowolający (U1)	Stan niektórych gatunków zły (U2)

9130 – Żyźne buczyny

Naturalne żyźne buczyny na nizinach to lasy bukowe, niekiedy z domieszką dębu, jawora, lipy i in. natomiast w górach naturalne żyźne buczyny mogą być budowane przez buk, jawor, jodłę i świerk w różnych proporcjach. Jako gatunek obcy ekologicznie należy traktować sosnę (nawet gdy jej obecność wynika z gospodarczego typu drzewostanu). Świerk w buczynach górskich, dąb w buczynach niżowych, lipa ani grab nie powinny być traktowane jako „obce ekologicznie”. Jako gatunki obce geograficznie należy traktować wszystkie gatunki poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym (w tym modrzew na nizinach i świerk oraz jodła poza swoim naturalnym zasięgiem). Oczywiście, gatunkiem obcym geograficznie jest także daglezja i dąb czerwony.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zniekształcona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Zdominowana przez gatunki nietypowe dla buczyn
Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym zachowane są naturalne stosunki ilościowe	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Udział w drzewostanie łącznie buka, jodły (tylko w jej naturalnym zasięgu geograficznym), jawora*	>90%	50-90%	<50%
Udział gatunków „wczesnosukcesyjnych” w drzewostanie	<10% ale obecne	10-30% lub całkiem nieobecne	>30%
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	10-50%	>50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie i podroście*	< 1% i nie odnawiające się	<10% i nie odnawiające się	>10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału
Martwe drewno (łącznie zasoby)*	>10% miąższości żywego drzewostanu	3-10% miąższości żywego drzewostanu	< 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha

Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)*	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Naturalne odnowienie buka	Tak, obfite, reagujące na luki i prześwietlenia	Tak, lecz tylko pojedyncze	Brak
Struktura pionowa i przestrzenna roślinności	Zróżnicowana; >50% powierzchni pokryte przez zwarty drzewostan, jednak obecne luki, prześwietlenia	Jednolity stary drzewostan lub struktura zróżnicowana ze zwartym starym drzewostanem zajmującym 10-50% powierzchni	Jednolite odnowienia lub zróżnicowana struktura KO z < 10% powierzchni zajętej przez fragmenty starego drzewostanu.
Inwazyjne gatunki obce w podszycie i runie	Brak	Obecne lecz najwyższej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywny	Więcej niż 1 gatunek, albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywny
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym gatunki porębowe, w tym trzcinnik piaskowy, jeżyny	Co najwyższej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecenie)	Brak	Występują lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska	Stan wszystkich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych gatunków niezadawalający (U1)	Stan niektórych gatunków zły (U2)

9150 – Buczyny storczykowe
 Reprezentowane w Polsce przez kilka różnych podtypów. Wartości większości wskaźników trzeba odnosić do stanu „normalnego” (naturalnego) dla danego podtypu i danej specyfikacji lokalnej.

Wskaźnik	FV właściwy	U1 niezadawający	U2 zły
Charakterystyczna kombinacja florystyczna*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfikacji regionalnej)	Zubożona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Kadłubowa
Gatunki dominujące	Dominują gatunki nie powodujące zakłóceń w strukturze siedliska	Współdominują gatunki ograniczające rozwój storczyków i/lub gatunków ciepłolubnych	Dominują gatunki ograniczające rozwój storczyków i/lub gatunków ciepłolubnych
Udział buka (w górskich odmianach buka + jodły) w drzewostanie*	>90%	50-90%	<50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie*	< 1% i nie odnawiające się	<10% i nie odnawiające się	>10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	10-50%	>50%
Obecność nasadzeń drzew	Brak lub nieliczne zgodne z siedliskiem	Nieliczne niezgodne z siedliskiem	Liczne niezgodne z siedliskiem
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 80 lat	<10% udział drzew starszych niż 80 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 80 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha
Naturalne odnowienie drzewostanu	Liczne, zróżnicowana struktura wiekowa	Nieliczne	Brak
Populacja storczyków*	Liczna i we właściwym stanie	Nieliczna lub w stanie niezadawalającym	W stanie złym
Ekspansywne gatunki obce w podszycie i runie	Brak	poniżej 5% pokrycia	powyżej 5% pokrycia

Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	Brak	poniżej 20%	powyżej 20%
Ogólna różnorodność gatunkowa runa, a jeżeli istnieją dane, także np. owadów	Wysoka	Przeciętna	Zubożona
Zniekształcenia struktury drzewostanu, runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak, umiarkowane cięcia prześwietlające	Nadmierne cięcia prześwietlające, zrywka umiarkowana	Rębnie radykalnie zmieniające strukturę lasu i stosunki świetlne w runie, zrywka uszkadzająca runo itp.
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecenie, uszkodzenia drzewostanów)	Brak	Występują, lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	Stan wszystkich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych gatunków niezadowolający (U1)	Stan niektórych gatunków zły (U2)

9160 – Grądy subatlantyckie (na podstawie: Pawlaczek 2012, w druku)

Grądy subatlantyckie to lasy budowane zwykle przez grab, dąb i buk w różnych proporcjach. Jako gatunek obcy ekologicznie należy traktować sosnę (nawet gdy jej obecność wynika z gospodarczego typu drzewostanu). Jako gatunki obce geograficznie należy traktować wszystkie gatunki poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym (w tym modrzew na nizinach i świerk oraz jodła poza swoim naturalnym zasięgiem). Oczywiście, gatunkiem obcym geograficznie jest także daglezja i dąb czerwony.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zniekształcona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Zdominowana przez gatunki nietypowe dla grądów
Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym zachowane są naturalne stosunki ilościowe	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Udział w drzewostanie gatunków liściastych (bez wczesnosukcesyjnych)*	> 90%	50-90%	< 50%
Udział graba*	> 10% w drzewostanie	< 10% w drzewostanie	Brak w drzewostanie, obecny tylko w podrostach lub wcale
Udział gatunków „wczesnosukcesyjnych” w drzewostanie	< 10% ale obecne	10-30% lub całkiem nieobecne	> 30%
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	< 10%	10-50%	> 50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie*	< 1% i nie odnawiające się > 10% miąższości żywego drzewostanu	< 10% i nie odnawiające się 3-10% miąższości żywego drzewostanu	> 10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału < 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno (łącznie zasoby)*	> 10% miąższości żywego drzewostanu	3-10% miąższości żywego drzewostanu	< 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno leżące lub stojące > 3 m długości i > 50 cm grubości	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. / ha

Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Naturalne odnowienie drzewostanu	Tak, z udziałem graba obfite, reagujące na luki i prześwietlenia	Tak, lecz tylko pojedyncze lub bez udziału graba	Brak
Struktura pionowa i przestrzena roślinności	Zróżnicowana; >50% powierzchni pokryte przez zwarty drzewostan, jednak obecne luki, prześwietlenia	Jednolity stary drzewostan lub struktura zróżnicowana ze zwartym starym drzewostanem zajmującym 10-50% powierzchni	Jednolite odnowienia lub zróżnicowana struktura KO z < 10% powierzchni zajętej przez fragmenty starego drzewostanu.
Inwazyjne gatunki obce w podszybie i runie	Brak	Obecne lecz najwyższej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywny	Więcej niż 1 gatunek, albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywny
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym gatunki porębowe, w tym trzcinnik piaskowy, jeżyny	Co najwyżżej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecenie)	Brak	Występują lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	Stan wszystkich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych gatunków niezadawalający (U1)	Stan niektórych gatunków zły (U2)

9170 – Grądy środkowoeuropejskie i kontynentalne (na podstawie: Pawlaczyk 2012, w druku)

Grądy środkowoeuropejskie i subkontynentalne to lasy, w których dojrzałym drzewostanie występują: dęby, grab, lipa, klon, wiąz, jesion, a w swoich zasięgach geograficznych także jawor, jodła, świerk. Wymienione tu gatunki należy traktować jako „właściwe dla dojrzałego drzewostanu grądu”. Jako gatunek obcy ekologicznie należy traktować sosnę (nawet gdy jej obecność wynika z gospodarczego typu drzewostanu). Jako gatunki obce geograficznie należy traktować wszystkie gatunki poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym (w tym modrzew na nizinach i świerk oraz jodła poza swoim naturalnym zasięgiem).

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zniekształcona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Zdominowana przez gatunki nietypowe dla grądów
Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	We wszystkich warstwach dominują te gatunki typowe dla siedliska, przy czym są naturalne w stosunku ilościowe	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Różnorodność gatunkowa drzewostanu – liczba występujących w drzewostanie gatunków właściwych dla dojrzałego drzewostanu grądu	4 i więcej	2-3	1
Udział łączny graba, klonu i lipy*	>20% w drzewostanie	<20% w drzewostanie	Brak w drzewostanie, obecny tylko w podrostach lub wcale
Udział gatunków „wczesnosukcesyjnych” w drzewostanie	<10% ale obecne	10-30% lub całkiem nieobecne	>30%
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	10-50%	>50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie*	< 1% i nie odnawiające się	<10% i nie odnawiające się	>10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału
Martwe drewno (łącznie zasoby)*	>10% miąższości żywego drzewostanu	3-10% miąższości żywego drzewostanu	< 3% miąższości żywego drzewostanu

	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha
Martwe drewno leżące lub stojące > 3 m długości i > 50 cm grubości*			
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)*	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Naturalne odnowienie drzewostanu	Tak, >4 gatunki, obfite, reagujące na luki i przesświetlenia	Tak, pojedyncze lub ograniczone do 2-3 gatunków	Brak
Struktura pionowa i przestrzenna drzewostanu	Zróżnicowana; >50% powierzchni pokryte przez zwarty drzewostan, jednak obecne luki, przesświetlenia	Jednolity stary drzewostan lub struktura zróżnicowana ze zwartym starym drzewostanem zajmującym 10-50% powierzchni	Jednolite odnowienia lub zróżnicowana struktura KO z < 10% powierzchni zajętej przez fragmenty starego drzewostanu.
Ekspansywne gatunki obce w podszycie i runie	Brak	Obecne lecz najwyższej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywne	Więcej niż 1 gatunek, albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywne
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym gatunki porębowe, w tym trzcinnik piaskowy, jeżyny	Co najwyższej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Różnorodność występujących mchów; grzybów; ptaków lub owadów (jeżeli są takie dane lub obserwacje)	Wysoka	Przeciętna	Poniżej przeciętnej
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecienie)	Brak	Występują lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	Stan wszystkich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych gatunków niezadawałający (U1)	Stan niektórych gatunków zły (U2)

9180 – Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (na podstawie: Świerkosz i Bodziarczyk 2010)

Ten typ siedliska jest silnie zróżnicowany wewnętrznie – zaliczamy tu zarówno zboczowe lasy klonowo-lipowe, jak i zboczowe lasy bukowo-jaworowe oraz laski z jaworem i jarzębem. Zespoły te stanowią podtypy siedliska. Wartości wielu wskaźników (obcość ekologiczna, wskaźniki związane z kompozycją florystyczną) trzeba odnosić do stanu „normalnego” (naturalnego) dla danego podtypu i danej specyfiki lokalnej.

Wskaźnik	FV właściwy	U1 niezadawający	U2 zły
Gatunki charakterystyczne*	>5 gatunków charakterystycznych dla warunków lokalnych, w tym min. 2 w drzewostanie	2-5 gatunków charakterystycznych	Brak lub tylko pojedyncze osobniki
Gatunki dominujące w runie	Możliwe występowanie facjalne gatunków z klasy <i>Quercus-Fagetea</i> , sporadyczny udział gatunków porębowych i inwazyjnych	Ponad 30% powierzchni runa zajęte przez gatunki porębowe (<i>Rubus</i> sp., <i>Calamagrostis</i> sp. i inne)	Ponad 50% powierzchni runa zajęte przez gatunki porębowe (<i>Rubus</i> sp., <i>Calamagrostis</i> sp. i inne)
Obce gatunki inwazyjne*	Brak	Pojedyncze osobniki, 1-2 gatunków	Łanowo występujący gatunek lub kilka (>2) gatunków
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	Możliwe występowanie facjalne gatunków z klasy <i>Quercus-Fagetea</i> (<i>Galium odoratum</i> , <i>Mercurialis perennis</i> , <i>Galeobdolon luteum</i>), co jest zjawiskiem naturalnym w niektórych płatach siedliska; sporadyczny udział gatunków porębowych i inwazyjnych	Ponad 30% powierzchni runa zajęte przez gatunki porębowe (<i>Rubus</i> sp., <i>Calamagrostis</i> sp. i inne)	Ponad 50% powierzchni runa zajęte przez gatunki porębowe (<i>Rubus</i> sp., <i>Calamagrostis</i> sp. i inne)
Gatunki zioforosłowe i nitrofilne	Pożądanymi są gatunki takich jak <i>Alliaria petiolata</i> , <i>Geranium robertianum</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Geum urbanum</i> ; możliwe facjalne występowanie w niektórych płatach siedliska	Gatunki nitrofilne pojedynczo	Brak gatunków nitrofilnych

Struktura drzewostanu*	Drzewostan zróżnicowany pod względem wysokości i piersnicy drzew	Drzewostan jednowiekowy, ale obecny podrost	Drzewostan jednowiekowy, niezróżnicowany pod względem wysokości i piersnicy
Pionowa struktura roślinności	Występują wszystkie warstwy roślinności (a, a1, b, c, d); warstwa mchów może być bardzo uboga	Brak jednej z warstw (zwykle a1 lub b)	Struktura pionowa uproszczona składająca się z dwóch warstw (a i c)
Gatunki obce w drzewostanie*	Brak	1 gatunek obcy ekologicznie, pojedyncze osobniki	Nasadzenia lub więcej niż 1 gatunek obcy ekologicznie, liczne populacje
Naturalne odnowienie drzewostanu	Obecne odnowienie różnowiekowe, min. 3 gatunków	Obecne odnowienie jedno- lub różnowiekowe, 1-2 gatunki	Brak lub pojedyncze odnowienia
Przekształcenia związane z użytkowaniem	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady

9190 – Kwaśne dąbrowy (na podstawie: Pawlaczek 2012, w druku)

W ramach tego typu siedliska wyraźnie wyróżniają się nadmorskie lasy typu *Betulo-Quercetum* oraz śródłądowe kwaśne dąbrowy. Wartości wielu wskaźników (obecność ekologiczna, wskaźniki związane z kompozycją florystyczną) trzeba odnosić do stanu „normalnego” (naturalnego) dla danego podtypu, co częściowo zaznaczono w tabeli. Sosny nie traktować jako gatunku „obcego ekologicznie”, natomiast świerk zawsze jako gatunek „obcy ekologicznie” a poza swoim naturalnym zasięgiem także jako „obcy geograficznie”.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zubożona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Kadtubowa
Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym zachowane są naturalne stosunki ilościowe	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Udział dębu w drzewostanie *	>70% W przypadku brzożowo-dębowych lasów nadmorskich > 40%	40-70% W przypadku brzożowo-dębowych lasów nadmorskich 10-40%	<40% W przypadku brzożowo-dębowych lasów nadmorskich <10%
Udział sosny w drzewostanie	<10% W przypadku brzożowo-dębowych lasów nadmorskich < 40%	10-40% W przypadku brzożowo-dębowych lasów nadmorskich < 70%	>40% W przypadku brzożowo-dębowych lasów nadmorskich > 70%
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	10-50%	>50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie*	< 1% i nie odnawiają się >10% miąższości żywego drzewostanu	<10% i nie odnawiają się 3-10% miąższości żywego drzewostanu	>10% lub spontanicznie odnawiają się, niezależnie od udziału < 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno (łącznie zasoby)*	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat

Naturalne odnowienie dębu	Liczniejsze niż pojedyncze	Pojedyncze	Brak
Struktura pionowa i przestrzenna drzewostanu	Zróżnicowana; >50% powierzchni pokryte przez zwarty drzewostan, jednak obecne luki, prześwietlenia	Jednolity stary drzewostan lub struktura zróżnicowana ze zwartym starym drzewostanem zajmującym 10-50% powierzchni	Jednolite odnowienia lub zróżnicowana struktura KO z < 10% powierzchni zajętej przez fragmenty starego drzewostanu.
Ekspansywne gatunki obecne w podszycie i runie	Brak	Obecne lecz najwyższej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywny	Więcej niż 1 gatunek, albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywny
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym gatunki nitrofilne, okrajkowe, porębowe, w tym trzcinnik piaskowy, jeżyny	Co najwyższej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecenie)	Brak	Występują lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	Stan wszystkich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych gatunków niezadawalający (U1)	Stan niektórych gatunków zły (U2)

91D0 – Bory i lasy bagienne (na podstawie Pawlaczyk 2010)

Siedlisko przyrodnicze 91D0 jest silnie zróżnicowane wewnętrznie. Zaliczamy do niego różne zespoły roślinne - mające odmienne „naturalne” kombinacje florystyczne i uwarunkowania siedliskowe. Zespoły te stanowią podtypy siedliska. Wartości wielu wskaźników (uwodnienie, udział torfowców, udział krzewinek, wszystkie parametry związane z kompozycją florystyczną) trzeba odnosić do stanu „normalnego” (naturalnego) dla danego podtypu i danej specyfiki lokalnej.

Wskaźnik	FV właściwy	U1 niezadawalający	U2 zły
Gatunki charakterystyczne	Obecnych > 60% listy gatunków charakterystycznych	Obecnych 30-60% listy gatunków charakterystycznych	Obecnych < 30% listy gatunków charakterystycznych
Gatunki dominujące	We wszystkich warstwach dominują gatunki, które dominują w „naturalnym” zbiorowisku roślinnym, a stosunki ilościowe ich dominacji są naturalne	We wszystkich warstwach dominują te gatunki, które dominują w „naturalnym” zbiorowisku roślinnym, ale zachwiane stosunki ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek inny, niż zwykle w naturalnym zbiorowisku roślinnym
Inwazyjne gatunki obce w runie (*)	Brak	Obecny powyżej 1 gatunek, nieliczny-sporadyczny	Więcej niż 1 gatunek, lub nawet 1 gatunek liczny
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	Brak	Obecne lecz powyżej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywne	Więcej niż 1 gatunek, albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywne
Uwodnienie (*)	Właściwe, „bagienne” uwodnienie (docelowo należałoby dopracować bardziej szczegółowy sposób oceny tego wskaźnika, wymaga to jednak dalszych badań)	Nieco przesuszone	Silnie przesuszone
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)	>20% udział objętość. drzew starszych niż 100 lat	<20% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<20% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie (*)	<1% i nie odnawiające się	<10% i nie odnawiające się	>10% lub odnawiające się
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	<30%	>30%

Martwe drewno leżące lub stojące >3m długości i 30 cm grubości	>3 szt./ha	1-3 szt./ha	<1 szt./ha
Naturalne odnowienie drzewostanu	Tak, obfite	Tak, lecz pojedyncze	Brak
Występowanie mchów torfowców (* dla 91D0-2)	Dominują w runie, normalne zróżnicowanie gatunkowe	Obniżone pokrycie albo różnorodność gatunkowa	Brak lub bardzo niskie pokrycie
Występowanie charakterystycznych krzewinek	Występują z „normalną” obfitością (uwzględnić lokalną specyfikę!)	Występują skąpo	Zupełnie brak
Pionowa struktura roślinności	Naturalna, zróżnicowana	Antropogenicznie zmieniona, lecz zróżnicowana	Antropogenicznie ujednolicona
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Nieliczne ślady, naruszone < 1% powierzchni terenu, liczby drzew	Znaczące, obejmujące >1% powierzchni terenu, liczby drzew itp.
Inne zniekształcenia	Brak	Występują, lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	Stan wszystkich takich gatunków właściwy (FV)	Stan niektórych takich gatunków niezadawalający (U1)	Stan niektórych takich gatunków zły (U2)

91E0 - Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (na podstawie Pawlaczyk 2010)

Siedlisko przyrodnicze 91E0 jest silnie zróżnicowane wewnętrznie. Zaliczamy do niego różne zespoły roślinne - mające odmienne „naturalne” kombinacje florystyczne i uwarunkowania siedliskowe. Zespoły te stanowią podtypy siedliska. W tej sytuacji w większości przypadków nie jest możliwe podanie sztywnych wartości wskaźników, które miałyby wartość uniwersalną i nadawały się do zastosowania dla wszystkich podtypów. Wartości wielu wskaźników (rytm zalewów, wskaźniki związane z kompozycją florystyczną) trzeba odnosić do stanu „normalnego” (naturalnego) dla danego podtypu i danej specyfiki lokalnej. Kalibracja wskaźników uwzględnia fakt, że łągi są zbiorowiskami roślinnymi bardzo podatnymi na neofityzację i zbiorowiskami „otwartymi” – o dużej zmienności kompozycji florystycznej. Stąd proponowane kryteria są w przypadku wielu wskaźników bardziej liberalne, niż kryteria np. dla innych typów siedlisk przyrodniczych.

Wskaźnik	FV	U1	U2
Gatunki charakterystyczne (*)	Kombinacja florystyczna typowa dla łągu	Kombinacja florystyczna zubożona, lecz oparta na gatunkach typowych dla łągu	Kombinacja florystyczna zdominowana przez gatunki nie łąkowe, a łąkowe lub ruderalne
Gatunki dominujące (*)	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są naturalne stosunki ilościowe (nie ma dominacji facjalnej)	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe (dominacja facjalna)	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie	< 1% i nie odnawiające się	< 10% i nie odnawiające się	> 10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału
Inwazyjne gatunki obce w podszycie i runie (*)	Obecny powyżej 1 gatunek, nieliczny-sporadyczny	Więcej niż 1 gatunek, lub nawet 1 gatunek żelazi liczny	Facjalna dominacja gatunku obcego
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	Nie bardzo silnie ekspansywne Zasoby martwego drewna odpowiadają jakościowo strukturze drzewostanu (są obecne całe martwe drzewa, a nie tylko gałęzie), a ilościowo przekraczają 10% zasobności drzewostanu	Silnie ekspansywne, lecz nie ograniczające różnorodności runa Zasoby martwego drewna odpowiadają jakościowo strukturze drzewostanu (są obecne całe martwe drzewa, a nie tylko gałęzie), a ilościowo są pomiędzy 3% a 10% zasobności drzewostanu	Facjalnie dominujące w sposób ograniczający różnorodność runa Zasoby martwego drewna mniejsze niż 3% zasobności drzewostanu
Martwe drewno (*)			

Martwe drewno wielkowieńmiarowe (leżące lub stojące > 3m długości i >50 cm średnicy)	> 5 szt./ha	3-5 szt./ha	<3 szt./ha
Naturalność koryta rzecznego (stosować tylko, jeżeli występowanie łągu jest związane z ciekami)	Brak regulacji lub ciek zupełnie zrenaturalizowany po dawniejszej regulacji;	Regulacja wykonana metodami „miękkimi”, z zachowaniem cech hydromorfologicznych cieku naturalnego	Regulacja zmieniająca rytm zalewów lub regulacja zupełnie zmieniająca linię cieku. Istnienie urządzeń piętrzących zmieniających reżim cieku
Reżim wodny (w tym rytm zalewów, jeśli występują) (*)	Dynamika zalewów i przewodnienie podłoża normalne z punktu widzenia odpowiedniego ekosystemu / zbiorowiska roślinnego	Dynamika zalewów i przewodnienie podłoża obniżone w stosunku do normalnego	Zupełny brak zalewów lub zupełnie przesuszone podłoże
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)	>20% udział objętość. drzew starszych niż 100 lat	<20% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<20% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Pionowa struktura roślinności	Naturalna, zróżnicowana	Antropogenicznie zmieniona, lecz zróżnicowana	Antropogenicznie ujednolicona
Naturalne odnowienie drzewostanu	Tak, obfite	Tak, lecz pojedyncze	Brak
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Nieliczne ślady, naruszony < 1% powierzchni terenu, liczby drzew	Znaczące, obejmujące > 1% powierzchni terenu, liczby drzew itp.
Inne zniekształcenia	Brak	Występują, lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	Stan wszystkich takich gatunków właściwy (FY)	Stan niektórych takich gatunków niezadawalający (U1)	Stan niektórych takich gatunków zły (U2)

91F0 - Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (na podstawie Pawlaczyk 2012, w druku)
 W dojrzałym drzewostanie występują zwykle: dąb szypułkowy, wiąz, jesion. Wszystkie gatunki iglaste kwalifikować jako obce ekologicznie. Graba nie kwalifikować jako obcy ekologicznie, ale rozwoj jego populacji uznać za przejaw gwałtowności.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zubożona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Kadłubowa
Gatunki dominujące w poszczególnych warstwach fitocenozy*	We wszystkich warstwach dominują te gatunki typowe dla siedliska, przy czym są naturalne stosunki ilościowe	We wszystkich warstwach dominują gatunki typowe dla siedliska, przy czym są zaburzone relacje ilościowe	W jednej lub więcej warstw dominuje gatunek obcy dla naturalnego zbiorowiska roślinnego
Liczba gatunków z grupy 'wiązy, dąb, jesion' występujących w drzewostanie	3 i więcej	2	1
Różnorodność gatunkowa warstwy krzewów	4 i więcej gatunków	2-3 gatunki	1 gatunek lub brak
Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie	<10%	10-50%	>50%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie*	< 1% i nie odnawiające się >10% miąższości żywego drzewostanu	<10% i nie odnawiające się 3-10% miąższości żywego drzewostanu	>10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału < 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno (łącznie zasoby)*	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 100 lat i < 50% udział drzew starszych niż 50 lat
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)	Tak, >2 gatunki, obfite, reagujące na luki i prześwietlenia	Tak, pojedyncze lub ograniczone do jednego gatunku	Brak

Struktura pionowa i przestrzenna drzewostanu	Zróżnicowana; >70% powierzchni pokryte przez zwarty drzewostan, jednak obecne luki, prześwietlenia	Jednolity stary drzewostan lub struktura zróżnicowana ze zwartym starym drzewostanem zajmującym 30-70% powierzchni	Jednolite odnowienia lub zróżnicowana struktura KO z < 30% powierzchni zajętej przez fragmenty starego drzewostanu.
Przejawy procesu grądowienia	Brak lub nieznaczne	Wyrazne	Silnie zaawansowane
Ekspansywne gatunki obce w podszycie i runie	Obecny powyżej 1 gatunek, nieliczny-sporadyczny	Więcej niż 1 gatunek, lub nawet 1 gatunek jeżeli liczny	Facjalna dominacja gatunku obcego
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie; w tym trzcinnik piaskowy, jeżyny	Co powyżej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Stosunki wodno-wilgotnościowe*	Zalewy wodami rzeczynymi zdarzające się co najmniej raz na kilka lat W przypadku łągów poza dolinami – naturalne warunki wilgotnościowe	Zalewy wodami rzeczynymi zdarzające się wyjątkowo, lecz zastępowane przez przeziąki lub stagnowanie wody opadowej; znaczne uwilgotnienie, niewiele tylko odbiegające od stanu naturalnego	Brak zalewów wodami rzeczynymi i objawy przesuszenia
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie, wydeptanie, zaśmiecienie)	Brak	Występują, lecz mało znaczące	Silne
Stan kluczowych dla różnorodności biologicznej gatunków lokalnie typowych dla siedliska (wskaźnik fakultatywny, stosować tylko, gdy są odpowiednie dane)	stan wszystkich takich gatunków właściwy (FV)	stan niektórych takich gatunków niezadawalający (U1)	stan niektórych takich gatunków zły (U2)

9110 - Ciepłolubne dąbrowy (na podstawie: Kurowski i Kiedrzyński 2010)

W przypadku tego siedliska przyrodniczego duże znaczenie – oprócz wskaźników składających się na ocenę parametru „struktura i funkcja” - ma również ocena parametru „powierzchnia”. Należy przy niej uwzględnić procesy gładwienia objawiające się najczęściej rozwojem kęp podrostu grądowego (zmniejszenie powierzchni i fragmentacja świetlistej dąbrowy!) w których dochodzi do zaciemnienia ustępowania gatunków światłolubnych. Gatunki obce ekologicznie to np. buk, grab i sosna. Wśród gatunków obcych szczególną uwagę zwrócić na degradującą siedlisko robinie oraz na czereemchę amerykańską.

Wskaźnik	FV właściwy	U1 niezadawalający	U2 zły
Gatunki charakterystyczne*	ChO - gatunki charakterystyczne dla rzędu <i>Quercetalia p.-p.</i> co najmniej 5% pow. lub/i gatunki ciepłolubne powyżej 10%. Dodatkowo w podtypie 9110-1: Obecność gatunków charakterystycznych dla <i>Molinion</i>	ChO – poniżej 1% powierzchni lub/i gatunki ciepłolubne poniżej 10% Dodatkowo w podtypie 9110-1: Brak gatunków charakterystycznych dla <i>Molinion</i>	ChO - brak i pokrycie gatunków ciepłolubnych poniżej 1% Dodatkowo w podtypie 9110-1: Obecność gatunków charakterystycznych dla <i>Molinion</i>
Gatunki dominujące	Dominują gatunki nie powodujące zakłóceń w strukturze siedliska	Współdominują gatunki ograniczające rozwój gatunków ciepłolubnych	Dominują gatunki ograniczające rozwój gatunków ciepłolubnych
Obce gatunki inwazyjne w podszycie i runie*	Brak	Poniżej 5% pokrycia	Powyżej 5% pokrycia
Ekspanywne gatunki rodzime (apofity) w runie	Brak	Poniżej 20%	Powyżej 20%
Gatunki ciepłolubne*	Powyżej 20%	Poniżej 20%	Brak, pokrycie poniżej 1%
Leżące martwe drewno (leżanina)	Do 5% zasobności drzewostanu	5-20% zasobności drzewostanu	Powyżej 20% zasobności drzewostanu
Wiek drzewostanu	Drzewostany powyżej 50 lat	Drzewostany 40-50 lat	Młodniki poniżej 40 lat
Zwarcie podszyciu*	Do 20%	20-50%	Powyżej 50%
Zwarcie koron drzew*	50-70%	Powyżej 70%, jedna warstwa drzew	Powyżej 70%, w dwóch warstwach drzewostanu, lub zwarcie poniżej 50%

Gatunki obce geograficznie i ekologicznie w drzewostanie	Brak	Udział znikomy	Współdominacja
Naturalne odnowienie drzewostanu	Odnowienie dębowe obecne, brak lub znikomy udział gatunków grądowych	Brak odnowienia dębowego, umiarkowany udział gatunków grądowych	Brak odnowienia dębowego, masowe odnowienie gatunków grądowych
Obecność nasadzeń drzew	Brak lub nieliczne zgodne z siedliskiem	Nieliczne niezgodne z siedliskiem	Liczne niezgodne z siedliskiem
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Nieliczne ślady, naruszone <1% powierzchni terenu, liczby drzew	Znaczące, obejmujące >1% powierzchni terenu, liczby drzew
Zniszczenia drzewostanów	Brak, pojedyncze	Zauważalne	Radykalne

91P0 - Wyżynny jodłowy bór mieszany (na podstawie: Lorens 2010, zmodyfikowane)
 Jako naturalne odnowienia jodły zaliczać odnowienia charakteryzujące się zróżnicowaną strukturą wiekową, w których część okazów przechodzi do starszych klas wieku – z wyłączeniem nalotu siewek, których duża ilość występuje zazwyczaj w runie Abietetum polonicum.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zubożona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Kadłubowa
Obce gatunki inwazyjne	Brak lub sporadycznie, o łącznym pokryciu nie przekraczającym 1%	Sporadycznie, łączne pokrycie 1-5%	Łączne pokrycie > 5%
Rodzime gatunki ekspansywne roślin zielnych*	Brak lub występują spoza listy składającej się na typowa kombinację florystyczna – z pokryciem <25%	Spoza listy składającej się na typowa kombinację florystyczną – z pokryciem 25-50%	spoza listy składającej się na typowa kombinację florystyczna – z pokryciem >50%
Martwe drewno (łączne zasoby)*	Odpowiada jakościowo strukturze drzewostanu i >10% miąższości żywego drzewostanu	Odpowiada jakościowo strukturze drzewostanu i 3-10% miąższości żywego drzewostanu	<3% miąższości żywego drzewostanu
Wiek drzewostanu	>20% udział objętościowy drzew starszych niż 100 lat	<20% udział drzew starszych niż 100 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<20% udział drzew starszych niż 100 lat i <50% udział drzew starszych niż 50 lat
Gatunki obce w drzewostanie	Brak	Spoza listy składającej się na typowa kombinację florystyczną – z pokryciem 5-10%	Spoza listy składającej się na typowa kombinację florystyczną – z pokryciem >10%
Naturalne odnowienie jodły*	Występują osiągając zwarcie > 5%	Występują osiągając zwarcie < 5%	Brak lub sporadycznie
Naturalne odnowienie buka	Występują osiągając zwarcie <25%	Występują osiągając zwarcie 25-50-%	Występują osiągając zwarcie >50%
Obecność nasadzeń drzew	Brak nasadzeń lub zgodne z typowym składem gatunkowym dla boru jodłowego	Nieliczne nasadzenia gatunków niezgodnych ze składem gatunkowym 91P0	Liczne nasadzenia, niezgodne ze składem gatunkowym 91P0
Zniszczenia runa i gleby związane z pozyskaniem drewna	Brak	Nieliczne ślady, naruszone <1% powierzchni terenu, liczby drzew	Znaczące, obejmujące >1% powierzchni terenu, liczby drzew
Zniszczenia drzewostanów, np. na skutek wiatromów lub gradacji owadów	Brak lub sporadycznie (<3% zasobności drzewostanów)	Niewielkie, 3-5% zasobności drzewostanów	Wyraźne, > 5% zasobności drzewostanów

91T0 – Bór chrobotkowy (na podstawie: Węgrzyn M. 2010)

Sosnowy bór chrobotkowy jest obecnie siedliskiem bardzo niestabilnym. Do tej pory nie jest określony ostatecznie charakter tego zbiorowiska. Czy jest to w pełni naturalna odmiana boru suchego sosnowego, czy też może geneza jego powstawania oraz trwania na przestrzeni dziesięcioleci ma podłoże antropogeniczne, związane z historyczną i tradycyjną gospodarką rolną ludności na obszarach silnie zalesionych. Gatunki obce geograficznie to zwykle tylko sosna banksa, w podszycie także niekiedy dąb czerwonny i czeremcha amerykańska.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna*	Obecnych > 80% listy typowych gatunków	Obecnych 50-80% listy typowych gatunków	Obecnych <50% listy typowych gatunków
Obce gatunki inwazyjne	Brak	Są, ale nieliczne	Liczne
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	<10%	10-20%	>20%
Występowanie i stan populacji chrobotków*	Kondycja plech dobra, runo zwarte	Kondycja plech średnia, runo słabo płatowate	Kondycja plech zła, runo silnie płatowate
Ogólny stosunek pokrycia porostów i mchów do pokrycia roślin naczyniowych*	90-100% : 10-0% W tym porosty od 60 do 90%	70-80% : 30-20% W tym porosty od 40 do 60%	<60% : >40% W tym porosty mniej niż 40%
Wiek drzewostanu*	Drzewostan > 90 lat	50-90 lat	<50 lat
Obecność martwego drewna w dnie lasu*	Brak	Niewielka ilość drewna martwego z naturalnego opadu	Duża ilość drewna martwego, np. stopy gałęzi
Gatunki obce w drzewostanie	Brak	Są nieliczne	Są bardzo liczne
Naturalne odnowienie sosny	Występują, ale w małych ilościach	Liczne lub całkowity brak	Bardzo liczne
Obecność nasadzeń drzew	Brak	Są nieliczne	Są bardzo liczne
Przekształcenia związane z użytkowaniem	Słabe	Średnie	Duże
Zniszczenia drzewostanów – wiatrofolny, gradacje owadów	Brak	Istnieją, ale ich intensywność na średnim poziomie	Bardzo intensywne

9410 – Górskie bory świerkowe (na podstawie: Mróz W. 2011)

Siedlisko obejmuje typowe bory górnoreglowe, ale również uwarunkowane siedliskowo bory świerkowe i świerkowo-jodłowe w reglu dolnym

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Charakterystyczne kombinacje florystyczne*	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zubożona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Kadubowa
Ekspansja krzewów i podrostu drzew	Obecny najwyżej 1 gatunek, nieliczny- sporadyczny	Więcej niż 1 gatunek, lub nawet 1 gatunek, jeżeli liczny	Facjalna dominacja gatunku ekspansywnego
Ekspansywne gatunki obce w podszycie i runie	Brak gatunków obcych	Występują gatunki obce, ale sporadycznie i nie wpływają na funkcje ekosystemu	Występuje inwazyjny gatunek obcy, a jego rozprzestrzenianie się wpływa na funkcje ekologiczne siedliska
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	Co najwyżej pojedynczo	Udział podwyższony, lecz nie bardzo ekspansywne	Silnie ekspansywne
Gatunki obce w drzewostanie	Brak gatunków obcych	Występują gatunki obce, ale sporadycznie i nie wpływają na funkcje ekosystemu	Występuje inwazyjny gatunek obcy, a jego rozprzestrzenianie się wpływa na funkcje ekologiczne siedliska
Inne zniekształcenia (rozjeżdżanie, wydeptanie, zaśmiecenie)*	Brak	Występują, lecz mało znaczące	Silne
Martwe drewno*	>10% miąższości żywego drzewostanu	3-10% miąższości żywego drzewostanu	< 3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	> 5 szt. / ha	3-5 szt. / ha	< 3 szt. /ha
Naturalne odnowienie drzewostanu*	Tak, obfite, reagujące na luki i prześwietlenia	Tak, ale pokrycie odnowienia niewielkie	Brak
Obecność kornika – posusz czynny*	Brak	Pojedyncze drzewa w transekcje i jego okolicy	Znaczący udział posuszu w drzewostanie

2180 – Bory i lasy na wydmach nadmorskich

Siedlisko jest silnie zróżnicowane i występuje w wielu podtypach. Zaproponowany poniżej zestaw wskaźników dotyczy jednego z nich – sosnowych borów bażynowych (*Empetro-Pinetum*)

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawający)	U2 (zły)
Charakterystyczna kombinacja florystyczna runa	Typowa, właściwa dla siedliska przyrodniczego (z uwzględnieniem specyfiki regionalnej)	Zubożona w stosunku do typowej dla siedliska w regionie	Kadłubowa
Występowanie bażyny czarnej	Licznie	Pojedynczo	Brak
Inne gatunki charakterystyczne	2-3 gatunki	1 gatunek	brak
Gatunki dominujące w runie	Gatunki borowe, pokrycie traw <50%	Gatunki borowe, pokrycie traw >50%	Dominują trawy i apofity
Obce gatunki inwazyjne w podszycie i runie	Brak	Obecne, lecz powyżej 1 gatunek, nie bardzo silnie ekspansywny	Więcej niż 1 gatunek albo 1 gatunek bardzo silnie ekspansywny
Ekspansywne gatunki rodzime (apofity) w runie	<10%	10-20%	>20%
Gatunki obce geograficznie w drzewostanie	<1% i nie odnawiające się	<10% i nie odnawiające się	>10% lub spontanicznie odnawiające się, niezależnie od udziału
Wiek drzewostanu (obecność starodrzewu)	>10% udział objętościowy drzew starszych niż 80 lat	<10% udział drzew starszych niż 80 lat, ale >50% udział drzew starszych niż 50 lat	<10% udział drzew starszych niż 80 lat i <50% udział drzew starszych niż 50 lat
Martwe drewno (łącznie zasoby)	>10% miąższości żywego drzewostanu	3-10% miąższości żywego drzewostanu	<3% miąższości żywego drzewostanu
Martwe drewno leżące lub stojące >3 m długości i >50 cm grubości	> 3 szt. / ha	1-3 szt. / ha	< 1 szt. /ha
Naturalne odnowienie sosny	Licznie i zróżnicowane przestrzennie (platy i grupy)	Pojedyncze	Brak
Podsadzenia drzew i krzewów	Brak	Nieliczne	Liczne
Struktura pionowa i przestrzenna drzewostanu	Zróżnicowana	Sztucznie uproszczona i ujednolicona	Bardzo uproszczona, sztuczna drągowina
Zniekształcenia gleby i runa związane z pozyskaniem drewna	Brak	Pojedyncze ślady	Liczne ślady
Inne zniekształcenia (rozjeżdżenie wydeptanie, zaśmiecenie)	Brak	Występują, lecz mało znaczące	Silne

7110 - Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) (na podstawie: Stańko 2010)

Jako gatunki charakterystyczne przyjmuje się: torfowce: *Sphagnum magellanicum*, *S. papillosum*, *S. fuscum*, *S. rubellum*, *S. capillifolium*, *S. fallax*, *S. cuspidatum*, rośliny naczyniowe: *Andromeda polifolia*, *Oxycoccus palustris*, *Eriophorum vaginatum*, *Trichophorum cespitosum*

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Gatunki charakterystyczne*	Występują co najmniej 3 gatunki torfowców i 2 gatunki roślin naczyniowych spośród wymienionych gatunków charakterystycznych	Występują co najmniej 2 gatunki torfowców i 2 gatunki roślin naczyniowych spośród wymienionych gatunków charakterystycznych	Występuje 1 gatunek torfowca i 1 gatunek rośliny naczyniowej spośród wymienionych gatunków charakterystycznych
Pokrycie i struktura gatunkowa torfowców*	Całkowite pokrycie torfowców - ponad 50%, gatunki torfowców: <i>Sphagnum magellanicum</i> , <i>S. papillosum</i> , <i>S. fuscum</i> , <i>S. rubellum</i> , <i>S. capillifolium</i> (z reguły są to gatunki o barwie czarnej i brunatnej oraz pośrednie) zajmują łącznie ponad 40% całkowitej powierzchni zajmowanej przez wszystkie gatunki torfowców	Całkowite pokrycie torfowców w przedziale 20-50%, gatunki torfowców: <i>Sphagnum magellanicum</i> , <i>S. papillosum</i> , <i>S. fuscum</i> , <i>S. rubellum</i> , <i>S. capillifolium</i> zajmują powierzchnię od 5 do 40% całkowitej powierzchni zajmowanej przez wszystkie gatunki torfowców, dominują torfowce <i>S. fallax</i> , <i>S. cuspidatum</i> lub inne gatunki z tej sekcji - <i>Cuspidata</i> (generalnie gatunki o barwie zielonej, ewentualnie żółtawej)	Całkowite pokrycie torfowców - poniżej 20%, gatunki torfowców: <i>Sphagnum magellanicum</i> , <i>S. papillosum</i> , <i>S. fuscum</i> , <i>S. rubellum</i> , <i>S. capillifolium</i> nie występują lub zajmują co najwyżej łączną powierzchnię do 5% całkowitej powierzchni wszystkich gatunków torfowców, zdecydowanie dominują torfowce z „grupy” <i>S. fallax</i>
Gatunki inwazyjne i ekspansywne	Brak gatunków inwazyjnych i ekspansywnych	Gatunki inwazyjne i ekspansywne zajmują do 5% powierzchni	Gatunki inwazyjne i ekspansywne zajmują powyżej 5% powierzchni
Odpowiednie uwodnienie*	Poziom wody mierzony w piezometrze - równo lub poniżej 10 cm w stosunku do powierzchni torfowiska - warstwy torfowców (w praktyce, w trakcie chodzenia po torfowisku woda zawsze widoczna przynajmniej do wysokości podeszwy)	Poziom wody mierzony w piezometrze - 10-30 cm poniżej powierzchni torfowiska	Poziom wody mierzony w piezometrze - więcej niż 30 cm poniżej powierzchni torfowiska

<p>Struktura powierzchni dolinek i kęp (obecność dolinek i kęp)</p>	<p>Dobre wykształcony mszar kępkowo-dolinkowy, gdzie w rejonie kęp (najczęściej wyniesionych więcej niż 10 cm w stosunku do dolinek) występują licznie torfowce (<i>S. fuscum</i>, <i>S. rubellum</i>, <i>S. capitifolium</i>, <i>S. russowi</i> lub inne o zabarwieniu najczęściej brunatnym lub czerwonawym), mchy z rodzaju <i>Polytrichum</i> z dość licznym udziałem krzewinek oraz innych roślin naczyniowych, natomiast dolinki dobrze uwodnione zajęte są przez różne gatunki torfowców oraz roślinny naczyniowe</p>	<p>Mszar dywanowy z nieznacznie wyniesionymi (kilka cm) płatami budowanymi przez takie torfowce jak: <i>S. magellanicum</i>, <i>S. papillosum</i>, <i>S. rubellum</i>, <i>S. capitifolium</i>, <i>S. russowi</i> oraz niżej położonymi płatami z torfowcami z „grupy” <i>S. fallax</i>, często porośniętymi też turzycą bagienną, przygielką białą, turzycą dzióbkową, welnianką wąskolistną</p>	<p>Brak struktury kępkowo-dolinkowej, mszary zdominowane przez jeden gatunek torfowca, jeżeli występuje struktura kępkowo-dolinkowa to kępki budowane wyłącznie przez welniankę pochwowatą (zbiorowisko <i>Eriophorum vaginatum-Sphagnum fallax</i>)</p>
<p>Pozyskanie torfu*</p>	<p>Brak pozyskania torfu obecnie, jeżeli w przeszłości (powyżej 30 lat), to na niewielką skalę (do 5% torfowiska), słabo zauważalne w terenie ślady pozyskiwania w przeszłości</p>	<p>Torf pozyskiwany w przeszłości na znacznie większą skalę (powyżej 5% powierzchni torfowiska), wyraźnie widoczne ślady pozyskiwania, obecnie brak pozyskiwania lub pozyskiwanie sporadyczne i na bardzo małą skalę</p>	<p>Pozyskiwanie torfu na dużą skalę przez miejscową ludność lub pozyskanie przemysłowe</p>
<p>Melioracje odwadniające*</p>	<p>Brak sieci rowów i kanałów melioracyjnych oraz innych elementów infrastruktury melioracyjnej odwadniających torfowisko bądź infrastruktura melioracyjna w wystarczającym stopniu „zneutralizowana” na skutek podjętych działań ochronnych (zasypywanie rowów, budowa zastawek itp.)</p>	<p>Sieć rowów melioracyjnych oraz innych elementów infrastruktury w niewielkim stopniu oddziałuje na warunki wodne torfowiska z uwagi na brak konserwacji, częściowe uszkodzenie oraz naturalne zarastanie rowów bądź też podejmowane działania ochronne, np. budowę zastawek, zasypywanie rowów itp.</p>	<p>Istniejąca infrastruktura melioracyjna wyraźnie pogarsza warunki wodne torfowiska</p>
<p>Obecność krzewów i drzew*</p>	<p>Pokrycie drzew poniżej 10%, krzewów (borówka bagienna, bagno zwyczajne itp. - poniżej 30%</p>	<p>Pokrycie drzew - 10-30%, krzewów - 30-50%</p>	<p>Pokrycie drzew - 30-50% (powyżej 50% należy traktować jako bór bagienny), krzewów - powyżej 50%</p>

7140 – Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (na podstawie: Koczur 2011)
 Za gatunki charakterystyczne uznaje się gatunki charakterystyczne danego zbiorowiska roślinnego i wyższych jednostek syntaksonomicznych:
Scheuchzeria palustris, *Caricetalia nigrae* i *Scheuchzeria-Caricetea*.

Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Gatunki charakterystyczne*	powyżej sześciu gatunków charakterystycznych, lub pokrycie gatunków charakterystycznych na transekcje powyżej 50%	4-6 gatunków charakterystycznych, lub pokrycie na transekcje 20-50	1-3 gatunki charakterystyczne, pokrycie na transekcje poniżej 20%
Gatunki dominujące	Dominują gatunki charakterystyczne dla siedliska, lub brak dominanta, lecz przeważają gatunki charakterystyczne	Brak wyraźnych dominantów, udział gatunków charakterystycznych dla siedliska 7140 i innych mniej więcej równy	Dominują gatunki nie zaliczane do charakterystycznych dla siedliska
Pokrycie i struktura gatunkowa mchów*	Całkowite pokrycie mchów – ponad 50%; mchy torfowce stanowią >70% wszystkich mchów	Całkowite pokrycie mchów – 20-50% mchy torfowce stanowią 20-70% wszystkich mchów	Całkowite pokrycie mchów <20%, mchy torfowce nie występują lub stanowią <20% wszystkich mchów, zdecydowanie dominują mchy brunatne
Obce gatunki inwazyjne*	Brak	Zajmują do 5% powierzchni	Zajmują powyżej 5% powierzchni
Gatunki ekspansywne roślin zielnych*	Brak	Zajmują do 5% powierzchni	Zajmują powyżej 5% powierzchni
Obecność krzewów i podrostu drzew*	Brak lub pojedyncze	Udział mniejszy niż 15%	Udział większy niż 15%
Stopień uwodnienia*	Poziom wody mierzony w piezometrze - równo lub poniżej 10 cm w stosunku do powierzchni torfowiska (w praktyce, w trakcie chodzenia po torfowisku woda zawsze widoczna przynajmniej do wysokości podeszwy)	Poziom wody mierzony w piezometrze - 10-30 cm poniżej powierzchni torfowiska	Poziom wody mierzony w piezometrze - więcej niż 30 cm poniżej powierzchni torfowiska

<p>Pozyskanie torfu</p>	<p>Brak pozyskania torfu obecnie, jeżeli w przeszłości (powyżej 30 lat) to na niewielką skalę (do 5% torfowiska), słabo zauważalne w terenie ślady pozyskiwania w przeszłości</p>	<p>Torf pozyskiwany w przeszłości na znacznie większą skalę (powyżej 5% powierzchni torfowiska), wyraźnie widoczne ślady pozyskiwania, obecnie brak pozyskiwania lub pozyskiwanie sporadyczne i na bardzo małą skalę</p>	<p>Pozyskiwanie torfu na dużą skalę przez miejscową ludność lub pozyskiwanie przemysłowe</p>
<p>Melioracje odwadniające</p>	<p>Brak sieci rowów i kanałów melioracyjnych oraz innych elementów infrastruktury melioracyjnej odwadniających torfowisko bądź infrastruktura melioracyjna w wystarczającym stopniu „zneutralizowana” na skutek podjętych działań ochronnych (zasypywanie rowów, budowa zastawek itp.)</p>	<p>Sieć rowów melioracyjnych oraz innych elementów infrastruktury w niewielkim stopniu oddziałuje na warunki wodne torfowiska z uwagi na brak konserwacji, częściowe uszkodzenie oraz naturalne zarastanie rowów bądź też podejmowane działania ochronne, np. budowę zastawek, zasypywanie rowów itp.</p>	<p>Istniejąca infrastruktura melioracyjna wyraźnie pogarsza warunki wodne torfowiska</p>

Żubr *Bison bonasus* (na podstawie Krawczyński 2010)
 Gwiazdką oznaczono cechy, które powinny być oceniane w każdej populacji. Obszar, którego dotyczy ocena siedliska, należy rozumieć jako duży kompleks leśny (puszcze), lub duży obszar Natura 2000.

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Liczebność * (liczba osobników i trend, zapis: 100 ↑ (wzrost) i 100 ↓ (spadek),	Liczebność \geq 100 osobników zapewniająca bezpieczeństwo demograficzne populacji, wykazująca wzrost lub stabilizację; Liczebność 50-100 osobników (populacja funkcjonująca przy ryzyku utraty zmienności genetycznej) wykazująca stałą tendencję wzrostu	Liczebność 50-100 osobników wykazująca tendencję spadku ($>$ 1% rocznie) Liczebność $<$ 50 osobników z tendencją wzrostu	Liczebność $<$ 50 osobników (nie gwarantująca normalnego funkcjonowania populacji); Stabilna lub z tendencją spadku 1%/rok
	Struktura wiekowo-płciowa: Byki \geq 4 lata Krowy \geq 4 lata Młodzież 2-3 lata Cielęta do roku	20-25% 30-35% 20-25% od 15% wzwyż	15-20% 25-30% 15-20% 10-15%	$<$ 15% $<$ 25% $<$ 15% $<$ 10%
	Poziom rozrodu	\geq 15%	10-14%	$<$ 10%
	Współczynnik płodności	\geq 45%	30-45%	$<$ 30%
Poziom śmiertelności *	$<$ 10%	10-20%	$>$ 20%	

Siedlisko	Drzewostany liściaste i mieszane *	> 40%	30-40%	<30%
	Tereny otwarte *	<p>Corocznie koszone. Trawa suszona i zabierana W obszarach o przewadze lasów iglastych udział terenów otwartych powinien wynosić przynajmniej 10% powierzchni obszaru</p> <p>> 60% lasu niepodzielonego na części przez wsie, osady, pola uprawne w obszarze stanowiącym stanowisko populacji</p>	<p><2% a w obszarach o przewadze lasów iglastych <10% powierzchni obszaru. Corocznie koszone</p>	<p>Mniejszy udział, nie koszone</p>
	Fragmentacja siedliska		<p>40-50% lasu niepodzielonego na części w obszarze stanowiącym stanowisko</p>	<p><40% lasu niepodzielonego na części w obszarze stanowiącym stanowisko</p>

Niedźwiedź brunatny *Ursus arctos* (na podstawie: Jakubiec 2008)
Obszar, którego dotyczy ocena siedliska, należy rozumieć jako duży kompleks leśny (puszczę) lub pasmo górskie

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Liczebność *	> 20 osobników	10-20 osobników	< 10 osobników
	Rozród (liczba samic prowadzących młode urodzone w czasie ostatniej zimy)	> 4 samice	2-3 samice	Brak lub sporadyczny
	Płodność (średnia liczba młodych/ samicy)	≥ 2,0	1,51 – 1,99	≤ 1,50
	Lesistość *	> 80%	70-80%	< 70%
Siedlisko	Fragmentacja siedliska (Landscape Division - prawdopodobieństwo, że dwa losowo wybrane miejsca w krajobrazie nie znajdują się w jednym płacie danego typu użytkowania terenu)	Brak lub mała ≤ 0,5	Średnia 0,5 – 0,75	Duża ≥ 0,76
	Sieć drogowa (drog utwardzonych i ulepszonych)	< 1 km/1 km ²	1-3 km/1 km ²	> 3 km/1 km ²
	Zaludnienie gmin	< 30 osób/km ²	31-70 osób/km ²	> 71 osób/km ²
	Turystyka	< 10 miejsc hotelowych/km ²	10 – 20 miejsc hotelowych/km ²	> 20 miejsc hotelowych/km ²
	Relacja niedźwiedź-człowiek: szkody w gospodarstwach rolnych	Brak	<20	>20
	Relacja niedźwiedź-człowiek: przypadki agresji	Brak	<3	>3
	Relacja niedźwiedź-człowiek: przypadki synantropizacji	Brak	<2	>2

Wilk *Canis lupus* (na podstawie: Jędrzejewski, Borowik i Nowak 2010)
Obszar, którego dotyczy ocena siedliska, należy rozumieć jako duży kompleks leśny (puszczę)

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Zagęszczenie populacji [N/100 km ²]	>2,5	1,5-2,5	<1,5
	Liczba watah [N/100 km ²]	>0,5	0,3-0,5	<0,3
	Lesistość [%]	>40	20-40	<20
Siedlisko	Fragmentacja siedliska - długość linii brzegowej lasu w przeliczeniu na 1 km ² lasu [km/km ²]	<3	3-5	>5
	Dostępność bazy pokarmowej - biomasa dzikich ssaków kopytnych w przeliczeniu na 1 km ² ; wyliczana w oparciu o indeks biomasy uzyskiwany na podstawie wskaźników zagęszczeń otrzymanych z corocznych inwentaryzacji zwierziny przeprowadzanych przez nadleśnictwa, parki narodowe oraz przez koła łowieckie dzierzawiące obwoły łowieckie [kg/km ²]	>100	50-100	<50
	Zagęszczenie dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych [km/km ²]	<0,1	0,1-0,2	>0,2
	Stopień izolacji siedlisk (analiza pokrycia terenu oraz analiza genetyczna populacji - badania próbek odchodów i włosów)	Ciągłe połączenia z innymi obszarami zasiedlonymi przez populacje wilków	Połączenia słabe, przerywane	Całkowita izolacja

Ryś *Lynx lynx* (na podstawie: Jędrzejewski, Borowik, Nowak 2010)
Obszar, którego dotyczy ocena siedliska, należy rozumieć jako duży kompleks leśny (puszczę)

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)	
Populacja	Zagęszczenie populacji [N/100 km ²]	>2	1-2	<1	
	Liczba samic prowadzących młode [N/100 km ²]	>0,5	0,3-0,5	<0,3	
	Średnia liczba młodych na dorosłą samicę	>2	1-2	<1	
Siedlisko	Lesistość [%]	>40	20-40	<20	
	Fragmentacja siedliska - długość linii brzegowej lasu w przeliczeniu na 1 km ² lasu [km/km ²]	<3	3-5	>5	
	Dostępność bazy pokarmowej - biomasa jelenia i sarny w przeliczeniu na 1 km ² ; wyliczana w oparciu o indeks biomasy uzyskiwany na podstawie wskaźników zagęszczeń otrzymanych z corocznych inwentaryzacji zwierzyny				
	przeprowadzanych przez nadleśnictwa, parki narodowe oraz przez koła łowieckie dzierzawiące obwody łowieckie [kg/km ²]	>100	50-100	<50	
	Zagęszczenie dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych [km/km ²]	<0,1	0,1-0,2	>0,2	
	Stopień izolacji siedlisk (analiza pokrycia terenu oraz analiza genetyczna populacji - badania próbek odchodów i włosów)	Ciągłe połączenia z innymi obszarami zasiedlonymi przez populacje rysia	Połączenia słabe, przerywane	Całkowita izolacja	

Jelonek rogacz *Lucanus cereus* (na podstawie: Bujalski 2011)

Ocena polega na obserwacji aktywności osobników dorosłych, prowadzonej w dni ciepłe i pogodne, w godzinach wieczornych, między połową maja a połową lipca, powtórzonej conajmniej dwukrotnie. Eksplorację terenu w celu wyznaczenia stanowisk monitoringowych należy jednak przeprowadzić już w godzinach południowych, tj. w czasie żerowania chrząszczy. W tym czasie należy zwrócić uwagę na drzewa z wyciekającym sokiem, gdzie mogą się gromadzić chrząszcze, a także na obecność szczytków chrząszczy oraz inne oznaki ich występowania (żerowiska larw, otwory wylotowe, etc.) itp.

„Forma telodontyczna” samców jelonka to forma z silnie rozwiniętymi, dłuższymi żuwaczkami od głowy i przedplecza razem wziętych, opatrzonymi na wewnętrznej stronie i na wierzchołku wyraźnymi zębami (samce tego gatunku mogą też być tzw. amfidontyczne - z małymi żuwaczkami, które są krótsze od głowy z przedpleczem).

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	UI (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Obecność gatunku	Zaobserwowanie lub odłowienie przynajmniej 1 okazu, stwierdzenie szczytków imagines albo obecności larw	Brak obserwacji w ciągu 10 lat (2 powtórzenia co 5 lat)	Brak obserwacji w ciągu 20 lat (4 powtórzenia co 5 lat)
	Wielkość rójki	Większość osobników bierze udział w czynnościach rozrodczych	Tylko część osobników bierze udział w czynnościach rozrodczych	Brak osobników biorących udział w czynnościach rozrodczych
	Zimbredowanie* populacji	Przynajmniej 75% samców to formy telodontyczne	Okolo 50% samców to formy telodontyczne	Mniej niż 25% samców to formy telodontyczne
	Struktura drzewostanu na stanowisku	Przynajmniej 50% drzew w drzewostanie stanowią dęby	Przynajmniej 30% drzew w drzewostanie stanowią dęby	Dęby stanowią mniej niż 30% drzew w drzewostanie
Siedlisko	Struktura drzewostanów otaczających	Przynajmniej 30% drzew w drzewostanie stanowią dęby	Przynajmniej 15% drzew w drzewostanie stanowią dęby	Dęby stanowią mniej niż 15% drzew w drzewostanie
	Dostępność miejsc rozrodu	Na stanowisku znajdują się pniaki dębowe	W otoczeniu stanowiska znajdują się pniaki dębowe	Na stanowisku i w jego otoczeniu brak jest pniaków dębowych
	Termika i warunki świetlne	Drzewostan rozrzedzony (światło słoneczne dociera w wielu miejscach do dna, występują polany i świetliste dukty	Drzewostan bardziej zwarty (światło słoneczne tylko miejscami dociera do dna lasu), występują polany i świetliste dukty	Drzewostan bardzo zwarty (światło słoneczne niemal nie dociera do dna lasu), brak polan i świetlistych dukków

Pachnica dębowa *Osmoderma eremita* (na podstawie: Oleksa 2010)

W dużych próchnowiskach może żyć równocześnie nawet kilkadziesiąt (skrajnie kilkakaset) osobników pachnicy, dlatego też poszczególne drzewa mogą być traktowane jako pojedyncze płaty środowiska zasiedlone przez subpopulację, zaś zbiór drzew izolowanych nie bardziej jak ok. 200 m (większy dystans jest w stanie pokonać zaledwie kilka procent osobników) – jako populację. Miarą stanu populacji jest ocena względnej ilości zasiedlonych drzew. Miarą jakości siedliska jest zagęszczenie i jakość drzew dogodnych do zasiedlenia oraz potencjalna łączność z innymi potencjalnymi lub aktualnymi siedliskami gatunku.

Ocenę perspektyw zachowania pachnicy na stanowisku opiera się na przewidywaniach utrzymania odpowiednich dla gatunku siedlisk, tj. dziuplastych drzew z obszernymi, kilkudziesięciolitrowymi próchnowiskami (powstająj najwcześniej u drzew 50-60 letnich w przypadku gatunków o miękkim drewnie (wierzba, lipa), a u gatunków o drewnie twardym dąb, buk) dopiero w wieku powyżej 100 lat; zazwyczaj 140 lat). Dojrzałe, dziuplaste drzewa mają ograniczoną trwałość, toteż zamierające drzewa z czasem powinny być zastępowane przez nowe pokolenie starzejących się drzew. Ocenę perspektyw zachowania gatunku ułatwić może następujący klucz:

1. Drzewa stanowiące aktualne lub potencjalne siedlisko pachnicy na stanowisku zagrożone są wycinką w ciągu najbliższych kilku lat – U2,

1'. Drzewa stanowiące aktualne lub potencjalne siedlisko pachnicy na stanowisku nie są zagrożone wycinką w ciągu najbliższych kilku lat – 2, 2'. Na stanowisku pojedyncze drzewa dziuplaste (<5), a zatem ryzyko wypadnięcia wszystkich drzew na skutek zdarzeń losowych umiarkowanie wysokie – U1,

2'. Na stanowisku liczne drzewa dziuplaste (<5), małe ryzyko wypadnięcia wszystkich drzew w krótkim okresie czasu – FV.

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Udział % zasiedlonych drzew wśród drzew dziuplastych (obserwacja siedzących pachnic)	≥ 15	< 15 i ≥ 5	< 5
	Udział % zasiedlonych drzew wśród drzew dziuplastych dostępnych (przeгляд próchnowiska)	≥ 40	< 40 i ≥ 10	< 10
	Liczba drzew zasiedlonych w przeliczeniu na 1 ha	≥ 2	< 2 i ≥ 1	< 1
Siedlisko	Udział % drzew dziuplastych wśród wszystkich drzew	≥ 20	< 20 i ≥ 10	< 10
	Liczba drzew dziuplastych w przeliczeniu na 1 ha	≥ 10	< 10 i ≥ 5	< 5
	Udział % drzew grubych wśród drzew dziuplastych (lipy o f ≥ 90 cm i dęby o f ≥ 110 cm i inne drzewa liściaste o f ≥ 100 cm)	≥ 5	< 5 i ≥ 1	< 1

	Liczba grubych drzew dziuplastych w przeliczeniu na 1 ha (kryteria uznania drzewa za grube jw.)	≥ 4	< 4 i ≥ 2	< 2
	Izolacja (odległość do najbliższych aktualnych lub potencjalnych siedlisk)	≤ 200 m	> 200 m i ≤ 1000 m	> 1000 m
	Średnie zacienienie drzew (średnia z oceny poszczególnych drzew w skali: 1 – otwarta przestrzeń, w promieniu 10 metrów co najwyżej 2 lub 3 inne drzewa, tak jak w alejach; 2 – półotwarcie, np. skraj lasu, 3 – zwarte korony drzew dookoła, np. wewnątrz lasu)	$\leq 1,5$	$> 1,5$ i $\leq 2,5$	$> 2,5$

Zgnirotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus* (na podstawie: Buchholz 2011)

Ocena polega na przeszukiwaniu stanowiska (obszar leśny 250–5000 ha) za pomocą systematycznych obserwacji, wykonywanych z częstotliwością przynajmniej co ok. 2 tygodnie od kwietnia do października, polegających na przeszukiwaniu potencjalnych makro- i mikrosiedlisk bytowania i rozwoju gatunku, na całej powierzchni stanowiska. Przeszukiwanie musi być bardzo ostrożne, by nie niszczyło siedlisk gatunku (tylko odginięcie, a nie odrywanie kory, najwyżej 30% kory z drzewa, nie prowadzić przy temperaturze <5 stopni, tylko do znalezienia pierwszego osobnika).

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Obecność gatunku na stanowisku	Stwierdzenie podczas tegorocznej inwentaryzacji	Brak stwierdzenia podczas tegorocznej inwentaryzacji ale obecność potwierdzona w ciągu ostatnich 12 lat (odpowiada 2 cyklom monitoringowym)	Brak stwierdzenia podczas tegorocznej inwentaryzacji i brak potwierdzenia obecności od ponad 12 lat, co odpowiada mniej więcej 3 cyklom monitoringowym
Siedlisko	Ilość martwego drewna	Średnia miąższość martwego drewna na stanowisku ma wartość co najmniej 10% zasobności drzewostanu żywego (przy obliczaniu tej miąższości brana jest pod uwagę tylko nadziemna część drzewa z wyłączeniem pniaków po drzewach ściętych i usuniętych z lasu, o „piersńcy” powyżej 15 cm) lub na 1 hektarze występuje co najmniej 10 drzew martwych (stojących lub powalonych/ złamanych) o „piersńcy” conajmniej 40 cm, nie przeznaczonych do usunięcia	Średnia miąższość martwego drewna na stanowisku ma wartość od 2 do 10% zasobności drzewostanu żywego (przy obliczaniu tej miąższości brana jest pod uwagę tylko nadziemna część drzewa z wyłączeniem pniaków po drzewach ściętych i usuniętych z lasu, o „piersńcy” powyżej 15 cm) lub na 1 hektarze występuje od 2 do 9 drzew martwych (stojących lub powalonych/ złamanych) o „piersńcy” conajmniej 40 cm nie przeznaczonych do usunięcia	Średnia miąższość martwego drewna na stanowisku ma wartość niższą niż 2% zasobności drzewostanu żywego (przy obliczaniu tej miąższości brana jest pod uwagę tylko nadziemna część drzewa z wyłączeniem pniaków po drzewach ściętych i usuniętych z lasu, o „piersńcy” powyżej 15 cm) lub na 1 hektarze występuje co najmniej 1 drzewo martwe (stojące lub powalone/złamane) o „piersńcy” co najmniej 40 cm
	Jakość martwego drewna	Reprezentowane mniej więcej w jednakowej ilości wszystkie 4 klasy rozkładu lub przynajmniej I, II i III. Wszystkie drzewa obumierające i martwe są w lesie pozostawiane i nie podlegają korowaniu	Reprezentowane co najmniej klasy II i III, może brakować klasy I i/lub IV; drzewa z klasy II i I (o ile występuje) nie wszystkie są przeznaczone do usunięcia (musi pozostać co najmniej 50% takich drzew, jednak nie mniej niż 2 na 1 hektar powierzchni lasu i drzewa te nie mogą być korowane)	Brak drzew w poszczególnych klasach rozkładu (występuje co najwyżej klasa IV), a w przypadku występowania I i II wszystkie drzewa ją reprezentujące przeznaczone są do usunięcia lub korowania

<p>Stopień naturalności ekosystemu leśnego</p>	<p>Stwierdzenie (w ciągu 12 lat, co odpowiada mniej więcej 2 cyklom badań monitoringowych) aktualnego występowania na stanowisku lub w obrębie obszaru stanowiącego zwarty kompleks leśny na którym stanowisko jest zlokalizowane, co najmniej jedno spośród następujących gatunków: <i>Boros schneideri</i>, <i>Cucujus haematodes</i>, <i>Lacon leptodipterus</i>, <i>Ampedus melanurus</i>, <i>Rhyssodes sulcatus</i>, <i>Ceruchus chrysomelinus</i>, <i>Prostomis mandibularis</i></p>	<p>Brak stwierdzeń (w ciągu 12 lat, co odpowiada mniej więcej 2 cyklom badań monitoringowych) występowania na stanowisku lub w obrębie obszaru stanowiącego zwarty kompleks leśny na którym stanowisko jest zlokalizowane, gatunków wymienionych przy ocenie FV, przy jednoczesnym stwierdzeniu w tym okresie co najmniej jednego spośród następujących gatunków: <i>Dendrophagus crenatus</i>, <i>Pytho depressus</i> (lub dowolnego przedstawiciela rodzaju <i>Pytho</i>) <i>Denticollis rubens</i>, <i>Diacanthous undulatus</i>, <i>Peltis grossa</i>, <i>Sinodendron cylindricum</i></p>	<p>Brak stwierdzeń (w ciągu 12 lat, co odpowiada mniej więcej 2 cyklom badań monitoringowych) występowania na stanowisku lub w obrębie obszaru stanowiącego zwarty kompleks leśny na którym stanowisko jest zlokalizowane, gatunków wymienionych przy ocenie FV i U1 - drzewostan panujący w obrębie obszaru stanowiącego zwarty kompleks leśny na którym stanowisko jest zlokalizowane, którekolwiek z wymienionych gatunków</p>
<p>Stopień naturalności składu gatunkowego drzewostanu</p>	<p>Skład gatunkowy drzewostanu naturalny, odpowiadający siedlisku</p>	<p>Skład gatunkowy drzewostanu mniej lub bardziej odbiegający od właściwego danemu siedlisku (nadmiar jakiegos gatunku - np. sosny w grądzie, niedobór jakiegos gatunku, np. dębu w borze mieszanym, itp.)</p>	<p>Skład gatunkowy drzewostanu panującego nienaturalny (np. monokultura, znaczny udział gatunków obcych geograficznie, itp.)</p>
<p>Struktura przestrzenna i wiekowa drzewostanu</p>	<p>Drzewostan panujący o silnie zróżnicowanej strukturze wiekowej i przestrzennej oraz wyraźnie zróżnicowanej dymensji; obecność starych drzew zbliżających się do wieku maksymalnego w liczbie min. 5 szt./ha</p>	<p>Brak drzewostan panujący o 2-3 klasach wieku wynikających z gospodarczego użytkowania rębnią częściową i słabo zróżnicowanej strukturze przestrzennej i nie- lub słabo zróżnicowanej dymensji; średnio na 1 ha od 1 do 5 szt. starych drzew zbliżających się do wieku maksymalnego (drzewa w wieku przesełorębnym nie mają więcej niż 150 lat)</p>	<p>Brak którejkolwiek z cech drzewostanu wymienionych przy ocenach FV i U1 - drzewostan panujący jednolite, o uproszczonej strukturze przestrzennej wynikającej z intensywnego gospodarczego użytkowania i nie- lub słabo zróżnicowanej dymensji; brak drzew w wieku wyższym niż wiek rębności (np. sosny powyżej 80-100 lat)</p>
<p>Zasobność drzewostanu</p>	<p>Zasobność drzewostanu minimum 300 m³/ha</p>	<p>Zasobność drzewostanu od 200 do 300 m³/ha</p>	<p>Zasobność drzewostanu poniżej 200 m³/ha</p>

Zgłębek bruzdkowany *Rhyzodes sulcatus* (na podstawie: Sienkiewicz 2011)
 Zgłębek bruzdkowany to gatunek uważany za relikw lasów pierwotnych, bardzo wrażliwy na zaburzenia w ekosystemach leśnych. Niegdyś rozmieszczone w całej Europie, obecnie w wielu krajach Europy już wyginął.
 Ze względu na wrażliwość zgłębka bruzdkowanego na zmiany w środowisku życia jako podstawową metodę wykrywania obecności gatunku zaleca się stosowanie pułapek ekranowych (barierowych) do odłowu imagines. Odławiane na żywo chrząszcze powinny być wypuszczone z powrotem do środowiska. Dopiero gdyby ten sposób zawodził, należy przeprowadzić poszukiwania imagines w miejscu rozwoju, czyli w próchniactwach kłódach drzew żywicielskich. Metoda nie przewiduje poszukiwania larw.

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Obecność imagines (na podstawie wywieszenie pułapek ekranowych o powierzchni około 1m ² lub przeszukiwanie martwego drewna przez eksperta	Zaobserwowanie lub odłowienie przynajmniej 4 osobników	Zaobserwowanie lub odłowienie przynajmniej 1 osobnika	Brak stwierdzeń imagines mimo dobrych warunków siedliskowych oraz wcześniejszych stwierdzeń gatunku na stanowisku
Siedlisko	Stopień naturalności lasu	Lasy naturalne lub zbliżone do naturalnych, skład gatunkowy zgodny z potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym, powstałe w efekcie naturalnych procesów rozpadu i odnowienia, bez wyraźnych śladów gospodarki człowieka (co najwyżej pozyskiwano pojedyncze drzewa), struktura drzewostanu złożona	Lasy o składzie gatunkowym zgodnym z potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym, powstałe w wyniku naturalnych procesów rozpadu i odnowienia lub w wyniku naturalnego odnowienia prowadzonego w ramach gospodarki leśnej, ekstenzywnie („przerębówka”) użytkowane gospodarczo, struktura drzewostanu złożona	Lasy gospodarcze, intensywnie użytkowane, o składzie gatunkowym zgodnym z potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym, powstałe w wyniku sztucznego odnowienia, struktura drzewostanu zwykle prosta

<p>Stopień naturalności lasów otaczających</p>	<p>Lasy naturalne lub zbliżone do naturalnych, skład gatunkowy zgodny z potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym, powstałe w wyniku naturalnych procesów rozpadu i odnowienia lub w wyniku naturalnego odnowienia prowadzonego w ramach gospodarki leśnej, ekstenywnie użytkowane gospodarczo, struktura drzewostanu złożona</p>	<p>Lasy o składzie gatunkowym zgodnym z potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym, powstałe w wyniku naturalnych procesów rozpadu i odnowienia lub w wyniku naturalnego odnowienia prowadzonego w ramach gospodarki leśnej, ekstenywnie użytkowane gospodarczo, struktura drzewostanu złożona</p>	<p>Lasy gospodarcze, intensywnie użytkowane, o składzie gatunkowym zgodnym z potencjalnym zbiorowiskiem roślinnym, powstałe w wyniku sztucznego odnowienia, struktura drzewostanu zwykle prosta</p>
<p>Skład gatunkowy drzewostanu na stanowisku</p>	<p>Obecność przynajmniej 2 gatunków roślin żywicielskie dla zagłębka bruzdkowanego, które stanowią główne składniki drzewostanu (<i>Picea sp.</i>, <i>Bies sp.</i>, <i>Quercus sp.</i>, <i>Fagus sp.</i>, <i>Populus sp.</i>) w I i II piętrze lasu</p>	<p>Obecność 1 gatunku spośród znanych roślin żywicielskich, który stanowi główny składnik drzewostanu w I i II piętrze lasu</p>	<p>Brak gatunków roślin żywicielskich, które stanowiłyby główny składnik drzewostanu w I i II piętrze lasu</p>
<p>Skład gatunkowy drzewostanu w otoczeniu stanowiska</p>	<p>Obecność przynajmniej 2 gatunków roślin żywicielskie dla zagłębka bruzdkowanego, które stanowią główne składniki drzewostanu (<i>Picea sp.</i>, <i>Abies sp.</i>, <i>Quercus sp.</i>, <i>Fagus sp.</i>, <i>Populus sp.</i>) w I i II piętrze lasu</p>	<p>Obecność 1 gatunku spośród znanych roślin żywicielskich, który stanowi główny składnik drzewostanu w I i II piętrze lasu</p>	<p>Brak gatunków roślin żywicielskich, które stanowiłyby główny składnik drzewostanu w I i II piętrze lasu</p>
<p>Wiek drzew w drzewostanie</p>	<p>Starodrzew z licznymi (około 10%) drzewami w wieku powyżej 150 lat</p>	<p>Starodrzew zbudowany z drzew 100-150 letnich</p>	<p>Drzewostan zbudowany z drzew młodszych niż 100 lat</p>
<p>Ilość martwego drewna</p>	<p>≥8 całych kłód</p>	<p>2-7 całych kłód</p>	<p>0-1 całych kłód</p>
<p>Jakość martwego drewna</p>	<p>Obecne wszystkie 4 klasy lub przynajmniej II, III i IV</p>	<p>Obecne klasy II i IV lub przynajmniej IV</p>	<p>Obecne klasy I i/lub II, bądź brak martwego drewna</p>
<p>Historyczna ciągłość lasu</p>	<p>Ciągłość lasu zachowana, przewaga naturalnych odnowień</p>	<p>Ciągłość zachowana ale w przeszłości prowadzono sztuczne odnowienia, gospodarka przerębowa</p>	<p>Las powstał ze sztucznego odnowienia</p>

Traszka grzebienista *Triturus cristatus* (na podstawie: Pabijan 2010)

Gatunek jest znany z ekstremalnych wahań liczebności w populacjach, wywołanych tymczasowym i zmiennym charakterem drobnych zbiorników wodnych, w których odbywa rozród. Dlatego zaproponowano, by kryterium populacji nie odnosić w ogóle do populacji w konkretnym zbiorniku wodnym, a tylko do „metapopulacji” związanej np. z poziomem obszaru Natura 2000. Przy tym podejściu w konkretnym zbiorniku określa się tylko obecność / nieobecność gatunku, a wnioskowanie opiera się na zmianach liczby zasiedlonych przez traszkę zbiorników w obszarze

Natomiast jeżeli chodzi o ocenę siedliska, to dla traszki grzebienistej znana i sprawdzona w wielu krajach Europy jest wypracowana w Wielkiej Brytanii metoda tzw. HSI, czyli obliczania „indeksu przydatności siedliska” (Habitat Suitability Index). Wskaźnik HSI oblicza się wg wzoru: $HSI = (SI_1 \times SI_2 \times SI_3 \times SI_4 \times SI_5 \times SI_6 \times SI_7 \times SI_8 \times SI_9 \times SI_{10})^{1/10}$, gdzie SI_n to kolejne składowe tego indeksu. Wartości SI_1 przypisuje się wartości zależnie od regionu geograficznego: tereny nizinne Polski - 1,0; Beskidy, Bieszczady, Góry Świętokrzyskie - 0,8; Tatry, Sudety, wyższe partie Beskidów (>500 m. n.p.m.) - 0,5. Pozostałe składowe SI , przyjmujące wartości z przedziału 0-1, oblicza się wg specjalnych skal, podanych w pracy Pabijan 2008 oraz Oldham i in. 2000. Syntetyczny wskaźnik HSI jest sposobem zbiorczej oceny parametru „siedlisko” i dlatego oznaczono go gwiazdką.

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	UI (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Liczba zasiedlonych zbiorników w obszarze*	Stabilna lub wzrastająca; i zasiedlonych >15% potencjalnie dostępnych zbiorników	Zmniejszająca się powoli; i zasiedlonych >15% potencjalnie dostępnych zbiorników	Zmniejszająca się szybko lub – niezależnie od trendu – zasiedlonych <15% potencjalnie dostępnych zbiorników
	SI_2 - powierzchnia zbiornika (m ²)	400-2000 m ²	> 2000 m ²	< 400 m ²
Siedlisko	SI_3 - liczba lat, w których zbiornik wysycha w ciągu 10 latach	0-2	3-6	>6
	SI_4 - jakość wody	Wysoka jakość – woda bardzo czysta, liczne gatunki bezkręgowców, w tym gatunki wskaźnikowe dla wód o pierwszej klasie czystości (larwy jętek, kielże <i>Gammarus</i>).	Średnia jakość – wody bez wyraźnych zanieczyszczeń, dno takich zbiorników po zaburzeniu nie wydziela woni siarkowodoru, licznie występują bezkręgowce o mniejszej tolerancji na zanieczyszczenia, lecz ich różnorodność gatunkowa jest niewielka	Niska jakość – dno takich zbiorników po zaburzeniu często wydziela woni siarkowodoru, nie-liczne gatunki bezkręgowców charakterystyczne dla wód o słabym natlenieniu (larwy komarów, robaki obłe) nieliczne rośliny; Lub: Zanieczyszczona – woda jest ewidentnie zanieczyszczona, zazwyczaj mętna, występują tylko bezkręgowce o wysokiej tolerancji na zanieczyszczenia, np. larwy muchówek z rodzaju <i>Eristalis</i>

SI₅ - zacielenie zbiornika	0-60% zacielenie	60-80% zacielenie	>80% zacielenie
SI₆ - liczba ptaków wodnych na zbiorniku	0-2 ptaki na 1000 m ²	3-6 ptaków na 1000 m ²	>6 ptaków na 1000 m ²
SI₇ - obecność ryb	Brak - nie ma ryb w zbiorniku.	Możliwy - obecność ryb możliwa (np. jeśli ryb nie obserwujemy, ale przypuszczamy, że mogą zasiedlać zbiornik)	Umiarkowany - obecne są ryby roślinożerne lub niełiczne i niewielkie ryby drapieżne; Lub: Silny - obecne są duże drapieżne ryby (np. szczupaki) lub liczne mniejsze ryby drapieżne/ wszystkożerne (cierniki, karasie)
SI₈ - liczba innych zbiorników w odległości do 500 m	>4	1-3	0
SI₉ - jakość środowiska lądowego	Dobre - siedlisko lądowe posiadające dobre warunki troficzne i liczne schronienia dla traszek (środowno leśne; łąki z kępami traw i turzyc). Siedlisko zajmuje znaczną powierzchnię i całkowicie otacza zbiornik. Brak barier dla migracji osobników (brak pól uprawnych, dróg)	Średnie - siedlisko lądowe posiadające dobre warunki troficzne i liczne schronienia dla traszek, ale zajmujące mniejszą powierzchnię wokół zbiornika niż poprzednia kategoria, np. część akwenu graniczy z polem uprawnym lub szosą	Złe - siedlisko lądowe nie posiadające dobrych warunków troficznych i ubogie w mikrosiedliska, w których mogłyby się schronić traszki (np. staw w polu uprawnym). Lub: Izolowane - dyspersja traszek ograniczona do bezpośredniego otoczenia stawu przez złe warunki siedliskowe (np. zabudowa miejska) lub bariery dyspersyjne
SI₁₀ - stopień zarośnięcia lustra wody przez roślinność	>60% (optimum jest 80%)	40-60%	<40%
HSI - syntetyczny wskaźnik przydatności siedliska *	>0,8	0-5-0,8	<0,5

Nadobnica alpejska *Rosalia alpina* (na podstawie: Witkowski 2010)

Gatunek ten występuje najczęściej w formie metapopulacji, gdzie szereg mniej lub bardziej izolowanych drobnych populacji związanych z konkretnymi mikrosiedliskami tworzy luźną strukturę, zmienną w czasie i przestrzeni (mamy tam siedliska nie zasiedlone i zasiedlone, które ulegają zmianom w czasie); dlatego tak trudno jest oszacować jego liczebność. Problemem przy ocenie liczebności jest też trzyletni cykl rozwojowy i wynikająca z niego zmienność pojawów. Jako siedlisko nadobnicy, do którego odnoszą się poniższe parametry, należy traktować kilkusethektarowe uroczysko leśne - kompleks buczyn.

Drzewostany bukowe starsze niż 80 lat są kluczowe, ponieważ w tym wieku w koronach drzew nasilają się procesy obumierania gałęzi (potencjalnego materiału lęgowego dla nadobnicy).

Parametr	Wskaźnik	FV (właściwy)	U1 (niezadawalający)	U2 (zły)
Populacja	Liczba zdarzeń spotkania imago gatunku na naturalnych mikrosiedliskach w jego potencjalnym siedlisku (nie na sągach pozyskanego drewna) podczas 3 czterogodzinnych kontroli przeprowadzonych w II i III dekadzie lipca (w miarę możliwości średnia wieloletnia)	> 10	4-9	< 4
	Powtarzalność przypadkowych obserwacji nadobnicy	Corocznie	Obserwacje sporadyczne	Brak obserwacji imago
	Izolacja populacji	Populacja w obrębie metastruktury lub są inne bliskie populacje	Brak bliskich populacji, ale populacja w centrum zasięgu	Brak bliskich populacji i populacja na granicy zasięgu
Siedlisko	Zasoby martwego grubowymiarowego drewna bukowego (> 50 cm grubości i > 3 m długości), średnio na ha	> 10m ³	3-10m ³	< 3m ³
	Potencjalne siedliska	Drzewostany bukowe starsze niż 80 lat na ponad 50% powierzchni	Drzewostany bukowe starsze niż 80 lat na 20-50% powierzchni	Stare drzewostany bukowe sporadyczne lub ich brak
	Trwałość mikrosiedliska (ocena ekspercka - pochodna rozkładu martwego drewna lub stopnia wyeksploatowania materiału lęgowego przez poprzednie generacje nadobnicy alpejskiej)	> 5 lat	2-5 lat	< 2 lat

Lipiennik loesela *Liparis loeselii* (na podstawie: Kucharski 2010)

Parametr	Wskaźnik	FV właściwa	U1 niezadawająca	U2 zła
Populacja	Liczba osobników	>100	30-100	<30
	Struktura populacji	Obecność juvenilnych i rozmnażających się os.	Pojedyncze osobniki juvenilne	Brak osobników juvenilnych
	Stan zdrowotny	Brak uszkodzeń	Pojedyncze uszkodzenia	Widoczne liczne uszkodzenia
Siedlisko	Powierzchnia potencjalnego siedliska	Takie same lub większe w porównaniu do poprzedniego okresu monitoringowego	Mniejsze w porównaniu do poprzedniego okresu monitoringowego	Brak siedlisk potencjalnych (pomijając część siedliska zajętego przez gatunek)
	Powierzchnia zajętego siedliska – zmiana w kolejnym okresie monitoringowym	Taka sama lub większa	Mniejsza do 20%	Mniejsza o ponad 20%
	Fragmentacja siedliska	Brak lub mała	Średnia	Duża
	Stopień zarośnięcia siedliska przez roślinność drzewiastą i krzewiastą *	<25%	25-50%	>50%
	Wysokie byliny/gatunki ekspansywne – konkurencyjne % pokrycia	Brak lub pojedyncze os.	Zajmujące łącznie ponad 25% arealu	Zajmujące łącznie ponad 50% arealu
	Wysokość runi	<25	25-45 cm	>45 cm
	Wojłok (martwa materia organiczna), średnia grubość*	<5 cm	5-10 cm	>10 cm
	Miejsca do kielkowania	>10%	5-10%	<10%
	Występowanie luk (odkrytej gleby)			
	Stopień uwodnienia*	Duże	Średnie	Małe

Obuwik pospolity *Cyripedium calceolus* (na podstawie: Kucharczyk 2010)

Parametr	Wskaźnik	FV właściwa	U1 niezadawalająca	U2 zła
Populacja	Liczba pędów – zmiana w kolejnym okresie monitoringowym	Przynajmniej taka sama	Mniejsza do 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym	Mniejsza o ponad 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym
	Typ rozmieszczenia (rozproszony, skupiskowy)	Skupienia po kilka- kilkadziesiąt pędów	Skupienia najwyższej po kilka pędów	Pojedyncze pędy
	Liczba kęp – zmiana w kolejnym okresie monitoringowym	Przynajmniej taka sama	Mniejsza do 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym	Mniejsza o ponad 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym
	Liczba pędów generatywnych	>30%	15-30%	<15%
Siedlisko	Liczba pędów wegetatywnych	<70%	70-85%	>85%
	Efektywność zapyłania	>30%	10-30%	<10%
	Obecność stówek	Obecne, więcej niż pojedyncze	Pojedyncze	Brak
	Stan zdrowotny	Brak oznak złego stanu zdrowotnego	Obecne, ale bez widocznego wpływu na owocowanie	Występują oznaki zamierania osobników, widoczny wpływ na owocowanie
Siedlisko	Powierzchnia potencjalnego siedliska – zmiana w kolejnym okresie monitoringowym	Taka sama lub większa	Mniejsza do 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym	Mniejsza o ponad 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym
	Powierzchnia zajętego siedliska – zmiana w kolejnym okresie monitoringowym	Taka sama lub większa	Mniejsza do 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym	Mniejsza o ponad 10% niż w poprzednim okresie monitoringowym
	Fragmentacja siedliska	Mała	Średnia	Duża
	Ocienienie przez drzewa i krzewy*	25-40%	10-25%; 40-70%	<10%; >70%

Wysokie byliny/gatunki ekspansywne - konkurencyjne % pokrycia*	<20%	20-40%	>40%
	Wysokość runi*	40-60 cm	>60 cm
	Wojłok (martwa materia organiczna) średnia grubość	3-10 cm	>10 cm
	Miejsca do kiełkowania, występowanie luk (odkrytej gleby)	3-5%	<3%
Negatywne wpływy z otoczenia	Brak	Obecne, o słabym natężeniu	Obecne, o dużym natężeniu

Sasanka otwarta *Pulsatilla patens* (na podstawie Pawlikowski 2011)

Parametr	Wskaźnik	FV właściwa	U1 niezadawająca	U2 zła
Populacja	Liczebność	> 20 os. i nie mniejsza niż w poprzednim okresie monitoringowym	10-20 os. i/lubmniejsza, niż w kolejnym okresie monitoringowym, ale nie więcej niż o 25%	< 10 os. i/lubmniejsza niż w kolejnym okresie monitoringowym o > 25%
	Struktura populacji (liczba osobników generatywnych, średnia liczba kwiatów w kępie generatywnej, liczba siewek)	> 60 % populacji > 2 kwiaty kilka lub więcej siewek	40-60 % populacji 1,5-2 kwiatów średnio pojedyncze siewki	< 40 % populacji < 1,5 kwiatów średnio brak siewek
	Stan zdrowotny	< 5 % populacji ma deformacje, choroby i pasożyty	5 - 25 % populacji ma deformacje, choroby i pasożyty	> 25 % populacji ma deformacje, choroby i pasożyty
Siedlisko	Powierzchnia potencjalnego siedliska	> 0,1 ha i nie mniejsza niż w poprzednim okresie monitoringowym	0,01-0,1 ha lub/i mniejsza, niż w kolejnym okresie monitoringowym, ale nie więcej niż o 10%	< 0,01 ha i/lubmniejsza niż w kolejnym okresie monitoringowym o > 10%
	Powierzchnia zajętego siedliska	> 0,01 ha i nie mniejsza niż w poprzednim okresie monitoringowym	0,0005-0,01 ha lub/i mniejsza, niż w kolejnym okresie monitoringowym, ale nie więcej niż o 10%	< 0,0005 ha i/lub mniejsza niż w kolejnym okresie monitoringowym o > 10%
	Fragmentacja siedliska	Mała	Średnia	Duża
Zwarcie drzew i krzewów	Ocienienie	Spośród warstw a i c tylko jedna > 50 (ale nie więcej niż 60 % w przypadku warstwy a i 75 % w przypadku warstwy c) oraz warstwa b < 15 %.	Pozostałe sytuacje	Warstwa a > 65 % lub warstwa b > 30 % lub warstwa c > 85 %.
	Zwarcie drzew i krzewów	Suma zwarć warstw a i b wynosi < 65 %	Suma zwarć warstw a i b wynosi 65-80 %	Suma zwarć warstw a i b wynosi > 80 %
	Wysokość runi/runa	< 20 cm	20-30 cm	> 30 cm

Obecność świerka ew. innych ekspansywnych gatunków drzewiastych	Suma zwarć odnośnych gatunków; łącznie dla wszystkich warstw < 25%	Suma zwarć odnośnych gatunków; łącznie dla wszystkich warstw wynosi 25-40%	Suma zwarć odnośnych gatunków; łącznie dla wszystkich warstw > 40 %
Gatunki ekspansywne	< 10 %	10-25 % i/lub jeden z gatunków pokrywa 40-60 % powierzchni	> 25 % i/lub jedenz gatunków pokrywa > 60 % powierzchni
Gatunki obce inwazyjne	Brak w obrębie stanowiska i w bezpośrednim sąsiedztwie	< 5 % i/lub występują w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska	> 5 % w obrębie stanowiska
Oświetlenie stanowiska	Z góry i z boku	Głównie z boku	Głównie z góry (rola oświetlenia bocznego nieistotna)
Miejsca do kiełkowania	> 10 %	2-10 %	< 2 %

Bezlist okrywowy *Buxbaumia viridis* (na podstawie: Vončina 2010)

Parametr	Wskaźnik	FV właściwa	UI niezadawalająca	U2 zła
Populacja	Liczba sporogonów	≥ 5 osobników	<5 osobników	Brak
	Areal populacji (wielkość fragmentu łądy, na którym występuje dana populacja)	Powyżej 0,1 m ²	Poniżej 0,1 m ²	Brak
	Liczba zasiedlonych pni	≥ 5 sztuk	< 5 sztuk	Brak
	Powierzchnia potencjalnego siedliska	≥ 500 m ²	< 500 m ²	Brak lub tylko suboptymalne
	Powierzchnia zajmowanego siedliska	≥ 0,5 m ²	< 0,5 m ²	Brak
	Fragmentacja siedliska	Mała	Średnia	Duża
	Ocienienie	> 80%	30-80%	<30%
	Wilgotność	Bardzo wilgotno	Wilgotno	Sucho
	Zwarcie drzew i krzewów	> 50%	25-50%	<25%
	Zwarcie runi/runa	<30%, luźna	30-80%, luźna	> 80%, zwarta
Siedlisko	Zwarcie i charakterystyka warstwy mszystej	<90%, jednowarstwowa, luźna, do 0,5 cm wysokości	>90%, jednowarstwowa, luźna, o wysokości 0,5-1,5 cm	>90%, jednowarstwowa, zwarta utworzona z silnie splecionych gałązek mchów o wysokości powyżej 1,5 cm
Gatunki	Konkurencyjne gatunki mszaków	Brak	Pojedynczo w obrębie sporogonów	Tworzące zwarte płyty o wyraźnym wpływie na populację
	Uwaga: gatunek rośnie często w zbiorowisku <i>Lepidozio-Tetraphidietum pellucidiae</i> co wcale nie ogranicza jego populacji			
	Gatunki ekspansywne	Brak	Niewielki wpływ na populację	Wyraźny wpływ na populację
	Obce gatunki inwazyjne	Brak	Niewielkie populacje, nie mające wpływu na populację	Obfite populacje, mające wyraźny wpływ na populację

**4. POSZUKIWANIE SPOSOBÓW WDROŻENIA DO GOSPODARKI
LEŚNEJ EUROPEJSKICH OBOWIĄZKÓW OCHRONY PRZYRODY
– doświadczenia leśników, postulaty przyrodników**

4.1. Ogólne obowiązki

Gospodarka leśna w polskich Lasach Państwowych może i powinna być kształtowana tak, by w stosunku do ekosystemów znajdujących się w zarządzie LP wypełniała podstawowe zobowiązania, ciążące na Polsce, a wynikające z prawa europejskiego. Ponieważ Lasy Państwowe zarządzają gruntami w imieniu państwa polskiego, w wykonywaniu tego zarządu powinny bezpośrednio uwzględnić odpowiednie obowiązki ciążące na państwie.

Obowiązki państwa polskiego w zakresie ochrony „elementów przyrody o znaczeniu europejskim”, mające zastosowanie w lasach, są następujące:

Element przyrody	Obszary Natura 2000 wyznaczone dla ochrony danego gatunku / siedliska	Cały teren kraju
Siedliska przyrodnicze z załącznika I dyrektywy siedliskowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakaz zezwalania na przedsięwzięcia lub plany, które oddziaływałyby znacząco negatywnie na stan ochrony, tj. na zasoby, jakościowy stan albo na szanse przyszłej ochrony siedliska w obszarze (art. 6.3 DS). Wyjątki tylko w trybie art. 6(4) DS. 2. Nakaz podjęcia odpowiednich działań, by uniknąć pogorszenia stanu ochrony siedliska w obszarze, niezależnie od przyczyn ew. pogorszenia (art. 6.2 DS). 3. Nakaz przyjęcia środków koniecznych, by doprowadzić zasoby siedliska przyrodniczego w obszarze do właściwego stanu ochrony (art. 6.1 DS w świetle art. 2.2 DS). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek nadzoru (tj. monitoringu stanu ochrony krajowych zasobów, oraz w razie potrzeby podejmowania niezbędnych środków dla zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony krajowych zasobów) (art. 11 oraz art. 2.2 DS). 2. Powinny być uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu konkretnych płatów siedliska jest dopuszczalne, jeżeli jest wcześniej przewidziane i zalegalizowane odpowiednią procedurą; w przeciwnym razie może być uznane za „szkodę w środowisku” i wymagać naprawy i kompensacji (DSz).
Gatunki z załącznika II dyrektywy siedliskowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakaz zezwalania na przedsięwzięcia lub plany, które oddziaływałyby znacząco negatywnie na stan ochrony, tj. na populację, siedlisko albo na szanse przyszłej ochrony gatunku w obszarze (art. 6.3 DS), wyjątki tylko w trybie art. 6(4) DS. 2. Nakaz podjęcia odpowiednich działań, by uniknąć pogorszenia stanu ochrony gatunku w obszarze (w tym pogorszenia stanu jego siedlisk), niezależnie od przyczyn ew. pogorszenia (art. 6.2 DS), 3. Nakaz przyjęcia środków koniecznych, by doprowadzić zasoby gatunku w obszarze do właściwego stanu ochrony (art. 6.1 DS w świetle art. 2.2 DS). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek nadzoru (tj. monitoringu stanu ochrony krajowych zasobów, oraz w razie potrzeby podejmowania niezbędnych środków dla zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony krajowych zasobów) (art. 11 oraz art. 2.2 DS). 2. Powinny być uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu stanowisk lub siedlisk gatunku jest dopuszczalne, jeżeli jest wcześniej przewidziane i zalegalizowane odpowiednią procedurą; w przeciwnym razie może być uznane za „szkodę w środowisku” i wymagać naprawy i kompensacji (DSz). <i>Uwaga - dodatkowo większość gatunków z zał. II DS jest równocześnie w zał. IV DS, albo jest objętych polską ochroną gatunkową.</i>

Gatunki z załącznika IV dyrektywy siedliskowej ¹	<i>Dla ochrony tych gatunków nie wyznacza się obszarów Natura 2000 (chyba, że równocześnie są ujęte w załączniku II DS)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek wprowadzenia skutecznego systemu ścisłej ochrony zapobiegającego m. in. przypadkom umyślnego zrywania i niszczenia roślin, umyślnego zabijania, chwytania i niepokojenia zwierząt, a także nawet nieumyślnego niszczenia lub uszkodzenia miejsc rozmnażania się i odpoczynku zwierząt. Wyjątki tylko w trybie art. 16 DS. 2. W ramach systemu ścisłej ochrony, o którym mowa wyżej, muszą być m. in. uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu stanowisk lub siedlisk gatunku jest dopuszczalne tylko wyjątkowo w trybie art. 16 DS. 3. Obowiązek nadzoru (tj. monitoringu stanu ochrony krajowych zasobów, oraz w razie potrzeby podejmowania niezbędnych środków dla zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony krajowych zasobów) (art. 11 oraz art. 2.2 DS).
Gatunki z załącznika V dyrektywy siedliskowej	<i>Dla ochrony tych gatunków nie wyznacza się obszarów Natura 2000 (chyba, że równocześnie są ujęte w załączniku II DS)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek nadzoru (tj. monitoringu stanu ochrony krajowych zasobów, oraz w razie potrzeby podejmowania niezbędnych środków dla zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony krajowych zasobów) (art. 11 oraz art. 2.2 DS). 2. W razie potrzeby wprowadzenie środków obejmujących np. limitowanie eksploatacji co do miejsca, czasu, metod lub ilości, limitowanie obrotu, sztuczną hodowlę lub uprawę, koniecznych do utrzymania zasobów we właściwym stanie ochrony (art. 14 DS). 3. Powinny być uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu stanowisk lub siedlisk gatunku jest dopuszczalne, jeżeli jest świadome (wcześniej przewidziane i zalegalizowane odpowiednią procedurą); w przeciwnym razie może być uznane za „szkodę w środowisku” i wymagać naprawy i kompensacji (DSz).

Ptaki z załącznika I dyrektywy ptasiej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakaz zezwalania na przedsięwzięcia lub plany, które oddziaływałyby znacząco negatywnie na stan ochrony, tj. na populację, siedlisko albo na szansę przyszłej ochrony gatunku w obszarze (art. 6.3 DS). Wyjątki tylko w trybie art. 6(4) DS. 2. Nakaz podjęcia odpowiednich działań, by uniknąć pogorszenia stanu ochrony gatunku w obszarze (w tym pogorszenia stanu jego siedlisk), niezależnie od przyczyn ew. pogorszenia (art. 6.2 DS). 3. Nakaz podjęcia wszelkich środków niezbędnych dla zapewnienia w obszarze przetrwania i reprodukcji populacji ptaków na odpowiednim poziomie (art. 4.1 DP w świetle art. 2 DP). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek wprowadzenia powszechnego systemu ochrony zabraniającego m. in. umyślnego zabijania, chwytania, niszczenia gniazd i jaj, istotnego umyślnego płoszenia, zwłaszcza w okresie reprodukcji (art. 5 DP). Polowanie niedozwolone. Wyjątki tylko w trybie art. 9 DP. 2. Powinny być uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu stanowisk lub siedlisk gatunku jest dopuszczalne, jeżeli jest świadome (wcześniej przewidziane i zalegalizowane odpowiednią procedurą); w przeciwnym razie może być uznane za „szkodę w środowisku” i wymagać naprawy i kompensacji (DSz). 3. Obowiązek właściwego utrzymania, przywracania i tworzenia biotopów (art. 3 DP) i w ogóle podjęcia niezbędnych środków dla utrzymania krajowej populacji na odpowiednim poziomie (art. 2 DP).
Ptaki wędrowne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakaz zezwalania na przedsięwzięcia lub plany, które oddziaływałyby znacząco negatywnie na stan ochrony, tj. na populację, siedlisko albo na szansę przyszłej ochrony gatunku w obszarze (art. 6.3 DS). Wyjątki tylko w trybie art. 6(4) DS. 2. Nakaz podjęcia odpowiednich działań, by uniknąć pogorszenia stanu ochrony gatunku w obszarze (w tym pogorszenia stanu jego siedlisk), niezależnie od przyczyn ew. pogorszenia (art. 6.2 DS). 3. Nakaz podjęcia wszelkich środków niezbędnych dla zapewnienia w obszarze ochrony miejsc wylęgu, pierzenia i zimowania oraz zatrzymywania się wzdłuż ich tras migracji, niezbędnych dla przetrwania i reprodukcji populacji ptaków na odpowiednim poziomie (art. 4.1 DP w świetle art. 2 DP). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek wprowadzenia powszechnego systemu ochrony zabraniającego m. in. umyślnego zabijania (z wyjątkiem polowania), chwytania, niszczenia gniazd i jaj, istotnego umyślnego płoszenia, zwłaszcza w okresie reprodukcji (art. 5 DP). Wyjątki tylko w trybie art. 9 DP. 2. Polowanie jest dozwolone tylko na gatunki wymienione w załączniku III i tylko poza okresem powrotu na miejsca lęgowe, toków i rozmnażania się. Wyjątki tylko w trybie art. 9 DP. 3. Powinny być uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu miejsc wylęgu, pierzenia i zimowania oraz zatrzymywania się wzdłuż ich tras migracji jest dopuszczalne, jeżeli jest świadome (wcześniej przewidziane i zalegalizowane odpowiednią procedurą); w przeciwnym razie może być uznane za „szkodę w środowisku” i wymagać naprawy i kompensacji (DSz). 4. Obowiązek właściwego utrzymania, przywracania i tworzenia biotopów (art. 3 DP) i w ogóle podjęcia niezbędnych środków dla utrzymania krajowej populacji na odpowiednim poziomie (art. 2 DP).

Wszystkie inne ptaki	<i>Dla ochrony innych gatunków nie wyznacza się obszarów Natura 2000</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obowiązek wprowadzenia powszechnego systemu ochrony zabraniającego m. in. umyślnego zabijania (z wyjątkiem polowania), chwytania, niszczenia gniazd i jaj, istotnego umyślnego płoszenia, zwłaszcza w okresie reprodukcji (art. 5 DP). Wyjątki tylko w trybie art. 9 DP. 2. Polowanie jest dozwolone tylko na gatunki wymienione w załączniku III i tylko poza okresem powrotu na miejsca lęgowe, toków i rozmnażania się. Wyjątki tylko w trybie art. 9 DP. 3. Obowiązek właściwego utrzymania, przywracania i tworzenia biotopów (art. 3 DP) i w ogóle podjęcia niezbędnych środków dla utrzymania krajowej populacji na odpowiednim poziomie (art. 2 DP). 4. Powinny być uwzględniane w ocenach oddziaływania na środowisko. Zniszczenie lub pogorszenie stanu stanowisk lub siedlisk gatunku jest dopuszczalne, jeżeli jest świadome (wcześniej przewidziane i zalegalizowane odpowiednią procedurą); w przeciwnym razie może być uznane za „szkodę w środowisku” i wymagać naprawy i kompensacji (DSz).
Siedliska i gatunki „od wody zależne”	Jeżeli są przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 – zapewnienie, do 22 grudnia 2015 r. warunków wodnych odpowiednich do osiągnięcia właściwego stanu ochrony (art. 4.1.c RDW)	Doprowadzenie wód powierzchniowych i podziemnych do „dobrego stanu”, generalnie warunkowanego m. in. dobrym stanem zależnych od wód elementów biologicznych – z wyjątkami i odstępstwami wynikającymi z dyrektywy (art. 4 RDW)

(DS = dyrektywa siedliskowa, DP = dyrektywa ptasia, DSz = dyrektywa szkodowa, RDW = Ramowa Dyrektywa Wodna)

4.2. Możliwe negatywne oddziaływania gospodarki leśnej

Gospodarka leśna (oraz działania Lasów Państwowych na gruntach nieleśnych znajdujących się w ich zarządzie) powinna być kształtowana tak, by zapewnić zachowanie gatunków i siedlisk przyrodniczych o znaczeniu europejskim w tzw. „właściwym stanie ochrony” (lub zapewnić odtworzenie właściwego stanu ochrony, gdy obecny stan jest niewłaściwy).

Pojęciu „stanu ochrony” gatunków i siedlisk przyrodniczych, oraz parametrom i wskaźnikom służącym do jego określania, poświęciliśmy poprzedni rozdział. Tu rozważymy, jakie może to mieć konsekwencje dla gospodarki leśnej i innych działań na terenie zarządzanym przez Lasy Państwowe.

W większości przypadków gospodarka leśna nie powoduje **ubytku powierzchni** leśnych siedlisk przyrodniczych – np. buczyna podlegająca gospodarce leśnej trwale pozostaje buczyną, jedlina – jedliną, a łęg – łęgiem. Sytuacje, w których może być inaczej, są raczej wyjątkowe, ale się zdarzają. Mogą to być na przykład przypadki:

- masowego wprowadzania buka w grądach (9170, 9160), przy równoczesnych próbach eliminacji graba;
- podsadzeń w świetlistych dąbrowach (91I0), lub choćby tolerowania spontanicznego rozwoju podrostów i podszytów;
- zrębów, a następnie odnawiania w przewodzie sosną, płatów grądów, buczyn lub kwaśnych dąbrów zregenerowanych pod starym drzewostanem sosnowym (zwykle na LMśw, wyjątkowo na BMśw),
- podsadzeń w borach chrobotkowych (91T0),
- rębni zupełnej w dojrzałych borach chrobotkowych (91T0) - jest to ekosystem na tyle wrażliwy, że nie mamy gwarancji odtworzenia się chrobotkowego runa w kolejnym pokoleniu,
- rębni zupełnych w borach, brzezinach lub świerczynach bagiennych (91D0), wykonywanych niekiedy na siedliskach BMb, LMb, Bw, BMw (zwłaszcza gdy odnowienie po takiej rębni wiąże się z czasowym odwodnieniem oraz z naruszeniem powierzchni gleby – co może trwale uszkodzić wrażliwe, torfowe siedliska, zwłaszcza gdy warstwa torfu jest płytka, albo całe złożo torfowe jest już nieco odwodnione. Nie jest wówczas wcale pewne, że „naturowe” siedlisko przyrodnicze odtworzy się w kolejnym pokoleniu,
- odwodnienia – także dokonanego kilkanaście lub kilkadziesiąt lat temu, którego skutki powoli postępują, mogąc zupełnie zniszczyć siedliska przyrodnicze borów i lasów bagiennych,
- tolerowania niewłaściwych warunków wodnych w łęgach (91E0, 91F0), np. odcięcia ich od wpływu zalewów, co po pewnym czasie może spowodować zanik odpowiedniego typu siedliska przyrodniczego.

Pewne niebezpieczeństwo utraty powierzchni leśnych siedlisk przyrodniczych jest też związane z inwestycjami w lesie, organizacją plantacji nasiennych, bloków upraw pochodnych itp.

Niebezpieczeństwo utraty powierzchni nieleśnych siedlisk przyrodniczych na gruntach Lasów Państwowych może być związane np. z:

- zalesianiem (muraw, łąk, wrzosowisk),
- odwadnianiem – a częściej tolerowaniem pogłębiających się z czasem skutków dawniejszego odwodnienia (wszystkie typy torfowisk),
- tolerowaniem dopływu wody o niewłaściwych parametrach (np. spływ do jeziora lobeliowego kwaśnej wody z odwodnionego torfowiska; zalanie zasilanego podziemnie torfowiska alkalicznego eutroficzną wodą powierzchniową),
- wahaniami lokalnego poziomu wód gruntowych na niewielkich torfowiskach, co może być spowodowane np. zrębem zupełnym w ich sąsiedztwie, a może zupełnie zniszczyć siedlisko przyrodnicze,

- inwestycjami w lesie (w tym nawet z małą retencją – ryzyko dla torfowisk i siedlisk rzecznych),
- niewłaściwą gospodarką łąkarską, np. koszeniem łąk w niewłaściwym terminie, albo koszeniem łąk bez zabrania biomasy (wrażliwe na to są wszystkie „naturowe” siedliska łąkowe),
- niewłaściwą gospodarką w jeziorach (wapnowanie lub nawożenie jezior lobeliowych lub jezior rek ramieniowych),
- tolerowaniem sukcesji naturalnej i brakiem zabiegów ochronnych w ekosystemach półnaturalnych (zwykle łąki, wrzosowiska), albo w ekosystemach wymagających pomocy ze względu na wcześniejsze zniekształcenie (np. przesuszone torfowiska zarastające brzozą

Znacznie poważniejszy od niebezpieczeństwa utraty powierzchni jest wpływ gospodarki leśnej na „**strukturę i funkcję**” poszczególnych typów siedlisk przyrodniczych, rozumianą jako specyficzne cechy tego typu siedliska, typowe dla niego procesy przyrodnicze oraz związana z nim różnorodność biologiczna, w tym typowe gatunki. Dla leśnych siedlisk przyrodniczych potencjalne ryzyko wiąże się np. z następującymi zagadnieniami:

- jeżeli gospodarczy typ drzewostanu będzie inny, niż naturalny skład drzewostanu leśnego siedliska przyrodniczego, to gospodarka leśna będzie stale utrzymywać to siedlisko z drzewostanem zniekształconym z przyrodniczego punktu widzenia – np. drzewostany z dominacją sosny na LMśw w ramach uboższego skrzydła siedlisk przyrodniczych kwaśnych buczyn, kwaśnych dąbrów lub grądów,
- przyjęty jednolity gospodarczy typ drzewostanu może być znacznie węższy, niż naturalna zmienność składów drzewostanów leśnego siedliska przyrodniczego: wówczas gospodarka leśna będzie upraszczać i zawężać jego zróżnicowanie – np. bezwzględna dominacja drzewostanów dębowych w ramach siedliska przyrodniczego grądów,
- pomimo generalnego oparcia gospodarki leśnej na gatunkach rodzimych, w roli domieszek mogą być wprowadzane gatunki obce (daglezja, dąb czerwony), których obecność nieuchronnie obniża ocenę stanu ochrony siedliska przyrodniczego; należy przy tym pamiętać że gatunkami obcymi - zgodnie z ustawową definicją – są także gatunki „rodzime” o ile w danym miejscu są poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym – w znacznej części lasów Polski gatunkami obcymi są więc np.: modrzew, świerk, jodła i buk,
- niektóre prace leśne mogą przyspieszać ekspansję obcych gatunków w runie i synantropizację fitocenozy, która na pewno będzie musiała być uznana za wskaźnik niewłaściwej struktury siedliska przyrodniczego,
- gospodarka leśna może utrzymywać leśne siedliska przyrodnicze w postaci zubożonej o pewne elementy ich struktury, które są ważne dla związanej z siedliskiem różnorodności biologicznej – np. drzewa stare i bardzo stare, drzewa zamierające, odpowiednie zasoby rozkładającego się drewna, wykroty, naturalne luki z naturalnie rozkładającymi się pozostałościami drzew itp.,
- gospodarka leśna, nawet jeżeli jest trwale zrównoważona i zapewnia ciągłość istnienia drzewostanów, może nie zapewniać ciągłości istnienia biotopów wszystkich gatunków. Np. zbyt szybka wymiana powierzchni starodrzewi albo czasowy ubytek ich powierzchni mogą okazać się krytyczne dla związanych ze starodrzewami gatunków o ograniczonej możliwości „zmieniania miejsca zamieszkania”,
- wszystkie czynniki wymienione wyżej jako mogące zniszczyć siedliska przyrodnicze, o ile nie zniszczą siedliska przyrodniczego zupełnie (powodując ubytek jego powierzchni) to na pewno je zdegradują (powodując utratę właściwej struktury i funkcji).

Czynniki ryzyka dla siedlisk nieleśnych wymieniono już wyżej – jeżeli nie zniszczą one całkowicie siedliska przyrodniczego, to upośledzą jego strukturę i funkcję.

W przypadku gatunków, ryzyko negatywnego wpływu na **populację lub jej siedlisko**, może być związane na przykład z:

- nieświadomym zniszczeniem stanowisk przy pracach leśnych (np. obuwik, dzwonecznik, bezlist okrywowy),
- wycięciem w ramach prowadzonej gospodarki leśnej drzewa zasiedlonego przez „dyrektywowe” ksylobionty (np. pachnica dębowa, jelonek, kozioróg, nadobnica alpejska),
- niszczeniem gatunków naturalnych przy zabiegach ochrony lasu (np. zwalczanie kornika może systemowo niszczyć również inne gatunki żyjące pod korą obumierających świerków – np. zgniotka cynobrowego; odnotowano też przypadki zniszczenia stanowisk zgniotka cynobrowego przy zwalczaniu opiętka dwuplamkowego),
- ubytkiem lub zmniejszeniem w wyniku gospodarki leśnej powierzchni dogodnego biotopu – choćby czasowym (np. starodrzewia nad jeziorami – biotop łęgowy bielika; starodrzewia bukowe z martwymi drzewami – biotop nadobnicy alpejskiej),
- podsadzeniami, zacięciem stanowisko światłolubnego gatunku (np. sasanka otwarta, leńiec bezpodkawkatowy),
- destrukcyjną dla gatunku zmianą w otoczeniu (zacinienie, nagłe oświetlenie),
- zalesieniami, niszczącymi stanowisko gatunku (np. motyli łąkowych, sasanki rosnącej na utochach), albo niszczącymi istotny fragment jego biotopu (np. łąki na których żeruje orlik),
- bezpośrednim zniszczeniem podczas inwestycji (np. zniszczenie rzepika szczeciniastego przy budowie drogi, zalanie stanowiska lipiennika przy budowie zbiornika małej retencji, budowa zastawki na strumieniu zasiedlonym przez trzeplę zieloną powodująca zanik jej siedliska),
- tolerowaniem zarastania miejsc kluczowych dla gatunku (np. łęgowiska żółwia błotnego, tokowiska cietrzewia),
- odwadnianiem (także skutkami działania dawniej zbudowanych rowów) i zanikiem biotopów bagiennych lub wodnych (zanik oczek wykorzystywanych przez kumaka, miejsc łęgowych żurawia, zbiorników wodnych zasiedlonych przez żółwia),
- penetracją ludzką - bądź turystyczną, bądź to w wyniku prac leśnych,
- budową systemu dobrych dróg leśnych, sprzyjających wymienionej wyżej penetracji,
- modernizacją dróg, w wyniku których nie tworzą się na nich kałuże – główne miejsca łęgowe kumaka górskiego ...

Lista ta ma oczywiście charakter otwarty. Ze względu na znaczne zróżnicowanie wymagań ekologicznych poszczególnych gatunków, trudno wyczerpać w tym miejscu wszystkie potencjalne czynniki zagrożenia.

Czy to ryzyko jest poważne? Gdyby nie było, to wszystkie siedliska przyrodnicze i gatunki w polskich lasach byłyby – w skali kraju – we właściwym stanie ochrony. Byłby to powód do dumy polskiego leśnictwa – moglibyśmy chwalić się tym w całej Europie.

W rzeczywistości, stan ochrony „leśnych i związanych z lasem” siedlisk przyrodniczych i gatunków w kontynentalnym regionie biogeograficznym (96% powierzchni kraju, cała Polska z wyjątkiem Karpat), oraz poszczególne parametry zasobów tych siedlisk i gatunków w regionie kontynentalnym, zostały ocenione następująco (*źródło: raport w trybie art. 17 dyrektywy siedliskowej, przekazany przez Ministra Środowiska Komisji Europejskiej w czerwcu 2007 r.*):

Siedlisko przyrodnicze / gatunek	Zasięg	Powierzchnia	Struktura i funkcja	Szanse zachowania	Ocena zbiorcza
Lasy mieszane i bory na wydmach nadmorskich - 2180	właściwy	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Wilgotne wrzosowiska z wrzoścem bagiennym <i>Erica tetralix</i> - 4010	niezadow.	zły	zły	zły	zły
Suche wrzosowiska (<i>Calluno-Genistion</i> , <i>Pohlio-Callunion</i> , <i>Calluno-Arctostaphylion</i>) - 4030	właściwy	zły	niezadow.	niezadow.	zły
Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) - 7110	niezadow.	zły	zły	niezadow.	zły
Torfowiska wysokie zdegradowane, zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji - 7120	właściwy	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z <i>Scheuchzerio-Caricetea</i>) - 7140	niezadow.	zły	niezadow.	zły	zły
Obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku <i>Rhynchosporion</i> - 7150	niezadow.	niezadow.	zły	zły	zły
Torfowiska nakredowe (<i>Cladietum marisci</i> , <i>Caricetum buxbaumi</i> , <i>Schoenetum nigricantis</i>) - 7210	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Źródlika wapienne ze zbiorowiskami <i>Cratoneurion commutati</i> - 7220	właściwy	niezadow.	?	niezadow.	niezadow.
Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze mlak, turzycowisk i mechowisk - 7230	właściwy	właściwy	niezadow.	właściwy	niezadow.
Kwaśne buczyny (<i>Luzulo-Fagenion</i>) - 9110	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Żyzne buczyny (<i>Dentario glandulosae-Fagenion</i> , <i>Galio odorati-Fagenion</i>) - 9130	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Ciepłolubne buczyny storczykowe (<i>Cephalanthero-Fagenion</i>) - 9150	właściwy	właściwy	właściwy	właściwy	właściwy
Grąd subatlantycki (<i>Stellario-Carpinetum</i>) - 9160	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (<i>Galio-Carpinetum</i> , <i>Tilio-Carpinetum</i>) - 9170	właściwy	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stromych stokach i zboczach (<i>Tilio platyphylis-Acerion pseudo-platani</i>) - 9180	właściwy	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Kwaśne dąbrowy - 9190	niezadow.	zły	zły	niezadow.	zły

Bory i lasy bagienne - 91D0	właściwy	niezadow.	zły	zły	zły
Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (<i>Salicetum albo-fragilis</i> , <i>Populetum albae</i> , <i>Alnion glutinoso-incanae</i>), olsy źródliskowe - 91E0	właściwy	niezadow.	zły	zły	zły
Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (<i>Ficario-Ulmetum</i>) - 91F0	właściwy	zły	zły	zły	zły
Ciepłolubne dąbrowy (<i>Quercetalia pubescentis-petraeae</i>) - 91I0	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Jodłowy bór świętokrzyski (<i>Abietetum polonicum</i>) - 91P0	właściwy	niezadow.	niezadow.	właściwy	niezadow.
Śródładowy bór chrobotkowy - 91T0	właściwy	?	niezadow.	?	niezadow.
Górskie bory świerkowe (<i>Piceion abietis</i> : część – zbiorowiska górskie) - 9410	zły	zły	zły	zły	zły
Żółw błotny - <i>Emys orbicularis</i>	niezadow.	?	zły	niezadow.	zły
Poczwarówka zwięziona - <i>Vertigo angustior</i>	niezadow.	niezadow.	?	?	niezadow.
Poczwarówka jajowata - <i>Vertigo moulinsiana</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Przeplatka maturalna - <i>Hypodryas (Euphydryas) maturalna</i>	niezadow.	?	właściwy	niezadow.	niezadow.
przeplatka aurinia - <i>Euphydryas aurinia</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Barczatka kataks - <i>Eriogaster catax</i>	?	?	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Krasopani hera - <i>Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria</i>	?	?	właściwy	właściwy	?
Pilnicznik fiołkowy - <i>Limonicus violaceus</i>	?	?	?	?	?
Jelonek rogacz - <i>Lucanus cervus</i>	?	?	?	?	?
Pachnica dębowa - <i>Osmoderma eremita</i>	?	?	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Bogatek wspaniały - <i>Buprestis splendens</i>	niezadow.	niezadow.	zły	niezadow.	zły
Zgniotek cynobrowy - <i>Cucujus cinnaberinus</i>	niezadow.	zły	niezadow.	niezadow.	zły
Kozioróg dębosz - <i>Cerambyx cerdo</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Ponurek Schneidera - <i>Boros schneideri</i>	niezadow.	niezadow.	zły	niezadow.	zły
Średzinka - <i>Mesosa myops</i>	zły	zły	niezadow.	niezadow.	zły
Pogrzybica - <i>Oxyporus mannerheimii</i>	niezadow.	niezadow.	właściwy	niezadow.	niezadow.
Rozmiaróg kolweński - <i>Pytho kolwensis</i>	zły	zły	zły	niezadow.	zły

Biegacz urozmaicony - <i>Carabus variolosus</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Konarek tajgowy - <i>Phryganophilus ruficollis</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Zagłębek bruzdkowany - <i>Rhysodes sulcatus</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Szlaczkoń szafraniec - <i>Colias myrmidone</i>	właściwy	?	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Bóbr europejski - <i>Castor fiber</i>	właściwy	właściwy	?	właściwy	właściwy
Orzesznica - <i>Muscardinus avellannarius</i>	właściwy	?	właściwy	właściwy	właściwy
Kozzatka - <i>Dryomys nitedula</i>	?	?	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Wilk - <i>Canis lupus</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Ryś - <i>Lynx lynx</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	zły	zły
Żubr - <i>Bison bonasus</i>	właściwy	niezadow.	właściwy	niezadow.	niezadow.
Mopek - <i>Barbastela barbastellus</i>	właściwy	właściwy	?	właściwy	właściwy
Nocek orzęsiony - <i>Myotis emarginatus</i>	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Nocek bechsteina - <i>Myotis bechsteini</i>	?	?	niezadow.	?	niezadow.
Nocek duży - <i>Myotis myotis</i>	właściwy	właściwy	niezadow.	właściwy	niezadow.
Widłoząb zielony - <i>Dicranum viride</i>	właściwy	niezadow.	właściwy	?	niezadow.
Bezlist okrywkowy - <i>Buxbaumia viridis</i>	zły	zły	właściwy	zły	zły
Leniec bezpodkwiatkowy - <i>Theisium ebracteatum</i>	właściwy	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Sasanka otwarta - <i>Pulsatilla patens</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Obuwik pospolity - <i>Cypripedium calceolus</i>	zły	zły	niezadow.	niezadow.	zły
Lipiennik Loesela - <i>Liparis loeselii</i>	właściwy	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.
Rzepik szczeniasty - <i>Agrimonia pilosa</i>	właściwy	właściwy	właściwy	właściwy	właściwy
Dzwonecznik wonny - <i>Adenophora liliifolia</i>	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.	niezadow.

4.3. Podejście do ochrony przyrody w nowych Zasadach

Instrukcja Urządzania Lasu (2011)

Nowa Instrukcja Urządzania Lasu (2011 r.) umożliwia przeprowadzenie, w ramach urządzania lasu, pomiaru zasobów martwego drewna (zależnie od decyzji Komisji Założeń Planu). Umożliwia także kartowanie siedlisk przyrodniczych. Umożliwia określanie indywidualnych wieków wyrębu dla drzewostanów (np. ich przetrzymywanie na pniu ze względów ekologicznych). Ograniczono jednak istniejące wcześniej, przydatne dla ochrony przyrody, możliwość zaliczania drzewostanów do tzw. gospodarstwa specjalnego i wyłączania drzewostanów z użytkowania.

§ 6. 1. Prace siedliskowe polegające na rozpoznaniu, opisaniu i skartowaniu typów siedliskowych lasu na podstawie analizy glebowej i fitosocjologicznej, wykonuje się zgodnie z Instrukcją wyróżniania i kartowania w Lasach Państwowych typów siedliskowych lasu oraz zbiorowisk roślinnych, zamieszczoną w oddzielnym tomie, jako część 2 Instrukcji urządzania lasu.

2. Do siedlisk leśnych zalicza się dla potrzeb urządzania lasu zarówno typ siedliskowy lasu, jak i zbiorowisko roślinne (wyróżniane najczęściej w randze zespołu) oraz siedlisko przyrodnicze, stąd zakres zlecenia prac siedliskowych powinien być w SIWZ jednoznacznie sprecyzowany w zależności od specyfiki urządzanego nadleśnictwa oraz ewentualnych dodatkowych wymogów ustalonych w wyniku porozumienia ze służbami właściwymi do spraw środowiska, w tym ochrony obszarów Natura 2000. W urządzanym nadleśnictwie może np. zaistnieć potrzeba:

- a) wyróżnienia i skartowania typów siedliskowych lasu (obligatoryjnie jeżeli nadleśnictwo nie posiada wymaganej dokumentacji siedliskowej) oraz przeniesienia na mapy siedliskowe tych siedlisk przyrodniczych (wg danych uzyskanych od regionalnego dyrektora ochrony środowiska) dla których wyznaczono obszar (obszary) Natura 2000 na terenach zarządzanych przez nadleśnictwo,
- b) wyróżnienia i skartowania leśnych zespołów roślinnych, w całym nadleśnictwie lub tylko w obszarach Natura 2000 określonych jako PLH (obszar „habitatowy”) oraz PLC (obszar łączny „ptasi i habitatowy”) - fakultatywnie na podstawie decyzji dyrektora rdLP,
- c) wyróżnienia i skartowania leśnych siedlisk przyrodniczych, stanowiących przedmioty ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000 - fakultatywnie na podstawie decyzji dyrektora rdLP podejmowanej w uzgodnieniu z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska; taki zakres może mieć miejsce np. po uzgodnieniu konieczności weryfikacji w terenie informacji ujętych w standardowym formularzu danych (nazywanym dalej SDF).

3. O potrzebie, możliwości oraz zakresie wyróżniania i kartowania zbiorowisk roślinnych oraz siedlisk przyrodniczych przez Lasy Państwowe w ramach prac siedliskowych, decyduje każdorazowo dyrektor regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, właściwy do sporządzenia planu urządzania lasu dla danego nadleśnictwa, ujmując je odpowiednio w SIWZ (dotyczy to również możliwości uzupełnienia prac fitosocjologicznych na wcześniej wykonanej dokumentacji siedliskowej); pożądanym jest, aby decyzje w tej sprawie były podejmowane podczas Komisji Założeń Planu (nazywanej dalej KZP) (...).

§ 8. 1. Zebranie i zestawienie danych o obszarach chronionych w nadleśnictwie i funkcjach lasu, z uwzględnieniem obszarów Natura 2000 wyznaczonych na gruntach zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie, jest obowiązkiem nadleśniczego i polega na:

- 1) rozpoznaniu, na podstawie SDF oraz danych uzyskanych z zasobów właściwych regionalnych służb do spraw ochrony środowiska, podstawowych informacji o obszarach Natura 2000 wy-

- znaczonych na gruntach zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie, w tym dotyczących ich podziału według nazw i symboli: PLB (obszar „ptasi”), PLH lub PLC oraz granic obszarów chronionych (w tym przedmiotów ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000), z wykorzystaniem istniejących warstw geometrycznych,
- 2) sporządzeniu aktualnego wykazu obejmującego lokalizację, nazwę, powierzchnię i ewentualne rygory ochronne (zakazy i nakazy) obszarów chronionych według form ochrony przyrody wyszczególnionych w art. 6 ustawy o ochronie przyrody (w obszarach Natura 2000 dodatkowo z podziałem jak w pkt. 1), również lasów ochronnych uznanych na podstawie art. 16 ustawy o lasach według przeważających kategorii lasów ochronnych, a także stref ochronnych i otulin wyznaczonych na podstawie ustawy o ochronie przyrody,
 - 3) sporządzeniu, na bazie mapy sytuacyjnej lub przeglądowej, zgodnie z wykazem o którym mowa w pkt. 2, wstępnej wersji mapy obszarów chronionych i funkcji lasu, z oznaczeniem obszarów:
 1. objętych różnymi prawnymi formami ochrony konserwatorskiej, o rygorach wykluczających lub znacznie ograniczających możliwość prowadzenia gospodarki leśnej; do tej kategorii obszarów należy również zaliczyć drzewostany czasowo wyłączone z użytkowania głównego na skutek odpowiednich decyzji zarządzającego lasami lub uprawnionych organów właściwych do spraw ochrony przyrody (wykaz tych drzewostanów, załączanych do programu ochrony przyrody, podlega uzgodnieniu podczas KZP),
 2. objętych różnymi prawnymi formami ochrony częściowej, wielofunkcyjnych lecz z przewagą funkcji ochronnych (środowiskotwórczych) oraz możliwością prowadzenia gospodarki leśnej dla realizacji zarówno funkcji ochronnych, jak i produkcyjnych (gospodarczych),
 3. nie objętych prawnymi formami ochrony, wielofunkcyjnych lecz z przewagą funkcji produkcyjnych (gospodarczych) oraz obowiązkiem prowadzenia trwale zrównoważonej gospodarki leśnej dla realizacji funkcji produkcyjnych z uwzględnieniem wymogów ochrony przyrody.
 2. Dane i mapa, o których mowa w ust. 1, potrzebne są m.in. do uzgodnienia zakresu i stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000.
 3. Wstępna wersja mapy przeglądowej obszarów chronionych i funkcji lasu przyjmowana jest podczas KZP, wtedy też ustala się potrzebę oraz termin (po Naradzie Techniczno-Gospodarczej, nazywanej dalej NTG lub wcześniej bezpośrednio po odbiorze prac terenowych) ewentualnego wystąpienia do ministra właściwego do spraw środowiska o zmianę dotychczas obowiązującej decyzji w sprawie uznania lasów za ochronne.
 4. Ostateczna wersja mapy przeglądowej obszarów chronionych i funkcji lasu, uwzględniająca również dane i informacje uzyskane w toku prac urzędniowych, sporządzana jest przez wykonawcę projektu planu urządzenia lasu i oceniana podczas NTG, po czym - jeżeli tak zapisano w protokole KZP - dyrektor rdLP występuje z wnioskiem o zmianę decyzji w sprawie uznania lasów za ochronne.
 5. Poszczególnym przedmiotom ochrony, dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000, przypisane są dla potrzeb planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody - zarówno w programie informatycznym TAKSATOR jak i w systemie informatycznym Lasów Państwowych (nazywanym dalej SILP lub SILP - LAS) - odpowiednie kody, odrębnie dla poszczególnych gatunków ptaków w ramach obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla poszczególnych siedlisk przyrodniczych w ramach specjalnych obszarów ochronnych (SOO) - uznawanych wcześniej za obszary o znaczeniu dla Wspólnoty (OZW) - a także dla poszczególnych gatunków roślin lub zwierząt będących przedmiotami ochrony w ramach SOO lub OZW. Lokalizacja (poprzez adres leśny i administracyjny wyłączeń) oraz przypisane kody, pozwalają na jednorazowy opis przedmiotów

ochrony w odpowiednich zestawieniach ujętych w programie ochrony przyrody (patrz tabela nr XXII zamieszczona w rozdziale IX niniejszej instrukcji) oraz na wykorzystaniu tego opisu w różnych konfiguracjach, zarówno dla potrzeb planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody, jak i dla potrzeb sporządzania prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko, bez konieczności wielokrotnego powtarzania danych o występujących przedmiotach ochrony oddzielnie w każdym opisie taksacyjnym drzewostanu.

6. Granice siedlisk przyrodniczych stanowiących przedmioty ochrony dla których wyznaczono dany SOO lub OZW, określone lub potwierdzone w trakcie prac siedliskowych do planu urządzenia lasu, stanowią podstawę do prowadzenia wyłączeń taksacyjnych, odpowiednio do wymogów zawartych w § 15 ust. 2 lit. b niniejszej instrukcji.

§ 22. 3. W wyłączeniach taksacyjnych z rozpoznanymi zespołami roślinnymi, należy w odpowiednim polu opisu taksacyjnego zamieszczać kody tych zespołów (maksymalnie do trzech zespołów w wyłączeniu), zaś w wyłączeniach z rozpoznanymi siedliskami przyrodniczymi dla ochrony których wyznaczono dany obszar Natura 2000 (SOO lub OZW w obszarach określonych jako PLH lub PLC), kod TSL jest obowiązkowo rozszerzany o kod leśnego siedliska przyrodniczego (LSP). Nazwy i kody siedlisk przyrodniczych dla ochrony których wyznaczono w Polsce obszary Natura 2000 ujmowane są w odpowiednich rozporządzeniach Ministra Środowiska (por. rozporządzenie z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 /Dz. U. Nr 77, poz. 510/).

§ 23. 1. Typ drzewostanu (TD) przyjmuje się podczas KZP w formie docelowego zestawu pożądanych gatunków drzew, spodziewanego do uzyskania w wieku dojrzałości drzewostanu do odnowienia. Odpowiednio do funkcji lasu typ drzewostanu może przyjmować kierunek gospodarczy (dominacja funkcji produkcyjnej z uwzględnieniem podziału na grupy mezoregionów przyrodniczo-leśnych oraz typy siedliskowe lasu) lub ochronny (dominacja funkcji ekologicznych z uwzględnieniem potrzeb ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych) (...).

4. Typy drzewostanów przyjmowane są podczas KZP na podstawie odpowiednich wytycznych Zasad hodowli lasu, z uwzględnieniem sugestii zawartych w dokumentacjach siedliskowych oraz w uznanych publikacjach z zakresu fitosocjologii (np. J. M. Matuszkiewicz: Zespoły leśne Polski, PWN, Warszawa 2007; Geobotaniczne rozpoznanie tendencji rozwojowych zbiorowisk leśnych w wybranych regionach Polski, Monografie PAN, Warszawa 2007).

5. Typy drzewostanów przyjmowane ogólnie podczas KZP, jako ramowe hodowlane i ochronne cele gospodarowania odpowiednio dla typu siedliskowego lasu oraz dla leśnego siedliska przyrodniczego, mogą być modyfikowane w konkretnym drzewostanie, z uwzględnieniem stanu siedliska, stopnia uwilgotnienia oraz specyfiki i stanu zbiorowiska roślinnego.

6. Przy modyfikacji, o której mowa w ust. 5, obowiązuje zasada nie zmieniania głównego (panującego) gatunku drzewa TD, przyjętego podczas KZP.

§ 24. Wieki rębności, wyznaczające czas osiągnięcia celu gospodarowania, określa się jako:

1) przeciętne wieki rębności dla głównych gatunków drzew w obrębach leśnych, przyjmowane dla: sosny, świerka, jodły, dębu i buka, na podstawie wykazu zamieszczonego w rozdziale VIII instrukcji, zaś dla pozostałych gatunków ustalane podczas KZP; przeciętne wieki rębności dla głównych gatunków drzew w obrębach leśnych wykorzystywane są przede wszystkim dla celów obliczania etatów według dojrzałości drzewostanów,

2) wieki rębności drzewostanów, nazywane wiekami dojrzałości rębnej drzewostanu lub wiekami dojrzałości drzewostanu do odnowienia, określane indywidualnie dla poszczególnych drzewostanów podczas taksacji lub przyjmowane schematycznie w wielkości wynikającej wprost z przeciętnego wieku rębności przyjętego (por. pkt 1) dla gatunku drzewa, który panuje w danym drzewostanie. Określanie indywidualnego wieku dojrzałości rębnej drzewostanu podczas taksacji zalecane jest przede wszystkim przy projektowaniu zróżnicowanych sposobów odnowienia, pozwala bowiem na odejście od ścisłego stosowania schematycznego podziału drzewostanów na: bliskorębne, rębne i przeszlórębne, w kierunku elastycznego projektowania terminu rozpoczęcia procesu odnowienia w drzewostanie: znacznie wcześniejszego – niż przeciętny wiek rębności gatunku panującego – np. w wypadku przebudowy, ale też znacznie późniejszego, np. w wypadku drzewostanu o dobrym stanie zdrowotnym, pełniącego niezastąpioną rolę w ekosystemie.

§ 29. 1. Do osobliwości przyrodniczych mogą być zaliczone zarówno obiekty punktowe (np. pomniki przyrody, kurhany, głazy lub jednostkowe stanowiska roślin chronionych), jak i obiekty powierzchniowe (np. priorytetowe siedliska przyrodnicze – patrz też § 15 ust. 2 lit b niniejszej instrukcji - lub kępy roślin chronionych).

2. Dla osobliwości przyrodniczych określa się [w opisie taksacyjnym lasu]: rodzaj obiektu (np. priorytetowe siedlisko przyrodnicze, pomnik przyrody, głaz, kurhan. itp.), ewentualną nazwę gatunku stanowiącego osobliwość, numery osobliwości w ramach pododdziału (jeżeli oznaczone numerami na mapie gospodarczej), łączną powierzchnię danej osobliwości w pododdziale. Istnieje również możliwość zapisu orientacyjnej lokalizacji takich osobliwości (z określeniem stron świata, tak jak przy opisie wystawy oraz możliwością zapisu „w części centralnej”).

§ 62. 1. W programie TAKSATOR uwzględniono obliczenia i zestawienia drewna martwego w całym nadleśnictwie, na podstawie pomiarów przeprowadzanych na co dziesiątej powierzchni próbnej zakładanej dla celów inwentaryzacji miąższości metodą reprezentacyjną w każdej warstwie gatunkowo-wiekowej.

2. O potrzebie dodatkowych pomiarów drewna martwego w wersji przyjętej w programie TAKSATOR (lub w wersji zmodyfikowanej odpowiednio do walorów przyrodniczych nadleśnictwa) decyduje dyrektor regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, właściwy do sporządzenia planu urządzenia lasu dla danego nadleśnictwa, ujmując je odpowiednio w SIWZ; pożądane jest, aby decyzje w tej sprawie były podejmowane podczas KZP.

3. Miąższość drewna martwego określa się z podziałem na: drewno martwych drzew stojących i złomów, drewno drzew ściętych i wyrwconych oraz drewno stanowiące fragmenty drzew martwych; podczas czynności pomiarowych pierśnic względnie średnic w połowie długości, a także wysokości względnie długości fragmentów drzew martwych, należy kierować się następującymi wytycznymi:

3. 1. Pomiarowi nie podlegają leżące fragmenty lub całe drzewa ścięte, wyrwcone i złamane, znajdujące się w całości lub w części na powierzchni, jednakże ich pniak (środek) lub drzewo z którego pochodzą, znajdują się poza granicami powierzchni próbnej, albo których pochodzenie jest nieznane;
3. 2. Pomiaru długości drzewa lub długości fragmentu drzewa, zakwalifikowanych do pomiaru miąższości drewna martwego na danej powierzchni próbnej, dokonuje się również poza granicami tej powierzchni;
3. 3. Martwe drzewa stojące (posusz) i martwe drzewa stojące złamane (złomy) rejestruje się jeżeli ich pniak (środek pniaka) znajduje się w granicach powierzchni próbnej oraz gdy ich pierśnica jest większa lub równa 70 mm (w korze). W dokumencie źródłowym zapisuje się:

- gatunek drzewa,
 - dla posuszu: pierśnicę w mm (**D1,3**) oraz wysokość w metrach (**H_L**),
 - dla złomu: pierśnicę w mm (**D1,3**) oraz wysokość złomu w metrach (**H_L**), przy czym nie uwzględnia się części złomu o grubości poniżej 70 mm);
3. 4. Do złomów nie zalicza się (nie dokłada się) ich odłamanych fragmentów mierzonych oddzielnie, zgodnie z zapisami pkt. 3. 6;
3. 5. Drewno drzew ściętych i wyróconych rejestruje się, jeżeli ich grubość w grubszym końcu jest większa niż 100 mm (w korze), a ich pniak (środek pniaka) znajduje się w granicach powierzchni próbnej. W przypadku wyróconego drzewa (z korzeniami) o zakwalifikowaniu drzewa do pomiaru decyduje powiązanie tego drzewa z powierzchnią przed obaleniem. W dokumencie źródłowym zapisuje się zarówno dla drzewa ściętego, jak i wyróconego:
- gatunek drzewa,
 - grubość drzewa w mm (**D1/2**) mierzoną w połowie długości oraz długość drzewa w metrach (**H_L**), przy czym nie uwzględnia się części drzewa ściętego lub wyróconego o grubości poniżej 70 mm).
3. 6. Pomiarowi podlegają też części martwych strzał, kłód, wierzchołków, gałęzi, znajdujące się w granicach powierzchni i powiązane z powierzchnią (poprzez powiązanie z pniakiem, złomem, złomem żywym lub żywym drzewem), których grubość w grubszym końcu jest większa niż 100 mm (w korze), a ich długość jest większa od 10 cm. W dokumencie źródłowym dla mierzonego fragmentu drzewa martwego zapisuje się:
- gatunek drzewa,
 - grubość fragmentu drzewa w mm (**D1/2**) mierzoną w połowie jego długości oraz długość fragmentu drzewa w metrach (**H_L**), przy czym nie uwzględnia się części fragmentu drzewa o grubości poniżej 70 mm.

§ 79. 1. Ogólna definicja trwale zrównoważonej gospodarki leśnej zawarta jest w art. 6 ust. 1 pkt 1a ustawy o lasach i oznacza: „działalność zmierzającą do ukształtowania struktury lasów i ich wykorzystania w sposób i tempie zapewniającym trwale zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego, żywotności i zdolności do wypełniania, teraz i w przyszłości, wszystkich ważnych ochronnych, gospodarczych i społecznych funkcji na poziomie lokalnym, narodowym i globalnym, bez szkody dla innych ekosystemów”.

2. Dla celów planowania urzędniowego przyjęto (według odpowiednich wytycznych paneuropejskich odnoszących się do poziomu operacyjnego) sześć kryteriów trwale zrównoważonej gospodarki leśnej oraz orientacyjne wskaźniki odpowiadające tym kryteriom:

- kryterium zachowania i odpowiedniego wzmocnienia zasobów leśnych i ich udziału w globalnym bilansie węgla – oznacza konieczność takiego planowania urzędniowego, które zabezpiecza pożądaną ilość i jakość zasobów leśnych w horyzoncie średnio i długookresowym (poprzez wyważenie stosunku pozyskania do przyrostu), zmierza do utrzymania zapasu lub jego zwiększenia (do poziomu pożądanego ze względów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych) oraz zwiększania lesistości, kiedy tylko może to przyczynić się do zwiększenia wartości ekonomicznych, ekologicznych, społecznych i/lub kulturowych,
- kryterium utrzymania zdrowia i vitalności ekosystemów leśnych – oznacza konieczność takiego planowania urzędniowego, które zmierza do jak najpełniejszego wykorzystania struktur i procesów naturalnych (gdzie jest to tylko możliwe i w stopniu ekonomicznie wykonalnym), popiera i/lub utrzymuje odpowiednią różnorodność genetyczną, gatunkową i strukturalną oraz wykorzystuje gatunki drzew dostosowanych do warunków siedliskowych, w celu zwiększenia stabilności, żywotności i odporności lasów (na niesprzyjające czynniki środowiskowe) oraz wzmocnienia naturalnych mechanizmów regulacyjnych,

- kryterium utrzymania i wzmocnienia produkcyjnych funkcji lasu – oznacza konieczność takiego planowania urządzeniowego, które zmierza do zapewnienia odpowiedniego poziomu pozyskania produktów leśnych, zarówno drzewnych jak i niedrzewnych (w rozmiarze nie większym niż możliwy do utrzymania przez długi okres czasu) oraz odpowiedniej infrastruktury (w celu sprawnego dostarczania dóbr i usług), przy równoczesnej minimalizacji negatywnego oddziaływania na środowisko,
 - kryterium zachowania, ochrony i odpowiedniego wzmocnienia biologicznej różnorodności w ekosystemach leśnych – oznacza konieczność takiego planowania urządzeniowego, które preferuje:
 - 1) odnowienia naturalne, jeżeli tylko występują warunki zapewniające odpowiednią ilość i jakość zasobów leśnych, a także gdy istniejące proveniencje cechują się odpowiednią jakością w odniesieniu do siedliska,
 - 2) gatunki rodzime i lokalne (dobrze dostosowane do warunków siedliskowych) w odnowieniach i zalesieniach – tam gdzie to możliwe,
 - 3) różnorodność, zarówno w obrębie struktury powierzchniowej, jak i pionowej oraz różnorodność gatunkową – w leśnej działalności gospodarczej, a tam gdzie to możliwe również zachowanie i odtwarzanie różnorodności krajobrazu,
 - 4) pozostawianie obumarłych drzew stojących i leżących, drzew dziuplastych, starodrzewi i szczególnie rzadkich gatunków drzew, w ilościach i rozmieszczeniu koniecznym dla zapewnienia różnorodności biologicznej, z uwzględnieniem potencjalnego oddziaływania na zdrowie i stabilność lasów oraz ekosystemów sąsiadujących z lasami,
 - 5) ochronę cennych biotopów, m.in. źródeł, bagien, ostańców i wąwozów,
 - kryterium zachowania i odpowiedniego wzmocnienia funkcji ochronnych w zagospodarowaniu lasów (szczególnie w odniesieniu do gleby i wody) – oznacza konieczność takiego planowania urządzeniowego, które zapewni dominację funkcji ochronnych w rezerwach, lasach ochronnych (w szczególności glebochronnych i wodochronnych) i najcenniejszych siedliskach (szczególnie lęgowych, bagiennych i wilgotnych), a także ich odpowiednie uwzględnianie w pozostałych lasach,
 - kryterium utrzymania innych funkcji i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych wymaga przede wszystkim sprecyzowania i realizacji odpowiedniej strategii społeczno-gospodarczej na poziomie kraju, a następnie regionów. Na poziomie nadleśnictwa i w planowaniu urządzeniowym należy dążyć do:
 - zwiększania udziału społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji dotyczących trwałego i zrównoważonego rozwoju gospodarki leśnej (w szczególności w odniesieniu do założeń projektu planu ustalonych przez KZP oraz do końcowego projektu planu, omawianego z udziałem społeczeństwa podczas Komisji Projektu Planu),
 - udostępniania lasów dla celów zdrowotno-rekreacyjnych (szlaki turystyczne, miejsca postoju, parkingi, urządzenia turystyczne, ścieżki rowerowe, ścieżki konne),
 - udostępniania lasów dla celów dydaktycznych (izby i ścieżki przyrodnicze, lekcje przyrody w lesie),
 - promocji trwale zrównoważonej gospodarki leśnej (foldery, programy ochrony przyrody, prelekcje).
3. Dla celów planowania urządzeniowego przyjęto, że poszczególne kryteria trwale zrównoważonej gospodarki leśnej powinny być przestrzegane na poziomie nadleśnictwa, m.in. w następujący sposób:
- 1) kryteria 1 i 3, dotyczące wzmocnienia zasobów leśnych i ich funkcji produkcyjnych, poprzez ustalenie pożądanego kierunku rozwoju i stanu zasobów leśnych w nadleśnictwie na koniec okresu planistycznego oraz przyjęcie takich wielkości i sposobów pozyskania drewna, które pozwolą na uzyskanie tego pożądanego stanu,

- 2) kryteria 2, 4 i 5, dotyczące ochrony przyrody, w tym różnorodności biologicznej w lasach, poprzez możliwie precyzyjne określenie priorytetów ochrony przyrody, w tym gatunków i siedlisk dla których wyznaczono obszary Natura 2000, a następnie ustalenie zagrożeń dla przedmiotów ochrony oraz przyjęcie odpowiednich sposobów postępowania gospodarczego zmierzających do minimalizacji tych zagrożeń.

§ 81. Sprawne sporządzenie projektu planu urządzenia lasu wymaga też uznania kompetencji na styku zarządu nad lasami, a uprawnieniami organów właściwych do spraw ochrony środowiska. Wskazane jest tu m.in. przestrzeganie następujących zaleceń:

- należy przestrzegać wymogu uzgadniania z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska, nadzorującym ochronę przyrody w swoim regionie, obowiązkowych zadań z zakresu ochrony przyrody w lasach urządzanego nadleśnictwa, w szczególności dotyczących przedmiotów ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000 położony na terenach zarządzanych przez urządzone nadleśnictwo,
- należy unikać projektowania trwałego zaniechania gospodarki leśnej bez jednoznacznej podstawy prawnej (taka jednoznaczna podstawę dają niektóre przepisy ustawy o ochronie przyrody, np. w odniesieniu do stref wokół gniazd ptaków chronionych); w planie urządzenia lasu można w razie wątpliwości odstąpić okresowo (np. do następnego 10. lecia) od wykonania pożądanego zabiegu gospodarczego, zarówno projektanci i audytorzy, jak i zarządzający nie mają jednak uprawnień do trwałego wyłączenia drzewostanu z gospodarki leśnej.

§ 82 (...) 3. Gospodarstwo tworzone jest dla celów planowania urządzeniowego na podstawie dominujących funkcji pełnionych przez lasy (...) tworzone są trzy gospodarstwa:

- gospodarstwo specjalne (S), obejmujące obszary funkcjonalne pełniące funkcje specyficzne w urządzanym obiekcie, których realizacja wymaga ograniczenia lub zaniechania funkcji produkcyjnych, co dotyczy m. in. rezerwatów oraz stref objętych zakazem pozyskiwania drewna,
- gospodarstwo wielofunkcyjnych lasów ochronnych (O), obejmujące obszary uznanych lasów ochronnych z wiodącą funkcją ochronną (środowiskotwórczą), której realizacja nie wymaga ograniczenia lub zaniechania funkcji produkcyjnych,
- gospodarstwo wielofunkcyjnych lasów gospodarczych (G), obejmujące pozostałe obszary z wiodącą funkcją produkcyjną, której realizacja powinna uwzględnić wymogi ochrony przyrody (...).

6. Do gospodarstwa specjalnego (S) zalicza się:

- a) rezerваты przyrody wraz z otulinami,
- b) projektowane rezerваты przyrody,
- c) lasy uzdrowiskowe w strefach A i B ochrony uzdrowiskowej, określonych statutem uzdrowiska,
- d) lasy glebochronne na wydmach nadmorskich i klifach w pasie nadbrzeżnym, na wydmach śródlądowych oraz na stokach i zboczach o nachyleniu powyżej 450,
- e) lasy wodochronne w strefach ochronnych ujęć wody i źródeł wody, wyodrębnionych stosownymi decyzjami administracyjnymi,
- f) wyłączone powierzchnie badawcze i doświadczalne,
- g) drzewostany objęte prawnym zakazem pozyskiwania drewna ze względu na szczególne znaczenie dla ochrony przyrody,
- h) wyłączone drzewostany nasienne oraz drzewostany zachowawcze,
- i) lasy o szczególnym znaczeniu dla obronności i bezpieczeństwa Państwa,
- j) lasy znajdujące się na gruntach spornych (dotyczy sporadycznych przypadków obszaru znaj-

dującego się w konturach granic stanowiących przedmiot sądowego sporu pomiędzy właścicielami gruntów),

- k) pojedyncze pododdziały uznane w protokóle KZP za obszary o wyjątkowym znaczeniu ze względów kulturowych, religijnych lub ekologicznych (np. parki podworskie lub fragmenty cmentarzysk na gruntach zalesionych, unikatowe bory bagienne oraz lasy łęgowe).

§ 110. 1. Program ochrony przyrody jest częścią planu urządzenia lasu, zawierającą kompleksowy opis stanu przyrody w zasięgu terytorialnym nadleśnictwa oraz zadania z zakresu jej ochrony i metody ich realizacji na gruntach w zarządzie nadleśnictwa.

2. Dotychczasowy program ochrony przyrody nadleśnictwa, sporządzony na podstawie „Instrukcji sporządzania programu ochrony przyrody w nadleśnictwie” (Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1996), podlega weryfikacji i aktualizacji w trakcie sporządzania kolejnego planu urządzenia lasu.

3. Kompleksowy opis stanu przyrody wymaga dokonania analizy tego stanu, a następnie syntezy zmierzającej do wskazania w zestawieniach i na mapach zbiorów (obszarów) drzewostanów o takich samych zadaniach z zakresu ochrony przyrody.

4. Zadania z zakresu ochrony przyrody należy odróżnić od zadań z zakresu gospodarki leśnej, które w programie ochrony przyrody nie są ujmowane. Projektowane w programie zadania z zakresu ochrony przyrody, dzielą się na:

- 1). obligatoryjne zadania z zakresu ochrony przyrody, wynikające z obowiązujących planów ochrony lub ustalone zgodnie z art. 32 ust. 4 ustawy o ochronie przyrody w planie urządzenia lasu dla obszarów Natura 2000 położonych na terenach zarządzanych przez nadleśnictwo,
- 2). zadania nieobligatoryjne, nazywane dla celów programu ochrony przyrody wskazaniami ochronnymi.

5. Metody realizacji zadań z zakresu ochrony przyrody powinny być wskazane ramowo, tak by w trakcie realizacji programu możliwe było elastyczne postępowanie ochronne, stosownie do uwarunkowań występujących na gruncie w chwili wykonywania zabiegu ochronnego.

6. Analiza stanu ochrony przyrody w granicach zasięgu terytorialnego nadleśnictwa wymaga scharakteryzowania poszczególnych obszarów i przedmiotów ochrony dla których na podstawie ustawy o ochronie przyrody wyznaczono poszczególne formy ochrony przyrody oraz strefy ochronne i otuliny, z uwzględnieniem roli i zadań lasów ochronnych wynikających z ustawy o lasach. W analizie poszczególnych obszarów i przedmiotów ochrony należy ująć na poziomie ogólnym:

- a) podstawę formalną i cel utworzenia (wyznaczenia, uznania),
- b) krótką charakterystykę obszaru i przedmiotów ochrony,
- c) rolę i znaczenie poszczególnych elementów chronionych w środowisku,
- d) orientacyjny stan obszarów chronionych i poszczególnych przedmiotów ochrony,
- e) ważniejsze wymogi niezbędne dla długotrwałego zachowania obszarów i przedmiotów ochrony,
- f) zagrożenia z podziałem na wewnętrzśrodowiskowe (w tym ewentualna konkurencyjność wielu przedmiotów ochrony na ograniczonym obszarze) oraz zewnętrzne.

7. Analizę stanu ochrony przyrody w obszarach Natura 2000, w tym dotyczącą przedmiotów ochrony dla których wyznaczono konkretny obszar, należy prowadzić z wykorzystaniem odpowiednich danych uzyskanych od organów właściwych do spraw ochrony środowiska, zweryfikowanych na gruncie podczas taksacji leśnej. W programie nie należy ujmować takich przedmiotów ochrony, które są ujęte w standardowych formularzach danych (nazywanych dalej SDF), lecz nie występują na terenach urządzanego nadleśnictwa.

8. Analizę, o której mowa w ust. 6 i ust. 7 przeprowadza się w formie opisu, zestawień, tabel (...), map przeglądowych lub sytuacyjno przeglądowych (mapy obszarów chronionych i funkcji lasu

oraz mapy walorów przyrodniczo-kulturowych); pożądaną jest również zamieszczanie zdjęć fotograficznych najciekawszych obiektów przyrodniczych.

9. W syntezie uogólniającej wnioski z analizy należy sprecyzować priorytety z zakresu ochrony przyrody, ujawnić sytuacje konfliktowe ze wskazaniem sposobów minimalizacji ich skutków oraz - tam gdzie to możliwe - generalizować cele i zadania z zakresu ochrony przyrody, tak by w efekcie wskazać w zestawieniach i na mapach zbiory (obszary) drzewostanów o takich samych zadaniach z zakresu ochrony przyrody.

10. Syntezę prezentuje się w formie opisu, tabeli XXIII ujmującej zestawienie zadań z zakresu ochrony przyrody dla wskazanych zbiorów drzewostanów, o których mowa w ust. 9, oraz w formie odpowiedniej wizualizacji warstwy tych zbiorów na mapie przeglądowej lub sytuacyjno-przeglądowej obszarów ochronnych i funkcji lasu (patrz § 73 ust. 1 lit. j niniejszej instrukcji).

11. Podczas weryfikacji i aktualizacji dotychczasowego programu ochrony przyrody dla nadleśnictwa, o których mowa w ust. 2, należy odpowiednio uwzględnić zapisy ustępów 3-10, a w szczególności:

- uzupełnić program o wyznaczone obszary Natura 2000, w tym granice, kody, powierzchnie i nazwy, odpowiednio: obszarów PLB („ptasich”), PLH („habitatowych”) oraz PLC (zarówno „ptasich” jak i „habitatowych”),
- ustalić przedmioty ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000, a jeżeli to jest możliwe, to również ich wyjściowy oraz pożądaný stan ochrony, a także wskazać racjonalne metody ich ochrony czynnej.
- zestawić w formie tabel (...), dane z analizy oraz syntezy, o których mowa w ustępach 2-10; KZP może podjąć decyzję o potrzebie sporządzania dodatkowej tabeli (...) również w stosunku do gatunków chronionych nie objętych obszarem Natura 2000,
- uzupełnić program o projektowane obiekty przewidziane do objęcia jedną z ustawowych form ochrony przyrody, dla których jest skompletowana wymagana dokumentacja, z ewentualnym podaniem ich lokalizacji, powierzchni oraz przedmiotu, celów i zasad ochrony,
- uzupełnić program o obiekty zasługujące na szczególną ochronę, a nie objęte dotychczas ustawowymi formami ochrony przyrody, z określeniem ich lokalizacji, powierzchni, walorów przyrodniczych i pożądaney formy ochrony,
- uzupełnić program o nowo rozpoznane obiekty o walorach historycznych, kulturowych, edukacyjnych, krajobrazowych, turystycznych i wypoczynkowych,
- uzupełnić program o nowo rozpoznane obiekty stanowiące źródła zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego, z podaniem rodzajów powodowanych przez nie zanieczyszczeń oraz ewentualnych środków zaradczych.

12. Szczegółowe wskazania gospodarcze, w tym również dotyczące ochrony przyrody metodami gospodarki leśnej, zapisane są w opisach taksacyjnych wyłączeń, zaś ogólne zalecenia - zarówno gospodarcze jak i ochronne - również w odpowiednich rozdziałach opisanego ogólnego (elaboratu), natomiast w programie ochrony przyrody, ujmując się podstawowe zadania z zakresu ochrony przyrody, z wyróżnieniem zadań obligatoryjnych i wskazań fakultatywnych.

13. Wytyczne i wskazania z zakresu gospodarki leśnej zawarte w opisach taksacyjnych oraz wytyczne i wskazania z zakresu ochrony przyrody zawarte w programie ochrony przyrody powinny się uzupełniać, a przede wszystkim nie mogą być z sobą sprzeczne. W celu eliminacji ewentualnych sprzeczności w opisie taksacyjnym wyłączeń taksacyjnych należy wskazać pod jaką pozycją tabeli XXIII ujęte są zadania i wskazania z zakresu ochrony przyrody dotyczące danego wyłączenia taksacyjnego.

14. Dla określenia preferencji środowiskowych i potrzeb ochronnych przedmiotów ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000, pożądaną są konsultacje z odpowiednimi ośrodkami naukowymi, a także wskazane jest korzystanie z podręczników dotyczących ochrony siedlisk i gatunków w obszarach Natura 2000 zalecanych przez Ministerstwo Środowiska.

15. Analizą i syntezą, o których mowa w ust. 3-10, należy objąć także siedliska nieleśne stanowiące przedmioty ochrony obszaru Natura 2000, jeżeli występują na gruntach w zarządzie nadleśnictwa lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie.

16. W programie ochrony przyrody zamieszcza się - uzgodniony podczas KZP - wykaz drzewostanów czasowo wyłączonych z użytkowania głównego na skutek odpowiednich decyzji zarządzającego lub uprawnionych organów właściwych do spraw ochrony przyrody.

§ 111. 1. Mapę sytuacyjno - przeglądową (z reguły w skali 1:50000) lub przeglądową (z reguły w skali 1:25000) walorów przyrodniczo - kulturowych, wykonuje się na bazie mapy sytuacyjno - przeglądowej lub przeglądowej obszarów chronionych i funkcji lasu, uzupełniając odpowiednio dane i informacje zamieszczone na dotychczasowej mapie walorów przyrodniczo-kulturowych, stosownie do ich weryfikacji i aktualizacji, przeprowadzonych zgodnie z § 110 niniejszej instrukcji, w tym:

- lasów o charakterze zbliżonym do naturalnego (por. prace siedliskowe wg części 2 instrukcji urządzania lasu),
- lasów o specyficznych walorach przyrodniczych i strukturalnych,
- miejsc występowania lokalnych osobliwości przyrodniczych i kulturowych,
- bagien, moczarów, trzęsawisk, torfowisk, itp.,
- terenów źródłiskowych,
- wydmy, wychodni skalnych i gołoborzy,
- miejsc kultu religijnego,
- miejsc historycznych, w tym cmentarzy, i kurhanów,
- zabytków kultury materialnej,
- obiektów pamięci narodowej, w tym pomników,
- miejsc widokowych,
- stałych powierzchni badawczych i doświadczalnych,
- ośrodków oraz izb edukacji przyrodniczo-leśnej, z uwzględnieniem ścieżek przyrodniczych,
- innych obiektów i osobliwości zasługujących na szczególną ochronę.

2. Do mapy sytuacyjno-przeglądowej lub przeglądowej walorów przyrodniczo-kulturowych stosuje się znaki i kolory oraz sposoby oznaczeń określone w Instrukcji technicznej sporządzenia i wydruku map leśnych, stanowiącej oddzielny tom, część 3. Instrukcji urządzania lasu.

3. Załącznikiem do programu ochrony przyrody jest również mapa przeglądowa lub sytuacyjno-przeglądowa obszarów ochronnych i funkcji lasu, z oznaczonymi - dla potrzeb programu ochrony przyrody - zbiorami drzewostanów o jednakowych zadaniach ochronnych (...).

§ 125. 1. Projekty planów urządzania lasu dla nadleśnictw opracowywane są przez wyspecjalizowane jednostki wykonawstwa urzędzeniowego, na podstawie stosownych umów.

2. Sporządzenie projektu planu urządzania lasu dla nadleśnictwa koordynuje i organizuje dyrektor regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, poprzez:

- 1) zaplanowanie wykonania planu urządzania lasu, zgodnie z przyjętym w rdLP wieloletnim harmonogramem prac urzędzeniowych,
- 2) zwołanie Komisji Założeń Planu (KZP) - po wykonaniu prac przygotowawczych do planu urządzania lasu, o których mowa w § 8 i § 9 niniejszej instrukcji - w ósmym roku obowiązywania dotychczasowego planu urządzania lasu, której podstawowym zadaniem jest sformułowanie „Założeń do planu urządzania lasu” oraz zakresu projektowanych uzgodnień do prognozy oddziaływania tego planu na środowisko i na obszary Natura 2000”,
- 3) wystąpienie, w terminie do 3. miesięcy od KZP, z wnioskiem do regionalnego dyrektora ochrony środowiska o uzgodnienie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w pro-

- gnozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 lub z wnioskiem o odstąpienie od sporządzania tej prognozy (z uzasadnieniem); z takim wnioskiem dyrektor rdLP występuje również do państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego,
- 4) opracowanie, po dokonaniu uzgodnień o których mowa w pkt. 3, specyfikacji istotnych warunków zamówienia (SIWZ) oraz przystąpienie, nie później niż w III kwartale 9. tego roku obowiązywania dotychczasowego planu urządzenia lasu, do wyboru wykonawcy projektu planu urządzenia lasu oraz prognozy oddziaływania tego planu na środowisko i na obszary Natura 2000, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami,
 - 5) zwołanie, nie później niż w I kwartale pierwszego roku obowiązywania sporządzanego planu urządzenia lasu, Narady Techniczno-Gospodarczej (NTG), której podstawowym zadaniem jest sformułowanie „Projekt planu urządzenia lasu” oraz akceptacja sporządzonej „Prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000”,
 - 6) poddanie, bezpośrednio po NTG, „Projekt planu urządzenia lasu”, o którym mowa w pkt 5, wraz z „Prognozą oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000”, opiniowaniu przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska oraz przez państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego, zgodnie z art. 54 ust. 1 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku, z jednoczesnym opublikowaniem projektu planu w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP) rdLP,
 - 7) ewentualne zwołanie, po uzyskaniu opinii, o których mowa w pkt 6, nie później jednak niż w II kwartale pierwszego roku obowiązywania sporządzanego planu urządzenia lasu, Komisji Projektu Planu (KPP), mającej charakter debaty publicznej w sprawie „Projekt planu urządzenia lasu” oraz „Prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000”, a której podstawowym zadaniem jest omówienie zgłoszonych opinii, uwag i wniosków oraz sformułowanie uzasadnienia, o którym mowa w art. 42 pkt 2 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku; w przypadku opinii zgłoszonych wyłącznie przez podmioty o których mowa w pkt 6 (brak uwag do założeń planu oraz do projektu planu po ich opublikowaniu w BIP rdLP) , dopuszcza się możliwość odstąpienia od zwoływania KPP.
 - 8) zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu w sprawie sporządzenia projektu planu urządzenia lasu, polegające na:
 - a) podaniu, na co najmniej miesiąc przed zwołaniem KZP, do publicznej wiadomości w BIP rdLP oraz w prasie lokalnej informacji o przystąpieniu do sporządzenia projektu planu urządzenia lasu dla danego nadleśnictwa, o przewidywanym terminie zwołania w tej sprawie KZP, o możliwości udziału społeczeństwa w obradach KZP, oraz o „Założeniach do planu urządzenia” ustalanych podczas KZP,
 - b) zaproszeniu przedstawicieli urzędów, samorządów, przedsiębiorców leśnych oraz organizacji zainteresowanych gospodarką leśną i ochroną przyrody w lasach nadleśnictwa, na posiedzenie KZP (co jest możliwe również na posiedzenie NTG), z wyszczególnieniem podstawowych celów obrad oraz ich przewidywanym harmonogramem,
 - c) podaniu - bezpośrednio po podpisaniu przez dyrektora rdLP protokołu KZP - do publicznej wiadomości w BIP rdLP oraz w prasie lokalnej, informacji o terminie i miejscu wyłożenia do wglądu „Założeń do planu urządzenia lasu”, o sposobie, miejscu i terminie (co najmniej 21 dni od podania do publicznej wiadomości) składania uwag i wniosków do „Założeń...” oraz o właściwości dyrektora rdLP do rozpatrywania tych uwag i wniosków,
 - d) podaniu - bezpośrednio po podpisaniu przez dyrektora rdLP protokołu NTG - a co najmniej miesiąc przed ewentualnym zwołaniem KPP (o której mowa w pkt 7), do publicznej wiadomości w BIP rdLP oraz w prasie lokalnej, informacji o terminie i miejscu wyłożenia do wglądu „Projekt planu urządzenia lasu” dla danego nadleśnictwa, o sposobie, miejscu i terminie (co najmniej 21 dni od podania do publicznej wiadomości) składania uwag i

- wniosków do „Projektu...”, o właściwości dyrektora rdLP do rozpatrywania tych uwag i wniosków oraz o przewidywanym terminie zwołania KPP i możliwości udziału społeczeństwa w jej obradach,
- e) ewentualnym (patrz pkt 7) zaproszeniu przedstawicieli urzędów, samorządów, przedsiębiorców leśnych oraz organizacji zainteresowanych gospodarką leśną i ochroną przyrody w lasach nadleśnictwa, na posiedzenie KPP, z wyszczególnieniem podstawowych celów obrad oraz ich przewidywanym harmonogramem,
- 9) dokonywanie kontroli i odbiorów prac urzędziowych (okresowych, etapowych i odbioru końcowego), zgodnie z zarządzeniem nr 63 Dyrektora Generalnego LP z dnia 13 sierpnia 2002 r.,
- 10) sporządzenie wniosku o zatwierdzenie planu urządzenia lasu wraz z pisemnym podsumowaniem, o którym mowa w art. 55 ust. 3 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku, oraz wystąpienie do ministra właściwego do spraw środowiska - poprzez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych - o zatwierdzenie tego planu (...),
3. Po zatwierdzeniu - w drodze decyzji - planu urządzenia lasu przez ministra właściwego do spraw środowiska, dyrektor rdLP:
- 1) podaje do publicznej wiadomości informację o zatwierdzeniu planu i możliwościach zapoznania się z jego treścią oraz uzasadnieniem, o którym mowa w pkt 7 i podsumowaniem, o którym mowa w pkt 10,
 - 2) przekazuje regionalnemu dyrektorowi ochrony środowiska oraz państwowemu wojewódzkiemu inspektorowi sanitarnemu decyzję o zatwierdzeniu planu urządzenia lasu wraz z podsumowaniem, o którym mowa w pkt 10, oraz elektroniczną wersję zatwierzonego planu,
 - 3) prowadzi monitoring skutków realizacji postanowień planu urządzenia lasu w zakresie oddziaływania na środowisko, na podstawie art. 55 ust. 5 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku, z częstotliwością oraz metodami zaproponowanymi w prognozie oddziaływania tego planu na środowisko i na obszary Natura 2000 (por. art. 55 ust. 3 pkt 5 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku).

§ 126. 1. Komisji założeń planu (KZP) przewodniczy dyrektor rdLP lub upoważniony przez niego zastępca, a ustalenia KZP ujmowane są w protokole, który podpisuje dyrektor rdLP.

2. Protokół ustaleń KZP sporządzany jest w dwu częściach:

- Część A: Wytyczne w sprawie organizacji prac urzędziowych;
- Część B: Założenia do planu urządzenia lasu.

2. 1. W części A protokołu ustaleń KZP zapisuje się listę uczestników oraz wytyczne z zakresu organizacji prac urzędziowych łącznie z programem ochrony przyrody, m.in. dotyczące:

- prac siedliskowych, w tym fitosocjologicznych (patrz § 6 niniejszej instrukcji),
- prac przygotowawczych, w tym oceny podstawowych założeń zagospodarowania przestrzennego regionu, podjęcie decyzji w sprawie ewentualnej korekty lasów ochronnych oraz uzgodnienie wykazu drzewostanów czasowo wyłączonych z użytkowania głównego (patrz § 7 - 9 oraz § 110 ust. 16 niniejszej instrukcji), (...)
- dodatkowych pomiarów drewna martwego (patrz § 62 ust. 2 niniejszej instrukcji),
- ewentualnego sporządzenia dodatkowej tabeli XXII dla gatunków chronionych nie objętych obszarem Natura 2000 (patrz § 110 ust. 11 lit. c niniejszej instrukcji),
- ustaleń dotyczących postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 (patrz § 129 niniejszej instrukcji) oraz innych spraw organizacyjnych.

2. 2. W „Założeniach do planu urządzenia lasu” zapisuje się syntetycznie (w tym w formie tabel) ustalenia dotyczące:

- 1) obszarów chronionych i funkcji lasu (patrz § 8 niniejszej instrukcji),
 - 2) typów siedliskowych lasu oraz ich ewentualnego uzupełniania o rozpoznane leśne siedliska przyrodnicze (patrz § 22 niniejszej instrukcji),
 - 3) typów drzewostanów (TD) o kierunku ochronnym lub o kierunku gospodarczym (patrz § 23, § 40 i § 117 niniejszej instrukcji),
 - 4) wieków rębności dla głównych gatunków drzew (patrz § 24 i 83 niniejszej instrukcji),
 - 5) podziału lasów nadleśnictwa na gospodarstwa, w tym kwalifikowanie do gospodarstwa specjalnego (patrz § 82 niniejszej instrukcji),
 - 6) wytycznych w sprawie cięć rębnych w poszczególnych gospodarstwach (patrz też § 89- średni okres odnowienia w gospodarstwach oraz § 98 - wytyczne do wykazu cięć rębnych),
 - 7) szczegółowych wytycznych w sprawie sporządzenia „Wykazu drzewostanów kwalifikujących się do przebudowy” (patrz § 40 niniejszej instrukcji),
 - 8) wytycznych w sprawie pielęgnowania lasu, w tym cięć pielęgnacyjnych,
 - 9) wytycznych w sprawie hodowli lasu, w tym orientacyjnych składów gatunkowych upraw,
 - 10) wytycznych w sprawie ogólnej ochrony lasu oraz ochrony przeciwpożarowej (patrz § 101, § 102, § 103 i § 104 niniejszej instrukcji),
 - 11) wytycznych w sprawie zagospodarowania rekreacyjnego, w tym sporządzania odpowiedniej mapy przeglądowej (patrz § 108 i § 109 niniejszej instrukcji),
 - 12) wytycznych w sprawie użytkowania ubocznego oraz zagospodarowania łowieckiego,
 - 13) wytycznych w sprawie ujmowania w planie urządzenia lasu zagadnień dotyczących infrastruktury nadleśnictwa,
 - 14) wytycznych dotyczących charakterystyki ekonomicznej,
 - 15) szczegółowości prognozy stanu zasobów drzewnych na koniec przyszłego okresu gospodarczego (patrz § 123 niniejszej instrukcji),
 - 16) weryfikacji i aktualizacji programu ochrony przyrody, w tym sporządzenia tabel dotyczących przedmiotów ochrony oraz zadań ochronnych (tabela nr XXII i tabela XXIII, patrz też § 110 - 112 niniejszej instrukcji),
 - 17) wydruku map tematycznych (patrz Instrukcja techniczna sporządzania i wydruku map leśnych – tom 3. Instrukcji urządzania lasu).
 - 18) projektu wystąpienia do regionalnego dyrektora ochrony środowiska w sprawie zakresu i szczegółowości prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000,
 - 19) innych zagadnień projektowych, specyficznych dla nadleśnictwa
- (...)

§ 127.1. Naradzie Techniczno-Gospodarczej (NTG) przewodniczy dyrektor rdLP lub upoważniony przez niego zastępca, a ustalenia NTG ujmowane są w protokóle, który podpisuje dyrektor rdLP.

2. W NTG mogą uczestniczyć, jako strony w postępowaniu dotyczącym sporządzenia projektu planu urządzenia lasu, wyznaczeni przez kierowników jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych przedstawiciele tych jednostek oraz przedstawiciele wykonawcy projektu planu. Obowiązkowo w obradach NTG udział biorą: nadleśniczy, kierownik ZOL, inspektor LP właściwy do spraw kontroli kompleksowej nadleśnictwa, kierownik jednostki sporządzającej projekt planu urządzenia lasu oraz naczelniczy rdLP właściwi do spraw: urządzania lasu, stanu posiadania, zasobów, hodowli, ochrony (w tym ochrony przeciwpożarowej i ochrony przyrody), użytkowania lasu oraz kontroli. Przedstawiciele jednostek naukowych mogą być zapraszani jako eksperci i doradcy.

3. Protokół ustaleń NTG jest również sporządzany w dwu częściach:

- Część A: Końcowe ustalenia w sprawie organizacji prac urzędniowych oraz ocena gospodarki leśnej za okres obowiązywania poprzedniego planu urządzenia lasu;

- Część B: Projekt planu urządzenia lasu.
(...)

§ 128. 1. Komisji Projektu Planu (KPP) przewodniczy dyrektor rdLP lub upoważniony przez niego zastępca, a ustalenia KPP ujmowane są w protokóle (sporządzanym przez naczelnika rdLP właściwego do spraw urządzenia lasu), który podpisuje dyrektor rdLP.

2. KPP ma charakter debaty publicznej nad projektem planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody z uwzględnieniem prognozy oddziaływania planu urządzenia na środowisko i na obszary Natura 2000.

3. Formę debaty publicznej ustala dyrektor rdLP, zalecana jest na wstępie prezentacja podstawowych danych o nadleśnictwie z zakresu projektu planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody, a następnie sprawozdanie dyrektora rdLP z czynności, o których mowa w § 125 ust. 2, pkt 7 i pkt 8, lit. d oraz lit. e).

4. W protokóle ustaleń KPP zamieszcza się:

- wykaz uczestników debaty,
- główne zagadnienia omawiane podczas debaty,
- uzasadnienie, o którym mowa w art. 42 pkt 2 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku.

5. Protokół ustaleń KPP jest załącznikiem do opisanego ogólnego nadleśnictwa (elaboratu).

6. W przypadku odstąpienia od zwołania KPP (patrz § 125 ust. 2 pkt 7 niniejszej instrukcji) nie sporządza się protokołu, o którym mowa w ust. 5, natomiast uzasadnienie, o którym mowa w ust. 4, poprzedza się stosownym wyjaśnieniem przyczyn odstąpienia od KPP.

§ 129. Postępowanie w sprawie strategicznej oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000, obejmuje:

- 1) uzgodnienie pomiędzy dyrektorem rdLP (jako sporządzającym projekt planu urządzenia lasu) a regionalnym dyrektorem ochrony środowiska oraz państwowym wojewódzkim inspektorem sanitarnym, zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 (por. § 125 ust. 2 pkt 3 niniejszej instrukcji),
- 2) sporządzenie prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000,
- 3) uzyskanie od regionalnego dyrektora ochrony środowiska oraz państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego opinii dotyczących projektu planu urządzenia lasu oraz prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 (por. § 125 ust. 2 pkt 6 niniejszej instrukcji), zgodnie z art. 54 ust. 1 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku,
- 4) zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu, poprzez działania o których mowa w § 125 ust. 2 pkt 8 niniejszej instrukcji.

§ 130. 1. Dyrektor rdLP występuje do regionalnego dyrektora ochrony środowiska oraz do państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego z wnioskiem o uzgodnienie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000. Dokumentację do wniosku stanowią:

- Projekt uzgodnienia, sporządzony na podstawie art. 51 i art. 52 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku oraz założeń do planu urządzenia lasu dla nadleśnictwa;
- Założenia do planu urządzenia lasu dla nadleśnictwa, to jest część B protokołu KZP (patrz § 126 ust. 2 niniejszej instrukcji);

- Mapa przeglądowa (wg obrębów leśnych w skali 1:25000) lub sytuacyjno-przeglądowa dla całego nadleśnictwa w skali 1:50000 (z zastrzeżeniem, że są na niej czytelne istotne szczegóły dotyczące obszarów chronionych i funkcji lasu), z oznaczeniem granic obszarów Natura 2000 (z podziałem na PLB, PLH lub PLC) oraz rozpoznanych granic ostoi lub siedlisk przedmiotów ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000 na terenie lasów zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie.
- 2. W uzgodnieniu należy również zamieścić wyszczególnienie materiałów otrzymanych od regionalnego dyrektora ochrony środowiska, jako obowiązujących dla celów prognozy, w tym dotyczących: granic obszarów Natura 2000 (z podziałem na PLB, PLH lub PLC), poszczególnych przedmiotów ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000 (wg aktualnych SDF) oraz rozpoznanych - na podstawie danych służb ochrony środowiska właściwych do spraw obszarów Natura 2000 - granic ostoi lub siedlisk tych przedmiotów ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000 na terenie lasów zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie.
- 3. Jeżeli dyrektor rdLP nie otrzymał materiałów, o których mowa w ust. 2, w trakcie uzgadniania zakresu i szczegółowości prognozy lub na skutek wcześniejszego wystąpienia w tej sprawie do regionalnego dyrektora ochrony środowiska, to zarówno w uzgodnieniu, jak i w samej prognozie zamieszcza odpowiednią klauzulę: „Prognozę sporządzono na podstawie dokumentacji projektu planu urządzenia lasu; nie uzyskano dodatkowych materiałów dotyczących obszarów Natura 2000 wyznaczonych na terenie lasów zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie”.
- 4. W uzgodnieniach nie mogą być ujmowane dodatkowe obowiązki wykraczające poza ramy określone w art. 51 i 52 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku, dotyczące np. inwentaryzacji przedmiotów ochrony, z wyjątkiem zleceń już realizowanych przez służby właściwe do spraw ochrony środowiska, których wyniki zostaną udostępnione dyrektorowi rdLP nie później niż przewiduje to termin odbioru prac terenowych w umowie o sporządzenie projektu planu urządzenia lasu.
- 5. Wskazane jest, aby w uzgodnieniach, o których mowa w niniejszym paragrafie, została określona finalna postać prognozy, zalecana orientacyjnie w § 131 niniejszej instrukcji.

§ 131. 1. Prognozę oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 sporządza się w odniesieniu do każdego projektu planu urządzenia lasu dla którego przewiduje się realizację przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko - o których mowa w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko (Dz. U. Nr 257, poz. 2573, w szczególności § 3.1 pkt 76, 77 i 79) - lub gdy czynności wynikające z ustaleń planu urządzenia lasu mogą znacząco oddziaływać na obszary Natura 2000 znajdujące się w granicach lasów zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie.

2. Wymagany ogólny zakres oraz zawartość prognozy, o której mowa w ust. 1, określone zostały w art. 51 oraz art. 52 Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227, ze zm.), nazywanej w niniejszej instrukcji ustawą o udostępnianiu informacji o środowisku.

3. Szczegółowy zakres prognozy, jak i stopień szczegółowości wymaganych analiz, powinny być, zgodnie z art. 52 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku, odpowiednie do zakresu i stopnia szczegółowości planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody dla nadleśnictwa.

4. Zaleca się, aby prognoza oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 obejmowała następujące składniki:

- część opisową wraz z syntetycznymi wnioskami,
- część tabelaryczną w formie odpowiednich macierzy,
- mapę obszarów chronionych i funkcji lasu.

5. Prognozę oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 sporządzają specjaliści w zakresie gospodarki leśnej i ochrony przyrody, stosując odpowiednie metody eksperckie, w tym analizy w formie macierzy.

§ 132. 1. W części opisowej prognozy zamieszcza się w logicznej kolejności wszystkie wymagane informacje, o których mowa w art. 51 i 52 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku. Jeżeli któryś z punktów wymienionych w art. 51 tej ustawy nie ma odniesienia do założeń planu urządzenia lasu, to w prognozie zamieszcza się informację że „nie dotyczy projektu planu urządzenia lasu”.

2. Zaleca się podział części opisowej prognozy na:

- Wprowadzenie (w tym: cel prognozy, podstawa prawna, źródła danych z wyspecyfikowaniem materiałów otrzymanych dla celów prognozy od regionalnego dyrektora ochrony środowiska);
- Poszczególne rozdziały zawierające zasadniczą treść prognozy;
- Końcowe podsumowanie (w tym: skład zespołu specjalistów opracowujących prognozę oraz streszczenie prognozy sporządzone w języku niespecjalistycznym, o którym mowa w art. 51 ust. 2 pkt 1, lit. e ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku).

3. W poszczególnych rozdziałach przedstawia się następujące zbiory zagadnień merytorycznych:

- Informacje ogólne, zgodnie z art. 51 ust. 2 pkt 1, lit. a, b, d ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku;
- Informacje o sporządzonych wcześniej prognozach oddziaływania na środowisko w terytorialnym zasięgu działania nadleśnictwa (w tym do planów zagospodarowania przestrzennego lub regionalnych strategii i programów rozwoju) oraz o ich powiązaniach z prognozą oddziaływania projektu planu urządzenia lasu na środowisko, zgodnie z art. 52 ust. 2 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku;
- Analizy i oceny stanu środowiska i celów ochrony z punktu widzenia realizacji planu urządzenia lasu, zgodnie z art. 51 ust. 2 pkt 2, lit. a, b, c, d ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku;
- Przewidywane oddziaływanie realizacji planu urządzenia lasu na środowisko, a w szczególności na cele i przedmioty ochrony obszarów Natura 2000, z uwzględnieniem wyników odpowiednich analiz, zgodnie z art. 51 ust. 2 pkt 2, lit. e ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku;
- Działania ograniczające negatywny wpływ. Opis zastosowanych w projekcie planu urządzenia lasu i przewidywanych do zastosowania w trakcie jego realizacji, rozwiązań w ramach gospodarki leśnej mających na celu zapobieganie lub ograniczenie potencjalnie negatywnych lub negatywnych oddziaływań na środowisko, a w szczególności na cele i przedmioty ochrony obszaru Natura 2000, zgodnie z art. 51 ust. 2 pkt 3 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku;
- Propozycje dotyczące przewidywanych metod i częstotliwości przeprowadzania analizy skutków realizacji postanowień projektu planu urządzenia lasu, o których mowa w art. 51 ust. 2 pkt 1, lit. c ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku, nazywanej też - w art. 55 ust. 3 pkt 5 i art. 55 ust. 4 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku – monitoringiem skutków realizacji postanowień przyjętego projektu planu urządzenia lasu w zakresie oddziaływania na środowisko.

§ 133. 1. W części tabelarycznej prognozy przedstawia się odpowiednie analizy w formie macierzy na podstawie których formułowane są podstawowe ustalenia prognozy.

2. W skład części tabelarycznej wchodzi:

- Tabela A: Macierz przewidywanego oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko w granicach zasięgu terytorialnego nadleśnictwa;

- Tabela B: Zestawienie zbiorcze obszaru Natura 2000 wg przedmiotów ochrony oraz planowanych zabiegów gospodarczych;
 - Tabela C: Macierz przewidywanego oddziaływania planu urządzenia lasu na zachowanie stanu ochrony siedlisk przyrodniczych dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000;
 - Tabela D: Macierz przewidywanego oddziaływania planu urządzenia lasu na zachowanie stanu ochrony gatunków roślin i zwierząt (z wyjątkiem ptaków) dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000;
 - Tabela E: Macierz przewidywanego oddziaływania planu urządzenia lasu na zachowanie stanu ochrony gatunków ptaków i ich siedlisk, stanowiących przedmioty ochrony dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000.
3. Wzory tabel, o których mowa 2 ust. 2, zamieszczono w części końcowej rozdziału IX niniejszej instrukcji.

§ 134. 1. Jako załącznik do prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000 wykorzystuje się mapę obszarów chronionych i funkcji lasu, sporządzoną zgodnie z § 73 niniejszej instrukcji.

2. Na mapie obszarów chronionych i funkcji lasu, o której mowa w ust. 1, mogą być oznaczone dodatkowe elementy, uzgodnione w trybie określonym w § 130 niniejszej instrukcji.

§ 135. 1. Projekt planu urządzenia lasu jest odbierany od wykonawcy prac urzędniowych w regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, gdzie poszczególne jego składniki są ewidencjonowane i kierowane odpowiednio do nadleśnictwa oraz do zatwierdzenia.

2. W zakresie wymaganej formy poszczególnych składników planu urządzenia lasu, obowiązują wytyczne ogólne zawarte w niniejszej instrukcji oraz wytyczne szczegółowe precyzowane w umowach dotyczących wykonania projektu planu urządzenia lasu, jak również w protokołach KZP, NTG i KPP.

3. Do wniosku o zatwierdzenie planu urządzenia lasu, zawierającego dane na formularzu wg wzoru nr 8 zamieszczonego w części IX niniejszej instrukcji, przedkłada się:

- opis ogólny nadleśnictwa zwany elaboratem, w uzgodnionej formie (analogowej w postaci tomu z twardą oprawką i kieszenią na mapy, elektronicznej w postaci dysku CD lub zarówno analogowej, jak i elektronicznej), zawierający stronę tytułową na formularzu wg wzoru nr 9 zamieszczonego w rozdziale IX niniejszej instrukcji oraz rozdziały wyszczególnione w § 113 niniejszej instrukcji, w tym program ochrony przyrody, który stosownie do ustaleń KZP może też być ujęty w oddzielnym tomie,
- zestaw map: przeglądowe (w skali 1:25000) drzewostanów oraz siedlisk, przeglądowe lub sytuacyjno – przeglądowe (w skali 1:50000) obszarów chronionych i funkcji lasu, a także walorów przyrodniczo-kulturowych (do programu ochrony przyrody) oraz mapa sytuacyjna obszaru w granicach zasięgu terytorialnego nadleśnictwa (w skali 1: 50000 lub 1:100000),
- prognozę oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 wraz z wymaganymi opiniami do tej prognozy,
- pisemne podsumowanie, zawierające zakres zagadnień wymagany na podstawie art. 55 ust. 3 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku.

(...) 7. Projekt planu urządzenia lasu staje się planem urządzenia lasu po jego zatwierdzeniu - w drodze decyzji - przez ministra właściwego do spraw środowiska.

8. Oryginał decyzji o zatwierdzeniu planu urządzenia lasu załącza się do dokumentacji o której mowa w ust. 4, zaś kopie - potwierdzone za zgodność z oryginałem – traktuje się jako integralny

załącznik do każdego egzemplarza planu urządzenia lasu (jeżeli elaborat jest w formie analogowej, to wskazane jest wklejenie tej decyzji na początku opisu ogólnego).

9. Dyrektorowi regionalnemu ochrony środowiska przekazuje się decyzję o zatwierdzeniu planu urządzenia lasu oraz w formie elektronicznej (na dysku CD) ten sam zbiór dokumentów, jaki przekazywany jest we wniosku, o którym mowa w ust. 3, do ministra właściwego do spraw środowiska, o zatwierdzeniu planu urządzenia lasu.

Zasady Hodowli Lasu

W Zasadach Hodowli Lasu w 2011 r. zrezygnowano z pojęcia „gospodarczego typu drzewostanu” na rzecz „typu drzewostanu”, wprowadzono zapis umożliwiający modyfikowanie postępowania hodowlanego na siedliskach przyrodniczych.

§ 12. 1. Postępowanie hodowlane na chronionych siedliskach przyrodniczych dotyczy:

- a) zasad planowania hodowlanego (hodowlano-ochronnego) podczas sporządzania projektu planu urządzenia lasu lub aneksu do planu urządzenia lasu, uwzględniających wykorzystanie właściwych gatunków drzew leśnych w składach przyszłych drzewostanów oraz projektowania rodzajów i form rębni, a także kierunków pielęgnowania lasu,
- b) realizacji zatwierdzonego planu urządzenia lasu (aneksu do planu urządzenia lasu).

2. Chronione siedliska przyrodnicze podlegają ochronie na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody oraz wydanych na jej podstawie rozporządzeń.

3. Odrębnym zasadom postępowania hodowlanego podlegają chronione siedliska przyrodnicze stanowiące przedmiot ochrony w specjalnych obszarach ochrony siedlisk Natura 2000 (SOO). Modyfikacjom może także podlegać postępowanie hodowlane w obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO).

4. Zasady postępowania hodowlanego na chronionych siedliskach przyrodniczych powinny promować składy gatunkowe drzewostanów oraz kierunki i zasady ich zagospodarowania zgodne z charakterystycznym dla nich priorytetem ochronnym.

5. Ochronę siedlisk przyrodniczych należy prowadzić na każdym etapie rozwoju drzewostanu, odpowiednimi do osiągnięcia celu, dotychczas stosowanymi metodami hodowlanymi, których zakres powinien wynikać z potrzeb ustanowionej ochrony.

6. Propozycje rozwiązań hodowlano-ochronnych dla konkretnych siedlisk przyrodniczych, dla ochrony których wyznaczono specjalne obszary ochrony siedlisk, i w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, a także dla chronionych siedlisk występujących poza tymi obszarami przyjmowane są na etapie sporządzania projektu planu urządzenia lasu.

Instrukcja Ochrony Lasu (2011)

Z Instrukcji Ochrony Lasu w 2011 r. usunięto zapis ograniczający dopuszczalną ilość posuzu czynnego do 0,5m³/ha w drzewostanach świerkowych, 1m³/ha w innych iglastych, 2m³/ha w liściastych. Wprowadzono wiele zapisów znaczących dla ochrony przyrody, dotyczących ogólnego podejścia do zagadnień ekologicznych, ale i szczegółów, np. ochrony drzew biocenotycznych.

W ochronie ekosystemów leśnych obowiązują następujące zasady: (...)

- holistyczne, czyli całościowe podejście do ochrony ekosystemów leśnych,
- objęcie systemową ochroną większych niż drzewostan układów przestrzennych (ekosystemów, fizjocenozy itp.),
- pozostawianie w lesie zagospodarowanym określonej masy martwych drzew i ich fragmentów do naturalnego rozkładu,
- ochrona różnorodności biologicznej,
- minimalizacja szkód ekologicznych, które mogą wystąpić na skutek wykonywanych zabiegów ochronnych (...)

Celem stosowanych zabiegów ochronnych, chroniących przed szkodnikami i patogenami chorobotwórczymi jest ograniczenie występowania tych organizmów do poziomu niepowodującego szkód gospodarczo istotnych. Zabiegi ochronne należy wykonywać tylko w przypadku zagrożeń powodujących znaczne uszkodzenie lasu i zaburzenie jego różnorodnych funkcji oraz istotnego zagrożenia produkcji drewna.

Profilaktyka w ochronie lasu przed szkodnikami i chorobami realizowana jest m.in. przez:

- ochronę różnorodności w ekosystemach leśnych, a w szczególności zachowanie zagrożonych składników fauny i flory,
- preferowanie w postępowaniu hodowlanym i ochronnym działań zwiększających trwałość ekosystemów leśnych, ich naturalność, różnorodność gatunkową, genetyczną i strukturalną, rodzimość, odporność, zgodność z siedliskiem itp., z uwzględnieniem zróżnicowania mikrosiedlisk.
- dążenie do renaturalizacji zdegradowanych elementów ekosystemów leśnych oraz zapewnienie im ochrony i dalszego rozwoju w warunkach antropopresji i istniejących zagrożeń środowiska leśnego.

Działania w zakresie profilaktyki obejmują:

- oddziaływanie na biocenozy leśne przez (...) projektowanie składu gatunkowego drzewostanu oraz jego struktury przestrzennej zgodnej z siedliskiem, z uwzględnieniem mozaikowości mikrosiedlisk (...),
- oddziaływanie na obieg materii i przepływ energii w ekosystemie leśnym, m.in. przez: wykorzystanie w kontrolowany sposób gradacji owadów fitofagicznych; pozostawianie w lesie określonej masy martwych drzew lub ich fragmentów do biologicznego rozkładu (...),

Z punktu widzenia ochrony lasu i zwiększania jego odporności działania z zakresu hodowli lasu powinny być ukierunkowane w szczególności na (...):

- odchodzenie od schematyzmu gospodarstwa zrębowego,
- zachowanie użytków ekologicznych (bagien, torfowisk, oczek wodnych, wrzosowisk, gołoborzy itp.) w strukturze przestrzennej lasu,
- zapewnienie istnienia ciągłości wszystkich faz rozwoju drzew i drzewostanów oraz drzew martwych w różnych fazach rozkładu,
- preferowanie odnowień naturalnych,

Jednym z zadań współczesnego leśnictwa wielofunkcyjnego jest gospodarka martwą materią organiczną w lesie. Drewno martwych drzew jest ważnym elementem ekosystemu, wpływającym korzystnie na fizyczne, chemiczne i biologiczne właściwości gleby, a także stwarzającym dobre warunki do rozwoju wielu organizmów. Większość zagrożonych i ginących gatunków leśnej fauny związana jest, przynajmniej w części swojego cyklu życiowego, ze starymi drzewami w różnym

stanie fizjologicznym (od zdrowych, poprzez zamierające na pniu, do martwych), drzewami dziuplastymi i pniakami. Drzewa i rozkładające się drewno to ostoje i siedliska tysięcy leśnych organizmów (bakterii, grzybów, glonów, porostów, roślin naczyniowych, mięczaków, owadów, płazów, gadów, ptaków i drobnych ssaków). Organizmy te są zagrożone m.in. wtedy, gdy zbyt rygorystycznie usuwa się z lasu posusz, złomy i wywroty, spala resztki porzębowe czy gałęzie.

W celu zachowania trwałości lasu i ciągłości jego funkcji dąży się do ochrony różnorodności biologicznej przez:

- a) zachowanie i odtwarzanie cennych elementów środowiska przyrodniczego, takich jak: torfowiska, bagna, łąki śródleśne, murawy kserotermiczne, cieki, zbiorniki wodne, wydmy i in.,
- b) stwarzanie lub poprawianie warunków egzystencji w środowisku leśnym organizmom chronionym, zagrożonym oraz uważanym za pożyteczne, np. mrówkom i innym drapieżnym owadom, pasożytom, płazom, gadom, ptakom, nietoperzom i innym,
- c) poprawę naturalnej bazy żerowej oraz utrzymywanie liczebności zwierzyny na takim poziomie, przy którym wyrażane szkody umożliwiają osiągnięcie celu hodowli lasu,
- d) kształtowanie ekotonów,
- e) ochronę runa leśnego,
- f) stosowanie metody ogniskowo-kompleksowej i ognisk biocenotycznych,
- g) pozostawianie w lesie tzw. drzew biocenotycznych do ich biologicznej śmierci i naturalnego rozkładu.

Za drzewa biocenotyczne uważa się np.:

- a) żywe i martwe drzewa, miejscowo spróchniałe (ze zgnilizną) oraz drzewa z owocnikami grzybów (hubami):
 - z łatwo widoczną zgnilizną pnia (np. z widocznymi, otwartymi ranami pnia, dziupłami wypełnionymi próchnem, z uszkodzeniami od pioruna, złamane,
 - z owocnikami grzybów (hubami),
 - z koroną częściowo (powyżej 1/3) obumarłą (martwe konary i gałęzie w koronie),
- b) drzewa dziuplaste:
 - z dziupłami zasiedlonymi przez ptaki lub inne gatunki zwierząt,
 - z dziupłami i próchnowiskami powstałymi w miejscach zranień po obumarłych gałęziach,
 - z dziupłami wypełnionymi próchnem,
- c) drzewa o nietypowym pokroju:
 - tzw. niezwykle formy,
 - drzewa pozbawione korony na skutek złamania.
- d) drzewa z nietypowymi formami morfologicznymi np. szyszek, kory, gałęzi,
- e) drzewa rodzimych gatunków biocenotycznych: naturalnie występujące lub wprowadzone, poprawiające bazę żerową zwierzyny, nektarodajne, urozmaicające krajobraz, takie jak jabłoń, grusza, czereśnia, śliwa ałycza i inne.
- f) drzewa z gniazdami ptaków, o średnicy gniazd powyżej 25 cm,
- g) przestoje: drzewa i grupy drzew pozostawione na następną kolej rębę lub do ich naturalnej śmierci i rozkładu,
- h) drzewa będące siedliskiem chronionych gatunków grzybów, roślin i zwierząt,
- i) drzewa wyraźnie wyróżniające się wiekiem lub rozmiarami w stosunku do innych drzew na tym terenie,
- j) drzewa stanowiące pamiątkę kultury leśnej, np. osobniki gatunków egzotycznych (wyróżniające się wiekiem lub wymiarami) wszystkie powierzchnie doświadczalne założone przed 1945 r. (bez względu na gatunek),
- k) drzewa tworzące założenia przestrzenne, np. aleje, szpalery.

Pozostawianie kęp starodrzewu (biogrup) na zrębach: Aby pozostawione na zrębie fragmenty starodrzewu mogły w fazie uprawy i młodnika zainicjować, a następnie przyspieszyć restytucję leśnej fauny i flory, powinny spełniać następujące kryteria:

- a) ich wielkość powinna zapewnić występowanie wszystkich elementów biocenozy, istotnych dla trwałości procesów ekologicznych (gatunków roślin i zwierząt),
- b) kępa powinna być na tyle funkcjonalną całością, by pozwoliła przetrwać niekorzystny okres uprawy i młodnika wszystkim występującym na niej gatunkom.

Do osiągnięcia tych celów niezbędne jest określenie:

- a) wielkości i kształtu kępy,
- b) lokalizacji kępy na powierzchni zrębowej.

Wielkość kępy powinna wynosić co najmniej 6 arów i być nie większa niż 5% powierzchni manipulacyjnej pasa zrębowego, strefy lub smugi. Kołowy kształt kępy zwiększa jej odporność na niekorzystne oddziaływanie wiatru.

§ 4. 1. Za stan sanitarny lasu odpowiada nadleśniczy. Wydzielający się posusz czynny powinien być monitorowany, a jego ilość nie może powodować wzrostu zagrożenia ze strony szkodników wtórnych, co mogłoby w konsekwencji doprowadzić do rozpadu drzewostanu.

2. W celu ochrony różnorodności biologicznej należy pozostawiać w lesie drewno martwych drzew w różnych stadiach rozkładu, uwzględniając uwarunkowania przyrodnicze, ekonomiczne i społeczne. Stojących drzew martwych nie należy pozostawiać wzdłuż dróg i szlaków komunikacyjnych. O ilości martwego drewna pozostawianego w lesie decyduje nadleśniczy.

§ 13. Wszelkie działania z zakresu ochrony lasu wykonywane na obszarach i w obiektach prawnie chronionych muszą być zgodne z obowiązującymi dla nich planami ochrony i ogólnymi przepisami prawa.

§ 93. 1. Ocenę stopnia zagrożenia drzewostanów przez owady kambio- i ksylofagiczne wykonuje się na podstawie danych o pozyskaniu posuszu, wywrotów i złomów oraz wyliczonego wskaźnika nasilenia wydzielania się posuszu czynnego – NPC (...).

4. Wskaźnik NPC, obrazujący tempo ubywania drzew z drzewostanu wskutek ich zasiedlenia przez owady kambio- i ksylofagiczne wylicza się na podstawie raportu SILP. Wskaźnik ten jest stosunkiem wielkości pozyskania posuszu zasiedlonego (PZ w m³/ha) w danym roku kalendarzowym do aktualnej zasobności gatunku drzewa w drzewostanie na początku tego roku (ZAS w m³/ha), wyrażonym w formie procentowej, wg wzoru:

$$\text{NPC} = \frac{\text{PZ}}{\text{ZAS}} \cdot 100[\%]$$

Następnie na podstawie wyliczonego wskaźnika NPC każdemu wydzielaniu z raportu należy przyporządkować klasę nasilenia wydzielania się posuszu czynnego:

Gatunek drzewa	Klasa wydzielania posuszu wg wartości NPC:			
	I	II	III	IV
Świerk	0,10–0,50	0,51–2,00	2,01–20,00	>20,00
Sosna	1,00–2,00	2,01–5,00	5,01–20,00	>20,00
Dąb	1,50–3,00	3,01–6,00	6,01–20,00	>20,00

5. Uzyskane dane umożliwiają nadleśnictwu wygenerowanie warstwy mapy numerycznej obrazującej przestrzenny rozkład wydziałów leśnych według klasy NPC. Warstwa ta w powiązaniu z informacją o miąższości powstałych wywrotów i złomów powinna służyć do planowania działań ochronnych w zakresie ograniczania liczebności szkodników wtórnych w najbliższym sezonie wegetacyjnym.

6. Na podstawie tych danych nadleśnictwo sporządza wykaz zbiorczy powierzchni drzewostanów w poszczególnych klasach wydziałania się posuszu według gatunków i leśnictw (formularz nr 28) i przesyła go w postaci elektronicznej do RDLP w terminie do 31 stycznia. RDLP sporządza zestawienie zbiorcze według nadleśnictw, które przesyła w postaci elektronicznej do DGLP, IBL i ZOL w terminie do 15 lutego.

7. Formularz nr 28 oraz warstwę mapy numerycznej sporządza się, gdy wskaźnik NPC dla drzewostanów przekroczy wartości:

- a) 0,5 dla świerkowych,
- b) 2,0 dla sosnowych,
- c) 3,0 dla dębowych.

8. Coroczną ocenę stopnia zagrożenia drzewostanów przez owady kambio- i ksylofagiczne dla obszaru RDLP opracowuje ZOL na podstawie dokumentów oraz własnych rozpoznań i przesyła ją do RDLP, IBL i DGLP w terminie do końca lutego.

§ 94. W sytuacji pogorszenia się stanu zdrowotnego i sanitarnego drzewostanów nadleśniczy zarządza inwentaryzację posuszu, której wyniki służą do określenia sposobu dalszego postępowania.

Szczegółowa jakościowa ocena zagrożenia drzewostanów przez owady kambio- i ksylofagiczne polega na określeniu częstości występowania (frekwencji) najważniejszych gatunków owadów kambio- i ksylofagicznych (...). Ocena jakościowa stanowi uzupełnienie oceny ilościowej, przeprowadzanej na podstawie danych o pozyskaniu posuszu, wywrotów i złomów oraz współczynnika NPC. Ocena ta umożliwi właściwe zaplanowanie zakresu i wybór odpowiednich metod ochrony lasu przed szkodnikami wtórnymi, dostosowane do jakościowej charakterystyki zagrożenia drzewostanów. Z uwagi na znaczenie tych owadów ocena dotyczyć powinna drzewostanów świerkowych, sosnowych i dębowych. Ocenę częstości występowania najważniejszych gatunków owadów kambio- i ksylofagicznych z grupy szkodników wtórnych wykonuje się jedynie w drzewostanach osłabionych i uszkodzonych, w których posusz wydziela się grupowo lub powierzchniowo. W praktyce ocena ta powinna być wykonywana w drzewostanach zaliczonych do III i IV klasy nasilenia wydziałania się posuszu czynnego (NPC). (...) Uzyskane informacje powinny zostać wykorzystane przez nadleśnictwo w planowaniu zabiegów ochronnych dostosowanych do jakościowej charakterystyki zagrożenia drzewostanów.

Monitoring wybranych form ochrony przyrody: Podstawą ochrony lasu, w tym również ochrony przyrody w lasach, jest przede wszystkim dobre rozpoznanie przedmiotu ochrony (zasobów i składników przyrody) oraz istniejących zagrożeń.

Rezerваты przyrody: Obiektem obserwacji przyrodniczych powinien być dominujący przedmiot ochrony. W zależności od typu rezerwatu mogą nim być określone gatunki roślin (rezerwat florystyczny), zwierząt (rezerwat faunistyczny), zbiorowiska roślinne (rezerwat fitocenotyczny), gatunki grzybów (rezerwat grzybowy), biocenozy (rezerwat biocenotyczny i fizjocenotyczny), stanowiska paleontologiczne, formy tektoniczne i erozyjne, skały, minerały, osady, gleby (rezerwat geologiczny i glebowy), krajobrazy (rezerwat krajobrazowy), stare drzewa, fitoagrocenozy (rezerwat nasadzeń i upraw), miejsca kultu i pamięci narodowej (rezerwat kulturowy). Oceniany jest stan ich zachowania oraz zagrożenia. Zaleca się, aby leśniczowie, na których terenie występują rezerваты przyrody, wykonywali (przy udziale pracownika biura nadleśnictwa) przynajmniej raz w roku lustrację tere-

nową rezerwatu (w terminie do 30 września), z której sporządzana jest notatka służbowa. Notatki, bądź protokoły, przechowywane są w kronice aktualnego planu ochrony rezerwatu lub programu ochrony przyrody nadleśnictwa. Informacje o nagłych zjawiskach i związanych z nimi szkodach należy przekazywać na bieżąco. Powyższe informacje mogą być podstawą do wydania stosownych decyzji administracyjnych przez właściwy terytorialnie organ ochrony przyrody.

Obszary Natura 2000: Przedmiotem obserwacji przyrodniczych prowadzonych przez nadleśnictwa posiadające na swoim terenie obszary Natura 2000 są zarówno gatunki grzybów, roślin i zwierząt, jak i siedliska przyrodnicze, dla których ochrony został utworzony dany obszar, a zwłaszcza gatunki i siedliska o znaczeniu priorytetowym. Do zadań służb nadleśnictwa należy obserwowanie stanu zachowania gatunków i siedlisk przyrodniczych, dla których został utworzony obszar Natura 2000, oraz informowanie organu sprawującego nad nim nadzór o zauważonych niepokojących zjawiskach i zagrożeniach.

Ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów: Do zadań służb nadleśnictwa, oprócz właściwej ochrony stanowisk zwierząt, roślin i grzybów, obserwowania i zgłaszania zagrożeń, należy gromadzenie informacji o nowych miejscach ich występowania. Informację taką leśniczy przekazuje do nadleśnictwa na bieżąco, jednak nie rzadziej niż raz w roku, w terminie do 30 września. Informacje te są przechowywane w kronice programu ochrony przyrody i systematycznie wprowadzane do SILP.

Ochrona strefowa to sposób na objęcie ochroną gatunków w miejscach ich występowania, żerowania i rozmnażania. Strefy ochrony są tworzone doraźnie, nie posiadają planów ochrony i nie są objęte planami zadań ochronnych. Strefa może zostać zlikwidowana z powodu braku występowania gatunku, dla którego została powołana. Szczegółowe informacje o tym, dla których gatunków tworzone są strefy, a także o ich wielkości i terminach ochrony (ściślej i częściowej) znajdują się w rozporządzeniach ministra właściwego do spraw środowiska w sprawie dziko występujących zwierząt, roślin i grzybów objętych ochroną. Podejmowane działania z zakresu gospodarki leśnej w obrębie stref ochrony całorocznej oraz stref ochrony okresowej, w wyznaczonym okresie ochrony, dla dziko występujących zwierząt, winny być każdorazowo uzgadniane z organem ochrony przyrody. Dotyczy to czynności, które nie mogą być realizowane w strefach ochronnych bez zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Zaleca się, aby w nadleśnictwie gromadzić informacje na temat stanu obiektu (gniazda ptaków, stanowiska porostu, zasiedlonych nor). Służy do tego obserwacja całoroczna, a szczególnie obserwacja w okresie lęgowym (ptaki) zakończona notatką sporządzaną przez leśniczego na koniec roku i przekazaną do 31 grudnia do nadleśnictwa, według ustalonego przez RDLP wzoru. Leśniczy powinien na bieżąco informować nadleśnictwo o doraźnych zdarzeniach mających istotne znaczenie dla chronionego gatunku. Posiadanie kompletnej informacji pozwoli zarządzającemu na przygotowanie stosownych wniosków do organu ochrony przyrody o zezwolenie na wykonanie prac lub likwidację strefy.

Monitoring roślin: Monitoring dotyczy stanowisk roślin podlegających ochronie prawnej, ze szczególnym uwzględnieniem:

- a. gatunków wymienionych w załączniku nr 2 do Dyrektywy Rady 1992/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory,
- b. gatunków roślin wymienionych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie gatunków dziko żyjących roślin objętych ochroną,
- c. gatunków zaliczonych do kategorii: LR, VU, EN, CR w Polskiej Czerwonej Księdze Roślin.

Monitoring wcześniej stwierdzonych stanowisk roślin wymienionych w punkcie a) wymaga specjalistycznej wiedzy, dlatego z reguły jego wykonanie przez służby nadleśnictwa będzie trudne do zrealizowania. Należy jednak dołożyć wszelkich starań, aby monitoring ten był wykonywany w czasie sporządzania takich dokumentów jak: plany ochrony rezerwatów, zadania ochronne lub

plany ochrony obszarów Natura 2000, plany ochrony parków krajobrazowych itp., jak również w przypadku prowadzenia monitoringu tych obszarów.

Monitoring zwierząt: Monitoring dotyczy miejsc przebywania zwierząt podlegających ochronie prawnej, ze szczególnym uwzględnieniem:

1. gatunków wymienionych w załączniku nr 2 do Dyrektywy Rady 1992/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory,
2. gatunków wymienionych w załączniku nr 1 do Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa,
3. gatunków zwierząt wymienionych w rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie gatunków dziko żyjących zwierząt objętych ochroną,
4. gatunków zaliczonych do kategorii: LC, NT, VU, EN, CR, EXP w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt.

Monitoring wcześniej stwierdzonych stanowisk zwierząt wymienionych w punkcie a) i b) wymaga specjalistycznej wiedzy, dlatego analogicznie jak w przypadku monitoringu roślin (pkt 2.4.1) jego wykonanie przez służby nadleśnictwa będzie trudne do zrealizowania. Należy jednak dołożyć wszelkich starań, aby monitoring ten był wykonywany w czasie sporządzania takich dokumentów jak: plany ochrony rezerwatów, zadania ochronne lub plany ochrony obszarów Natura 2000, plany ochrony parków krajobrazowych itp., jak również w przypadku prowadzenia monitoringu tych obszarów.

Monitoring grzybów: Monitoring dotyczy stanowisk grzybów podlegających ochronie prawnej, ze szczególnym uwzględnieniem:

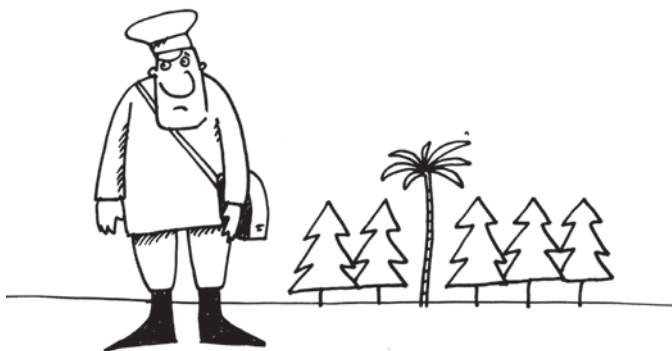
- a) gatunków grzybów wymienionych w rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie gatunków dziko żyjących grzybów objętych ochroną,
- b) gatunków zaliczonych do kategorii: LR, VU, EN, CR w Polskiej Czerwonej Księdze Roślin i Polskiej Czerwonej Księdze Grzybów.

4.4. Ważne zagadnienia

Warto przeczytać: • Rutkowski P. 2009. *Natura 2000 w leśnictwie*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa (także na stronie internetowej <http://www.gdos.gov.pl>). • Antczak A., Buszko-Briggs M., Wronka M. 2003. *Natura 2000 w lasach Polski – skrypt dla każdego* (www.kp.org.pl/n2k).

Składy gatunkowe

Problem dotyczy najsilniej siedlisk przyrodniczych 9110, 9160, 9170 i 9190 (kwaśne buczyny, grądy i kwaśne dąbrowy) na LMśw, gdzie typowe wzorce składów drzewostanów, przewidując w składzie gatunkowym zwykle udział sosny – z punktu widzenia siedliska przyrodniczego będącej gatunkiem „obcym ekologicznie”.

Problem dotyczy także grądów subatlantyckich 9160 – w typowych wzorcach przyjętych dawniej leśnictwie nie ma specyficznego docelowego składu drzewostanu, który odpowiadałby specyfice tego typu siedliska. W rezultacie tradycyjne podejście powoduje prowadzenie tych grądów w kierunku buczyn i utratę specyfiki siedliska.

Dla grądów środkowopolskich i subkontynentalnych, w leśnictwie stosowano dotychczas typ drzewostanu dębowy. Mieści się on w naturalnej zmienności drzewostanów siedliska przyrodniczego 9170, ale znacznie ją zawęża. Brakowało alternatywnych typów gospodarczych, które odpowiadałyby innym możliwym i pożądanym składom drzewostanu grądu.

Brakowało też specyficznego gospodarczego typu drzewostanu dla świetlistych dąbrów (9110) oraz lasów zboczowych (9180).

Tradycja leśna prowadzi też często do wprowadzania, jako domieszek, gatunków które w danym miejscu są obce geograficznie – np. modrzewia na niżu Polski, świerka na Pomorzu, jodły na Pomorzu, buka poza jego naturalnym zasięgiem - albo wręcz daglezi.

Zapisy aktualnych Zasad Hodowli Lasu (2011 r.) wprowadziły dużo swobody w stosowaniu, dla siedlisk przyrodniczych, zmodyfikowanych typów drzewostanów. W urządzaniu lasu należy projektować, a w praktyce leśnej stosować, typy drzewostanów odpowiadające naturalnym składom siedlisk przyrodniczych. Z możliwości tej należałoby jak najszerszej korzystać.

Naturalne składy gatunkowe drzewostanów poszczególnych zespołów leśnych (a tym samym i siedlisk przyrodniczych), z uwzględnieniem zróżnicowania gatunkowego, zestawiono: na płycie CD załączonej do książki • J. M. Matuszkiewicz 2010. Geobotaniczne rozpoznanie tendencji rozwojowych zbiorowisk leśnych w wybranych regionach Polski. Monografie IGPZ PAN, nr 8

Klasyfikacja typów siedliskowych lasu a siedliska przyrodnicze

Lasy reprezentujące z przyrodniczego punktu widzenia siedlisko przyrodnicze 91D0 (bory i lasy bagienne) występują zwykle na „bagiennych” typach siedliskowych lasu (Bb, BMb, LMb), ale w niektórych kompleksach leśnych mogą pojawiać się także na siedliskach wilgotnych (Bw, BMw) – zwykle wówczas, gdy na wilgotne glebie mineralnej jest płytka warstwa torfu. Jeżeli w takiej

sytuacji zastosować schematycznie Zasady Hodowli Lasu, to grozi im wówczas zagospodarowanie rębnią zupełną, co w takiej sytuacji doprowadzi do poważnego zniszczenia płytkich torfów i destrukcji siedliska przyrodniczego.

Lasy stanowiące siedlisko przyrodnicze 91E0 w ok. 60-70% według typologii siedlisk leśnych rosną na siedlisku O1, co prowadzi do niekorzystnego dla nich zagospodarowania rębnią zupełną.

Cięcie zupełne?

Stosowanie cięć zupełnych nie jest automatycznie wykluczone na obszarach Natura 2000. Destrukcyjna dla siedlisk przyrodniczych może być jednak rębnią zupełna na przykład w przypadkach:

- siedliska przyrodniczego 91D0 (bory i lasy bagienne): użytkowanie zrębowe, przygotowanie gleby i sztuczne odnowienie jest tu bardzo głęboką ingerencją; nie ma pewności czy w kolejnym pokoleniu siedlisko przyrodnicze odtworzy się do dobrego stanu,
- siedliska przyrodniczego 91E0 (lasy łęgowe): jak wyżej, choć w tym przypadku ryzyko jest mniejsze,
- siedliska przyrodniczego 91T0 (bory chrobotkowe): to siedlisko przyrodnicze jest obecnie bardzo wrażliwe na czynniki zewnętrzne i szybko w Polsce zanika, a płyty ze starymi drzewostanami są rzadkie: w tej sytuacji nie ma gwarancji, że odtworzy się w kolejnym pokoleniu (choć z drugiej strony istnieją też hipotezy, że odtwarzaniu się borów chrobotowych mogłyby sprzyjać bardzo duże zręby zupełne, na których ściółka byłaby wywiewana, a powierzchnia gleby – rozwiewana przez wiatr),
- regenerujących się pod starym drzewostanem sosnowym siedlisk przyrodniczych 9110, 9160, 9170 lub 9190: zrealizowanie w ramach przebudowy, także w rębni IIIa, cięcia zupełnego i sztuczne odnowienie sosną cofa głęboko zaawansowany proces unaturalniania się i poprawy stanu siedliska przyrodniczego,
- drzewostanu w pobliżu (bliżej niż ok. 2 wysokości drzew) torfowiskowych siedlisk przyrodniczych (7110, 7120, 7140, 7150, 7210, 7230 ...), źródlisk lub wód: cięcie zupełne może spowodować lokalne wahnięcie poziomu wód gruntowych, destrukcyjne dla torfowiska, albo spływ substancji humusowych zagrażający wodnemu siedlisku przyrodniczemu.

Można jednak wyobrazić sobie także i odwrotną sytuację – kompleks borowy uznany za obszar Natura 2000 dla ochrony ptaków, dla których optymalna jest właśnie struktura lasu powstająca w wyniku użytkowania zrębowego. W takim przypadku nic nie przeszkadza, by taki model użytkowania był kontynuowany. Pozostawianie grup i kęp (zob. dalej) będzie zapewne modyfikacją korzystną dla innych gatunków będących w takim obszarze przedmiotami ochrony.

Powyższe rozważania dotyczą także cięć zupełnych stosowanych w ramach rębni stopniowych. Np. masowo stosowana do przebudowy drzewostanów rębnią gniazdowa zupełna IIIa zakłada wykonanie gniazd o powierzchni 5-50 arów na 30-40% powierzchni, a gdy zostanie uzyskane na nich odnowienie – na uprzątnięciu reszty drzewostanu właśnie cięciem zupełnym. O konsekwencjach przyrodniczych wspomniano już wyżej. Do przebudowy drzewostanów lepiej jest stosować modyfikacje rębni, w których na powierzchni międzyzrębowej wprowadza się podsadzenia, następnie stopniowo odsłaniane.

Stałe zachowanie udziału starych drzewostanów

Dla zachowania pełnej różnorodności biologicznej związanej z danym siedliskiem przyrodniczym, konieczne jest, by w zasobach tego siedliska w rozpatrywanym obszarze były stale obecne płyty „dojrzałe” i w pełni wykształcone, czyli w przypadku siedliska leśnego – płyty ze starym drzewostanem (można roboczo przyjąć, że chodzi tu o drzewostany starsze od wieku rębności, lub z dużym

przybliżeniem przyjąć, że > 100 lat). Płaty takie mogą stanowić „wyspy starodrzewi wyłączonych z użytkowania” (zob. dalej.), ale mogą również w wyniku gospodarki leśnej być w coraz to różnych miejscach, ważne jednak jest, by:

- udział starych drzewostanów był stale zachowany,
- tempo wymiany tych płatów nie było zbyt szybkie – tak by gatunki związane ze starorzewiami mogły nadążyć za procesem wymiany,
- była zachowana łączność przestrzenna między takimi płatami.

Zadanie to może rozwiązać urządzenie lasu, jeżeli oprócz „ładu przestrzennego” w planowaniu użytkowania uwzględni wymóg zachowania „ładu ekologiczno-przestrzennego”

Aktualna instrukcja zarządzania lasu (2011 r.) pozwala na indywidualne określanie dla poszczególnych drzewostanów tzw. „wieków dojrzałości rębnej” - co pozwala na elastyczne projektowanie terminu rozpoczęcia odnowienia - np. znacznie późniejszego od przeciętnego wieku rębności, w przypadku drzewostanu o szczególnie ważnej roli ekologicznej.

Nawet czasowe zredukowanie powierzchni starodrzewi może być czynnikiem krytycznym dla grupy gatunków związanych ze starorzewiami. Jest to jeden z elementów, który powinien być kontrolowany w procesie strategicznej oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko.

Tam, gdzie plany zadań ochronnych, opracowywane dla obszarów Natura 2000, obejmują lasy, często formułowane są zadania ochronne polegające na planowaniu i prowadzeniu gospodarki leśnej w sposób gwarantujący osiągnięcie lub utrzymanie określonego udziału drzewostanów starszych i starych (z różnymi progami procentowymi i wiekowymi, biorącymi pod uwagę także aktualną strukturę wiekową i gatunkową drzewostanów).

Pozostawianie nie użytkowanych fragmentów drzewostanu, grup i kęp drzew

Od kilkunastu lat, na podstawie Zarządzenia 11 a później 11a Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych, obowiązuje w polskim leśnictwie zasada pozostawiania na zrębach „biogrupo” odpowiadających ok. 5% powierzchni drzewostanu. Także do aktualnych Zasad Hodowli Lasu (2011 r.) wprowadzono zapis „Na zrębach zupełnych, w drzewostanach o krótkim okresie odnowienia, pozostawia się fragmenty starodrzewu wraz z nienaruszonymi warstwami dolnymi, aż do ich naturalnego rozpadu. Powierzchnia pozostawionych fragmentów starodrzewu

nie powinna być jednostkowo mniejsza niż 6

arów i łącznie nie większa niż 5% powierzchni manipulacyjnej pasa zrębowego, strefy lub smugi. Nie jest konieczne pozostawienie fragmentów starodrzewu w przypadku zagrożenia trwałości lasu i bezpieczeństwa ludzi, na powierzchniach zrębów mniejszych niż 1 ha oraz w przypadku bloku upraw pochodnych, jeśli stanowią je gatunki drzew, dla których założono dany blok”.

To bardzo dobry pomysł – za kilkadziesiąt lat takie grupy drzew stworzą cenny element struktury lasu, ważny dla gatunków potrzebujących starych drzew.

Zasada ta może być wykorzystana do ochrony wielu przedmiotów ochrony Natura 2000. Większość gatunków ptaków krajobrazu leśnego zapewne w przyszłości korzystnie zareaguje na istnienie w lesie takich grup starych drzew, tym bardziej że z czasem pojawią się w nich drzewa zamierające i dziuplaste. Jeżeli takie biogrupy pozostaną również we wszystkich użytkowanych

gospodarczo leśnych siedliskach przyrodniczych (np. buczynach, dąbrowach, grądach), to staną się mikroostojami przynajmniej dla części gatunków potrzebujących starych drzew.

Aby osiągnąć te rezultaty, konieczne jest jednak, by takie nienaruszalne kępy drzewostanu były pozostawiane nie tylko na zrębach zupełnych, ale także w rębniach częściowych i stopniowych prowadzonych w lasach liściastych. Takie zasady, przynajmniej w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych, przyjęto zresztą w wielu regionalnych dyrekcjach Lasów Państwowych.

Oczekiwane pozytywne efekty przyrodnicze będą silnie zależne od wielkości takich fragmentów drzewostanu (im większe, tym lepsze), celowe jest więc – zwłaszcza w obszarach Natura 2000 i w siedliskach przyrodniczych - zwiększanie wskaźnika powyżej 5% i pozostawianie – zwłaszcza w nawiązaniu do mikrorozóżnicowania terenu (otoczenie bagien), większych powierzchni, nawet do 0,5-1,0 ha. Trzeba oczywiście też zagwarantować, że pozostawione biogrupy nie będą użytkowane później.

Pozostawienie biogrup zbiega się z jednym z wymogów certyfikatu FSC, jaki posiada większość RDLP w Polsce. Certyfikat wymaga, by „*fragmenty drzewostanów, które uzyskały wiek rębności, o minimalnej powierzchni 5% każdego bloku drzewostanów rębnych, przeznaczonych do wycięcia w pierwszym dziesięcioleciu i nie mniejsze niż 5 arów, pozostają nienaruszone do naturalnej śmierci i rozkładu drewna*”.

Pozostawianie na pniu fragmentów drzewostanów, by mogły się zestarzeć, nie jest wyłącznie polskim pomysłem. Nawet w ogólnie mało troszczącej się o przyrodę Francji zaleca się pozostawianie do podwojonego wieku rębności fragmentów drzewostanów o powierzchni 0,5-5 ha, tak by w obszarach Natura 2000 stanowiły 5% powierzchni leśnej. Fragmenty te są wyznaczane w najstarszych obecnie drzewostanach. Fragmenty o wielkości 0,5-3 ha, stanowiące 3% lasu, mają następnie pozostać nienaruszone, jako „ostoje ksylobiontów”, aż do naturalnej śmierci i rozkładu. Istnieją także badania nad pozytywną rolą „wysp martwego drewna” (kreowanych właśnie jako pozostawiane do naturalnej śmierci fragmenty drzewostanów) dla populacji organizmów związanych z rozkładającym się drewnem.

W wielu krajach UE obecność w lesie starych i grubych drzew przyjmuje się jako ważne kryterium stanu ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych. Przeciętnie jako kryterium właściwego stanu ochrony przyjmuje się występowanie drzew o grubości > 60-80 cm w liczbie >5-6 szt/ha (np. Włochy, Luksemburg, Niemcy, Francja, Słowacja). W polskich kryteriach stanu ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych jako jedno z kryteriów stanu właściwego przyjmuje się, by drzewa w wieku > 100 lat stanowiły >10% miąższości drzewostanu (oczywiście, nie jest to jedyne kryterium). Pozostawianie drzew, by mogły się zestarzeć – najlepiej w grupach, kępach lub jako całych części drzewostanu – jest jedyną drogą, by zapewnić w ekosystemie leśnym obecność starych drzew i związanej z nimi różnorodności biologicznej.

Ostoje różnorodności biologicznej, ostoje ksylobiontów, powierzchnie referencyjne

W większości RDLP w Polsce od kilku lat wyznaczane są w każdym nadleśnictwie drzewostany o zdecydowanej dominacji funkcji ochronnej, przeznaczone głównie do ochrony różnorodności biologicznej i do umożliwiania obserwowania naturalnych procesów zachodzących w lesie. Drzewostany takie nazywane są zwykle „ostojami różnorodności biologicznej”, „ostojami ksylobiontów” bądź „powierzchniami referencyjnymi” i w praktyce są wyłączane z typowego użytkowania gospodarczego. Jest to rozwiązanie, które – zastosowane do siedlisk przyrodniczych Natura 2000 – bardzo dobrze służy także wdrażaniu ochrony obszaru Natura 2000 w lasach.

Należy tu zwrócić uwagę na stosowanie prawidłowej terminologii. Nie chodzi tu o „wyłączanie drzewostanów z gospodarki leśnej”, a o podejmowaną – w ramach gospodarki leśnej – decyzję o wyłączeniu ich z użytkowania, nie prowadzeniu w nich pozyskania drewna. Przed „trwałym wy-

łączaniem drzewostanów z gospodarki leśnej” przestrzega §81 aktualnej (2011 r.) Instrukcji Urządzenia Lasu (zob wyżej), z drugiej jednak strony – gospodarka leśna to „działalność zmierzająca do ukształtowania struktury lasów i ich wykorzystania w sposób i tempie zapewniającym trwałe zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego, żywotności i zdolności do wypełniania, teraz i w przyszłości, wszystkich ważnych ochronnych, gospodarczych i socjalnych funkcji na poziomie lokalnym, narodowym i globalnym, bez szkody dla innych ekosystemów”; w jej ramach można podejmować także decyzje o nie wykonywaniu zabiegów w pewnych drzewostanach, jeżeli przysłuży się to osiągnięciu zakładanych celów.

Wyznaczanie sieci takich powierzchni zbiega się dodatkowo z wymogami posiadanego przez większość RDLP certyfikatu FSC. Certyfikat ten wymaga, by „Zarządzający lasami o dużych powierzchniach zachowuje przykłady istniejących ekosystemów w swym stanie naturalnym stosownie do zakresu działań gospodarczych oraz unikalnego charakteru tych zasobów, a także zaznacza na mapach. Takie enklawy i obszary objęte ochroną prawną, tam gdzie w planach ich ochrony ustalono taką potrzebę, są wyłączone z użytkowania. W przypadku terenów leśnych, za ekosystem uznaje się typ siedliskowy lasu. Ekosystem referencyjny jest zachowany w ilości nie mniejszej niż 1% jego powierzchni w ramach jednostki certyfikowanej. Łączna powierzchnia zachowywanych ekosystemów jest nie mniejsza niż 5% powierzchni jednostki certyfikowanej”. Ideą tego wskaźnika FSC jest wyznaczenie sieci powierzchni reprezentujących wszystkie typy ekosystemów leśnych, pozostawionych naturalnym procesom (tj. wyłączonych, w ramach „gospodarki leśnej”, z działań gospodarczych ingerujących w ekosystem). Istotą takich powierzchni jest śledzenie, jak las rozwijałby się i funkcjonował bez ingerencji człowieka; m. in. po to by mieć punkt odniesienia dla oceny przyrodniczych skutków działań hodowlano-ochronnych i użytkowania lasu. Celem dodatkowym jest zachowanie tych elementów leśnej różnorodności biologicznej, które są ze swojej natury antropofobne i związane z lasami o naturalnym charakterze, a nie z lasami zagospodarowanymi. Chodzi tu o ekosystemy leśne; wskaźnik procentowy nie powinien być realizowany przez wyłączenie z zagospodarowania głównie bagien, łąk, pastwisk, stawów, wód, wrzosowisk itp. - a powinien odnosić się do lasu.

Idea wyznaczenia „ekosystemów reprezentatywnych” polega m.in. na tym, że wyłączone z gospodarowania powinny być takie fragmenty lasu, które w ogóle mogą być rozumiane jako „ekosystem”. Muszą to być więc fragmenty odpowiedniej wielkości (ramowo: od 1 ha, wyjątkowo od 0,5 ha). W związku z tym na poczet powierzchni wyłączonej nie można niewielkich zaliczać grup i kęp, o których mowa wyżej – one nie umożliwiają osiągnięcia celu wyznaczenia ekosystemów reprezentatywnych – śledzenia naturalnej dynamiki lasu; są bowiem za małe, by taka dynamika mogła się na nich zrealizować.

Wyznaczenie „powierzchni referencyjnych” wymaga wpiętych identyfikacji ekosystemów. Dopuszczalne jest uproszczenie, że przez typ ekosystemu będzie rozumiany typ siedliskowy lasu. Jednak, tam gdzie ekosystemy są bezpośrednio zidentyfikowane (np. typy siedlisk przyrodniczych Natura 2000, mapa roślinności), „referencyjność” powinna się odnosić do każdego zidentyfikowanego typu.

Idea „reprezentatywności” ekosystemów wyznaczonych i wyłączonych z zagospodarowania wymaga, by każdy typ ekosystemu leśnego był reprezentowany w tej puli. Za dopuszczalne należy uznać jednak pewne różnice procentowe między poszczególnymi typami ekosystemów leśnych (np. mniejszą reprezentację lasów na Bśw czy BMw, za to wyłączenie w całości Bb, BMb, LMB), z następującymi jednak zastrzeżeniami:

- na każdym występującym w Nadleśnictwie typie siedliskowym powinna się znaleźć jakaś znacząca powierzchnia zaliczona do „ekosystemów reprezentatywnych wyłączonych z zagospodarowania” – wskaźnik wymaga co najmniej 1% powierzchni danego typu siedliskowego;
- w każdym z występujących w nadleśnictwie leśnych typów siedlisk przyrodniczych Natura 2000 (z wyjątkiem wymagającego czynnej ochrony 91I0), powinna się znaleźć jakaś znacząca część „wyłączona z zagospodarowania” i potraktowana jako ekosystem referencyjny – nale-

ży przy tym oczekiwać, że dla każdego z leśnych naturalnych siedlisk przyrodniczych w ten sposób potraktowana powinna być część arealu procentowo nie mniejsza, niż średni procent drzewostanów wyłączonych z zagospodarowania w całym nadleśnictwie (nie mniej niż 5%). W praktyce: należy koniecznie pamiętać, że wyznaczenie wyłączonych z użytkowania drzewostanów referencyjnych powinno dotyczyć również grądów, buczyn i łęgów!

- kontrolnie można sprawdzać, jaki % drzewostanów z każdym z panujących gatunków drzew zaliczono do „ekosystemów reprezentatywnych” – jeżeli np. dla buka, olszy, jesionu lub dębu wskaźnik ten byłby mniejszy niż średni procent w całym nadleśnictwie, to wyznaczenie nasuwałoby wątpliwości wymagające pogłębionej analizy.

„Ekosystemy reprezentatywne wyłączone z zagospodarowania” nie muszą, a wręcz nie powinny być rozmieszczone równomiernie na terenie Nadleśnictwa, czy nawet RDLP. Należałoby oczekiwać ich koncentracji na terenach lasów szczególnie cennych przyrodniczo, w szczególności:

- w obszarach Natura 2000 chroniących leśne siedliska przyrodnicze lub leśne-antropofobne gatunki zwierząt lub roślin;
- w lasach objętych granicami parków krajobrazowych;
- w innych lasach „szczególnie cennych przyrodniczo” – bądź to wskazanych w wyniku szerszych analiz (np. opracowanie OTOP dotyczące waloryzacji przyrodniczej lasów), bądź to za takie uznawanych w świadomości lokalnej;

Koncentracja ta oczywiście musi dokonać się kosztem pozostałych terenów, o mniejszych walorach przyrodniczych.

Z drugiej strony, należy pamiętać że ekosystemy wyłączone z zagospodarowania powinny tworzyć pewną sieć stanowiącą „ruszt ekologiczny” lasu.

Tam, gdzie pozwalają na to warunki, optymalnym rozwiązaniem jest zgrupowanie „ekosystemów reprezentatywnych wyłączonych z zagospodarowania” w większe kompleksy i powierzchnie (np. przez zaliczenie co najmniej kilku sąsiadujących z sobą wydzieleni).

Wyznaczenie powierzchni, o których mowa w tym wskaźniku, powinno mieć w założeniu charakter długoterminowy, mimo że formalnie wyrażane jest pozostawieniem drzewostanu bez wskazówki gospodarczej na aktualny okres urzędowania lasu. Jednak, wykaz takich powierzchni powinien znaleźć się w programie ochrony przyrody, może być też utrwalony np. zarządzeniem nadleśniczego, bądź zaliczeniem odpowiednich powierzchni do tzw. „lasów HCVF”.

Nie oznacza to, że niedopuszczalne są w tym zakresie żadne zmiany. Sposób wyznaczenia powierzchni wyłączonych z zagospodarowania może pozostawiać swobodę wycofania się z takiej decyzji w przypadkach nadzwyczajnych (ale tylko w nadzwyczajnych!). Jednak, nie można zakładać, że drzewostany zostaną „wyłączone z użytkowania” tylko na pewną fazę ich wzrostu. Dlatego nie wszystkie wydzielenia bez wskazówki gospodarczej w planie urzędowania lasu tworzą sieć powierzchni, o których tu mowa.

Choć Natura 2000 nie dąży w zasadzie do zaprzestania tradycyjnych metod gospodarowania w ekosystemach, wyłączenia takie, dotyczące przecież nie więcej niż kilku procent drzewostanów, są narzędziem doskonale współgrającym z ideą zachowania właściwego stanu ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych. Badania z zakresu ekologii lasu dowodzą, że większość ekosystemów leśnych – za wyjątkiem świetlistych dąbrów – po wyłączeniu z gospodarki zachowa się we właściwym stanie ochrony, a co więcej – odtworzy naturalne cechy struktury i stanie się biotopem dla antropofobnych elementów leśnej różnorodności biologicznej. Miejsca takie rzeczywiście stają się „ostojami bioróżnorodności leśnej” i przyczyniają się tym samym do zachowania całej różnorodności biologicznej związanej z danym typem siedliska przyrodniczego.

Zarządzenie nr 5

Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinku
z dnia 2 marca 2010 r.

w sprawie ochrony zasobów rozkładającego się drewna oraz zwiększenia różnorodności biologicznej w ekosystemach leśnych na terenie RDLP Szczecinek

znak: ZL-732-6/10

Na podstawie art. 34 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jednolity - Dz. U. Nr 45 z 2005 r., poz. 435, z późniejszymi zmianami), § 19 Statutu Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, nadanego zarządzeniem nr 50 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 18 maja 1994 r. oraz § 4 i § 220 Instrukcji Ochrony Lasu, zarządzam:

§ 1. Podjęcie działań zmierzających do ujednoczenia zasad kompleksowej ochrony różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych, w tym ich naturalnych składników oraz zasobów rozkładającego się drewna i związanych z nim rzadkich gatunków grzybów, roślin i zwierząt.

§ 2. Podjęcie działań zmierzających do pełnego wdrożenia zapisów kryterium 6.4. „Zasad, kryteriów i wskaźników dobrej gospodarki leśnej w Polsce” wg FSC.”

§ 3. Celem realizacji zarządzenia wprowadzam do stosowania „Wytyczne w sprawie ochrony różnorodności biologicznej, w tym zasobów rozkładającego się drewna w ekosystemach leśnych na terenie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinku”, stanowiące załącznik Nr 1 do niniejszego zarządzenia.

§ 4. Nadzór nad realizacją Zarządzenia powierzam Wydziałowi Zagospodarowania Lasu.

§ 5. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

DYREKTOR
REGIONALNEJ DYREKCJI LASÓW PAŃSTWOWYCH
Mgr inż. Sławomir Cichoń

Wytyczne w sprawie ochrony różnorodności biologicznej oraz zasobów rozkładającego się drewna w ekosystemach leśnych na terenie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinku.

Celem wytycznych w zakresie ochrony różnorodności biologicznej w ekosystemach leśnych jest:

1. Zwiększenie różnorodności biologicznej o organizmy związane ekologicznie z obecnością rozkładającego się drewna w ekosystemach leśnych RDLP Szczecinek oraz zwiększenie tzw. oporu środowiska, poprzez poprawę warunków bytowania i rozwoju organizmów związanych z rozkładającym się drewnem.
2. Ochrona najlepiej zachowanych płatów siedlisk chronionych, zwłaszcza priorytetowych na podstawie załącznika Dyrektywy 92/43/EWG.
3. Podjęcie działań zmierzających do poprawy stanu siedlisk chronionych na podstawie załącznika Dyrektywy 92/43/EWG UE. (tzw. Dyrektywa Habitatowi Natura 2000) .
4. Wdrożenie we wszystkich nadleśnictwach jasnych i precyzyjnych procedur służących pozostawianiu w lesie posuszu i rozkładającego się martwego drewna w postaci grubizny i drzew dziuplastych.

5. Wyznaczone ostoje różnorodności biologicznej stanowią równocześnie „ekosystemy reprezentatywne” wg definicji zawartej w „Zasadach, kryteriach i wskaźnikach dobrej gospodarki leśnej w Polsce” wg FSC (kryterium 6.4.)

IDENTYFIKACJA OBSZARÓW MAJĄCYCH STANOWIĆ OSTOJE RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ NA TERENIE NADLEŚNICTWA.

1. Ostoje różnorodności biologicznej powinny w nadleśnictwie obejmować całe spektrum występujących typów ekosystemów leśnych. W pierwszej kolejności należy je wyszukać i wyznaczyć w obszarach Natura 2000, szczególnie w ostojach siedliskowych, gdzie powinny obejmować część chronionych siedlisk, wymienionych w standardowych formularzach danych jako przedmiot ochrony w obszarze (symbol A,B,C). Kwalifikacja drzewostanów do wyłączenia z zagospodarowania powinna uwzględniać całość dostępnej wiedzy przyrodniczej, w tym w szczególności:
 - a) wiedzę o występowaniu antropofobnych gatunków zwierząt, roślin i grzybów – zarówno tę już posiadaną przez jednostki Lasów państwowych, jak i wiedzę możliwą do uzyskania od jednostek naukowych lub społecznych organizacji przyrodniczych;
 - b) „tradycję nieużytkowania” niektórych drzewostanów;
 - c) wyniki inwentaryzacji siedlisk przyrodniczych Natura 2000, przeprowadzonej w Lasach państwowych (wraz ze wskazaniami sformułowanymi podczas tej inwentaryzacji);
 - d) elementy struktury drzewostanów, szczególnie te sugerujące ich naturalność lub zachodzenie żywych procesów unaturalniania się, np. nagromadzone dotychczas zasoby martwego drewna, wiek drzewostanu (im starszy tym lepszy w roli „ekosystemu referencyjnego”), obecność drzew starych itp.
2. Ostoje różnorodności biologicznej wyłączone z zagospodarowania nie muszą, a wręcz nie powinny być rozmieszczone równomiernie na terenie Nadleśnictwa, czy nawet RDLP. Należałoby oczekiwać ich koncentracji na terenach lasów szczególnie cennych przyrodniczo, w szczególności:
 - a) w obszarach Natura 2000 chroniących leśne siedliska przyrodnicze lub leśne chronione gatunki zwierząt lub roślin;
 - b) w lasach objętych granicami parków krajobrazowych.

Do obszarów mających stanowić ostoje różnorodności biologicznej **mogą być włączone:**

1. Wybrane drzewostany, bądź ich fragmenty, głównie starszych klas wieku położone :
 - w nadbrzeżnych strefach ekotonowych (przy bagnach, jeziorach, rzekach, torfowiskach, innych zbiornikach wodnych np. ppoż.),
 - na źródłiskach i strefach wysięków,
 - na obszarach o utrudnionej trudności przy pozyskaniu i zrywce (zbocza, wąwozy, tereny podtopione i zalewowe),
 - na obszarach z „drzewostanami postrzelanymi” w czasie działań wojennych oraz na poligonach,
 - w enklawach wśród pól, szczególnie przy braku dróg dojazdowych,
 - na obszarach ze szkodami powodowanymi przez bobry,
 - na siedliskach wilgotnych (Bw, BMw, LMw, Lw, Lł, Ol, OIj)

2. Parki podworskie, zwłaszcza te o charakterze leśnym, obiekty związane z ochroną dziedzictwa kulturowego (np. grodziska)
3. Wybrane drzewostany, bądź ich fragmenty, głównie starszych klas wieku o cechach zbliżonych do naturalnych (np. przeszłorębne drzewostany w stanie A wg inwentaryzacji przyrodniczej).

Do obszarów mających stanowić ostoje różnorodności biologicznej

obligatoryjnie powinny być włączone:

1. Drzewostany zachowawcze.
2. Wszystkie drzewostany na siedliskach bagiennych (Bb, BMb, LMb).
3. Wszystkie miejsca występowania: jelonka rogacza, kozioroga dębosza i pachnicy dębowej.
4. Wszystkie rezerwy przyrody, pod warunkiem, że założenia ochrony rezerwatu (np. plan ochrony) przewidują długofalową ochronę bierną (wyjątek mogą stanowić rezerwy o charakterze krajobrazowym), stanowiska dokumentacyjne i miejsca występowania tzw. grupowych pomników przyrody.
5. Kępy drzewostanów (tzw. biogrupy) pozostawione na zrębach, szczególnie na ubogich siedliskach Bs, Bśw. Kępy te mają pozostać na gruncie aż do ich naturalnego rozpadu. Szczególnie powinny być preferowane skupiska drzew dziuplastych w drzewostanach przeszłorębnych, z dużą ilością posuszu jałowego.
6. Kępy drzewostanów liściastych (tzw. biogrupy) pozostawione na zrębach. Kępy te winny zostać wyznaczone na etapie cięć przygotowawczych i konsekwentnie pozostawiane do naturalnego rozwoju.
7. Drzewostany porastające wyspy.
8. Drzewostany w strefach ochrony całorocznej gatunków roślin i zwierząt podlegających ochronie strefowej.

Z obszarów mających stanowić ostoje różnorodności biologicznej **należy wyłączyć:**

1. drzewostany na gruntach porolnych – zagrożone przez hubę korzeniową oraz planowane do przebudowy,
2. obszary o zwiększonej penetracji ludności (tereny przy szlakach turystycznych, ścieżkach rowerowych, drogach publicznych, liniach kolejowych (ze wzgl. na ochronę ppoż. oraz bezpieczeństwo itp.),
3. drzewostany świerkowe i z przewagą świerka .
4. drzewostany objęte zjawiskiem zamierania drzew o charakterze masowym,
5. drzewostany na siedlisku przyrodniczym „sosnowy bór chrobotkowy” (91 T0),
6. drzewostany uznane za pierwotne ogniska gradacyjne.

PROCEDURA TWORZENIA OSTOI RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ .

8. (...) Nadleśniczy ustanawia w formie zarządzenia ostoje różnorodności biologicznej w nadleśnictwie.
9. Na poziomie nadleśnictwa, wykaz zatwierdzonych ostoi różnorodności biologicznej należy dołączyć do „Programu Ochrony Przyrody”.

10. Obszary zatwierdzone jako „OSTOJE RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ” winny być podczas najbliższej rewizji planu urządzenia lasu włączone do gospodarstwa specjalnego. Powyższy zapis dotyczy jedynie ostoi, które stanowią całe wydzielone leśne.
11. W przypadku tworzenia nowych ostoi lub likwidacji wcześniej uznanych, nadleśniczy występuje do Dyrektora RDLP z wnioskiem wraz z uzasadnieniem o dokonanie odpowiednich zmian.
12. Zatwierdzone ostoje RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ należy wyłączyć z użytkowania gospodarczego. Jedynie w wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach (np. z przyczyn bezpieczeństwa, ppoż., przejezdności dróg itp.) istnieje możliwość prowadzenia w nich cięć, nie mogą one jednak w żaden sposób naruszać charakteru ostoi.

MONITORING OSTOI RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ.

1. Po zatwierdzeniu wykazu powierzchni chroniących ostoje różnorodności biologicznej przez Dyrektora RDLP podlegają one stałemu monitorowaniu.
2. Po zatwierdzeniu listy ostoi różnorodności biologicznej należy przeprowadzić w terminie 1 roku od daty zatwierdzenia monitoring polegający na określeniu aktualnej miąższości drewna martwego w wybranych ostojach. Ilość powierzchni monitoringu oraz metodyka zostanie ustalona po zatwierdzeniu ostoi w nadleśnictwach. Monitoring powinien obejmować całe spektrum typów ostoi na terenie RDLP.
3. Jeden raz w ciągu dziesięciolecia, najlepiej w trakcie kolejnej rewizji planu urządzenia lasu, należy zaktualizować stan ostoi różnorodności biologicznej, wykazując aktualną miąższość drewna martwego.

ZASADY ZWIĘKSZANIA ZASOBÓW ROZKŁADAJĄCEGO SIĘ DREWNA POZA OSTOJAMI RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ.

Ostaje różnorodności biologicznej mają stanowić centra bioróżnorodności, natomiast zgodnie z zasadą zrównoważonego użytkowania zasobów leśnych, konieczne jest też zwiększenie udziału ilościowego rozkładającego się drewna również poza nimi – w lasach gospodarczych, zgodnie z Zasadami Hodowli Lasu oraz Instrukcją Ochrony Lasu, które należy konsekwentnie realizować.

SZKOLENIA I SYSTEM KONTROLI

Tematyka dotycząca znaczenia rozkładającego się drewna oraz związanych z nim organizmów (różnorodność biologiczna), a szczególnie pożytecznej fauny, będzie ujęta w cyklicznych szkoleniach dla leśniczych oraz pracowników nadleśnictwa.

Martwe drewno

Obecność w lesie rozkładającego się drewna jest dziś powszechnie przyjmowana jako ważny wskaźnik „jakości ekosystemu leśnego”, pozytywnie skorelowany z poziomem związanej z nim różnorodności biologicznej. Ilość martwego drewna dłuższego niż 2 m i grubszego niż 10 cm na hektar lasu została przyjęta w ramach Międzynarodowej Konferencji na rzecz Ochrony Lasów w

Europie (MCFPEE) jako jeden z tzw. paneuropejskich wskaźników zrównoważonej gospodarki leśnej. Wskaźnik ten przyjęła także Europejska Agencja Ochrony Środowiska jako jeden z dwóch wskaźników dotyczących ekosystemów leśnych i monitorujących postęp w ochronie różnorodności biologicznej lasów (drugim jest przyrost lasów i jego relacja do pozyskania). Uważa się, że wskaźnik ten odpowiada za ok. połowę różnorodności biologicznej ekosystemu leśnego. Nic więc dziwnego, że wskaźnik ilości martwego drewna jest też składnikiem każdego zestawu wskaźników stanu ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych.

Od kilku lat w również polskich lasach doceniana jest ekologiczna rola rozkładającego się drewna. Problem w tym, że wyobrażenia ksylobiontów na temat optymalnej ilości rozkładającego się drewna w lesie wydają się być nieco inne, niż przeciętne wyobrażenia leśników na ten temat. Średnia ilość rozkładającego się drewna w lasach naturalnych jest szacowana na ponad 100 m³/ha; podobne wyniki uzyskano niezależnie od siebie dla lasów borealnych, dla lasów Europy Wschodniej, dla Białowieskiego Parku Narodowego, buczyn w Niemczech i Danii, a także dla buczyn we Francji.

Wielu badaczy próbowało oszacować, jaka ilość rozkładającego się drewna jest minimum wystarczającym do zachowania różnorodności biologicznej na przyzwoitym poziomie. Odpowiedzi na to pytanie poszukuje się zazwyczaj badając reakcję poszczególnych składników różnorodności biologicznej na zasobność martwego drewna (najczęściej bada się korelację występowania gatunków z objętością martwego drewna). Uzyskiwane wyniki są oczywiście zróżnicowane i progiby proponowane na ich podstawie są różne – np. w lasach bukowo-dębowych Niemiec sugerowano, że dla właściwego wykształcenia się zespołów ksylobiontów potrzeba > 40m³/ha, dla dzięcioła białogrzbietego w Alpach wartością progową jest 56m³/ha, dla dzięcioła trójpalczastego w lasach alpejskich progą jest średnio > 18m³/ha. Zestawiając różne dane i budując model 'prawdopodobieństwa wyginiecia' gatunków, zwracano uwagę że kompletna ochrona zagrożonych gatunków ksylobiontów jest możliwa przy zasobach >100m³/ha, choć najmniej wymagające spośród zagrożonych gatunków ksylobiontów mogą funkcjonować już przy 20m³/ha; zasoby mniejsze niż 20m³/ha wydają się jednak mało użyteczne dla podtrzymania zagrożonych komponentów różnorodności biologicznej.

Brytyjska Forestry Commission zaleca w stosunku do "Ancient semi-natural woodland" (co w przybliżeniu odpowiadałoby naturalnym siedliskom przyrodniczym): przyjęcie jako długookresowego celu: „40-100m³/ha martwego drewna ≥20cm grubości”, natomiast jako wytyczną do bieżącego zarządzania: utrzymać co najmniej 20-40m³/ha martwego drewna ≥20cm grubości. Dla lasów borealnych w krajach okołobałtyckich ustalono (wynik cyklu warsztatów poświęconych ochronie lasów borealnych w sieci Natura 2000), że zasobność martwego drewna powinna być >50m³/ha.

W 2010 r. opublikowano ważny przegląd „wartości progowych” ilości martwego drewna w lasach Europy (Müller i Büetler 2010), ustalanych na podstawie badań różnych grup organizmów. Proponowane wartości progowe wahały się w Europie od 10 do 80 m³/ha, najczęściej proponowano 20-30 m³/ha w iglastych lasach borealnych, 30-40 m³/ha w mieszanych lasach górskich, 30-50 m³/ha w liściastych lasach niżowych (głównie w buczynach).

Objętość martwego drewna w warunkach naturalnych waha się znacznie, ale generalnie osiąga wartości zbliżające się lub przewyższające do 100 m³/ha, niekiedy do 550 m³/ha (Hahn i Christensen 2004, Christensen i in. 2005, Winter et al. 2005)

Równie ważna jak ilość, jest jakość zasobów rozkładającego się drewna. Kluczowe znaczenie mają tu grube i duże jego fragmenty. Jako kryterium właściwego stanu ochrony przyjmuje się przeciętnie (Walonia, Luksemburg, Francja, Niemcy, Słowacja, Wielka Brytania) wymóg, by część zasobów martwego drewna miała formę obecności na hektar lasu >3-6 kłód rozkładającego się drewna o grubości większej niż 40-50 cm i długości ponad 2-3 m.

W Polsce w monitoringu stanu siedlisk przyrodniczych przyjęto dla większości typów siedlisk, że **jako kryterium właściwego stanu ochrony przyjmowana będzie ilość martwego drewna >**

10% miąższości żywego drzewostanu, przy jednoczesnej obecności na hektar > 3-5 (zależy od typu lasu) kłód grubszych niż 30-50 cm (zależnie od typu lasu) i dłuższych niż 3 m. Jest więc to wskaźnik podobny, jak w innych państwach. Ponieważ w związku z nową Instrukcją Urządzania Lasu będą gromadzić się wyniki pomiarów ilości martwego drewna w lasach, w przyszłości możliwe będzie przejście na bardziej obiektywny wskaźnik w m^3/ha (przy zachowaniu wskaźnika dotyczącego obecności grubych kłód – a więc „jakości” rozkładającego się drewna. Ramowo zaproponowano, że we właściwym stanie ochrony większości leśnych siedlisk przyrodniczych, należałoby w obszarze Natura 2000 wymagać **zasobów martwego drewna na poziomie $40m^3/ha$ – przy równoczesnym założeniu, że warunek ten musi być spełniony tylko na $\frac{1}{4}$ powierzchni danego typu siedliska przyrodniczego w obszarze.**

Oznacza to jednak, że troska o odtworzenie właściwych zasobów rozkładającego się drewna w lesie będzie jednym z najpoważniejszych wyzwań związanych z Naturą 2000.

Interesującą ideą jest wyznaczanie w lasach tzw. „ostoi ksylobiontów”. Zostało to dotychczas wdrożone w RDLP w Pile, Poznaniu, Zielonej Górze, Szczecinie i Szczecinku. Wyznaczanie ostoi ksylobiontów doskonale wpisuje się w wymogi ochrony Natura 2000, pod warunkiem, że:

- jako ostoje ksylobiontów zostaną wyznaczone m.in. wszystkie drzewostany stanowiące siedliska „naturowych” ksylobiontów – pachnicy dębowej, kozioroga dębosza, jelonka rogacza, zgniotka cynobrowego, nadobnicy alpejskiej itp.,
- odpowiednia powierzchnia ostoi ksylobiontów zostanie wyznaczona w ramach powierzchni każdego z typów „naturowych” leśnych siedlisk przyrodniczych – tak by przyczynić się do zachowania „ksylobiontycznej składowej” związanej z tym typem siedliska różnorodności biologicznej.

Warto przeczytać: • Gutowski M., Bobiec A., Pawlaczyk P. Zub. K. *Drugie życie drzewa*. WWF, 2003. • Gutowski J.M., Bobiec A., Pawlaczyk P., Zub K. 2002, *Po co nam martwe drzewa?* Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników; • Haase V., Topp W., Zach P. 1998. *Eichen-Totholz im Wirtschaftswald als Lebensraum für xylobionte Insekten*. *Zeitschrift für Ökologie und Naturschutz* 7: 137-153; • Eriksson M., Verte P., Wilhelm G. J. 2008. *Management of Natura 2000 habitats: Luzulo-Fagetum beech forest 9110; European Commission Technical Report 2008 22/24*; • Stachurska-Skierczyńska K. 2008. *Raport – stare drzewa i martwe drewno w polskich lasach*. OTOP, Warszawa; • Müller J., Bütler R. 2010. *A review of habitat thresholds for dead wood: a baseline for management recommendations in European forests*. *European Journal of Forest Research* 129, 6.

Warunki wodne i mała retencja

Wiele siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków naturowych jest „zależnych od wody”. Odwodnienie i przesuszenie terenu – czy to w wyniku funkcjonowania zbudowanych dawniej systemów rowów odwadniających, czy to w wyniku ogólnego spadku poziomu wód gruntowych, prowadzi do ich zaniku. Przeciwdziałanie antropogenicznym zmianom stosunków wodnych jest zwykle bardzo potrzebne również do ochrony obszarów Natura 2000. Dlatego szeroko podejmowane w Lasach działania małej retencji – pod warunkiem, że są dobrze zaprojektowane, co zwykle wymaga interdyscyplinarnej współpracy nadleśnictwa ze specjalistami zewnętrznymi – często dobrze wpisują się w potrzeby ochrony obszarów Natura 2000.

Jednak poszczególne inwestycje małej retencji mogą również znacząco negatywnie oddziaływać na obszary Natura 2000 i mogą wymagać odpowiedniej oceny oddziaływania (por. niżej). Brak właściwego rozpoznania przyrodniczego (nie zawsze wystarczy inwentaryzacja przyrodnicza 2007!) może spowodować, że przy okazji budowy małej retencji zostanie zalane lub zniszczone w inny sposób chronione siedlisko przyrodnicze, stanowisko chronionego gatunku rośliny, grzyba

lub zwierzęcia, ograniczone możliwości migracji organizmów wodnych, pogorszony biotop wałek związanych z szybko płynącym strumieniem itp. Dlatego kluczowe znaczenie przy projektowaniu małej retencji ma dobra i kompetentna analiza wszystkich aspektów przyrodniczych. Wymaga to zwykle udziału specjalisty.

Zwykle źle z ochroną obszarów Natura 2000 harmonizują przedsięwzięcia polegające na modernizacji lub oczyszczaniu istniejących rowów odwadniających, albo wręcz budowie nowych.

Obiekty małej retencji, w tym wszelkie piętrzenia na ciekach, mogą być przedsięwzięciami mogącymi znacząco oddziaływać na środowisko, wówczas wymagają uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach. Obiekty małej retencji, a także modernizacje i konserwacje rowów melioracyjnych, mogą wymagać oceny oddziaływania na obszar Natura 2000. Ocena może być potrzebna także dla obiektów poza obszarem Natura 2000, lecz mogących na niego oddziaływać (np. wpływających na stosunki wodne obszaru położonego obok lub powyżej; ograniczających możliwość migracji organizmów wodnych do/z obszaru).

Warto przeczytać: • Pawlacyk P., Wolejko L., Jermaczek A., Stańko R. 2003. *Poradnik ochrony mokradeł*. Wydawnictwo Klubu Przyrodników; • Wytyczne do realizacji obiektów małej retencji w Nadleśnictwach - Zwiększanie możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych. Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych 2008.

Uwaga na zalesianie !

Mimo że zalesianie jest odbierane przez społeczeństwo jako działanie „proekologiczne”, może ono być zagrożeniem dla różnorodności przyrodniczej, w tym dla gatunków i siedlisk „naturowych”. Aby uniknąć ryzyka zniszczenia przez zalesianie cennych siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk ważnych dla rzadkich gatunków, konieczne będzie wnikliwe rozpoznawanie aspektów przyrodniczych przed zalesieniem. Dotyczy to zarówno zalesień wykonywanych przez Lasy Państwowe, jak i zalesień „autoryzowanych” przez LP w formie planów zalesienia wykonywanych dla osób prywatnych.

Zalesienia, zależnie od lokalizacji, rodzaju zalesianego gruntu i od powierzchni, mogą być przedsięwzięciami mogącymi znacząco oddziaływać na środowisko, wówczas konieczne jest uzyskanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach. Niezależnie, od powierzchni, zalesienia mogą wymagać oceny oddziaływania na obszar Natura 2000.

Utrzymanie łąk śródleśnych

Łąki wymagają koszenia, ale w odpowiedni sposób. Destrukcyjne dla łąkowych siedlisk przyrodniczych jest wykaszenie runi z jej pozostawieniem na łące, także w postaci rozdrobnionej. Takie gospodarowanie na jakiegokolwiek łące byłoby także naruszeniem „minimalnych norm”, a więc spowoduje utratę prawa do rolniczych płatności bezpośrednich.

Optymalne zasady użytkowania łąk stanowiących cenne siedliska przyrodnicze są dość dobrze określone przez wymogi tzw. pakietów przyrodniczych programu rolnośrodowiskowego na lata 2007-2013. Metodyka sporządzania dokumentacji przyrodniczej do celów tego pakietu sprawdza się jako metoda znalezienia właściwego sposobu użytkowania łąki. Na podstawie klucza opartego na występowaniu wskaźnikowych gatunków roślin dobiera się optymalny z dziesięciu możliwych

reżimów użytkowania, określonych nazwami odpowiednich siedlisk przyrodniczych. Klucz ten został opracowany specjalnie pod kątem optymalizacji zagospodarowania. Może zdarzyć się więc, że do powierzchni która została podczas inwentaryzacji przyrodniczej określona jako „mechowisko” (7230) klucz nie przypisze pakietu „mechowiska” tylko pakiet „łąka trzęślicowa” – ale to zwykle oznacza, że właśnie zagospodarowanie danej powierzchni reżimem typowym dla łąki trzęślicowej jest najlepszym rozwiązaniem.

W programie rolnośrodowiskowym 2007-2013 uzyskanie płatności rolnośrodowiskowych za „pakiety przyrodnicze” jest możliwe w całym kraju. Uprawnione do płatności może być albo nadleśnictwo albo dzierżawcy łąk, o ile zarejestrują się jako producent rolny. Wymagane jest wcześniejsze sporządzenie przez uprawnionego eksperta odpowiedniej dokumentacji. Niewystarczające jest zakwalifikowanie łąki do typu siedliska przyrodniczego dokonane podczas inwentaryzacji przyrodniczej 2007.

Dostępne są warianty „mechowiska” (A, 1200 zł/ha), „szuwały wielkoturzycowe” (B, 800 zł/ha), „łąki selernicowe i trzęślicowej” (C, 1200 zł/ha), „murawy ciepłolubne” (D, 1200 zł/ha), „łąki wilgotne” (E, 200 zł/ha), „łąki świeże” (F, 800 zł/ha), „bogate murawy bliźniczkowe” (G, 800 zł/ha), „słonorośla” (H, 1190 zł/ha). Każdy wariant oznacza określone wymogi co do sposobu gospodarowania (intensywność, termin i częstotliwość koszenia lub wypasu) W obszarach Natura 2000 stawki płatności są jeszcze o 5-15% wyższe.

Spśród gatunków, które można spotkać na łąkach i murawach będących w zarządzie Lasów Państwowych, na listach gatunków wskaźnikowych są między innymi (w nawiasie podano, na który wariant zagospodarowania wskazują): arnika górską (G), bliźniczka psia trawka

(G), błotniszek wełnisty (A), błyszczce włoskowate (A), bobrek trójlistkowy (A), bodziszek błotny (E), bodziszek łąkowy (F), bukwica zwyczajna (C), czarcikęs łąkowy (C), czarcikęsik Kluka (C), driakiew - wszystkie gatunki (D), dziewięciornik błotny (A), fiołek mokradłowy (C), firletka poszarpana (E), gnidosz błotny (A), goryczka wąskolistna (CG), goździk kartuzek

(D), gółka długostrogowa (FG), groszek łąkowy (F), kminek zwyczajny (F), knieć błotna (E), kocanki piaskowe (D), komonica błotna (E), konietlica łąkowa (F), koniopłoch łąkowy (C), kosaćcie syberyjskie (C), kosatka kielichowa (A), kozibród łąkowy (F), kozłek dwupienny (A), kozłek lekarski (E), kruszczyk błotny (AC), krwiściąg lekarski (C), krzyżownice (G), kuklik zwisły (E), marchew zwyczajna (F), mieczyk dachówkowaty (CF), mszar krokiewkowaty (A), nasięźrzał pospolity (C), niezapominajka błotna (E), oman wąskolistny (D), oman wierzbolistny

(C), ostrołódka kosmata (D), ostrożeń błotny (E), ostrożeń łąkowy (E), ostrożeń warzywny (E), pasternak zwyczajny (F), pełnik (CE), pępawa błotna (E), pierwiosnka lekarska (F), pierwiosnka wyniosła (F), pięciornik piaskowy (D), pięciornik wiosenny (D), podejźrzon spp. (wszystkie gatunki) (G), podkolan biały (G), przelot pospolity (F), przetacznik kłosowy (D), przytulia północna (C), przytulia wiosenna (F), przywrotniki (F), rdest wężownik (E), sasanka - wszystkie gatunki (D), selernica żyłkowana (C), sierpik barwierski (C), sierpowiec spp. (A), sit ostrokwiatowy (E), sit tępokwiatowy (A), sitowie leśne (E), skorpionowiec brunatny (A), starodub łąkowy (C), starzec wodny (E), storczyki z rodzaju *Dactylorhiza* (ACE), strzęplica sina (D), szafran (krokus) (F), szalwia łąkowa (F), świbka błotna (A), świerzbnica polna (F), torfowiec obły (A), trzcinnik prosty (A), turzyca błotna (B), turzyca obła (A), turzyca prosowata (ACG), turzyca tunikowa (B), turzyca zaostrozona (B), turzyca żółta (A), ukwap dwupienny (G), wełnianka szerokolistna (A), wełnianka wąskolistna (A), wielosił błękitny (AC), zimowit jesienny (F).

Jeżeli na łące występuje kilka z wymienionych wyżej gatunków, warto skontaktować się z uprawnionym ekspertem i rozważyć możliwość wdrożenia odpowiedniego przyrodniczego pakietu rolnośrodowiskowego.

Na podobnych zasadach można wdrażać pakiet „ochrona siedlisk lęgowych ptaków” – wymaga on gniazdowania jednego z 10 gatunków kluczowych, np. derkacza, czajki lub kszczyka, co musi być stwierdzone przez uprawnionego eksperta w ramach tzw. dokumentacji ornitologicznej. Za

odpowiednie zagospodarowanie łąki (wymagane m. in. koszenie dopiero po 1 sierpnia) można otrzymać 1200 zł/ha.

Na każdej łące można natomiast wdrażać pakiet rolnośrodowiskowy „ekstensywne użytki zielone”, otrzymując płatność 500 zł/ha za koszenie łąki (z obowiązkowym zabieraniem siana!) w okresie 1 czerwca-30 września. Wdrożenie tego pakietu nie wymaga sporządzania żadnych dokumentacji.

Nie wiadomo jeszcze, jakie dokładnie programy rolnośrodowiskowe będą obowiązywać w latach 2014-2020 (nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej). Nie powinny one jednak być mniej korzystne od obecnych.

Programy rolnośrodowiskowe to jeden ze sposobów, na jakie państwo polskie realizuje swój obowiązek utrzymania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków w stosunku do łąk. Niezależnie od programów, w obszarach Natura 2000 każdego obowiązuje ogólny zakaz podejmowania działań, które mogłyby znacząco negatywnie oddziaływać na obszar, a więc np. pogarszając stan siedlisk przyrodniczych. Zbyt wczesne koszenie łąk trzęślicowych lub selernicowych (powinny być koszone wczesną jesienią) może spowodować zanik tego siedliska przyrodniczego.

Dla wszystkich typów łąk niszczące mogą być bardziej intensywne zabiegi agrotechniczne, jak np. przeorywanie, włókowanie, nawożenie, wapnowanie, podsiewanie itp.

Należy pamiętać, że mimo istnienia w programie rolnośrodowiskowym pakietu „mechowiska”, nie każde mechowisko (torfowisko alkaliczne) powinno być koszone. Naturalne mechowiska, o nie mają zniekształconych warunków wodnych, zachowają się najlepiej bez żadnego użytkowania. Koszenie jest potrzebne tam, gdzie warunki wodne są nieco naruszone i gdzie łąkowe użytkowanie już dawno rozpoczęto – w takich sytuacjach koszenie może być wręcz niezbędne dla utrzymania mechowiska i mieć charakter ochrony czynnej.

Warto przeczytać: • *Dokumentacja przyrodnicza a pakiety przyrodnicze programu rolnośrodowiskowego 2007-2013 (z kluczem do wyboru wariantów i listami wskaźnikowymi roślin). Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (www.mos.gov.pl)*

Ochrona czynna

Dla wielu siedlisk przyrodniczych i gatunków potrzebna będzie ochrona czynna. W pierwszej kolejności potrzeby dotyczą:

- półnaturalnych siedlisk przyrodniczych, podlegających procesom sukcesji (murawy, wrzosowiska),
- siedlisk hydrogenicznych o antropogenicznie zmienionych warunkach wodnych (np. odwodnionych rowami),
- wybranych gatunków.

Wymogi ochrony czynnej zależą od typu siedliska lub od gatunku, który jest jej przedmiotem, a także od lokalnej sytuacji. Prawidłowe zaprojektowanie takiej ochrony wymaga kontaktu ze specjalistą w odpowiednim zakresie, powinno bowiem uwzględniać wiele aspektów.

W wielu nadleśnictwach czynna ochrona wybranych gatunków, a także typów siedlisk przyrodniczych, jest w praktyce wdrażana i realizowana. Nadleśnictwa uczestniczą licznie np. w przedsięwzięciach ochrony żółwia błotnego, ptaków drapieżnych, cietrzewia, głuszca, wilka i rysia. Wiele nadleśnictw w Polsce podjęło wysiłek na rzecz czynnej ochrony torfowisk różnych typów, a także suchych i wilgotnych wrzosowisk oraz pewnych typów łąki i muraw. Szczególnie wiele działań dotyczy ochrony hydrogenicznych siedlisk przyrodniczych, ponieważ daje się je wpisać w modny w Lasach nurt „małej retencji wody”. Tym samym Lasy Państwowe realizują (na razie jeszcze niewielką, w stosunku do potrzeb) część obowiązków państwa wynikających z art. 6(2) dyrektywy siedliskowej.

Dobra inwentaryzacja siedlisk przyrodniczych i gatunków

Wykonana w 2007 r. inwentaryzacja przyrodnicza siedlisk i gatunków Natura 2000 przyniosła znaczny postęp w rozpoznaniu ich rozmieszczenia w lasach, ale nie stanowi ona jeszcze wyczerpującego i kompletnego rozpoznania. Jakość wyników jest bardzo zróżnicowana, przede wszystkim ze względu na bardzo pospieszne wykonanie tej pracy. Pewne błędy i luki w danych powstały też na etapie obróbki dostarczonych przez specjalistów danych w nadleśnictwie oraz przy wprowadzaniu danych na serwer. Najwięcej wątpliwości nasuwa jakość i kompletność inwentaryzacji siedlisk przyrodniczych. Natomiast w przypadku zwierząt i roślin, można przypuszczać, że znajdują się jeszcze dalsze ich stanowiska. Dlatego bardzo potrzebna jest ciągła kontynuacja i weryfikacja tej inwentaryzacji.

Wyniki „Inwentaryzacji przyrodniczej 2007 w Lasach Państwowych” dają dobry obraz w skali generalnej. Istotnie poszerzyły one wiedzę o występowaniu niektórych gatunków w skali Polski. Dzięki tym wynikom, możliwe stało się zaprojektowanie dodatkowych obszarów Natura 2000. Wyniki te nie są jednak jeszcze jakościowo wystarczające do operowania w skali szczegółowej – np. są za mało dokładne do prowadzenia na ich podstawie ocen oddziaływania na obszary Natura 2000 oraz do planowania ochrony tych obszarów.

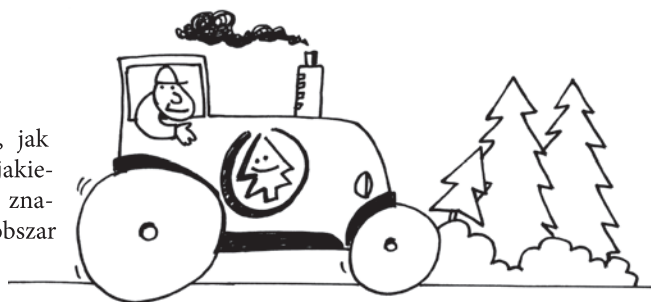
Wobec konieczności wdrożenia europejskich przepisów o ochronie gatunkowej, konieczne wydaje się rozszerzenie inwentaryzacji o gatunki z załącznika IV dyrektywy siedliskowej, nie ujęte w załączniku II (tj. o gatunki wymagające ochrony gatunkowej, ale nie wymagające wyznaczania obszarów Natura 2000).

Inwestycje w lesie

Objęte są takimi samymi regułami, jak wszystkie inne inwestycje. Jeżeli jest jakiegokolwiek ryzyko, że inwestycja może znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000, to konieczna jest ocena oddziaływania na Naturę 2000 i uzyskanie odpowiedniego uzgodnienia.

Jeżeli jest wymieniona w katalogu ‘przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko - wymaga uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach. Jeżeli naruszałaby zakazy o ochronie gatunkowej (to inwestor ma obowiązek wiedzieć o tym, niewiedza o występowaniu gatunków chronionych nie jest usprawiedliwieniem) - wymaga uzyskania odpowiedniego zezwolenia. Jeżeli obejmuje roboty ziemne mogące zmienić stosunki wodne (tu także np. gruntowne odmulanie!) na obszarze cennym przyrodniczo - wymaga decyzji RDOŚ określającej warunki takich robót.

Nie można z góry zakładać, że inwestycje w leśnictwie nie oddziałują na Naturę 2000. Nie można też w ocenie oddziaływania zakładać, że wyniki ‘inwentaryzacji przyrodniczej 2007’ są wystarczającym rozpoznaniem występowania siedlisk i gatunków naturalnych, choć oczywiście trzeba je uwzględnić.

Inwestycja małej retencji może np. powodować bezpośrednie zniszczenie siedlisk przyrodniczych lub stanowisk gatunków (rozkopanie, zalanie, spowolnienie nurtu), zniszczenie biotopu naturalnych prądolubnych ważek, przerwanie możliwości migracji naturalnych ryb lub minogów w strumieniu, spłaszczenie zmian poziomu wody szkodzące lęgom poniżej zbiornika.

Remont, oczyszczenie lub modernizacja rowu melioracyjnego może zmienić dzisiejsze warunki wodne, pogarszając stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków.

Modernizacja drogi leśnej może np. wpłynąć na warunki wodne przyległych siedlisk, spowodować rozprzestrzenianie się synantropijnych gatunków roślin zielnych wzdłuż drogi, spowodować fragmentację płatów siedlisk przyrodniczych, spowodować niepokojenie gatunków, a przede wszystkim udostępnić drzewostany poprzednio trudno dostępne, wpływając na model penetracji terenu i oddziaływać tej penetracji na gatunki antropofobne.

Warto przeczytać: • Pawlacyk P. (red.) 2008. *Natura 2000 – niezbędnik urzędnika*. Wydawnictwo Klubu Przyrodników; • *Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary Natura 2000. Wytyczne metodyczne dotyczące przepisów artykułu 6(3) i 6(4) Dyrektywy Siedliskowej 92/43/EWG. Komisja Europejska 2002. Tłumaczenie polskie: WWF Polska, 2005.*

Wymogi ochrony gatunkowej

Jednym z poważniejszych wyzwań dla leśnictwa będzie dostosowanie się do zasad ochrony gatunkowej wynikających z dyrektywy siedliskowej i ptasiej. Zasady te dotyczą terenu całego kraju, a nie tylko obszarów Natura 2000. Nie pozwalają one na uczynienie dla gospodarki leśnej ogólnego odstępstwa. Nie da się dłużej utrzymać wyłączenia gospodarki leśnej spod przepisów ochrony gatunkowej większości gatunków.

Wobec gatunków zwierząt z zał. IV dyrektywy siedliskowej, istnieje np. obowiązek uniknięcia choćby nieumyślnego niszczenia lub uszkodzenia ich schronień lub miejsc rozrodu. Gatunkami z tego załącznika są np.: pachnica dębowa, kozioróg dębosz, zgniotek cynobrowy, nadobnica alpejska, koszatka, orzesznica oraz wszystkie nietoperze.

Wydaje się, że – oprócz inwentaryzacji miejsc rozrodu i schronień tych gatunków w lasach - konieczne będzie opracowanie procedur zapobiegających nieumyślnemu zniszczeniu ich stanowisk, np. określenia w Programie Ochrony Przyrody na podstawie cech taksacyjnych drzewostanów „stref ryzyka” występowania tych gatunków chronionych, a następnie przeglądu przez specjalistę - w ramach szacunków brakarskich – poszczególnych drzew pod kątem ryzyka ich zasiedlenia przez gatunki chronione.

Podobne wyzwania dotyczą ochrony ptaków, w tym ich niepokojenia w sezonie lęgowym przez prace leśne.

Warto przeczytać: • *Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC*. European Commission 2007; tłumaczenie polskie na www.gdos.gov.pl; • *Rozdział 2.5 w tej książce.*

Plan urządzenia lasu

Plan urządzenia lasu nie powinien negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000 i jego przedmioty ochrony. Powinno to zostać zbadane w procedurze strategicznej oceny oddziaływania tego planu na środowisko. Poniżej podajemy przykładową kontrolną listę pytań, która może pomóc w sprawdzeniu, czy tak rzeczywiście jest:

1. Czy składy drzewostanów i upraw zapisane w planie nie będą promować zniekształcania składów drzewostanów chronionych leśnych siedlisk przyrodniczych? Czy przewidziano właściwe typy drzewostanów dla poszczególnych typów siedlisk przyrodniczych?
2. Czy składy drzewostanów i upraw zapisane w planie nie będą promować wprowadzania gatunków obcych geograficznie (tj. znajdujących się poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym; w niektórych częściach kraju mogą tu należeć także modrzew, świerk, buk, jawor)?
3. Czy typy rębni mogące być stosowane na poszczególnych siedliskach przyrodniczych gwarantują odtwarzalność ekosystemu? Czy np. nie zaplanowano cięć zupełnych na wrażliwych na nie siedliskach bagiennych?
4. Jakie wskazówki gospodarcze zapisano w chronionych siedliskach przyrodniczych? siedliskach chronionych gatunków? jeżeli siedliska gatunków chronionych nie są wyczerpująco zidentyfikowane – konieczna jest analiza dla potencjalnych siedlisk gatunków.
5. Jak w wyniku wykonania wskazówek gospodarczych zmieni się struktura drzewostanów każdego z leśnych siedlisk przyrodniczych? Czy i jak zmieni się pula drzewostanów „starych” w ramach każdego z typów siedlisk przyrodniczych w obszarze?
6. Czy i jaka jest pula drzewostanów wyłączonych z użytkowania w ramach każdego z typów leśnych siedlisk przyrodniczych?
7. Jak zmieni się struktura drzewostanów siedliska każdego z „naturowych” gatunków? Jak na te zmiany może zareagować ten gatunek? Jak na te zmiany może zareagować różnorodność biologiczna związana z siedliskiem przyrodniczym (w tym gatunki wskaźnikowe, związane ze starymi drzewami i drzewostanami)?
8. Jak sumarycznie zmieni się struktura drzewostanów w obszarze Natura 2000? Jak mogą na to zareagować chronione w obszarze gatunki?
9. Czy sugestie wprowadzania podszytów i podrostów nie zagrażają siedliskom świetlistych dąbrów lub borów chrobotkowych?
10. Czy sugestie dotyczące zalesień nie zagrażają nieleśnym chronionym siedliskom przyrodniczym ani stanowiskom i siedliskom chronionych gatunków?
11. Czy zaplanowane cięcia nie zagrażają przyległym siedliskom przyrodniczym (np. cięcia zupełne przylegające do torfowisk, wód, źródlisk)?
12. Czy sugerowane w planie inwestycje dotyczące kształtowania warunków wodnych oraz dróg leśnych mogą wpłynąć na obszar Natura 2000?

Główną trudnością w prawidłowym prognozowaniu oddziaływania planu urządzenia lasu na obszar Natura 2000 jest fakt, że rozmieszczenie przedmiotów ochrony Natura 2000 i ich siedlisk z reguły nie jest w sposób kompletny i wyczerpujący rozpoznane. Nawet gdy przeprowadzono fachową inwentaryzację przyrodniczą, to stanowiska wielu gatunków nadal często nie są rozpoznane wyczerpująco. Tymczasem, wymóg „braku negatywnego oddziaływania na obszar Natura 2000” dotyczy również braku takiego oddziaływania na nieznanne dotąd stanowiska przedmiotów ochrony.

Oprócz podstawowego wymogu – braku znacząco negatywnego oddziaływania na obszar Natura 2000 – w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko można badać, czy „ustalenia planu zapewniają, że czynności wykonywane zgodnie z nimi nie są szkodliwe dla zachowania gatunków chronionych we właściwym stanie ochrony”. Jeżeli zostanie to – w stosunku do konkretnych gatunków - udowodnione w procedurze oceny oddziaływania na środowisko i jeżeli znajdzie wyraz w decyzji zatwierdzającej plan – gospodarka leśna prowadzona na podstawie takiego planu nie będzie, zgodnie z polskim prawem, podlegała zakazom umyślnego zabijania, okaleczania lub chwytania odpowiednich gatunków zwierząt chronionych, umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych, niszczenia ich siedlisk i ostoi, niszczenia ich gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień, umyślnego płoszenia i niepokojenia (art. 52a ustawy o ochronie przyrody). Jednak, należy przestrzec, że zgodność tego przepisu z prawem unijnym budzi spore wątpliwości.

Jeżeli plan urządzenia lasu został poddany strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, to dla objętego nim terenu nie sporządza się planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000 (art. 28 ust 11 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody). Wciąż można jednak objąć taki teren planem ochrony obszaru Natura 2000.

Jeżeli plan urządzenia lasu zawierałby pełen zakres planu ochrony Natura 2000, to tym samym mógłby „stać się” planem ochrony odpowiedniej części obszaru Natura 2000 (art. 30 ust 2 ustawy o ochronie przyrody). Przepis ten pozostaje jednak tylko teoretyczny – jak na razie zasady sporządzenia planu urządzenia nie umożliwiają ujęcia takiego zakresu.

Typowe rekomendacje dotyczące ochrony lub zagospodarowania „siedlisk przyrodniczych Natura 2000” zinwentaryzowanych w Lasach Państwowych

Podajemy poniżej typowe rekomendacje przyrodnicze, dotyczące ochrony lub zagospodarowania „siedlisk przyrodniczych Natura 2000” zinwentaryzowanych w Lasach Państwowych, zestawione na podstawie naszych doświadczeń zebranych w ramach współpracy z Lasami podczas ‘inwentaryzacji przyrodniczej 2007’. Rekomendacje te powstały na podstawie doświadczeń zbieranych w Polsce zachodniej i północnej; w innych częściach Polski mogą wymagać dostosowania do specyfiki regionalnej.

Leśne siedliska przyrodnicze

Kod	Nazwa	Rekomendacje dotyczące ochrony i zagospodarowania
2180	Lasy mieszane i bory na wydmach nadmorskich	<ul style="list-style-type: none"> • Jeżeli są to niewielkie powierzchnie, to wyłączyć je z użytkowania rębego; jeżeli większe – można użytkować je rębnią V, ale w każdym razie bez stosowania cięć zupełnych. • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową.
9110	Kwaśne buczyny	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak, żeby w każdym nadleśnictwie istniał przykład „buczyn rozwijających się w naturalny sposób” o powierzchni co najmniej ok. 30-50 ha. • Pozostałe mogą być zagospodarowane jak dotychczas, rębnią częściową, ale ze wzmoczoną troską o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz o zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 5% drzewostanu, lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartego fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. • Planując cięcia rębne, dbać by w ich wyniku nie pogorszyła się „struktura stanu ochrony” buczyn w skali nadleśnictwa ani nie zmniejszył się udział drzewostanów ponad 100-letnich. • Dopuszczyć na LMśw docelowy skład gatunkowy drzewostanów w postaci czysto Bk, co najwyżej z domieszką Dbb i stosować go konsekwentnie do kwaśnych buczyn. Nie wprowadzać w odnowieniach sosny. Nie wprowadzać dęba na gniazdach.

		<ul style="list-style-type: none"> • W przypadku płatów zniekształconych z I piętrem sosnowym, przebudowywać w kierunku unaturalnienia cięciami trzebieżowymi lub RbIIa wprowadzając II piętro (nie stosować natomiast cięcia zupełnego w rębni IIIa). • Nie wprowadzać daglezi, dębu czerwonego, modrzewia, świerka i innych gatunków geograficznie obcych. • Stopniowo eliminować "zniekształcenia", np. usuwać sosnę i gatunki geograficznie obce w cięciach trzebieżowych.
9130	Żyzne buczyny	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak, żeby w każdym nadleśnictwie istniał przykład „buczyn rozwijających się w naturalny sposób” o powierzchni co najmniej ok. 30-50 ha. • Pozostałe mogą być zagospodarowane jak dotychczas, rębnią częściową, ale ze wzmożoną troską o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz o zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 5% drzewostanu, lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartego fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. • Planując cięcia rębne, dbać by w ich wyniku nie pogorszyła się „struktura stanu ochrony” buczyn w skali nadleśnictwa ani nie zmniejszył się udział drzewostanów ponad 100-letnich. • Dopuszczyć na LMśw docelowy skład gatunkowy drzewostanów w postaci czysto Bk, co najwyżej z domieszką Dbb i stosować go konsekwentnie do kwaśnych buczyn. Nie wprowadzać w odnowieniach sosny. Nie wprowadzać dęba na gniazdach. • W przypadku płatów zniekształconych z I piętrem sosnowym, przebudowywać w kierunku unaturalnienia cięciami trzebieżowymi lub RbIIa wprowadzając II piętro (nie stosować natomiast cięcia zupełnego w rębni IIIa). • Nie wprowadzać daglezi, dębu czerwonego, modrzewia, świerka i innych gatunków geograficznie obcych. • Stopniowo eliminować "zniekształcenia", np. usuwać sosnę i gatunki geograficznie obce w cięciach trzebieżowych.
9150	Ciepłolubne buczyny storczykowe	<ul style="list-style-type: none"> • Wszystkie płaty w Polsce niżowej wymagają wyłączenia z gospodarki i ochrony rezerwatowej.
9160	Grąd subatlantycki	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak, żeby w każdym nadleśnictwie istniał przykład „grądów rozwijających się w naturalny sposób” o powierzchni co najmniej ok. 30-50 ha.

		<ul style="list-style-type: none"> • Pozostałe mogą być zagospodarowane rębiami złożonymi, ale ze wzmoczoną troską o odnowienie graba oraz o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz o zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 5% drzewostanu, lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartej fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. Nie eliminować starych brzoź, osik, olsz i grabów (gatunki „dziupłotwórcze”). • Planując cięcia rębne, dbać by w ich wyniku nie pogorszyła się „struktura stanu ochrony” grądów w skali nadleśnictwa ani nie zmniejszył się udział drzewostanów ponad 100-letnich. • Dopuścić na Lśw docelowy skład gatunkowy drzewostanów w postaci Gb-Db, Lp-Db oraz Bk-Gb-Db i stosować go konsekwentnie do grądów. Nie wprowadzać w odnowieniach sosny. Ograniczyć promowanie buka na rzecz promowania grabu i lipy. • W przypadku płatów zniekształconych z I pięciem sosnowym, przebudowywać w kierunku unaturalnienia – lecz bez stosowania cięcia zupełnego (a więc raczej rębnią IIIb niż IIIa). • Nie wprowadzać daglezji, dębu czerwonego, modrzewia, świerka i innych gatunków geograficznie obcych. • Stopniowo eliminować „zniekształcenia”, np. usuwać sosnę i gatunki geograficznie obce w cięciach trzebieżowych.
9170	Grąd środkowo-europejski i subkontynentalny	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak, żeby w każdym nadleśnictwie istniał przykład „grądów rozwijających się w naturalny sposób” o powierzchni co najmniej ok. 30-50 ha. • Pozostałe mogą być zagospodarowane rębiami złożonymi, ale ze wzmoczoną troską o odnowienie graba, lipy, klonu itp. oraz o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz o zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 5% drzewostanu, lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartej fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. Nie eliminować starych brzoź, osik, olsz i grabów (gatunki „dziupłotwórcze”). • Planując cięcia rębne, dbać by w ich wyniku nie pogorszyła się „struktura stanu ochrony” grądów w skali nadleśnictwa ani nie zmniejszył się udział drzewostanów ponad 100-letnich. • Dopuścić na Lśw docelowy skład gatunkowy drzewostanów w postaci Gb-Db, Lp-Db oraz Gb-Lp i stosować go konsekwentnie do grądów. Nie wprowadzać w odnowieniach sosny. Ograniczyć promowanie buka na rzecz promowania grabu i lipy. • W przypadku płatów zniekształconych z I pięciem sosnowym, przebudowywać w kierunku unaturalnienia – lecz bez stosowania cięcia zupełnego (a więc raczej rębnią IIIb niż IIIa). • Nie wprowadzać daglezji, dębu czerwonego, modrzewia, świerka i innych gatunków geograficznie obcych.

		<ul style="list-style-type: none"> • Nie wprowadzać daglezji, dębu czerwonego, modrzewia, świerka i innych gatunków geograficznie obcych. • Stopniowo eliminować "zniekształcenia", np. usuwać sosnę i gatunki geograficznie obce w cięciach trzebieżowych.
9180	Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe	<ul style="list-style-type: none"> • Wyłączyć z normalnego użytkowania rębne. • Zaplanować i wdrożyć ochronę każdego płatu indywidualnie.
9190	Kwaśne dąbrowy	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak, żeby docelowo w każdym nadleśnictwie istniał przykład „dąbrów rozwijających się w naturalny sposób” o powierzchni co najmniej ok. 30-50 ha. • Pozostałe mogą być zagospodarowane różnymi rodzajami rębni, ale z założeniem hodowli drzewostanu dębowego oraz o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 10% drzewostanu, lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartej fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. • Dopuszczyć typ gospodarczy drzewostanu czysto Dbb oraz Bk-Dbb i konsekwentnie stosować go do kwaśnych buczyn. Hodować drzewostany dębowe co najwyżej z domieszką sosny. • W przypadku płatów zniekształconych z I piętrzem sosnowym, przebudowywać w kierunku unaturalnienia cięciami trzebieżowymi lub Rb IIa, wyprzedzając II piętro (nie stosować natomiast cięcia zupełnego w rębni IIIa). • Nie wprowadzać dębu czerwonego, modrzewia, daglezji, świerka i innych gatunków geograficznie obcych. • Stopniowo eliminować "zniekształcenia", np. usuwać sosnę i gatunki geograficznie obce w cięciach trzebieżowych.
91D0*	Bory i lasy bagienne	<ul style="list-style-type: none"> • Wyłączyć z użytkowania rębne i trzebieży późnych. • Poza zasięgiem geograficznym świerka usuwać ten gatunek z młodych drzewostanów w cięciach pielęgnacyjnych. • Nie konserwować rowów odwadniających. • Rozważyć, czy dla odtworzenia „bagiennych” warunków wodnych nie byłoby zasadne zablokowanie rowów odwadniających.
91E0*	Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak, żeby docelowo w każdym nadleśnictwie istniał przykład „łęgów rozwijających się w naturalny sposób” o powierzchni co najmniej ok. 30-50 ha. • Wykluczyć użytkowanie rębnią zupełną (I).

		<ul style="list-style-type: none"> • Pozostałe płaty mogą być zagospodarowane rębiami złożonymi, ale ze wzmoczoną troską o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz o zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 5% drzewostanu, lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartej fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. Nie eliminować starych brzoź, osik, olsz i grabów (gatunki „dziuplotwórcze”). • Planując cięcia rębne, dbać by w ich wyniku nie pogorszyła się „struktura stanu ochrony” łągów w skali nadleśnictwa ani nie zmniejszył się udział drzewostanów ponad 100-letnich. • Jeżeli w drzewostanie występuje jesion, wiąz, dąb, zachować udział tych gatunków także w odnowieniach. • Eliminować gatunki obcego pochodzenia (np. topola kanadyjska; dotyczy także warstwy krzewów). • Tolerować lokalne zabagnianie się z naturalnych przyczyn, tolerować działalność bobrów. • W przypadku łągów źródłiskowych, koniecznie wyłączyć je z użytkowania, a także w sąsiadujących drzewostanach nie wykonywać cięć zupełnych na odległość 2 wysokości drzewostanu od skraju łągu źródłiskowego.
91F0	Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową – tak żeby w każdym nadleśnictwie istniał przykład „łągów rozwijających się w naturalny sposób”. • Pozostałe mogą być zagospodarowane rębiami złożonymi, ale ze wzmoczoną troską o odnowienie wiązu i jesionu oraz o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna oraz o zachowanie nienaruszonych fragmentów starych drzewostanów. W każdym cięciu rębnym pozostawiać konsekwentnie na przyszłe pokolenie 5% drzewostanu lecz nie mniej niż 0,5 ha w postaci zwartej fragmentu. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. • Wykluczyć użytkowanie rębnią zupełną (I). • Planując cięcia rębne, dbać by w ich wyniku nie pogorszyła się „struktura stanu ochrony” łągów w skali nadleśnictwa ani nie zmniejszył się udział drzewostanów ponad 100-letnich. • Eliminować gatunki obcego pochodzenia (np. topola kanadyjska; dotyczy także warstwy krzewów). • Rozważyć, czy nie są potrzebne i możliwe działania unaturalniające warunki wodne (przywracające przynajmniej sporadyczny zalew wodami rzecznyymi).
91I0*	Ciepielubne dąbrowy	<ul style="list-style-type: none"> • Wyłączyć z normalnego użytkowania rębego. • Zaplanować i wdrożyć ochronę każdego płatu indywidualnie. • Może być potrzebne usuwanie podrostów i podszytów.
91P0	Świętokrzyski bór jodłowy	<ul style="list-style-type: none"> • Najcenniejsze i najlepiej zachowane przykłady siedliska przyrodniczego wyłączyć z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową.

		<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowywać rębnią V, stosując wyłącznie naturalne odnowienia, formować strukturę wielogeneracyjną i wielopiętrową. • Unikanie przerzedzania drzewostanu i prześwietlania dna lasu. • Wzmoczona troska o zachowanie i odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna. Pozostawiać drzewa zamierające i martwe, tak by osiągnąć zasoby rozkładającego się drewna w wysokości co najmniej 10% dojrzałego drzewostanu. • W przypadku płatów zniekształconych, np. jedlin rozwijających się pod drzewostanem sosnowym, przebudowywać w kierunku jedliny trzebieżami.
91T0	Sosnowy bór chrobotkowy	<ul style="list-style-type: none"> • W przypadku drzewostanów niskiej bonitacji, wyłączyć je z użytkowania i chronić jako „powierzchnie referencyjne”, ew. objąć ochroną rezerwatową. • W starych drzewostanach zawiesić cięcia rębne co najmniej do czasu wyjaśnienia, jak skutecznie można chronić bory chrobotkowe. • Przy zabiegach pielęgnacyjnych (CP, TW) w młodszych drzewostanach wynosić biomasę, a nie pozostawiać jej na dnie lasu. • Nie wprowadzać podszytów, usunąć je gdy wprowadzono je dawniej.
9410	Górskie bory świerkowe i świerkowo-jodłowe	<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowywać „według potrzeb hodowlanych i ochronnych”, z wykorzystaniem wszystkich metod sztuki leśnej z wyłączeniem cięć zupełnych. • Bezwzględnie pozostawiać cały posusz jałowy; doprowadzić do stanu, w którym las będzie zasobny w rozkładające się drewno. • Ew. wprowadzanie odnowień sztucznych przez sadzenie w biogrupach z wykorzystaniem osłony przez martwe pniaki i szczątki martwych drzew. • Tolerować powstałe spontanicznie zapusty brzożowe i jarzębinowe. • Zatorfienia w borach górskich wyłączyć z zagospodarowania i pozostawić spontanicznym procesom przyrodniczym. • Strefę górnej granicy lasu i wierzchołkowe rozrzedzenia zbliżone do granicy lasu wyłączyć z zagospodarowania i pozostawić spontanicznym procesom przyrodniczym.

Nieleśne siedliska przyrodnicze

Kod	Nazwa	Rekomendacje dotyczące ochrony i zagospodarowania
2330	Wydmy śródlądowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie pozyskiwać piasku i nie dopuszczać do takiego pozyskania. • Nie używać dróg leśnych zniekształcających wydmy. • Rozważyć usunięcie dawniej nasadzonych drzew i krzewów.
3110	Jeziora lobeliowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie wydzierżawiać do hodowli ryb. • Nie lokalizować obiektów rekreacyjnych. • Nie udostępniać do wędkowania. • Nie odprowadzać wody z systemów melioracyjnych, zamknąć takie odprowadzenia jeżeli istnieją. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od brzegu.
3140	Jeziora ramienicowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie wydzierżawiać do hodowli ryb. • Zachować ostrożność w udostępnianiu do wędkowania i rekreacji. • Nie odprowadzać wody z systemów melioracyjnych, zamknąć takie odprowadzenia jeżeli istnieją. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od brzegu.

3150	Jeziora eutroficzne i starorzecza	<ul style="list-style-type: none"> • Nie wydzierżawiać do intensywnej hodowli ryb, choć można wydzierżawiać do ekstensywnych zarybień na cele wędkarskie. • Zachować ostrożność w udostępnianiu do wędkowania i rekreacji. • Nie odprowadzać wody z systemów melioracyjnych, zamknąć takie odprowadzenia jeżeli istnieją. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od brzegu.
3160	Jeziora dystroficzne	<ul style="list-style-type: none"> • Nie wydzierżawiać do hodowli ryb. • Nie lokalizować obiektów rekreacyjnych. • Nie udostępniać do wędkowania. • Nie odprowadzać wody z systemów melioracyjnych, zamknąć takie odprowadzenia jeżeli istnieją. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od brzegu.
3260	Rzeki włosie-nicznikowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie regulować, tolerować naturalną dynamikę rzeki. • Nie piętrzyć . • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od brzegu.
4010	Wilgotne wrzosowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Zwykle konieczne zabiegi ochrony czynnej.
4030	Suche wrzosowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie dopuszczać do zarośnięcia. • Zwykle konieczne zabiegi ochrony czynnej. • Możliwe użytkowanie „pszczelarskie”.
6110	Wapienne murawy naskalne	<ul style="list-style-type: none"> • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Niekiedy konieczne zabiegi ochrony czynnej. • Jeżeli dla ochrony roślinności naskalnej specjalista nie orzekł takiej potrzeby, nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od skały.
6120*	Ciepłolubne murawy napiaskowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie pozyskiwać piasku i nie dopuszczać do takiego pozyskania. • Rozważyć usunięcie dawniej nasadzonych drzew i krzewów. • Wskazane użytkowanie pastwiskowe (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
6210*	Murawy kserotermiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Rozważyć usunięcie dawniej nasadzonych drzew i krzewów. • Wskazane użytkowanie pastwiskowe (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
6230*	Murawy bliźniczkowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie zajmować pod inwestycje, zbiorniki retencyjne itp. • Wskazane użytkowanie pastwiskowe (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
6410	Łąki trzęślicowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie zajmować pod inwestycje, zbiorniki retencyjne itp. • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających • Kosić po 15.09 co drugi rok, usuwając pokos (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
6430	Ziołorośla górskie, ziołorośla nadrzeczne	<ul style="list-style-type: none"> • Pozostawić do naturalnej sukcesji. • Nie zajmować pod inwestycje, zbiorniki retencyjne itp. • Nie zalesiać, nie kosić, nie odwadniać.

6440	Łąki selernicowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Nie zajmować pod inwestycje, zbiorniki retencyjne itp. • Kosić po 15.09, usuwając pokos (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
6510	Łąki świeże	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie zajmować pod inwestycje, zbiorniki retencyjne itp. • Postaci wilgotnych nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Kosić po 15.06, usuwając pokos (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
6520	Łąki konietlicowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie zalesiać. • Nie zajmować pod inwestycje, zbiorniki retencyjne itp. • Postaci wilgotnych nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Kosić po 15.06, usuwając pokos (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy).
7110*	Torfowiska wysokie	<ul style="list-style-type: none"> • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Nie zalesiać. • Rozważyć zablokowanie rowów odwadniających. • Nie przeznaczać pod kopanie zbiorników retencyjnych. • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi torfowiska.
7120	Zniekształcone torfowiska wysokie	<ul style="list-style-type: none"> • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Rozważyć zablokowanie rowów odwadniających. • Nie zalesiać. • Rozważyć usunięcie dawniej wprowadzonych drzew. • Nie przeznaczać pod kopanie zbiorników retencyjnych. • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi torfowiska.
7140	Torfowiska przejściowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Rozważyć zablokowanie rowów odwadniających. • Nie zalesiać. • Rozważyć usunięcie dawniej wprowadzonych drzew. • Nie przeznaczać pod budowę zbiorników retencyjnych. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi torfowiska.
7150	Przygielkowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Rozważyć zablokowanie rowów odwadniających. • Nie zalesiać. • Rozważyć usunięcie dawniej wprowadzonych drzew. • Nie przeznaczać pod kopanie zbiorników retencyjnych.
		<ul style="list-style-type: none"> • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi torfowiska.

7210*	Torfowiska nakredowe	<ul style="list-style-type: none"> • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Nie podejmować działań ochronnych bez opinii specjalisty. • Nie zalesiać. • Nie przeznaczать pod kopanie zbiorników retencyjnych. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi torfowiska.
7220*	Źródlika wapienne	<ul style="list-style-type: none"> • Chronić biernie. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi misy źródłiskowej / krawędzi torfowiska, w którym znajduje się źródło / krawędzi osadów wapiennych.
7230	Torfowiska alkaliczne	<ul style="list-style-type: none"> • Nie odwadniać, nie konserwować rowów odwadniających. • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Nie podejmować działań ochronnych ani koszenia bez opinii specjalisty. • Nie zalesiać. • Nie przeznaczать pod kopanie zbiorników retencyjnych. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od krawędzi torfowiska. • Niekiedy celowe koszenie raz na dwa lata (można stosować pakiet rolnośrodowiskowy), lecz wymaga to opinii specjalisty.
8150	Gołoborza krzemianowe	<ul style="list-style-type: none"> • Chronić biernie. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od skraju gołoborza.
8160*	Gołoborza wapienne	<ul style="list-style-type: none"> • Chronić biernie. • Nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od skraju gołoborza.
8210	Skały wapienne z roślinnością szczelinową	<ul style="list-style-type: none"> • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Niekiedy konieczne zabiegi ochrony czynnej. • Jeżeli dla ochrony roślinności naskalnej specjalista nie orzekł takiej potrzeby, nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od skały.
8220	Skały krzemianowe z roślinnością szczelinową	<ul style="list-style-type: none"> • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Niekiedy konieczne zabiegi ochrony czynnej. • Jeżeli dla ochrony roślinności naskalnej specjalista nie orzekł takiej potrzeby, nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od skały.
8230	Krzemianowe murawy naskalne	<ul style="list-style-type: none"> • Zaplanować indywidualnie ochronę każdego płatu. • Niekiedy konieczne zabiegi ochrony czynnej. • Jeżeli dla ochrony roślinności naskalnej specjalista nie orzekł takiej potrzeby, nie wykonywać cięć zupełnych na 2 wysokości drzewostanu od skały.

Warto zapamiętać:

Obszar Natura 2000 oznacza, zgodnie z prawem europejskim i polskim:

- Obowiązek oceny każdego planu i przedsięwzięcia pod kątem, czy może znacząco negatywnie wpłynąć na ten obszar (od chwili zatwierdzenia obszaru ptasiego / zgłoszenia obszaru siedliskowego).
- Zakaz zezwalania na przedsięwzięcia i plany, mogące znacząco negatywnie wpłynąć na ten obszar (od chwili zatwierdzenia obszaru ptasiego / zgłoszenia obszaru siedliskowego). Wyjątki tylko w nielicznych przypadkach koniecznego i nadrzędnego interesu publicznego, przy jednoczesnym braku rozwiązań alternatywnych.
- Obowiązek podjęcia wszelkich niezbędnych działań dla uniknięcia pogorszenia stanu przedmiotów ochrony w obszarze, w tym obowiązek ochrony czynnej jeżeli jest taka potrzeba (od chwili wyznaczenia obszaru ptasiego / zatwierdzenia obszaru siedliskowego przez Komisję Europejską).
- Obowiązek sporządzenia planu zadań ochronnych i możliwość sporządzenia planu ochrony (w ciągu 6 lat od chwili wyznaczenia obszaru ptasiego / zatwierdzenia obszaru siedliskowego przez Komisję Europejską), obowiązek podjęcia działań i przyjęcia środków potrzebnych do doprowadzenia przedmiotów ochrony do stanu właściwego.
- Obowiązek nadzoru stanu przedmiotów ochrony (od chwili wyznaczenia obszaru ptasiego / zatwierdzenia obszaru siedliskowego przez Komisję Europejską).

Z prawa Unii Europejskiej wynika – nie tylko na obszarach Natura 2000, ale wszędzie:

- Obowiązek ochrony wszystkich gatunków ptaków i ich siedlisk, polegający na zakazie ich umyślnego zabijania i chwytania, umyślnego niszczenia i usuwania ich gniazd i jaj, umyślnego istotnego płoszenia zwłaszcza w sezonie lęgowym.
- Dozwolone jest polowanie na niektóre gatunki ptaków, ale nie w sezonie ich lęgów, toków ani wędrówki wiosennej. W trybie indywidualnych decyzji można pod ściśle określonymi warunkami zezwalać na odstępstwa od innych zakazów.
- Obowiązek ochrony gatunków roślin i zwierząt z zał. IV dyrektywy siedliskowej, polegający na zakazie umyślnego ich niszczenia, chwytania, zabijania itp., a także na zakazie niszczenia i uszkadzania – nawet nieumyślnego ! - miejsc rozrodu i odpoczynku zwierząt chronionych.
- Obowiązek oceny wpływu na środowisko przedsięwzięć oraz planów i programów mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz uwzględniania w tych ocenach gatunków chronionych i ich siedlisk, stanu ekologicznego wód, oraz „dyrektywowych” siedlisk przyrodniczych.
- Obowiązek podjęcia działań zapobiegawczych i naprawczych, w przypadku spowodowania, w ramach działalności gospodarczej lub rolniczej, szkody w gatunkach chronionych w „dyrektywowych” siedliskach przyrodniczych.
- Obowiązek nadzoru nad krajowymi zasobami „dyrektywowych” gatunków i siedlisk przyrodniczych.
- Obowiązek ochrony wszystkich wód i zakaz pogarszania ich stanu ekologicznego (stan ekologiczny obejmuje żyjące w wodach elementy biologiczne oraz tworzące środowisko ich życia elementy hydromorfologiczne i fizykochemiczne).
- Obowiązek osiągnięcia, w zasadzie do 2015 r. (przedłużenie dopuszczalne w wyjątkowych przypadkach), tzw. celów środowiskowych dla wód (dobry stan ekologiczny wód naturalnych, dobry potencjał ekologiczny wód silnie zmienionych, właściwe warunki wodne dla obszarów chronionych).
- Zakaz realizacji przedsięwzięć, które mogłyby pogorszyć stan wód lub spowodować nieosiągnięcie celów środowiskowych.

Europejskie akty prawne - <http://eur-lex.europa.eu>

Polskie akty prawne – rekomendujemy <http://isap.sejm.gov.pl>

Wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – <http://www.curia.eu>

Wyroki polskich sądów administracyjnych - <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>

ISBN: 978-83-63426-01-9

„Tracimy dziś nasze więzi z przyrodą. W sztucznym środowisku, które stworzyliśmy wokół siebie, naturalne granice stają się niewyraźne. Lasy przestają być lasami, a łąki - łąkami. Tracimy zdolność rozumienia naturalnych procesów w świecie. Zachowajmy przyrodę, dla przyszłych pokoleń”.

Vaclav Havel, otwarcie konferencji „Obszary dzikości w Europie”,
Praga, maj 2009 r.

„Europa powinna być dumna z ostatnich pozostałych w niej obszarów dzikiej przyrody i chronić je efektywnie. Te obszary są najważniejszą częścią naszego dziedzictwa i tożsamości”.

Ladislav Miko, Praga, maj 2009 r.

**Dofinansowano ze środków
Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej**

